

Міністерство освіти і науки України
ДНУ "Інститут модернізації змісту освіти"
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Навчально-науковий інститут педагогіки
Кафедра початкової освіти та культури фахової мови
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
(м. Івано-Франківськ)
Кафедра педагогіки початкової освіти
Міжнародна академія прикладних наук у Ломжі (Республіка Польща)
КЗВО "Вінницька академія безперервної освіти"
Кафедра психолого-педагогічної освіти та соціальних наук
Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського
Кафедра початкової та дошкільної освіти
Запорізький національний університет
Кафедра дошкільної та початкової освіти
Рівненський державний гуманітарний університет
Кафедра педагогіки, початкової, інклюзивної та вищої освіти
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія імені Тараса Шевченка
Кафедра педагогіки, дошкільної та початкової освіти

Специфіка фахової підготовки майбутніх учителів на засадах компетентнісного підходу: досвід, реалії, перспективи

Збірник матеріалів Всеукраїнської з міжнародною участю
науково-практичної конференції (29 листопада 2022 року)

Житомир

2023

Міністерство освіти і науки України
ДНУ "Інститут модернізації змісту освіти"
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Навчально-науковий інститут педагогіки
Кафедра початкової освіти та культури фахової мови
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
(м. Івано-Франківськ)
Кафедра педагогіки початкової освіти
Міжнародна академія прикладних наук у Ломжі (Республіка Польща)
КЗВО "Вінницька академія безперервної освіти"
Кафедра психолого-педагогічної освіти та соціальних наук
Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського
Кафедра початкової та дошкільної освіти
Запорізький національний університет
Кафедра дошкільної та початкової освіти
Рівненський державний гуманітарний університет
Кафедра педагогіки, початкової, інклюзивної та вищої освіти
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія імені Тараса Шевченка
Кафедра педагогіки, дошкільної та початкової освіти

Специфіка фахової підготовки майбутніх учителів на засадах компетентнісного підходу: досвід, реалії, перспективи

Збірник матеріалів Всеукраїнської з міжнародною участю
науково-практичної конференції (29 листопада 2022 року)

Житомир

2023

УДК 37. 014.3 : 373. 3

С 71

Рекомендовано до друку Вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка від 27 січня 2023 року (протокол № 2)

Рецензенти:

Климова К., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іноземних мов Поліського національного університету;

Бойко І., кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри психології КЗ "Житомирський обласний ІППО" ЖОР;

Круковська І., кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри природничих та соціально-гуманітарних дисциплін Житомирського медичного інституту Житомирської обласної ради.

С 71 Специфіка фахової підготовки майбутніх учителів на засадах компетентнісного підходу : досвід, реалії, перспективи : збірник матеріалів Всеукраїнської з міжнародною участю науково-практичної конференції (29 листопада 2022 року) / за заг. ред. І. Голубовської. Житомир, 2023. 196 с.

У збірнику матеріалів Всеукраїнської з міжнародною участю науково-практичної конференції (29 листопада 2022 року) представлено наукові статті щодо теоретико-методологічних засад розвитку початкової освіти в Україні, дидактики Нової української школи, професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів, наступності дошкільної та початкової освіти.

Збірник адресовано науковцям, викладачам, здобувачам вищої освіти спеціальностей "Початкова освіта", "Дошкільна освіта", аспірантам, учителям початкових класів та вихователям закладів дошкільної освіти.

Відповідальність за правильність фактів, посилань, наведених у матеріалах, несуть їх автори.

УДК 37. 014.3 : 373. 3

© колектив авторів 2023

© ЖДУ імені Івана Франка, 2023

Зміст

Передмова	7
Розділ 1. Теоретико-методологічні засади розвитку початкової освіти в Україні.	
Бобро А. А., Охріменко В. А. Вікові особливості розвитку емоційного інтелекту учнів початкових класів.....	8
Павелко В. В. Сутнісні аспекти інтеграції знань у сучасній освіті.....	10
Підгурська В. Ю., Кожухівська Т. О. Використання технології "Щоденні 5" як засіб розвитку читацької компетентності здобувачів початкової освіти.....	13
Самойленко О. В. Формування діяльнісного компонента культури здоров'я учнів початкової школи.....	16
Філоненко О. С., Кочубей К. В. Формування толерантності в учнів початкової школи як засобу профілактики булінгу в умовах освітнього середовища.....	21
Швець О. В. Розвиток творчих здібностей учнів початкових класів засобами групової діяльності.....	23
Шевчук М. О. Комплексна програма формування естетичних почуттів молодших школярів у технологічному навчанні.....	28
Горкун У. С. Творчість як особистісний ресурс учителя початкових класів.....	33
Задніченко Т. А. Теоретичні аспекти впровадження сучасних освітніх технологій у початковій школі.....	35
Зюба Д. С., Лесковець О. Р. Педагогічні умови формування духовно-моральних основ світогляду у здобувачів початкової освіти в освітньому середовищі НУШ.....	39
Луценко С. О. Розвиток критичного мислення молодших школярів засобами проблемного навчання.....	43
Мороз О. М. Реалізація компетентнісного підходу в освітньому середовищі НУШ.....	46
Наконечна В. Д. Використання засобів української національної обрядовості в освітньому процесі початкової школи.....	50
Сорока К. В. Розвиток пізнавальних інтересів учнів початкової школи засобами інтерактивних технологій.....	54
Ткачук О. Р. Гуманізм учителя початкових класів як основа побудови стосунків з учнями.....	57
Розділ 2. Дидактика Нової української школи	
Гордієнко О. А. Загальні проблеми організації театраль-но-гурткової роботи в умовах Нової української школи.....	60
Рудницька Н. Ю. Розвиток математичної компетентності учнів початкової школи в умовах нової освітньої парадигми.....	63
Бусько Ю. В. Формування критичного мислення в учнів початкової школи засобами інтерактивних технологій на уроках "Я досліджую світ".....	66

Вознюк В. О. Формування моральних якостей учнів початкових класів шляхом використання ігрових технологій на уроках "Я досліджую світ".....	69
Денисюк М. А. Використання інтерактивних технологій у процесі вивчення літературних творів на уроках читання.....	72
Лиса Ю. В. Поетичне слово Ліни Костенко на уроках літературного читання в початковій школі.....	75
Литвинчук М. В. Формування творчих здібностей в учнів початкової школи засобами інтерактивних технологій на уроках "Я досліджую світ".....	78
Лукашук І. В. Зацікавлення учнів на уроках читання засобами інтерактивних технологій.....	81
Марківська Т. С. Формування логічного мислення молодших школярів у процесі розв'язування сюжетних задач.....	84
Марченко І. П. Формування моральних цінностей молодших школярів під час реалізації змістової лінії "Людина як особистість" на уроках "Я досліджую світ".....	87
Михайленко Ю. П. Розвиток емоційного інтелекту молодших школярів на уроках читання.....	91
Можарівська С. І. Використання казок Ольги Гури в початковій школі.....	94
Мукасеєва М. О. Національно-патріотичне виховання молодших школярів засобами малих фольклорних жанрів.....	97
Назарчук Л. Ю. Використання дидактичних ігор на уроках математики в початковій школі.....	100
Неведомова Т. С. Формування навичок здорового способу життя здобувачів початкової освіти у валеологічному середовищі.....	103
Павленко А. С. Інтерактивні методи навчання на уроках "Я досліджую світ" у початковій школі.....	107
Потапенко К. В. Формування пізнавальної активності на інтегрованих уроках "Я досліджую світ".....	110
Прохоренко Н. І. Формування критичного мислення молодших школярів засобами проблемного навчання на уроках "Я досліджую світ" в початкових класах.....	112
Садурська Л. М. Інтерактивні технології в забезпеченні навчальної взаємодії учнів на уроках математики.....	115
Семенюк Д. О. Формування культури мовлення учнів початкових класів на уроках української мови.....	118
Синюк Н. В. Використання механізмів гейміфікації на уроках української мови та літературного читання.....	121
Станчик В. В. Розвиток пізнавальних інтересів учнів початкової школи на нестандартних уроках математики.....	123
Тарасенко Ю. К. Розвиток критичного мислення на уроках з ЯДС у початковій школі.....	126
Ткаченко А. Г. Розвиток просторового уявлення на уроках математики учнів 3-4 класів засобами інтерактивних технологій.....	130

Хробуст Ю. А. Інтерактивні методи навчання в Новій українській школі.....	133
Чеканівська К. С. Формування креативного мислення в учнів початкової школи засобами ігрових технологій на уроках математики.....	136
Розділ 3. Професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів для роботи в НУШ: сучасні виклики.	
Онищук І. А. Інноваційні форми, методи і прийоми розвитку творчого самовираження майбутніх учителів початкових класів.....	140
Шанскова Т. І. Розвиток критичного мислення майбутніх вчителів початкових класів Нової української школи у процесі професійної підготовки в ЗВО.....	143
Басюк Н. А., Вербівський Д. С. Емоційність як особистісний фактор формування емоційного інтелекту майбутнього вчителя початкових класів.....	148
Білоусова Н. В., Черняк Л. О. Перевернуте навчання (flipped learning) у ЗВО під час підготовки вчителів початкових класів.....	152
Голубовська І. В. Шукач квітів, що цвітуть в океані: пам'яті поліського дитячого письменника Миколи Яненка.....	155
Киричок І. І. Формування образного мовлення майбутніх учителів початкових класів.....	159
Коновальчук І. М. Використання інтерактивних технологій у формуванні фахових компетентностей майбутніх учителів початкових класів.....	162
Фасолько Т. С. Використання активних методів навчання у фаховій підготовці майбутніх учителів НУШ.....	166
Розділ 4. Наступність дошкільної та початкової освіти.	
Врочинська Л. І. Особливості формування методичної компетентності майбутніх вихователів ЗДО в умовах магістратури.....	171
Доманюк О. М. Наступність закладу дошкільної освіти та Нової української школи у формуванні математичної компетентності.....	174
Кравець Л. М. Педагогічне партнерство між закладом дошкільної освіти та початковою школою в контексті Концепції НУШ.....	177
Полуковська Т. М. Характеристика мовленнєвих порушень у дітей молодшого шкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.....	180
Рубан А. П. Особливості вивчення курсу "Досліджую історію та суспільство" в 5-х класах НУШ.....	184
Ярмолюк Л. А., Петриченко Н. М. Національно-патріотичне виховання дітей в ЗДО "Світлячок" в контексті педагогічної спадщини Софії Русової (з досвіду роботи).....	188
Лушпай Т. І. Наступність у патріотичному вихованні дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.....	192

Передмова

Нині Українська держава переживає надзвичайно важкий і водночас героїчний період, коли вся країна об'єдналася задля гідного спротиву віроломним агресорам. Перед нашим суспільством постало багато серйозних проблем, і одну з найважливіших мужньо вирішують освітяни, які докладають усіх необхідних зусиль для того, щоб у дуже непростих умовах здобувачі змогли отримати якісну й сучасну освіту.

Ось уже кілька років у вітчизняній системі освіти відбуваються прогресивні реформи, згідно із стратегічними завданнями державної політики. Активне впровадження Концепції Нової української школи потребує дослідження теоретико-методологічних засад розвитку початкової освіти в Україні, з'ясування актуальних проблем дидактики, врахування наступності дошкільної та початкової освіти, впровадження інновацій у професійну підготовку майбутніх учителів початкових класів.

До збірника матеріалів Всеукраїнської з міжнародною участю науково-практичної конференції "Специфіка фахової підготовки майбутніх учителів на засадах компетентнісного підходу: досвід, реалії, перспективи" ввійшли статті науковців вітчизняних ЗВО, учителів початкової школи, вихователів ЗДО, здобувачів вищої освіти, які опановують освітньо-професійні програми "Початкова освіта", "Дошкільна освіта".

Сподіваємося, що наукове видання буде цікаве науковцям, викладачам, бакалаврам, магістрантам, аспірантам, учителям початкових класів, вихователям закладів дошкільної освіти.

З повагою – редакційна колегія.

Розділ 1. Теоретико-методологічні засади розвитку початкової освіти в Україні

А. А. Бобро,

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту
(Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя);

В. А. Охріменко,

студентка факультету педагогіки, психології,
соціальної роботи та мистецтв
(Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя)

Вікові особливості розвитку емоційного інтелекту учнів початкових класів

Новий Державний стандарт початкової школи та Концепція "Нова Українська школа" визначають компетентності, що є дуже важливими для реалізації особистості в соціумі та житті; серед них особливе місце посідає вміння конструктивно керувати емоціями та застосовувати емоційний інтелект.

У контексті нашого дослідження ми розглядаємо емоційний інтелект як один із soft skills, які за деякими дослідженнями посідають більше 50 % в успішній реалізації дитини в майбутньому та стають на одному рівні з професійними навичками.

Проблемі емоційного інтелекту присвячена велика кількість досліджень як зарубіжних, так і вітчизняних. Нас більше будуть цікавити праці останніх років і ті, що конкретно присвячені розвитку емоційного інтелекту учнів початкових класів. Серед таких дослідження Л. Журавльової, В. Найчук, М. Шпак.

Особливу актуальність розвиток емоційного інтелекту набуває в молодшому шкільному віці, оскільки саме в цей період іде активне емоційне становлення дитини, вдосконалення її самосвідомості, можливості рефлексувати та вміння прийняти позицію партнера, враховувати його почуття та потреби. Значення емоцій у молодшому шкільному віці дуже велике й за психічної діяльності, і під час загального становлення дитини. Вони збагачують психіку, різноманітність та яскравість почуттів, роблять оточуючий світ цікавішим для самого себе й оточуючих. Різноманітність переживань допомагає молодшому школяреві більш глибоко та тонко зрозуміти те, що відбувається.

За час навчання в початковій школі проходить інтенсивний розвиток організму дитини. В учня початкових класів під час вступу до школи з'являються нові цілі, змінюється спосіб життя; усе це призводить до значних змін в емоційному житті дитини. На відміну від віку дошкільного, у молодших школярів виникають нові завдання та цілі, з'являються нові переживання, народжується зовсім нове емоційне ставлення до різних сторін дійсності та явищ, що навколо нього відбуваються. Перший час молодшому школяру важко брати участь у навчальній діяльності під час уроків, не просто дається спілкування з колективом і учителем у процесі навчання, оскільки це вимагає

значної стриманості в почуттях. Поступово учні початкових класів учаться поводитися більш стримано у процесі виконання повсякденних обов'язків, контролювати свою поведінку, вимоги, які ставляться до дітей вчителем і колективом.

Загальна орієнтація емоцій молодшого школяра пов'язана з наростанням стриманості, усвідомленості, стійкості процесів та почуттів. Процес і результат освітньої діяльності, потреби в оцінці і ставленні оточуючих для учнів початкових класів є значним, тому ними спрямовується більшість емоційних реакцій не на спілкування з однолітками і гру, як це спостерігалось в дошкільному віці.

У закладі загальної середньої освіти виникають ситуації, що викликають високу ситуативну тривожність у дітей, постійно відбуваються оціночні ситуації, такі, як відповідь біля дошки, проходження контрольних робіт. Більшість молодших школярів відчують високий рівень тривоги по відношенню до перевірки рівня знань: це пов'язано зі страхом засмутити батьків та покарання. Друга причина тривожності – "труднощі в навчанні". Тривогу під час навчання відчуває велика кількість школярів, як діти з посередніми оцінками, так і ті, хто добре та навіть відмінно навчаються, ставляться відповідально до навчання, до шкільної дисципліни.

Невідповідність молодшого школяра рівню вимог, що ставляться самому собі та батьками в освітній діяльності, здатна призвести до дефектів у поведінці, а за нестачі уваги з боку вчителя може закріпитися як негативні риси в характері. Така поведінка характеризується симптомами та синдромами страхів, підвищенням загальної емоційної збудливості, проявом агресії чи негативізмів. Як правило, в дітей, що багато стараються для досягнення найвищої оцінки, існує небезпека зривів, особливо при різкому ускладненні рівня діяльності. У таких школярів відзначаються виражені вегетативні реакції, неврозоподібні порушення.

Узагальнивши дослідження М. Шпак, можна зазначити, що в молодших школярів ще не сформовані навички розуміння почуттів інших людей та усвідомлення своїх почуттів. Вони часто ще не можуть правильно сприймати міміку, що виражає те чи інше почуття, не можуть правильно інтерпретувати вираження різних почуттів оточуючих, що призводить до неадекватної реакції у відповідь. Молодші школярі часто нагадують батьків і вчителів за стилем спілкування з людьми, недосконалість у розумінні і сприйнятті почуттів спричиняє зовнішнє наслідування дорослим у вираженні почуттів [2].

Незважаючи на те, що молодший школяр емоційно чуйний, бурхливо реагує на події, що відбуваються, він намагається подолати сильне хвилювання, стримувати вольові зусилля, свої небажані емоційні реакції. Наприклад, подолати свої бажання, стримати сльози, підкоряючись вимогам вчителя. Це призводить до того, що він може не зрозуміти емоцію, яку відчуває, або зображати емоцію, яку він не переживає, тобто спостерігається відрив експресії від емоції, що переживається, в різні боки [2].

Молодшим школярам властива легка "заразливість" емоційними переживаннями інших оточуючих людей. Учителям добре відомі такі факти, коли сміх окремих учнів викликає сміх інших учнів класу, хоча вони можуть не знати причини сміху. Дівчатка починають плакати, дивлячись на подругу, що плаче, не тому, що вважають її несправедливо скривдженою, а тому, що бачать сльози. Крім того, молодші школярі дуже вразливі. Події, побачені кіно, театрі, пережиті в сім'ї, що мають негативне забарвлення, призводять до переляку, страху. Дані події можуть надовго закріпитися в пам'яті дитини і турбувати її, тим самим відволікаючи від освітнього процесу [2].

Школярі молодших класів легше розуміють емоції, що виникають у знайомих їм життєвих ситуаціях, але не можуть виразити свої емоційні переживання словами. Вони краще розрізняють позитивні емоції, ніж негативні. Їм важко відрізнити страх від подиву. На відміну від дошкільнят, які воліють сприймати лише веселі та радісні картини, у молодших школярів виникає здатність до співпереживання при сприйнятті серйозних сцен та драматичних конфліктів [1].

Таким чином, проаналізувавши останні дослідження з означеної теми, можна визначити, що для успішної адаптації в суспільстві дитині потрібно мати розвинений емоційний інтелект, який є готовністю особистості орієнтуватися на іншого і враховувати емоційний стан оточуючих у своїй діяльності. Можна виділити такі вікові особливості розвитку емоційного інтелекту в учнів початкових класів: легка чуйність на події, що відбуваються; безпосередність та відвертість вираження своїх переживань; велика емоційна нестійкість; слабе усвідомлення своїх і чужих емоцій та почуттів. Ці особливості необхідно враховувати в організації освітнього процесу початкової школи.

Список використаної літератури

1. Сухопара І. Г. Вікові особливості молодших школярів у контексті розвитку емоційного інтелекту. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського*. Серія : педагогіка і психологія. 2020. Випуск 62. С. 225–229.
2. Шпак М. М. Психологія розвитку емоційного інтелекту молодших школярів : монографія. Тернопіль : ТНПУ імені М. Гнатюка, 2016. 372 с.

В. В. Павелко,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри педагогіки, дошкільної та початкової освіти

(Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка)

Сутнісні аспекти інтеграції знань у сучасній освіті

Стратегічною метою України в умовах глобалізації є спрямування на досягнення європейських стандартів життя та забезпечення

конкурентоспроможності нашої держави шляхом ефективної взаємодії науки й освіти зокрема, зазначається в Концепції розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти). Одне з основних її завдань – всебічний розвиток особистості, оволодіння засобами пізнавальної та практичної діяльності. STEM-освіта в Україні може реалізуватися через усі види освіти. Для забезпечення науково-методичної підтримки STEM-освіти важливе значення має розроблення інтегрованих навчальних програм [5]. Очевидною є актуальність питання інтеграції в навчально-виховному процесі й інтеграції знань зокрема.

Проблема інтеграції знань відображена у працях таких науковців, як: М. Арцишевська, С. Гончаренко, О. Джулик, І. Козловська, В. Сидоренко, Н. Стучинська, Т. Ткаченко, Т. Тхоржевська, Т. Усатенко, Є. Яворський та ін.

Мета статті – виявити й охарактеризувати змістові аспекти інтеграції знань у сучасній системі освіти.

Ще В. Вернадський зазначав, що "ріст наукових знань ХХ століття швидко стирає межі між окремими науками. Знання дедалі більше спеціалізуються не за науками, а за проблемами. Це дає змогу, з одного боку, надзвичайно глибоко вивчати явище, а з другого, – охоплювати його з усіх точок зору" [2].

Для системи наукового знання сьогодення характерними є інтегративні процеси, які породжують новоутворення. Тому перед ученими постає потреба у формуванні нових наукових ідей, напрямів та факторів, які впливають на ці процеси. Водночас поняття "інтеграція" є і загальним, і багатоаспектним у тлумаченні. Відповідно й поняття "інтеграція знань" – важлива складова наукового дослідження, що потребує ґрунтовного вивчення й визначення.

Наростаючі тенденції до інтеграції наукового знання спричиняють зміни у свідомості людей, їх діяльності, зокрема й навчальній. Інтеграція знання підвищує його ефективність й інформаційну ємність, рівень узагальненості й комплексності, ущільненості та організованості [3].

С. Гончаренко [3] охарактеризував закономірності інтеграції сучасного наукового знання, зокрема:

- діалектична єдність інтеграції й диференціації;
- перевага інтегративної тенденції перед диференціацією;
- підвищення ступеня складності інтеграції науки;
- збільшення швидкості й потужності інтеграційних процесів;
- нерівномірність процесу інтеграції;
- зростання прогресивної частки тенденцій у спрямуванні наукового знання до єдності.

Інтеграція знань є важливою умовою розвитку творчого мислення. Сьогодні період життя знань в окремих галузях – від трьох до п'яти років. Тобто знання в традиційному їх розумінні – це вже не головна мета сучасного навчання. Необхідним для нього стає здатність до нестандартного, інтегративного мислення. Розвивати його можна лише за умови інтеграції знань, які містяться в різних навчальних предметах.

Результатом втілення ідеї інтеграції знань, як підтверджує практика зарубіжної та вітчизняної педагогіки, є можливість формувати в учнів якісно

нові знання, з вищим рівнем мислення, динамічністю застосування в нових ситуаціях, підвищенням дієвості й систематичності. Тобто інтегрування є якісно відмінним способом структурування, презентації та засвоєння програмового змісту, що уможлиблює системний виклад знань у нових органічних взаємозв'язках.

У початковій ланці освіти особливо актуальне інтегрування різнопредметних знань. Для молодших школярів властиве цілісне, а не роздільне сприйняття об'єктів навколишнього світу, без усвідомлення їх історичних ознак.

Проблема інтеграції знань у контексті сучасної освіти набуває важливого значення. Аналіз педагогічної літератури показав різноаспектність тлумачення цього поняття. Так, "інтеграція знань" розуміється, як:

- пріоритетний напрям державної освітньої політики, модернізації освіти;
- важлива умова вдосконалення та осучаснення змісту освіти;
- "основний комплексний чинник впливу на навчальний процес та його результати" [4];
- високий рівень процесу єдності, синтезу знань;
- цілісність знань;
- методичний засіб навчально-виховного процесу;
- засіб підвищення якості професійної підготовки, здатності проявляти мобільність при зміні парадигм в обраній спеціальності [6];
- дидактичний принцип освітнього процесу, загальне визначення якого остаточно не сформоване ще на сучасному етапі;
- теорія інтеграції знань як потреба виведення базових закономірностей дидактичної інтегративної та їх наслідків – створення дидактичної системи інтегративного навчання й розробки конкретних методик;
- педагогічна категорія в контексті цілеспрямованого об'єднання, синтезу деяких навчальних дисциплін у самостійні системи цільового призначення, результатом чого є забезпечення цілісності знань та вмінь.

Отже, формування освітньої системи нового інформаційного суспільства відбувається на засадах оптимізації й відкритості та потребує впровадження новітніх підходів на основі діючих дидактичних систем. Одним із таких спрямувань є інтеграція знань. Водночас багатоаспектна проблема інтеграції знань потребує подальшого дослідження. Перспективи подальших наукових розвідок убачаємо у вивченні теоретико-практичних аспектів інтеграції знань молодших школярів.

Список використаної літератури

1. Антонова О. Є., Ващук О. В. Інтегративний підхід до побудови моделі формування готовності вчителів до розвитку академічної обдарованості учнів. *Професійна освіта в умовах інтеграційних процесів : теорія і практика* : зб. наук. пр. Житомир, 2017. Ч. 1. С. 174–182.

2. Вернадський В. І. Вибрані праці / ред. Н. А. Серебрякова ; НАНУ. Київ : Наукова думка, 2005. 299 с.
3. Гончаренко С. У. Зміст загальної освіти і її гуманітаризація. *Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи* / ред. І. А. Зязюна. Київ : ВІПОП, 2000. С. 81–107.
4. Козловська І. М. Теоретико-методологічні основи інтеграції знань у навчальному процесі : основи дидактичної інтегративної педагогіки. *Молодь і ринок*. 2012. № 11. С. 31–35.
5. Концепція розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти) від 5 серпня 2020 р. № 960-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/960-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 29.10.2022).
6. Стучинська Н. В. Інтеграція фундаментальної та фахової підготовки майбутніх лікарів у процесі вивчення фізико-математичних дисциплін : автореф. дис. ... док. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2008. 40 с.
7. Шанскова Т. І. Сучасні пріоритети професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до проведення інтегрованих уроків. *Директор школи, ліцею, гімназії. Спеціальний тематичний випуск "Вища освіта України в контексті інтеграції до світового освітнього простору"*. 2019. № 4(82) (6). С. 504–514.

В. Ю. Підгурська,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри початкової освіти та культури фахової мови
(Житомирський державний університет імені Івана Франка);
Т. О. Кожухівська,
вчитель початкових класів
(Гімназія № 8 м. Бердичева Житомирської області)

Використання технології "Щоденні 5" як засіб розвитку читацької компетентності здобувачів початкової освіти

З-поміж великої кількості інноваційних та традиційних педагогічних технологій достойні уваги ті, що сприяють усебічному розвитку здобувача освіти, який здатен критично мислити, приймати нестандартні рішення та реалізувати оригінальні ідеї. Нова українська школа акцентує увагу не стільки на здобутті знань, скільки на вмінні оперувати здобутими знаннями, послуговуватися ними на різних етапах свого життя.

Сучасний учитель має впроваджувати технології, які сприятимуть розвитку відповідальності та самостійності здобувачів освіти, де будуть поєднуватися групова та індивідуальна роботи. Ротаційна модель "Щоденні 5" є саме такою ефективною технологією.

Цю технологію розробили й описали в книзі "Щоденні 5: Незалежність грамотності в початкових класах" (2006 р.) учительки початкових класів Гейл

Боші й Джоан Мозер (Сіетл, США). Технологія складається з п'яти видів діяльності – "читання для себе", "письмо для себе", "читання для когось", "робота зі словами" і "слухання", які учні мають щоденно виконувати під час уроків чи групи подовженого дня або як домашнє завдання. Ця технологія передбачає проведення щоденних видів діяльності для розвитку в учнів витривалості та самостійності з метою забезпечення їхньої активної участі в читанні й письмі впродовж тривалого часу. Працюючи з технологією "Щоденні 5", здобувачі освіти при звичаються усвідомлювати, що вони роблять; з якою метою вони це роблять; проектувати власну діяльність; віднаходити комфортне місце для роботи; тренувати стійкість; працювати самотужки; бути готовим до переміни роботи; аналізувати свою діяльність.

Безсумнівно, всі п'ять етапів роботи виконувати щоденно досить складно. Тому варто обрати найважливіші. На нашу думку, це "Читання для себе" і "Письмо для себе", решту можна виконувати продовж тижня.

Коли здобувачі освіти працюють в групах, або ж самостійно, вони вчаться бути відповідальними, робити вибір, приймати рішення, розвивають витривалість.

Одним із пріоритетних завдань сучасної початкової школи, визначеним у Концепції "Нова українська школа", є посилення ролі літературної освіти у формуванні духовної, гармонійної особистості, з достатніми комунікативними можливостями, мотивацією до самостійного читання [2].

У нашій статті зупинимося більш детально на першому етапі діяльності "Щоденні 5": "Читання для себе". Учитель застосовує цю діяльність і під час уроку, і впродовж дня. Час, коли краще проводити діяльність "Читання для себе", педагог визначає самостійно. Бажано, щоб учень без сторонньої допомоги обирає текст або книгу для читання. Діти мають також самостійно розробити правила діяльності (до 7 правил). Вони можуть бути такі: самостійно обираю книгу для читання; одразу розпочинаю читати; розумію текст, який читаю; знаю значення слів, що в тексті; можу переповісти прочитане; можу висловити свої враження після прочитання. Правила записуються та вивішуються в тому місці, де діти зазвичай полюбляють читати. Залежно від віку дітей, виділяють три способи читання: за картинками; стандартне; переказ історій.

На початку впровадження "Читання для себе" діти читають 4-5 хвилин, поступово збільшуючи час. Після прочитання учні виконують завдання для перевірки розуміння тексту та для усвідомлення прочитаного.

Сьогодні вчителі зіткнулися з такою проблемою: для сучасних учнів читання як один з основних способів зацікавлення художньою літературою втрачає своє покликання, тож формувати читацькі навички в учнів початкових класів украй складно.

Утім, саме читання є своєрідною формою комунікативно-пізнавальної діяльності, одним з основних факторів саморозвитку дитини та важливим способом засвоєння інформації. Отже, ступінь сформованості читацької компетентності значною мірою співвідноситься із ступенем загальноосвітньої

підготовки здобувачів освіти. На думку О. Савченко, проблема якісного читання учнів стає однією з пріоритетних у міжнародних і вітчизняних дослідженнях, бо робота з писемною інформацією набуває все більшої актуальності [3, с. 87].

Неможливо сформувати читацьку компетентність без правильно організованої роботи з учнями, без виховання в дітей бажання самостійно обирати й читати книги. Учні беруть книгу в руки для того, щоб отримати насолоду від читання, збагатити уяву, пізнати досвід та загальнолюдські цінності. На думку О. Вашуленко, необхідність у читанні формується поступово й пов'язана з емоційним, естетичним впливом літератури як виду мистецтва, з її інформаційним потенціалом (можливість відкриття нової інформації для читача) [1, с. 7].

Розвитку читацької компетентності буде сприяти застосування інноваційних методів, зокрема і "Щоденні 5". Так, для кращого усвідомлення прочитаного учням після прочитання твору можна запропонувати такі завдання:

- Створи буктрейлер прочитаної книги;
- Намалюй ілюстрацію до книги, яку прочитав;
- Напиши читацький відгук на прочитаний твір;
- Розкажи, про які цікаві факти ти дізнався/лася з тексту;
- Вигадай нове закінчення прочитаного твору;
- Визнач настрій твору за допомогою емоджі;
- Перекажи прочитане за допомогою скрайбінгу;
- Уяви себе письменником/цею і створи свою маленьку історію.

Важливо обирати книжки й теми у відповідності до вікових маркерів та психотипу дитини. Для того, щоб книга стала "своєю річчю", яку згодом захочеться прочитати, дитині інколи потрібно просто пошелестіти сторінками, погортати їх, понюхати книжку, торкатися паперу тощо. Також не варто забувати, що в дітей переважає візуальний канал сприйняття, тому слід обирати для читання книги, яскраво ілюстровані.

Сьогодні дітям бракує живих контактів, вони бувають самотні й вразливі та рідко усвідомлюють свої емоції. Читання разом із дорослими (учитель, батьки) сприяє не лише розвитку читацької компетентності, а й виступає своєрідним тренінгом з емпатії. Діти прагнуть відтворити дії, з якими пов'язано відчуття радості, близькості, безпеки. Тому вчитель має створити в класі такий "простір для читання", куди дітям захочеться повертатися знову і знову.

Розвиток читацької компетентності учнів початкових класів – це складний, тривалий у часі процес, який покликаний формувати в здобувачів освіти повноцінну навичку читання, мотивувати їх до читання та залучення дітей до читацької діяльності. У процесі розвитку читацької компетентності в учнів формується здатність сприймати, аналізувати, потрактувати, оцінювати тексти різних стилів та жанрів; опрацьовувати інформацію та використовувати її в навчальних комунікативних ситуаціях.

Список використаної літератури

1. Вашуленко О. Читацька компетентність молодшого школяра : теоретичний аспект. *Початкова школа*. 2011. № 1. С. 48–50.
2. Нова українська школа : концептуальні засади реформування середньої школи. Київ, 2016. С. 5.
3. Савченко О. Я. Ключові компетентності – інноваційний результативний шкільної освіти. *Рідна школа*. 2011. №8–9. С. 4–8.

О. В. Самойленко,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту
(Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя)

Формування діяльнісного компонента культури здоров'я учнів початкової школи

Здоров'я людини – важливий показник її особистого успіху. Лише за наявності мотивації до здорового способу життя в суспільстві з'являється можливість вирішення таких гострих проблем, як наркоманія, алкоголізм, дитяча занедбаність та ін. На сучасному етапі розвитку суспільства саме освітній заклад має стати важливою ланкою у збереженні та зміцненні здоров'я учнів, формуванні культури здоров'я. Діти перебувають в школі значну частину дня, тому збереження, зміцнення їх фізичного, психічного, духовного здоров'я – справа як родини, так і педагогів. Специфічними патогенетичними чинниками для школярів є чинники ризику, пов'язані з організацією освітнього процесу, які умовно можна поділити на три групи:

- 1) генетично зумовлені властивості індивідуума;
- 2) об'єктивні, пов'язані з організацією умов життя (тривалість навчального дня, щільність навчального навантаження, харчування та його регулярність, сон та його достатня тривалість, організована рухова активність, стосунки в родині та колективі та ін.);
- 3) суб'єктивні, особистісні характеристики (організованість та дисциплінованість; вмотивованість до здорового способу життя, дотримання режиму дня, наявність або відсутність шкідливих звичок, організована діяльність із власного здоров'язбереження та ін.). Друга та третя група чинників безпосередньо залежать від організації освітнього процесу та ступеня реалізації особистісної функції освіти, яка не завжди реалізується відповідним чином [4].

Культура здоров'я особистості – це багатокомпонентна особистісна освіта, що характеризує усвідомлену діяльність індивідуума зі збереження та зміцнення здоров'я та має прояв безпосередньо через мотивовану діяльність.

Саме діяльнісна складова є інтегральним показником культури здоров'я людини. Вона визначається суперечністю між потребою у визначенні педагогічних умов формування культури здоров'я особистості та її діяльнісною складовою в освітньому процесі початкової школи, що включає такі поняття, як: здоровий спосіб життя; фізична культура особистості; самозбереження здоров'я; здоров'язбереження, як система, процес та результат діяльності освітнього закладу, спрямований на формування культури здоров'я особистості, збереження та зміцнення здоров'я всіх учасників освітнього процесу; здоров'язбережувальні технології як педагогічні технології, використання яких не завдає прямої або непрямой шкоди здоров'ю учнів та педагогів, забезпечують безпечні умови перебування, навчання та роботи в освітній установі та реалізують завдання формування культури здоров'я. Ефективність здоров'язбережувальних технологій може бути оцінена за критеріями здоров'язбереження, здоров'язміцнення та рівнем сформованої культури здоров'я особистості. Таким чином, найважливіша умова та ключова ідея формування культури здоров'я учнів – організація освітнього процесу початкової школи. Визначальними причинами є такі:

1) формування компонентів культури повинно відбуватися впродовж усього життя та відповідно до вікових особливостей;

2) періодом ефективного формування культури здоров'я особистості є молодший шкільний вік, у якому відбувається перехід провідної діяльності від ігрової до соціально визнаної. Цей період надає можливість формування культури здоров'я особистості як основи провідної діяльності та переведення її на рівень базових внутрішніх потреб.

3) реальна організація освітнього процесу учнів зміщує діяльність з управління процесу здоров'язбереження з рівня школи на рівень класу [4].

В освітній практиці розрізняють два підходи до здоров'язбережувальної організації освітнього процесу: 1) управління збереженням здоров'я дітей через здоров'язбережувальну спрямованість освітнього процесу в школі (шкільна система здоров'язбереження); 2) управління збереженням здоров'я дітей через здоров'язбережувальну спрямованість освітнього процесу в окремому класі. Обидва підходи можуть бути використані і при формуванні культури здоров'я особистості учнів, але реальний стан організації освітнього процесу в початковій школі дозволяє ефективно використовувати саме другий підхід [3].

Так, організаційно-педагогічними умовами формування культури здоров'я та здоров'язбереження учнів початкової школи на рівні класу можуть бути:

- організація освітнього процесу, що забезпечує індивідуальний підхід до кожного учня;
- підвищення рухової активності (за рахунок упровадження додаткового уроку фізичної культури, динамічної години, елементів наукової організації навчальної праці, розширення можливостей дітей на вибір видів спорту та ін.);
- формування мотивації фізичного самовдосконалення, ухвалення ідеї ЗСЖ, забезпечення можливостей саморефлексії;

- забезпечення отримання позитивних емоцій від спілкування з однолітками та старшими на основі розуміння цінностей ЗСЖ та уроків, спрямованих на збереження здоров'я [2].

Педагогічна система формування культури здоров'я молодших школярів у класі повинна включати визначення цілей і завдань, формулювання педагогічних принципів здоров'язбереження, визначення компонентів (форм) педагогічної системи, механізмів її реалізації. Компонентами педагогічної системи формування культури здоров'я учнів початкової школи за умов окремо взятого класу є: уроки, побудовані за принципами здоров'язбереження; уроки фізичного виховання, побудовані з урахуванням інтересів та потреб учнів; оздоровчі заходи в режимі навчального дня; позакласні форми здоров'язбереження та фізичного виховання; консультативна служба здоров'язбереження класу; підсистема моніторингу змісту навчання та стану здоров'я всіх учасників педагогічного процесу.

Вивчення інноваційного досвіду щодо впровадження адаптивної моделі освітнього процесу показало, що організація здоров'язбережувального режиму сама по собі недостатня для формування культури здоров'я учнів початкової школи. Необхідна самостійна діяльність учнів щодо зміцнення власного здоров'я, їхня зацікавленість у здоровому способі життя. Тобто існує потреба в створенні педагогічної системи, орієнтованої на розвиток наукового пізнання культури здоров'я та її складових, спрямованої на збереження та самозбереження здоров'я та розвиток учнів початкової школи. Її мета – створення організаційно-педагогічних умов освітнього процесу засобами освітнього, виховного, розвиваючого та оздоровчого компонентів під час уроків та в позаурочний час, спрямованих на збереження здоров'я та розвиток духовного компоненту здоров'я особистості [3]. Основними компонентами такої педагогічної системи як цілісного процесу виховання учнів є:

- система уроків, спрямована на розвиток школярів і збереження їх здоров'я з урахуванням індивідуалізації і безперервності виховання;
- система різноманітних форм фізичного виховання за інтересами та потребами учнів;
- консультативна служба здоров'язбереження класу на основі результативності суб'єкта освітнього процесу;
- система позакласних форм організації здоров'язбереження та фізичного виховання, спрямована на розвиток та збереження здоров'я учнів класу;
- система моніторингу педагогічних, фізіологічних та соціально-психологічних показників.

Умовами реалізації педагогічної діяльності щодо збереження здоров'я учнів початкової школи на рівні окремого класу є:

- створення спеціальних ситуацій для формування культури здоров'я та забезпечення здоров'язбереження;
- розробка організаційно-методичного забезпечення здоров'язбереження учнів та формування в них культури здоров'я;

- об'єднання зусиль суб'єктів освітнього процесу, відповідальних за здоров'язбереження учнів початкової школи;
- проведення просвітницької роботи серед батьків та вчителів;
- створення системи моніторингу культури здоров'я, діяльності учнів та батьків [2].

Основним завданням здоров'язбережувального підходу повинна бути така організація режиму праці та відпочинку школярів, створення таких умов для роботи, які б забезпечили високу працездатність протягом навчальних занять, дозволили б відсунути втому та уникнути перевтоми. Відповідні умови доцільно розділити на три групи: внутрішні, психологічні та зовнішні. Провідними є перші дві. Так, внутрішні умови освітнього процесу: тривалість та організація уроку; тривалість навчального дня та навчального тижня; розклад уроків; суспільно корисна праця школярів; канікули. Психологічні умови: формування позитивних емоцій, забезпечення позитивних взаємовідносин між учнями та вчителями, створення образу здорового, життєрадісного та справедливого вчителя та ін. [1].

Організаційно-методичне забезпечення формування культури здоров'я та здоров'язбереження повинно включати:

- програми для здоров'язбережувальної діяльності членів класного колективу (рекомендації щодо здоров'язбереження для дітей, батьків, створені на основі зошитів здоров'я та індивідуальних карток із фізичного виховання);
- навчальні програми та методичні розробки, створені педагогами;
- підручники та інші навчальні посібники з дисциплін валеологічного спрямування;
- методику оцінки стану здоров'я учнів та вчителів на основі ведення зошитів здоров'я, індивідуальних карток із фізичної культури, анкетування членів сім'ї;
- положення про діяльність спеціальних служб (здоров'язбережувальної, психологічної, медичної) як єдиного здоров'язбережувального сектору;
- методику психологічної діагностики в комплексі з психологічним проєктуванням розумового розвитку дітей;
- методику діагностики педагогічного процесу в аспекті формування культури здоров'я дітей та здоров'язбереження.

Відомо, що освітній компонент виправданий лише в тому випадку, якщо спостерігається тісна взаємодія теоретичного засвоєння знань та їх практичного застосування в самоорганізації здорового способу життя. У загальній структурі виховання та формуванні культури здоров'я особистості саме руховому компоненту належить провідна роль збільшення фізичного потенціалу людини. Рухова діяльність на основі вільного вибору й самовизначення в засвоєнні цінностей власного здоров'я та пізнавальна активність є основою прагнення актуалізації свого фізичного стану, який істотно залежить від рухового режиму. Саме раціональний руховий режим є провідним засобом оздоровлення. Заняття понад 10 годин на тиждень вимагають включення суб'єкта до організованої та

самостійної діяльності, а 4-6 годин, як мінімум, у самостійну активну фізкультурну діяльність. Усвідомлення та розуміння необхідності саме такого рівня фізкультурної активності повинно бути властиве всім учасникам освітнього процесу [3].

Критеріями сформованої особистісної культури здоров'я людини є науково-теоретична та поведінкова компетентність, духовно-моральна зрілість, соціальна компетентність. Компоненти культури здоров'я: когнітивний і саморегуляційний компоненти, що забезпечують теоретичну та поведінкову готовність; мотиваційно-смісловий та діяльнісний компоненти, що забезпечують соціальну компетентність; емоційно-ціннісний компонент, який забезпечує духовно-моральну зрілість. З огляду на те, що інтегративним критерієм сформованої культури здоров'я особистості є діяльність (основа самозбереження здоров'я під час припинення педагогічного впливу), її слід виділити як самостійний компонент [4].

Таким чином, у складі функціональних, що забезпечують формування діяльнісного компоненту культури здоров'я учнів початкової школи в умовах класу, доцільно виділення таких блоків:

- особистісно-мотиваційний блок (формування мотивів та відповідного ставлення до ЗСЖ, до дорослих, до однолітків і до себе особисто);
- усвідомлення та сприйняття мети та завдань здоров'язбереження (сприйняття мети формування культури здоров'я учнів як домінуючої, виконання завдань власного здоров'язбереження та підвищення рівня досягнень);
- уявлення про способи та зміст здоров'язбережувальної діяльності (уявлення про ЗСЖ, про культуру здоров'я, фізичну культуру; взаємодія із внутрішнім і зовнішнім середовищем; навички особистої та суспільної гігієни, фізичного самовиховання; регулювання психічного стану);
- інформаційний (забезпечення зорового та тактильного відчуття; отримання позитивних емоцій від діяльності);
- управлінський (включає програмування, контроль та оцінку діяльності).

Список використаної літератури

1. Грицай Ю. О. Використання здоров'язберігаючих технологій в навчальній діяльності школярів : навч. посібн. Миколаїв, 2012. 181 с.
2. Долинський Б. Т. Здоров'язберігаюча діяльність учителя початкової школи : навч. посібн. Одеса : Вид-во вид. М. П. Черкасов. 2010. 187 с.
3. Кириленко С. В. Проблема формування культури здоров'я в історії теоретичної думки і в сучасній практиці. *Педагогіка і психологія*. 2004. № 1. С. 48–57.
4. Мельник Ю. Б. Концептуальні засади формування культури здоров'я особистості молодшого школяра : монографія. Харків : ХОГОКЗ, 2012. 244 с.

О. С. Філоненко,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту
(Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя);

К. В. Кочубей,
студентка факультету педагогіки, психології,
соціальної роботи та мистецтв
(Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя)

Формування толерантності в учнів початкової школи як засобу профілактики булінгу в умовах освітнього середовища

Соціально-економічна та політична нестабільність українського суспільства породила виникнення та розвиток багатьох негативних явищ у соціальній сфері, особливо в освітніх закладах. Серед таких проблем нашого суспільства є булінг у шкільному середовищі. Булінг у школі – поширений феномен, що виявляється вже в початкових класах. Це явище торкається всіх сфер шкільного життя: почуття безпеки у школярів та вчителів, фізичного та психологічного здоров'я, якості та ефективності діяльності, культури шкільного життя [4].

Необхідність вивчення явища булінгу зумовлюється збільшенням кількості його проявів в українських школах. Проблема шкільного булінгу потребує уваги вітчизняних дослідників, поглиблення розуміння педагогів і психологів, розробки ефективних методів виявлення, запобігання та подолання цього деструктивного психосоціального явища.

Відомо, що єдиного визначення поняття "булінг" не існує, але вчені сходяться на думці, що булінг – це тривалий процес свідомого жорстокого поводження з іншою дитиною чи дітьми з боку одного або групи дітей. Булінг у молодшому шкільному віці особливо небезпечний. Незважаючи на свою відносно коротку тривалість, цей вік може визначити подальше життя людини. Діти в цьому віці іноді досягають вершин за рахунок інших слабших однолітків. Така поведінка може мати серйозні негативні наслідки для людини.

Стратегія Концепції "Нової української школи" зауважує на побудові освітнього середовища молодшого школяра на засадах безпеки, доброзичливості, довіри, поваги, з метою профілактики проявів насильства та булінгу в закладі освіти.

Питанням профілактики булінгу в дитячому середовищі займалися зарубіжні та українські дослідники І. Гайдамашко, Р. Лейн, А. Капська, Д. Олвеус, І. Романенко, Д. Таттун, Д. Томпсон, В. Хмелько та ін.

Профілактика булінгу в шкільних умовах – це комплекс заходів, спрямованих на запобігання булінгу та іншим формам насильства в школах, що реалізується на індивідуальному, груповому, загальному й соціальному рівнях. Вважаємо одним з ефективних шляхів протидії булінгу виховання

цілеспрямованої толерантності в дітей усіх вікових груп, особливо молодшого шкільного віку.

Толерантність як соціальне явище досліджують учені різних галузей філософії, психології, біології, педагогіки, серед яких Н. Бірко, О. Гаяш, П. Гейнеманн, Т. Миронюк, С. Піхт, І. Сухопара, В. Тернопільська, Н. Хамфрі, Дж. Хеврон та інші.

У загальнопедагогічному сенсі толерантність розуміємо як готовність приймати інших такими, якими вони є, і взаємодіяти з ними на основі згоди та розуміння [5]. У наукових джерелах існують різні трактування поняття толерантності. Учені визначають толерантність як повагу, розширення світогляду тощо. Суть цього поняття поглиблено розкриває І. Сухопара, наголошуючи на тому, що толерантність має гуманістичне підґрунтя – в її основі лежить цінне ставлення до інших, до себе, до оточення, що виявляється в доброті, чуйності, співчутті, співпереживанні, повазі до інших [2].

Толерантна поведінка визначається як просоціальна й загалом трактується як поведінка, що орієнтується на дотримання загальних норм і правил суспільства. Неодмінною складовою такої поведінки є толерантне ставлення особистості до дійсності. Якщо толерантність можна визначити як моральну якість особистості, то толерантне ставлення – це наявність потреби у спілкуванні, взаємодії з оточуючими, прагнення до розуміння інших і сприймання їх як соціальної цінності.

Крім того, виховання толерантності передбачає формування просоціальних форм поведінки, за допомогою яких ми пізнаємо індивідуальні вчинки та системи дій, детерміновані свідомим прийняттям соціально значущих норм і цінностей, уміння конструктивно вирішувати міжособистісні стосунки і груповий конфлікт, несприйнятливості до ризикованих методів багатоагентної взаємодії та здатності до самореалізації в різноманітних соціально значущих видах діяльності. Таким чином, просоціальна поведінка індивіда унеможливує його участь у булінгу [3].

Ефективним засобом виховання толерантності може бути художня література для дітей. На думку В. І. Тернопільської, саме дитяча художня література є матеріалом для формування уявлень, знань молодших школярів про риси толерантної особистості, яка розкриває в сюжетно-образній формі взаємини між людьми, подаючи зразки толерантної поведінки. Художні твори стимулюють розвиток здатності співчувати іншим людям, впливають на емоційно-ціннісну сферу особистості, спонукають співпереживати й радіти героям – чого досить часто не відбувається в реальному житті [6].

Важливу роль у методах виховання толерантності відіграє гра, яка допомагає дітям зрозуміти себе та уявити себе на місці іншої людини. Граючи в гру, діти вчаться взаємодіяти з іншими та вирішувати проблеми. Крім того, вони розвивають виняткові навички спілкування. Завдяки цьому діти мають шанс зрозуміти глибше значення своєї ситуації та змінити своє уявлення про неї. Гра заохочує дітей дотримуватися встановлених правил і за потреби змінювати свою поведінку.

Отже, виховання толерантності як засобу профілактики булінгу в молодших школярів має бути комплексним і включати роботу з дітьми та їх батьками та працівниками школи з урахуванням вікових та особистісних особливостей дітей.

Список використаної літератури

1. Барчій М. С., Пршесмицька Н. О. Булінг в освітньому середовищі початкової школи. *Актуальні проблеми навчання і виховання в умовах інтеграційних процесів в освітньому та науковому просторі* : збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції / ред. кол. : В. І. Кобаль (гол. ред.) та ін. Мукачево : МДУ, 2018. С. 132–136.
2. Губко А. А. Шкільний булінг як соціально-психологічний феномен. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Сер. : Психологічні науки*. 2013. № 114. С. 46–50.
3. Дорожко І. І. Насильство. Булінг. Проблема в запитаннях та відповідях. Харків, 2013. 144 с.
4. Журба К. О., Коновець С. В., Шкільна І. М. Особистісно орієнтована методика виховання моральної самосвідомості зростаючої особистості : методичні рекомендації. Харків : Друкарня Мадрид, 2016. 66 с.
5. Конолова М. Терпимість – ключ до благополуччя суспільства. *Виховання толерантності. Основні ідеї та принципи*. 2006. № 2 (38).
6. Тернопільська В. І. Особливості виховання толерантності у дітей молодшого шкільного віку. *Нові технології навчання* : наук.-метод. зб. Київ, 2014. Вип. 82. Ч. 1. С. 66–71.

О. В. Швець,

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри педагогіки, дошкільної та початкової освіти
(Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка)

Розвиток творчих здібностей учнів початкових класів засобами групової діяльності

Одна з актуальних проблем початкової освіти, яка потребує своєчасного розв'язання, – розвиток творчих здібностей учнів. У динамічному світі, що швидко змінюється, суспільство значно частіше переосмислює вимоги до рівня та змісту освіти підростаючого покоління, коригує або змінює цілі та завдання шкільної освіти. Головна мета, відповідно до Державного стандарту початкової освіти та Концепції Нової української школи (надалі – НУШ), що передбачає формування основ усебічно й гармонійно розвиненої особистості, зараз бачиться в тому, щоб наголосити на вихованні особистості активної, творчої,

яка усвідомлює необхідність учитися протягом життя, а також глобальні проблеми людства, готової брати участь у їх вирішенні.

Так, розвиток творчих здібностей учнів початкових класів як основи креативної особистості досліджували В. Антипець та М. Артюх; використання навчально-творчих задач у процесі формування творчих здібностей учнів початкових класів – В. Богута; особливості формування творчих здібностей молодших школярів шляхом впровадження інформаційно-комп'ютерних технологій в освітній процес – А. Лазаренко та М. Борисьонук; розвиток літературно-творчих здібностей учнів початкової школи засобами ТРВЗ – С. Луців; педагогічні умови розвитку творчих математичних здібностей учнів початкової школи – О. Масюк; дидактичні умови формування творчої особистості молодшого школяра на уроках української мови як другої – О. Павлик [1-4]. В окреслених дослідженнях наголошено, що завдання вчителя на сучасному етапі розвитку суспільства полягає в тому, щоб розвинути творчі здібності кожної дитини, її особистісні якості, залучивши її до креативної творчої роботи на уроках із різних освітніх галузей, зокрема, використавши засоби групової діяльності з цією метою.

Особливості використання групових форм роботи в початковій школі було в центрі наукових пошуків учених: дослідження групових форм навчальної діяльності в зарубіжній педагогіці – Р. Борсуківська; диференціація навчання в процесі групової форми його організації – Т. Дейніченко та О. Кузьміна; особливості організації групових форм діяльності учнів у початковій школі – К. Колеснік; організація групової та парної роботи учнів початкової школи – Ю. Лимар та Ю. Непол, О. Ночвінова, а поєднання цих же форм роботи в інтелектуальному розвитку молодших школярів – Н. Потапова; організація навчально-дослідницької діяльності молодших школярів у взаємодії з собою та іншими – Т. Мієр; групові форми роботи як засіб розвивального навчання молодших школярів – К. Нор; питання підготовки майбутнього вчителя початкових класів до організації групової навчальної діяльності учнів на засадах компетентнісного підходу – С. Ратовська; спілкування та співробітництво учнів на уроці як один з головних принципів формування особистості в системі розвитку навчання – О. Чеснокова; формування критичного мислення молодших школярів засобом технології групового навчання – М. Шатунова.

Серед зарубіжних досліджень вагому роль у нашому дослідженні відводимо працям таких науковців, як: М. Ципро (дослідив, як організовувати групову роботу на уроках), Л. Бартецький, В. Оконь (розкрили ключові аспекти використання групових форм освітньої діяльності під час проблемного навчання), Р. Славін та Р. Джонсон (виокремили суть кооперації під час освітньої діяльності в школі) та ін. [1-4]. Однак варто наголосити, що в цих наукових розвідках та публікаціях інших авторів розглядаються переважно загальні аспекти використання групової діяльності в освітньому процесі.

Теоретико-методичний аналіз літератури засвідчив, що групова робота створює сприятливі умови для включення всіх дітей в активну та творчу роботу

на уроці української мови. Групова робота – це повноцінна самостійна форма організації навчання та виховання [3, с. 72]. Унікальність групової роботи підтримується такими її ознаками, як безпосередня взаємодія між учнями та опосередковане керівництво діяльністю учня з боку вчителя. Учитель керує процесом роботи всієї групи: пред'являє завдання, інструкцію щодо його виконання, оцінює результати роботи групи. Діяльність та керівництво кожного учня здійснюється членами всередині групи.

Учені, як вітчизняні (М. Заброцький, І. Кулагина), так і зарубіжні (Г. Крайг) виділяють декілька етапів формування творчих здібностей людини. Формування задатків до творчості зумовлене загальним розвитком людини, а також особливостями кожного з вікових періодів [4, с. 3]. Погоджуємося з науковцями, що такий поділ є достатньо умовним з огляду на те, що в кожній окремій дитини процес формування та розвиток здібностей до того чи іншого роду занять може по-різному проявлятися.

Отож, у рис. 1 представимо вікові періоди, згідно з якими відбувається розвиток творчих здібностей у дітей. Як бачимо, на час навчання в початковій школі завершується етап (5-6 років), приходиться два повні періоди, виділені психологами (7-8 та 9-14 років). Ці періоди характеризуються розвитком мислення (в тому числі і категорійного та просторового); визначенням інтересів до того чи іншого напрямку в творчості. А в 7-8 років відвідування занять за інтересами стає регулярним [1, с. 280].

Таким чином, уроки, які відвідує учень і які є обов'язковими елементами шкільної освіти, – це чи не найкраще місце для розвитку творчих нахилів школярів. Саме тому так важливо включати творчі елементи в освітній процес, оскільки будь-який предмет початкової школи виступає майданчиком розвитку творчих здібностей учнів.

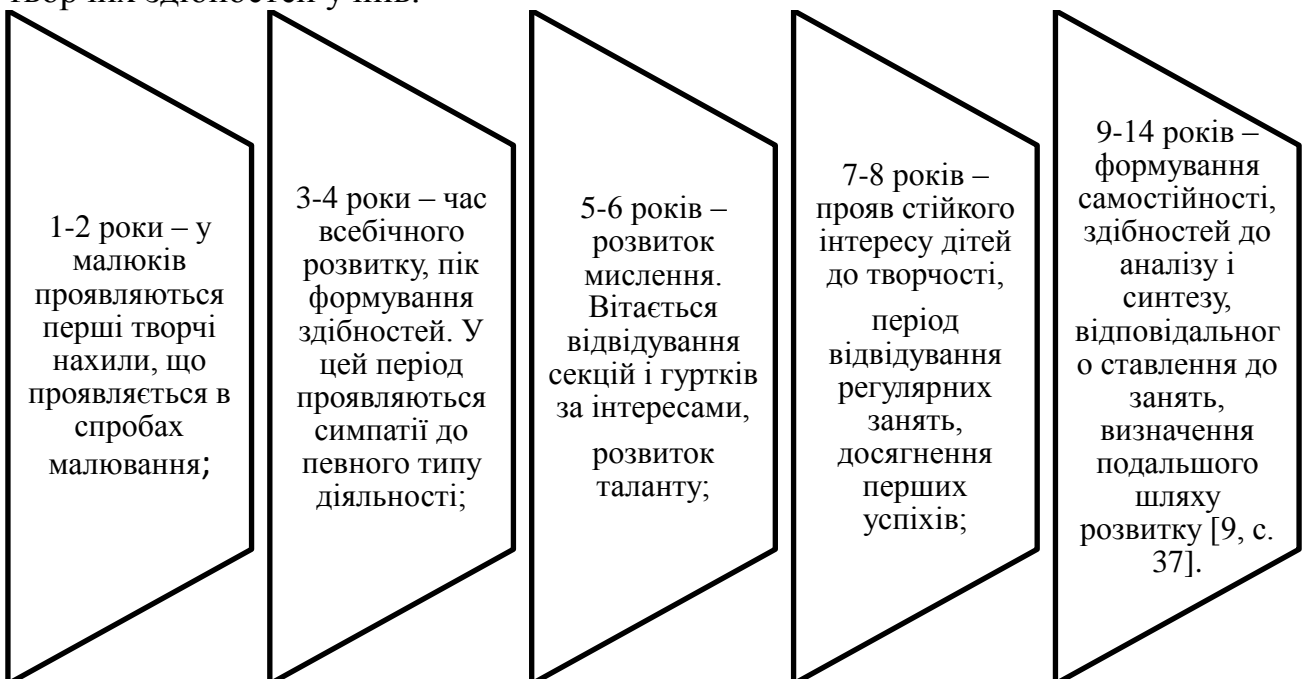

Рис. 1. Вікові періоди розвитку дітей, згідно з якими розвивають творчі здібності дітей [1, с. 279].

Розвиток творчих здібностей молодших школярів засобами групової діяльності – актуальне завдання кожного вчителя в НУШ. Розглянемо, як виникла й розвивалась дана технологія навчання. Свій початок технологія групового навчання бере ще із праць Дж. Дьюї та Й. Песталоцці, Ж. Руссо. Саме вони вперше звернули увагу на те, що поєднання індивідуального та групового навчання дає змогу активізувати учнів, заохотити їх до навчання, а в багатьох випадках – підвищити ефективність освітнього процесу [2, с. 26]. Групова діяльність – це форма організації освітнього процесу в невеликих групах дітей, які об'єднані загальною ціллю або завданням за опосередкованого керівництва вчителя та в тісній співпраці з класом [3, с. 73].

Учителі початкових класів наголошують на тому, що робота в групах сприяє формуванню особистісних якостей у дітей та позитивно відображається на реалізації кожною дитиною себе в творчих видах діяльності, розподілі завдань, враховуючи творчі здібності своїх товаришів (хто гарно малює, хто співає тощо). Так, залежно від вмісту колективної та індивідуальної форм освітньої діяльності її поділяють на: кооперативно-групову (основа – колективне виконання завдання); індивідуально-групову (інтеграція спільної та індивідуальної діяльності дітей). Організація групової роботи учнів потребує дотримання її структури, відповідних правил співпраці. Інтерактивна взаємодія учнів у групах під час виконання навчального завдання складається з трьох елементів: інструкція (пояснення вчителя, як працювати); дія (виконання учнями завдань); рефлексія (підбиття підсумків, осмислення вибору обраних шляхів, способів) [2, с. 27].

У НУШ слід організовувати групи із 4-5 осіб, бо така кількість забезпечує зручне та швидке розміщення учнів, активну діяльність кожного, розподіл обов'язків за домовленістю. Групу необхідно сформувати, враховуючи особистісні переваги молодших школярів, обрати константа, розділити обов'язки. Наприклад, *спікер/головуючий* (зачитує завдання групі; організовує порядок виконання; пропонує учасникам групи висловлюватися по черзі; заохочує групу до роботи; підбиває підсумки роботи; визначає доповідача); *секретар* (веде розбірливо та коротко записи результатів роботи групи; повинен бути готовий висловити власну думку або допомогти це зробити комусь з учасників групи); *посередник* (стежить за часом та заохочує групу до роботи); *доповідач* (чітко висловлює думку групи, доповідає про результати роботи) [3, с. 74]. При створенні груп учителям необхідно враховувати психологічну єдність дітей, їхні бажання, потенціал можливостей для подальшої успішної діяльності. Робота у групах передбачає рівноправність, однак важливо формулювати для учнів або разом із ними правила групи та вчити дітей їх дотримуватись.

Наголосимо, що під час організації роботи в групах кожен учень мислить, висловлює свою думку. У групах виникають суперечки, обговорюються різні варіанти вирішення, відбувається взаємонавчання дітей під час навчальної дискусії, навчального діалогу. Особливо важливо, що групова форма роботи дозволяє реалізувати індивідуальний підхід в умовах масового навчання на

уроці української мови, організувати взаємодію дітей для виявлення їх індивідуальних можливостей та потреб. Найкращий результат виходить у групових проєктах, комплексних колективних роботах, спрямованих на вирішення конкретних проблем із максимальним ступенем участі здобувачів освіти на всіх етапах. Результат залежить від складу та організації роботи.

Отже, групова діяльність в початковій школі характеризується такими перевагами для розвитку творчих здібностей учнів:

- 1) за невеликий проміжок часу діти виконують багато творчих завдань;
- 2) висока результативність засвоєння матеріалу й формування навичок творчої діяльності;
- 3) формується здатність сумісної роботи та активне включення дітей в дитячу творчість;
- 4) зростає мотивація до навчання, відбувається розвиток гуманних стосунків між учнями та бажання прийти на допомогу;
- 5) зростають навички планування, самоконтролю та самооцінювання;
- 6) закріплюються навички спілкування, взаємодопомоги та толерантності.

Список використаної літератури

1. Антипець В. П. Артюх М. С. Розвиток творчих здібностей учнів початкових класів як основи креативної особистості. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Серія : Педагогічні науки. 2015. Вип. 125. С. 279–282.
2. Лимар Ю. М., Непоп Ю. М. Організація групової та парної роботи учнів початкової школи. *Сучасні інновації у сфері педагогіки та психології* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 30 листопада – 1 грудня 2018 р. Київ : Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2018. С. 26–28.
3. Нор К. Ф. Ефективність використання групових форм навчальної діяльності молодших школярів. *Зб. матеріалів науково-практичної конференції, присвяченої 20-річчю історичного факультету МДПУ*. Миколаїв, 1997. С. 72–74.
4. Химинець В.Н. Оновлення початкової ланки освіти в контексті євроінтеграційної політики України. *Учитель початкової школи*. 2018. № 9. С. 3–5.

М. О. Шевчук,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту
(Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя)

Комплексна програма формування естетичних почуттів молодших школярів у технологічному навчанні

У світі конкуренції, боротьби за ринки збуту, політичних та економічних криз особливої актуальності набувають ідеї добра і краси. Сьогодні в особистості цінуються не тільки інтелектуальні здібності, здатність якісно виконувати професійну діяльність, але й уміння сприймати, цінувати та примножувати матеріальні та духовні цінності. У сучасному суспільстві підвищується роль естетичних цінностей як носіїв культурних традицій. Тому формування естетичних ідеалів, естетичних смаків, естетичних почуттів набуває особливого значення для становлення та розвитку особистості.

У Державному стандарті початкової освіти зазначено, що метою початкової освіти є всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь, відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості [1].

Розвиток духовності, на думку Ж. Маценко, пов'язаний із позитивними кількісними та якісними змінами, які відбуваються:

- у розумовій сфері дитини (пізнання світу на чуттєвому рівні);
- у почуттєвій сфері (переживання духовних станів);
- у моральній сфері (засвоєння гуманістичних принципів співіснування);
- у вольовій сфері (оволодіння саморегуляцією);
- у естетичній сфері (формування естетичної свідомості) [2].

У змістовій структурі естетичного почуття М. Федорова виділяє наступні компоненти: інформаційний (уявлення та знання про зміст основних естетичних категорій, естетична оцінка предметів та явищ оточуючого світу, творів мистецтва); емоційно-ціннісний (емоції та переживання у процесі сприймання предметів та явищ оточуючого світу, творів мистецтва); практичний (естетична поведінка) [3].

У вирішенні питання формування естетичних почуттів учнів молодшого шкільного віку важливого значення набуває технологічне навчання, яке спирається на традиції та основи українського декоративно-ужиткового мистецтва.

Звертаючи увагу на актуальність даної проблеми, ми розробили комплексну програму формування естетичних почуттів молодших школярів у технологічному навчанні, яка поєднує різні аспекти даного процесу й забезпечує її ефективність та результативність. Програма передбачає єдність цілей, завдань, змісту, форм та методів у процесі формування естетичних почуттів учнів початкової школи в технологічному навчанні. У програмі

органічно врівноважується вплив на свідомість, почуття та поведінку молодшого школяра, координуються зусилля соціальних інститутів: сім'ї, школи, мистецтва, колективів та груп.

У програмі реалізується системний підхід як послідовність та супідрядність усіх компонентів процесу формування естетичних почуттів учнів початкових класів загальноосвітньої школи, урахування зовнішніх та внутрішніх факторів, які сприяють або перешкоджають ефективному здійсненню даного процесу. Саме системний підхід у контексті нашої проблеми набуває сьогодні вагомого значення, оскільки системна методологія є найбільш упорядкованою надійною основою для вирішення задач формування естетичних почуттів молодших школярів у технологічному навчанні, дозволяючи розкривати й аналізувати складові компоненти даного процесу й послідовно поєднувати їх один з одним, підпорядковувати елементи системи меті виникнення та розвитку нової інтегральної якості – естетичних почуттів.

Програма містить чотири основні блоки: концептуальний, змістовий, діяльнісний та творчо-результативний.

У Концептуальному блоці представлені базові компоненти процесу формування естетичних почуттів молодших школярів у технологічному навчанні: мета, завдання, напрями та етапи даного процесу.

Метою програми є підвищення ефективності процесу формування естетичних почуттів молодших школярів у технологічному навчанні (мал.1).

Мал. 1. Комплексна програма формування естетичних почуттів молодших школярів у технологічному навчанні

Дана мета конкретизується в завданнях:

- залучення учнів початкової школи до світу прекрасного в технологічному навчанні;
- формування в молодших школярів естетико-теоретичної основи розвитку почуття краси в технологічному навчанні;

- формування в учнів молодшого шкільного віку художнього світогляду на основі декоративно-ужиткового мистецтва в технологічному навчанні в початковій школі;
- стимулювання естетичної активності молодших школярів у технологічному навчанні;
- використання в процесі формування естетичних почуттів учнів молодшого шкільного віку традиційних та інноваційних форм і методів роботи.

У процесі формування естетичних почуттів молодших школярів у технологічному навчанні необхідно виділити основні напрями роботи:

- визначення проблеми формування естетичних почуттів учнів молодшого шкільного віку в технологічному навчанні пріоритетним напрямком освітньої діяльності початкової школи;
- координація естетико-виховного впливу школи, сім'ї, позашкільних закладів у процесі формування естетичних почуттів учнів початкових класів;
- ознайомлення учнів молодшого шкільного віку з ціннісним змістом українського декоративно-ужиткового мистецтва в технологічному навчанні як засобу формування естетичних почуттів;
- забезпечення молодшим школярам у технологічному навчанні простору здійснення естетичної діяльності у класній та позакласній роботі;
- формування досвіду естетичних переживань учнів початкової школи в технологічному навчанні.

Формування естетичних почуттів молодших школярів у технологічному навчанні має здійснюватися за певними етапами.

Перший етап – формування естетичних вражень у технологічному навчанні в початковій школі – характеризується виявленням молодшими школярами первинних реакцій від зустрічі з творами декоративно-ужиткового мистецтва в технологічному навчанні, ознайомлення із засобами створення краси, усвідомлення можливості змінювати навколишній світ за законами краси.

Другий етап – формування естетичних переживань молодших школярів у технологічному навчанні – пов'язаний із формуванням досвіду спілкування з художніми творами, переживанням естетичного змісту оточуючого світу, мистецтва, засвоєнням законів краси та засобів створення естетичного задуму та його втілення в технологічній діяльності.

Третій етап передбачає формування потреби змінювати світ за законами краси, виявляти естетичні почуття в технологічній діяльності, усвідомлення саморозвитку естетичних почуттів у праці та інших сферах особистісної життєдіяльності.

Змістовий блок розробленої програми характеризується процесами проникнення учнями молодшого шкільного віку в соціальну, художню та естетичну сутність творів декоративно-ужиткового мистецтва в технологічному

навчанні в початковій школі та перенесенням її у зміст власних продуктів трудової діяльності.

Діяльнісний блок програми пов'язаний з оволодінням учнями молодшого шкільного віку способами здійснення естетичної діяльності в технологічному навчанні для формування естетичних почуттів. У даному компоненті передбачається, що естетична діяльність молодших школярів у технологічному навчанні має здійснюватися на основі врахування емоційно-естетичних уподобань учнів; розробка естетичного образу повинна відбуватися на основі прийняття ціннісно-орієнтаційних рішень. При цьому оволодіння способами здійснення естетичної діяльності має спонукати учнів початкових класів загальноосвітньої школи до вияву творчої активності в технологічному навчанні.

Й останній блок програми – Творчо-результативний. Він передбачає використання учнями молодшого шкільного віку естетичних почуттів у трудовому навчанні в початковій школі. Сформованість естетичних почуттів молодших школярів має стати підґрунтям створення власного творчого задуму та виготовлення власноруч виробів у трудовому навчанні. Крім того, сформованість теоретичного досвіду учнів в естетичній сфері дасть змогу оволодіти оцінкою та самооцінкою результатів творчо-естетичної діяльності в технологічному навчанні в початковій школі.

Отже, розроблена комплексна програма, на нашу думку, спрямована на підвищення ефективності формування естетичних почуттів молодших школярів у технологічному навчанні в початкових класах загальноосвітньої школи, оскільки передбачає внесення змін в освітній процес.

Розроблена програма пройшла апробацію в умовах шкільної практики.

У результаті педагогічного експерименту було зафіксовано якісні зміни, які характеризують динаміку рівнів сформованості естетичних почуттів молодших школярів у технологічному навчанні, збільшенні кількості тих, хто спроможний переживати духовно-практичні зв'язки з мистецтвом та працею, сприймати та оцінювати предмети та явища як прекрасні, сповнені естетичного смислу, виразності та почуттів.

У контрольній групі наприкінці формувального етапу педагогічного експерименту ми побачили незначні позитивні зрушення: високий рівень змінився з 26 % до 26,2 %; середній рівень – з 61 % до 61,3 %, а низький знизився з 13 % до 12,5 %. Таку динаміку можна визначити як позитивну, але зовсім незначну. У той же час в експериментальній групі високий рівень зріс з 25 % до 27,1 %, середній рівень також мав позитивну динаміку – 63 % – 64 %. Найбільш суттєвими виявилися зміни кількісних показників низького рівня – 12% – 8,9 %.

Отримані дані засвідчують правильність обраної нами стратегії і тактики педагогічного забезпечення процесу формування естетичних почуттів учнів молодшого шкільного віку в технологічному навчанні.

Список використаної літератури

1. Державний стандарт початкової загальної освіти від 21 лютого 2018 року № 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>
2. Маценко Ж. М. Духовність : феномен психології та об'єкт виховання. Київ : Освіта України, 2010. 100 с.
3. Федорова М. А. Особливості формування естетичних почуттів у дітей молодшого шкільного віку. *Нові технології навчання* : науково-методичний збірник. Київ – Вінниця, 2011. Вип. 67. Частина I. С. 158–162.

У. С. Горкун,
студентка ННІ педагогіки;
науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри початкової освіти та культури фахової мови **Басюк Н. А.**
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Творчість як особистісний ресурс учителя початкових класів

Останнім часом формування особистості творчого вчителя привертає велику увагу. У "Національній стратегії розвитку освіти в Україні до 2021 року" одним з основних завдань визначено формування творчої та соціально зрілої особистості для освітнього процесу. Для цього необхідна реалізація компетентнісного підходу. Нова українська школа потребує фахівців, котрі здатні виховати особистість, забезпечувати її культурний та творчий розвиток.

Творче вдосконалення майбутніх учителів у професійній діяльності є однією з найактуальніших проблем психології та педагогіки. Різні аспекти професійної підготовки учителя початкових класів розглядалися в працях В. Андрущенко, Д. Богоявленської, Л. Виготського, О. Дубасенюк, І. Зязюна, В. Кременя, О. Леонтєва, С. Лісової, О. Савченко та інших. Проблема формування творчої особистості була предметом досліджень В. Андрєєва, Г. Матюшкіна, В. Моляка, В. Рибалки та інших. Дослідження творчої особистості майбутнього вчителя початкової школи, основних рис його діяльності висвітлено у працях Ю. Бабанського, В. Кан-Калика, Н. Кічук, Н. Кузьміної, М. Поташника, С. Сисоєвої, Р. Шакурова та інших. Однак теоретико-методичні засади проблеми формування творчого вчителя початкових класів потребують уточнення.

У Вікіпедії подається таке визначення: "Творчість – це діяльність людини, спрямована на створення якісно нових, невідомих раніше духовних або матеріальних цінностей (нові твори мистецтва, наукові відкриття, інженерно-технологічні, управлінські чи інші інновації тощо)" [1].

Аналіз психолого-педагогічних джерел дозволив виділити такі основні якості творчого вчителя: новаторство, оригінальність, уміння спостерігати та будувати різноманітні відносини, уміння знаходити аналоги, які є важливими елементами творчого мислення; об'єднувати, вибрати кілька можливостей, а

потім синтезувати та поєднувати елементи новими та оригінальними способами; проблемне мислення (пошук, постановка та вирішення нових проблем). Творчість є найважливішим способом становлення особистості, яка реалізує свій творчий потенціал.

Працівники закладів освіти у практичній діяльності стикаються з рядом проблем, безпосередньо пов'язаних із поняттям творчості: розвивати творчу особистість, здатну вирішувати завдання навчального процесу, здатну виявляти самостійність, ініціативу, працездатність і методичну підготовку, здатну творчо мислити і приймати рішення в невизначених умовах і нестандартних ситуаціях.

До ознак творчого вчителя В. Рибалка відносить:

- потребу в самоорганізації;
- здатність до вивчення всієї необхідної інформації з проблеми, що вирішується, та своїх можливостей, щоб краще підготуватися, перш ніж розпочати справу;
- здатність до планування своїх вчинків та дій наперед при підготовці до занять, ділових зустрічей тощо;
- здатність до проявів волі та характеру, до мобілізації всіх своїх ресурсів на виконання важкої та, можливо, не дуже цікавої роботи, яка потребує часу та сил;
- здатність до керування своїми бажаннями, почуттями, емоціями та, якщо це потрібно, свідомого стримування їх [3, с. 47].

М. Поташник стверджує, що творчому педагогу притаманні такі ознаки, як: постійний пошук, творчий стиль мислення, творча фантазія, розвинене уявлення, прагнення досягти позитивних результатів, високий рівень загальної культури [2, с. 38].

Творчість слід розглядати як одну з найважливіших умов педагогічної діяльності вчителя початкових класів. Завдяки їй вдається успішно вирішувати поставлені завдання освітнього процесу. Разом із тим творчість педагога є важливим показником розвитку його особистості. Це також необхідна умова для самореалізації, самовдосконалення та розвитку кар'єри. Пріоритет у процесі підвищення професійного рівня майбутніх учителів надається особистісно-професійному розвитку, без якого не досягається вершина майстерності. Носієм особистісно-професійного розвитку є творче "Я" в структурі особистості, ставлення особистості до себе як до суб'єкта творчої діяльності.

Творчість учителя є потужним рушієм розвитку творчості учнів. Розвиток учнів залежить, зокрема, від їхньої загальної підготовки до активної творчості в житті, що передбачає наявність і розвиток особистих здібностей, мотивів, знань, умінь і навичок, щоб вони створювали продукт, який вирізняється інноваційністю, оригінальністю та неповторністю.

Творчий розвиток у навчальній діяльності передбачає в основному активізацію психічних процесів. Творчість вважається найважливішим напрямком діяльності вчителя, що зумовлює необхідність приділяти увагу оволодінню передовими методиками навчання, використанню предметних

знань для найефективнішого навчання та розвитку особистості, формуванню цілісної уяви, уміння визначати долю власного життя.

Для формування творчої особистості в навчальному процесі кожен педагог повинен розуміти особливості творчого процесу, вміти діагностувати рівень творчого розвитку дітей, розуміти сучасні організаційні форми, методи та механізми формування творчої особистості як системи якостей, щоб мати можливість розвивати ці якості в учнях.

Отже, творчість вважається найважливішим аспектом діяльності вчителя, що зумовлює необхідність приділяти увагу використанню об'єктивних знань для більш ефективного навчання та розвитку особистості, формуванню цілісного бачення світу, вирішальне самовизначення.

Розвиток творчості пов'язаний зі структурним і функціональним оновленням діяльності, набуттям нового й досконалішого характеру і проявом у новому продукті праці. Унікальність особистісної ролі творчого вчителя полягає в тому, що тільки такий учитель може допомогти учневі сформувати його творчу особистість, розкрити творчі нахили та здібності, самореалізуватися.

Запорукою підвищення творчості майбутніх учителів початкової школи є оновлення навчального процесу, що включає модернізацію установок і технологій, спрямованих на вирішення завдань підготовки та виховання майбутнього фахівця. Застосування вищезазначених методів у системі вдосконалення професійних навичок розвиває творчий потенціал професійної свідомості, мислення та самовдосконалення й допомагає сформувати новий спосіб мислення, сприйняття світу та світових очікувань.

Список використаної літератури

1. Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення: 17.11.2022 р.).
2. Моляко В. О. Здібності, творчість, обдарованість : теорія, методика, результати досліджень. Житомир : Рута, 2007. 319 с.
3. Рибалка В. В. Психологія розвитку творчої особистості : навч. посібник. Київ : ІЗМН, 1996. 236 с.

Т. А. Задніченко,
студентка факультету педагогіки, психології,
соціальної роботи та мистецтв;
науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри педагогіки, початкової освіти,
психології та менеджменту **Білоусова Н. В.**
(Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя)

**Теоретичні аспекти впровадження сучасних освітніх технологій
у початковій школі**

Сучасний етап розвитку системи освіти в Україні характеризується освітніми інноваціями, спрямованими на збереження досягнень минулого й водночас на модернізацію системи освіти, відповідно до вимог часу, новітніх надбань науки, культури й соціальної практики. Характерною особливістю цього періоду розвитку педагогічної освіти є пошук нових змісту, форм, методів і засобів навчання; розгортання широкої експериментальної роботи, спрямованої на впровадження освітніх інновацій на засадах сучасної філософії освіти. І цей пошук спрямований на те, як мотивувати дитину до навчання, як повернути її увагу до вивчення різних навчальних дисциплін.

Сучасна початкова освіта весь час реагує на нові цивілізаційні виклики та суспільні реалії, враховує тенденції та перспективи розвитку людства, а тому потребує постійного оновлення навчально-виховної практики, що відповідає темпам цивілізаційного розвитку та соціальним вимогам суспільства.

На сучасному етапі освітні технології розглядаються в дослідженнях І. Дичківської, Н. Дудник, О. Пехоти, О. Пометун, І. Прокопенко, С. Сисоевої, М. Чепіль та ін. Учені визначили сутність понять, взаємозв'язок між ними, критерії, класифікації сучасних освітніх технологій, висвітлили найпоширеніші їхні групи та невирішені питання.

Сучасні технології в рамках початкової освіти є предметом вивчення Л. Білецької, В. Ковальчук, Я. Кодлюк, І. Кузьми, М. Ломберг, О. Матвієнко, Л. Силюги, О. Савченко, О. Співаковського, Н. Стасів, О. Хвашевської та інших учених. Науковці дослідили актуальні для сьогодення технології, опанування яких дає змогу формувати в молодших школярів ключові компетентності та наскрізні вміння.

У ході аналізу наукових джерел визначено, що освітні технології характеризують загальну стратегію розвитку освіти й освітнього середовища. Основне призначення освітніх технологій – прогнозування розвитку освітніх систем, їх проєктування, планування та визначення факторів, які відповідають освітнім цілям.

Дослідження дозволяють розглядати дане поняття в декількох аспектах [2, с. 21]: освітня технологія як новітній засіб навчання; освітня технологія як відкрита педагогічна система; освітня технологія як сукупність дій (система дій) чи діяльність; освітня технологія як проєкт (модель) навчально-виховного процесу; освітня технологія як галузь науки або педагогічного знання чи наука.

Так, у дослідженнях знаходимо різні трактування поняття "освітні технології".

Освітні технології представляють теоретично обґрунтовану систему упорядкованих професійних дій педагога, що при оптимальності ресурсів і зусиль гарантовано забезпечує ефективну реалізацію поставленої освітньої мети та можливість відтворення процесу будь-яким педагогом незалежно від рівня його майстерності [5, с. 288].

Освітня технологія – комплекс, що складається з певного уявлення запланованих результатів навчання, засобів діагностики поточного стану знань

учнів, набору моделей навчання та критеріїв відбору оптимальної моделі [2, с. 32].

На сьогодні головними критеріями освітніх технологій є такі: ефективність, оптимальність, алгоритмічність, діагностичність, відтворюваність, прогнозованість, ієрархічність тощо. Основними вимогами до освітніх технологій, окрім перерахованих, уважаються: концептуальність і науковість, структурованість, керованість, запланована ефективність, оптимальність витрат, можливість тиражування та перенесення в нові умови.

Узагальнюючи різні підходи до вивчення проблеми дослідження, можемо зазначити, що освітня технологія – це спосіб спільної діяльності вчителя та учнів, якому притаманні передусім послідовність у реалізації дій (алгоритмічність), постійне й систематичне вимірювання рівня навчальних досягнень і сформованості виховних якостей (діагностичність), взаємозв'язок основних елементів технології, якими є мета, зміст, форми, методи, засоби взаємодії учасників педагогічного процесу та результат (системність). Освітня технологія – відкрита педагогічна система, котра складається з концептуально-цільових (мета, що відповідає освітнім концепціям), змістових (зміст технології), процесуальних (технологічний процес: форми, методи, засоби взаємодії суб'єктів та об'єктів технології), результативно-аналітичних (результат та його аналіз) компонентів [7, с. 32].

В умовах сучасної початкової школи актуальними є такі освітні технології [1; 3; 4; 6]:

- технологія критичного мислення, яка полягає в тому, щоб сформувати власну точку зору в студента, навчити впевнено вести дискусії та приймати виважені рішення, самостійно здобувати знання, вчитись відкрито спілкуватись, логічно мислити та аргументувати; технологія навчання як дослідження, має за мету прищепити навички дослідницької роботи, сформувати активну, творчу особистість;
- інтегральна технологія – створює оптимальні умови для розвитку та самореалізації шляхом формування цілісних знань про об'єкт, що вивчається, і який є основою творення "образу світу";
- технологія розвивального навчання – формує в учнів здібності до самовдосконалення, активного, самостійного творчого мислення, самостійного навчання;
- технологія формування творчої особистості полягає в тому, щоб прищепити учням навички, завдяки яким вони самостійно керуватимуть своєю пізнавальною активністю, будуть самостійно мислити, приймати неординарні рішення, свідомо вибирати свою життєву позицію, генерувати оригінальні ідеї;
- технологія особистісно-орієнтованого навчання має за мету надати школярам можливість проявляти самостійність мислення, незалежність, здатність до власного вибору;

- проектна технологія націлена стимулювати інтерес учнів до нових знань, до розвитку себе за допомогою вирішення особистих проблем і використання цих знань у конкретній практичній діяльності;
- технологія диференційованого навчання – формує вміння вчитися, потребу в самоосвіті, бажання генерувати ідеї, шукати альтернативні розв'язки стандартних та проблемних ситуацій;
- технологія гуманістичного навчання спрямована на виховання свідомих громадян, патріотів, освічених, творчих особистостей, становлення їхнього фізичного й морального здоров'я, забезпечення пріоритетного розвитку людини на засадах гуманізації, гуманітаризації та демократизації освітніх процесів;
- технологія модульно-розвиваючого навчання – формує самоосвітню компетентність учнів;
- технологія групового навчання – формує внутрішню мотивацію до активного сприйняття, засвоєння та передачі інформації, сприяє формуванню комунікативних якостей, активізує розумову діяльність;
- технологія індивідуалізації процесу навчання – забезпечує максимальну продуктивність роботи учнів в існуючій системі організації навчання.

Отже, слід зазначити, що впровадження інноваційних освітніх технологій у процесі роботи має важливе значення, оскільки сприяє підвищенню професійної підготовки та науково-методичної компетентності вчителів, яка безпосередньо стосується здійснення процесу соціальної адаптації учнів; сприяє розвитку системи продуктивного навчання, підвищенню якості освітніх послуг, співтворчості учителів, учнів та їх батьків; школярі підвищують свою освіченість, творчу активність, здійснюється процес соціальної адаптації, розвиток відповідальності за власне життя, життя оточуючих.

Для сучасного суспільства впровадження інноваційних технологій в освіту має не стільки теоретичне, скільки прагматичне значення, бо в умовах глобалізації воно стосується його історичного розвитку та перспектив.

Список використаної літератури

1. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : підручник. 3-тє вид., випр. Київ : Академвидав, 2015. 304 с.
2. Михайліченко М. В., Рудик Я. М. Освітні технології : навчальний посібник. Київ : ЦП "КОМПРИНТ", 2016. 583 с.
3. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота та ін. ; ред. О. М. Пехота. Київ : А.С.К., 2004. 256 с.
4. Пометун О. І., Пирожено Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук. метод. посіб. Київ : А.С.К., 2004. 192 с.
5. Сисоєва С. О. Технології педагогічної творчості в системі освітніх технологій. *Освітні технології у школі та вузі. (До 210-річчя заснування*

- м. Миколаєва*) : матеріали науково-практичної конференції 23-26 вересня 1997 р. Київ : ІЗМН, 1998. С. 287–293.
6. Царенко М. О., Усаченко О. П. Сучасні інтерактивні технології навчання в освіті. *Наша школа*. 2013. № 3. С. 21–27.
7. Янкович О. І., Кузьма І. І. Освітні технології у початковій школі : навчально-методичний посібник. Тернопіль : ТНПУ імені Володимира Гнатюка, 2018. 266 с.

Д. С. Зюба,
студентка педагогічного факультету;
О. Р. Лесковець,
студентка педагогічного факультету;
науковий керівник – доктор педагогічних наук, завідувач
кафедри початкової та дошкільної освіти, професор **Якименко С. І.**
(Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського)

Педагогічні умови формування духовно-моральних основ світогляду у здобувачів початкової освіти в освітньому середовищі НУШ

Педагогічні умови містять об'єктивні та суб'єктивні обставини, вимоги й чинники, використання яких сприяє досягненню мети, забезпеченню ефективного перебігу освітнього процесу при найбільш раціональному використанні зусиль і засобів. Поняття "умова" є необхідною обставиною, яка робить можливим здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь [2, с. 441].

На думку М. Курача, педагогічні умови є "сукупністю зовнішніх характеристик функціонування освітнього процесу (змісту, форм, методів, педагогічних прийомів тощо) та внутрішніх параметрів особистості (якостей, властивостей, характеристик)" [1, с. 200]. У контексті проблеми нашого дослідження педагогічні умови є сукупністю змісту, форм, методів, педагогічних прийомів, які впливають на ефективність формування духовно-моральних основ світогляду у здобувачів початкової освіти в освітньому середовищі НУШ. Таким чином, на основі аналізу психолого-педагогічної літератури та результатів констатувального етапу педагогічного експерименту розроблено та обґрунтовано педагогічні умови:

- інтеграція виховних впливів на формування духовно-моральних основ світогляду у здобувачів початкової освіти в освітньому середовищі НУШ засобами партнерської взаємодії школи та родини;
- впровадження інноваційних педагогічних технологій формування духовно-моральних основ світогляду здобувачів початкової освіти в освітньому середовищі НУШ естетотерапевтичними засобами.

З метою перевірки першої педагогічної умови – *інтеграція виховних впливів на формування духовно-моральних основ світогляду у здобувачів початкової освіти в освітньому середовищі НУШ засобами партнерської*

взаємодії школи та родини нами було спроектовано модель взаємодії педагога з сім'єю на основі включення батьків у побудову партнерства з формування дитини як морально духовної, життєво компетентної особистості, що успішно самореалізується в соціумі; у зміцнення й розвиток контактів між педагогами й батьками щодо вивчення психології дитини та її поведінки; діалогізації як форми відносин між педагогами й батьками, основою якої є свідоме прийняття шкільних вимог і правил батьками; гуманізація міжособистісних відносин, попередження конфліктних ситуацій та оптимізація взаємин між педагогами й батьками, в основі яких – толерантність, розуміння, співучасть, відкритість, добровільність, здатність до взаємодії. Новий формат співпраці з батьками передбачає впровадження таких форм партнерства: інтерактивні форми роботи з батьками (сімейні клуби, дискусії, інтерактивні ігри, тематичні акції тощо); тренінги, ділові ігри та майстер-класи для батьків (ефективна взаємодія вчителя та батьків, продуктивна форма їхнього спілкування); комунікації через електронні пристрої; застосування технології "фідбек" із батьками (зворотний зв'язок батьків на дію, подію чи взаємодію, яка дає змогу налагодити ефективну співпрацю вчителя й батьків [3].

Інтеграція виховних впливів на формування духовно-моральних основ світогляду у здобувачів початкової освіти в освітньому середовищі НУШ засобами партнерської взаємодії школи та родини здійснюється нами під час проведення різноманітних заходів спільно з батьками. Зокрема були проведені такі проекти: інтерактивна гра "Казка, написана серцем" (за казкою О. Іваненко "Великі очі"); свято "Родинні традиції"; родинний батл "Творча родина", "Ми українці", "В гостях у Етикету", "Ми дружна родина".

З метою реалізації другої педагогічної умови – впровадження інноваційних педагогічних технологій формування духовно-моральних основ світогляду здобувачів початкової освіти в освітньому середовищі НУШ естетотерапевтичними засобами в ЕГ проходила казкотерапія, впроваджувались ігрові, івент-технології (флешмоби, квести); інтерактивні технології ("мікрофон", "мозкова атака") тощо. Головною метою естетотерапевтичної діяльності вчителя початкових класів як специфічного виду педагогічної діяльності, що полягає в активізації емоційно-чуттєвої сфери молодших школярів, у формуванні естетичного інтересу дітей до життєдіяльності, розвитку в них творчого потенціалу естетотерапевтичними засобами, зокрема: казкою, грою, мистецтвом, природою, спілкуванням тощо.

Зазначені вище естетотерапевтичні засоби є характерними для гуманної педагогіки, що забезпечують упровадження педагогами психолого-педагогічних методів впливу на формування духовно-моральних основ світогляду у здобувача початкової освіти. Процес формування духовно-моральних основ світогляду здобувачів початкової освіти в освітньому середовищі НУШ потребує інноваційних педагогічних технологій в освітньому процесі: інтерактивних, ігрових, інформаційно-комунікаційних, мас-медійних, проектних.

Особливо ефективними у процесі формування *духовно-моральних основ світогляду у здобувачів початкової освіти* ЕГ було проведення годин духовності, доброти, тренінгів толерантності. З метою виховання національно-патріотичних почуттів у дітей нами було проведено конкурс "Я маленька українка".

Важливим сучасним засобом формування *духовно-моральних основ світогляду в дітей ЕГ* було використання сюжетів мультфільмів, які дозволять доповнити й поглибити знання дітей про нашу Батьківщину; формувати уявлення про Україну як суверенну державу з давньою історією, багатою культурною спадщиною, виховувати бажання піклуватися про країну, навколишнє середовище: серії мультфільмів "Корисні поради", "Уроки тітоньки Софи" ("Уроки доброти", "Мої домашні тварини", "Уроки обережності") закріплюють уявлення дітей молодшого шкільного віку про моральні цінності людини; дозволяють зрозуміти зміст понять "чесність", "правдивість"; навчають дітей оцінювати вчинки з погляду ціннісного ставлення. Нами використовувалася обізнаність дітей в українських і зарубіжних мультфільмах, які формують уявлення про справжню дружбу та справжнього друга, про взаємовиручку та товариську підтримку ("Фіксики", "Як козаки...", "Чіп і Дейл поспішають на допомогу").

З метою створення освітнього середовища в ЕГ, яке сформує в молодшого школяра систему ставлень до себе, до інших, до світу на основі духовного дослідження себе, світу, осмислення кожного моменту свого життя, позитивного самоперетворення та перетворення світу нами було розроблено та впроваджено освітній проєкт "Світ, в якому я живу". Для прищеплення учням ЕГ моральних якостей ми вважали доцільним використати ігрові технології, оскільки гра є видом осмисленої непродуктивної діяльності, мотив якої лежить не в її результаті, а в самому процесі, під час якого формується особистість дитини і ті сторони психіки, від яких в майбутньому залежатимуть стосунки дитини з іншими людьми. Під час формування *духовно-моральних основ світогляду у здобувачів початкової освіти в освітньому середовищі НУШ* ефективність ігрової діяльності здійснювалася нами за дотримання умов правильної організації, чіткої мотивації, врахування індивідуальних особливостей дітей та їх інтересів. Зокрема, нами використовувались ігри морально-етичного змісту:

– *Гра "Долоньки"*. Метою даної гри є навчити дітей бачити хороші якості в оточуючих. Кожен учасник гри обводить свою руку на аркуші формату А4, потім пише на ній свою позитивну якість. Після цього кожен аркуш передається по колу. Кожен дитина має дописати його власникові ще одну позитивну якість. Гра триває, доки аркуш не повернеться до того, хто його написав.

– *Гра "Комплімент"*. Метою даної гри є розвиток у дітей позитивного ставлення до оточуючих. Учитель дає першому учаснику предмет, який є символом гри (наприклад, м'яка іграшка), і говорить комплімент: "Ти дуже

добрий". Потім перший учасник передає предмет наступному учаснику й каже йому комплімент. Гра триває, поки предмет не повернеться до вчителя.

– Гра *"Молекули"*. Метою гри є згуртування колективу й формування моральних понять (добро і зло, дружба, справедливість і т. ін.). За командою всі учасники утворюють пари (щоразу різні). Той, хто залишився без пари, має відповісти на питання ведучого. Наприклад: "Навіщо потрібна дружба?", "Що таке справедливість?" тощо.

– Гра *"Я дарую тобі подарунок"*. Ця гра виховує в дітей бажання зробити щось приємне для іншого, наприклад, подарувати йому те, що подобається самому. Таке прагнення є основою гуманного ставлення до людей і надзвичайно важливим для морального розвитку дитини. Ігрова ситуація така, що дитина сама вибирає, кому вона хоче зробити подарунок і що саме подарувати. З метою прищеплення в учнів ЕГ моральних якостей ми вважали доцільним використати ігрові технології. Вправи-тренінги, комунікативні ігри, етичний тренінг ("Людина поруч", "Конверт життєвих ситуацій", "Комплімент", "Вітання"); гра "Чарівний стілець", "Кошик волоських горіхів", "Пропоную-вибираю", котрі водночас є і груповою справою, і довірчою розмовою про ті проблеми дитини, які вона не в змозі вирішити самотійно.

Отже, основна роль педагога під час організації гри полягає в наданні кожній дитині можливості самовиразитися, самореалізуватися як у процесі навчання, так і в позаурочній діяльності. Будь-яка гра виправдана ще й психологічно: у грі дитина безтурботна, психологічно розкута і тому більше, ніж будь-коли, здатна на повне вираження свого індивідуального "Я".

Список використаної літератури

1. Курач М. С. Художньо-проектна підготовка майбутніх учителів технологій : монографія / за ред. проф. М. С. Корця. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. 329 с.
2. Словник української мови. Тт. 1–11. АН УРСР. Інститут мовознавства / за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980. URL: <http://sum.in.ua/s/umova/> (дата звернення: 18.03.2018).
3. Традиційні батьківські збори – це немодно. Олена Фіданян про те, як Київські школи шукають новий формат співпраці з батьками. URL: <http://nus.org.ua/articles/tradytsijni-batkivski-zbory-tse-nemodno-yakkyuivskishkoly-shukayut-novyj-format-spivpratsi-z-batkamy/> (дата звернення: 11.02.2019).

С. О. Луценко,
студентка ННІ педагогіки;
науковий керівник – доктор педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри початкової освіти та культури фахової мови **Шанскова Т. І.**
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Розвиток критичного мислення молодших школярів засобами проблемного навчання

Сучасна освітня система України знаходиться на піку освітніх реформ. Нова українська школа націлена на формування конкурентоспроможної на ринку праці особистості, здатної до самонавчання впродовж життя та критичного мислення, а також ставити цілі й досягати їх. Критичне мислення, вміння кооперуватися з іншими людьми та вирішувати проблеми дослідники освіти визнали найбільш важливими для ХХІ століття.

Особливої актуальності набуває проблема розвитку критичного мислення школярів початкової школи, оскільки стрімко змінюваний технологічний і соціальний світи потребують різних стилів мислення, формування та окреслення власного бачення щодо певної ситуації, вміння швидко перебудовуватися в нестандартній ситуації та досягати поставлених цілей.

Розвиткові критичного мислення присвятили свої праці такі вчені: К. Бабанов, І. Зязюн, Д. Десятов, С. Мирошник, Г. Мошковська, О. Пехота, О. Пометун, Л. Піроженко, І. Сущенко, О. Тягло, С. Терно, О. Чуба, М. Шеремет та ін.

Критичне мислення є спільним умінням для десяти ключових компетентностей Нової української школи, яке здатне забезпечити успішну самореалізацію учня. Спираючись на зарубіжні дослідження, С. Терно визначає критичне мислення як здатність використовувати прийоми обробки інформації, що дозволяють досягти очікуваного результату, здатність логічно робити висновки, приймати обґрунтовані рішення, оцінювати позитивні та негативні властивості процесу інформації та розумових здібностей [4, с. 56].

І. Дорошко зазначає, що критичне мислення – це самостійне мислення. Учні повинні мати достатньо свободи мислити самостійно та вирішувати найскладніші питання. Можна мислити критично в будь-якому віці. Уже учні першого класу накопичили для цього достатньо життєвого досвіду та знань. Навіть діти дошкільного віку здатні критично й самостійно мислити. Саме завдяки критичному мисленню традиційний процес пізнання знаходить індивідуальність і стає свідомим, безперервним та продуктивним [1, с. 52].

Мета статті – проаналізувати теоретичні основи розвитку критичного мислення, розглянути застосування засобів проблемного навчання з метою розвитку критичного мислення молодших школярів.

Для успішного формування критичного мислення в молодших школярів, важливо правильно і своєчасно продіагностувати рівень розвитку критичного мислення, адже зустрічаючись із новою інформацією, учні повинні вміти

розглядати нові ідеї з різних точок зору, ставлячись до них критично. Це означає, що критичне мислення має стати стратегічною основою Нової української школи, а вчитель – найважливішою ланкою в цьому процесі, сприяючи розвитку критичного мислення суб'єктів освітнього процесу вже в початковій школі.

Л. Колток та Л. Білецька стверджують, що сучасний етап розвитку суспільства, модернізація Нової української школи вимагають удосконалення змісту та технології педагогічної освіти в Україні. Ми поділяємо цю точку зору, оскільки початкова школа повинна відігравати важливу роль у всебічному розвитку учнів, формуванні загальнолюдських цінностей, досвіду, забезпеченні готовності та здатності учнів жити й адаптуватися до швидких змін у державі, здатності мислити самостійно, критично, творчо, генерувати нові ідеї [2, с. 66].

Проаналізувавши різні точки зору на поняття "критичне мислення", ми дійшли висновку, що, будучи одним із провідних видів розумової діяльності людини, якому притаманний високий рівень сприйняття, критичне мислення використовує когнітивні технології або стратегії, які спрямовані на підвищення можливості досягнення бажаного результату. Це народження нового знання з урахуванням наявного досвіду й різних точок зору. Застосування даного виду мислення найбільш ефективно при вирішенні завдань, формулюванні висновків і прийнятті рішень.

Особливості формування й розвитку критичного мислення в молодших школярів ґрунтуються на таких основних положеннях:

1. Освітній процес спрямований не на заучування та запам'ятовування нових знань, а на осмислення та перетворення отриманої інформації.

2. Розвиток критичного мислення учнів початкової школи не можливий без залучення технологій активного навчання, коли діти досліджують, шукають, інтерпретують матеріал.

3. Організація навчально-пізнавальної діяльності повинна бути спрямована на формування критичного мислення, якому притаманні постановка та пошук відповідей на питання, обґрунтування та формулювання власних гіпотез та тверджень, аналіз проблеми чи ситуації з різних боків для розуміння сутності розв'язуваної проблеми.

Критичне мислення формується й розвивається при обробці інформації, вирішенні проблем, оцінці ситуації, виборі раціональних способів дії. О. Надобко доводить, що уроки математики створюють плідні умови для формування та розвитку критичного мислення. Доречно використовувати методи викладання математики в структурі уроків критичного мислення, щоб забезпечити здобуття відповідних математичних знань, розвиток предметних навичок, створити умови для формування та розвитку критичного мислення, сформулювати та розвинути групи базових компетенції [3, с. 2].

С. Терно справедливо зазначає, що кожен повинен подбати про те, щоб під час навчання створити відповідні умови: внести відповідні зміни у зміст освіти, методи навчання та форми педагогічної роботи. Ці зміни повинні бути зосереджені на прийнятті та розробці стратегій критичного мислення. Реформа

освіти змінить не лише її роль, а й структуру освіти загалом [4, с. 10].

Формування критичного мислення можливе завдяки проблемному навчанню. К. Шевчук зазначає, що проблемне навчання – це постановка перед учнями певного пізнавального завдання, яке містить суперечність, викликає дискусію, спонукає до роздумів, пошуку та висновків [5, с. 21].

На нашу думку, проблемне навчання – це технологія, основні функції якої полягають у тому, щоб:

- стимулювати активний пізнавальний процес учнів, їх самостійність у навчанні;
- виховувати в них творчий, дослідницький, критичний стиль мислення;
- знайомити учнів із логікою та методами дослідження наукових проблем.

Аналіз програм, підручників та методичних посібників із математики для початкової школи показав, що 50 % вправ, представлених у підручниках із математики та в дидактичних матеріалах, є своєрідними проблемами. Над їх рішенням учень повинен замислитися, якщо не перетворювати їх виконання на чисто тренувальну роботу, пов'язану з рішенням за готовим, даним учителем зразком.

Отже, проблема розвитку критичного мислення в молодшому шкільному віці є актуальною, оскільки розвивати мислення – це значить розвивати вміння думати. Завдяки здатності людини нестандартно мислити виявляються нові шляхи вирішення проблем, вирішуються складні завдання, робляться відкриття, з'являються винаходи. У сучасному суспільстві робиться запит на освіченого, креативного учня, який самостійно приймає рішення та може запропонувати нові ідеї, способи вирішення тієї чи іншої проблеми.

Основним у створенні проблемної ситуації під час уроків математики є навчання математики. Проблемні ситуації, створені вчителем під час уроку, активізують діяльність учнів, роблять сприйняття активнішим, емоційним, творчим. Створення проблемних ситуацій під час уроків підвищує інтерес до предмета, впливає на підвищення якості знань, умінь і навичок учнів, розвитку розумової діяльності.

Список використаної літератури

1. Дорожко І., Туріщева Л. Особливості розвитку критичного мислення молодших школярів у процесі відгадування загадок. *Освіта та суспільство*. 2019. № 1 (95). С. 52–59.
2. Колток Л., Білецька Л. Критичне мислення молодших школярів як психолого-педагогічний феномен. *Молодь і ринок*. 2019. № 9 (176). С. 66–70.
3. Надобко О. Розвиток критичного мислення молодших школярів на уроках математики. URL: <http://dspace.vspu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/6522/Nadobko%20Oksana.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
4. Терно С. О. Теорія розвитку критичного мислення : посібник для вчителя.

Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2011. 105 с.

5. Шевчук К. Проблемне навчання як засіб формування стійких навичок здорового способу життя. *Учитель початкової школи*. 2018. № 11. С. 20–21.

О. М. Мороз,
здобувач PhD кафедри професійно-педагогічної,
спеціальної освіти, андрагогіки та управління
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Реалізація компетентнісного підходу в освітньому середовищі НУШ

Сучасне суспільство вимагає виховання самостійних, ініціативних, відповідальних громадян, здатних до трудової діяльності і громадянської активності. Виконання цих завдань потребує розвитку особистісних якостей і творчих здібностей людини, умінь самостійно здобувати нові знання та розв'язувати проблеми.

Відповідно до Державного стандарту початкової освіти (2018 р.) та Концепції "Нова українська школа" (2016 р.) організація освітнього процесу передбачає реалізацію компетентнісного підходу.

Компетентнісний підхід ґрунтується на розумінні того, що прогрес людства залежить не стільки від економічного зростання, скільки від рівня розвитку особистості, направлений на формування зацікавленості й реальної активності учнів в освітньому процесі.

Концепція "Нова українська школа" наголошує на засвоєнні ключових компетентностей – тих, які кожен потребує для особистої реалізації, розвитку, активної громадянської позиції, соціальної інклюзії та працевлаштування та які здатні забезпечити особисту реалізацію та життєвий успіх протягом усього життя [Ошибка! Неизвестный аргумент ключа.].

Орієнтація на компетентність як мету освіти визначає можливість пов'язати освітні рівні, логічно побудувати зміст освіти, переглянути організаційні форми навчання в умовах Нової української школи.

Саме цьому сприяє сучасне освітнє середовище, його облаштування, забезпечення дидактичними та технічними засобами навчання. Середовище, яке дає можливість проявити та розвинути здібності кожної особистості, знайти оптимальний спосіб для її ефективного навчання.

Теоретичні засади компетентнісного підходу в освіті обґрунтовані у працях Н. Бібік, М. Головань, Р. Гуревич, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко та ін. Проблеми сутності, структури, організації освітнього середовища окреслили у своїх працях науковці В. Биков, Н. Гонтаровська, М. Гончарук, Т. Гуркова, К. Приходченко, А. Цимбалару, О. Ярошинська та ін.

Мета статті – проаналізувати основні особливості освітнього середовища НУШ, яке сприяє засвоєнню інформатичної освітньої галузі початкової школи на засадах компетентнісного підходу.

Аналіз праць українських та зарубіжних учених доводить, що основною особливістю компетентнісного підходу є формування й розвиток в учнів здатності практично діяти, застосовувати індивідуальні техніки й досвід успішних дій у ситуаціях професійної діяльності та соціальної практики.

М. Головань визначає поняття "компетентність" як якість, надбання особи, що дозволяє їй вирішувати певні завдання, ухвалювати рішення, виносити судження в певній галузі. Основою цієї якості є знання, обізнаність, досвід соціально-професійної діяльності людини [Ошибка! Неизвестный аргумент ключа.].

Форми й методи організації навчання вдосконалюються: приймають діяльнісний характер, передбачають виховання самостійності в застосуванні змісту освіти в соціумі. Широкого впровадження набувають парні, групові форми роботи з метою формування навичок партнерської взаємодії та співпраці [3].

Одним із ключових компонентів формули Нової української школи є створення сучасного освітнього середовища, яке забезпечить необхідні умови, засоби й технології для навчання учнів, освітян, батьків не лише в приміщенні навчального закладу [Ошибка! Неизвестный аргумент ключа.].

У працях Н. Гонтаровської "освітнє середовище" трактується як сукупність об'єктивних зовнішніх умов, факторів, соціальних об'єктів, необхідних для успішного функціонування освіти. Це система впливів і умов формування особистості, а також можливостей для її розвитку, які містяться в соціальному і просторово-предметному оточенні [2].

А. Цимбалару у своїх дослідженнях застосовує поняття "освітній простір" – педагогічна реальність (об'єктивна й суб'єктивна водночас), в якій відбувається зустріч, взаємодія, осмислення особистістю (подія) оточуючих її елементів-носіїв культури (освітнього середовища), що забезпечує суб'єктивізацію і прогресивний розвиток об'єктів (фігурантів і предметів) [Ошибка! Неизвестный аргумент ключа.].

Як ми бачимо з визначення, поданого науковцем, освітнє середовище розглядається як суб'єкт освітнього простору, що забезпечує його самоорганізацію.

У закладах освіти рекомендується окремий кабінет інформатики для учнів початкових класів, обладнаний меблями відповідних ростових груп. Для проведення уроку клас поділяється на дві підгрупи. У процесі проведення практичної діяльності не дозволяється робота за одним комп'ютером двох і більше учнів [7].

Створене сучасне освітнє середовище на засадах компетентнісного підходу дозволяє сформуванню всебічно гармонійно розвинену особистість. І тому воно включає як об'єктивну, так і суб'єктивну складову.

Об'єктивною складовою освітнього середовища є сукупність об'єктів просторово-предметного оточення, програм та технічних засобів навчання, що необхідні для успішної реалізації змісту освіти.

Суб'єктивною складовою освітнього середовища є система впливів і умов різнобічного формування особистості, що включає як соціальне оточення, так і об'єкти навчальної діяльності, котрі дають можливість для її розвитку.

Таким чином, враховуючи та змінюючи умови, можна здійснювати опосередкований вплив на освітній процес та його результати.

У "Методичних рекомендаціях МОН України щодо організації освітнього простору Нової української школи" зазначається, що особливістю сучасного закладу освіти є організація такого освітнього середовища, яке сприятиме вільному розвитку творчої особистості дитини, а саме: змінюється просторово-предметне оточення, програми та засоби навчання, зростає частка роботи проєктної, командної, групової діяльності в педагогічному процесі [**Ошибка! Неизвестный аргумент ключа.**].

Для засвоєння інформатичної освітньої галузі учні початкових класів перебувають у кабінеті інформатики. Відповідні вимоги до кабінету інформатики передбачені "Санітарним регламентом для закладів загальної середньої освіти" від 10 листопада 2020 р. Освітнє середовище, створене в кабінеті, використовується в першу чергу для формування в здобувачів освіти компетентностей, передбачених навчальними програмами з інформатики та з інших предметів інформатичної та технологічної освітніх галузей, об'єктами вивчення яких є складові інформаційно-комунікаційних технологій.

Інформатична освітня галузь передбачає формування інформаційно-комунікаційної компетентності та інших ключових компетентностей, здатності до розв'язання проблем із використанням цифрових пристроїв, інформаційно-комунікаційних технологій та критичного мислення для розвитку, творчого самовираження, власного та суспільного добробуту, навичок безпечної та етичної діяльності в інформаційному суспільстві [**Ошибка! Неизвестный аргумент ключа.**].

Відповідно до типової освітньої програми О. Савченко, головними завданнями інформатичної освітньої галузі в початковій школі є формування:

- відповідальної позиції цифрового громадянина, навичок безпечної й етичного користування цифровими пристроями та мережами;
- умінь розрізняти інформацію різних видів та працювати з нею за допомогою цифрових пристроїв чи без них;
- умінь визначати, знаходити та зберігати інформацію, необхідну для розв'язання життєвих проблем (навчання, гри тощо), за допомогою цифрових пристроїв, мереж та без них, самостійно та під час групової взаємодії; розрізняти правдиву й неправдиву інформацію різних видів;
- налагодження комунікації за допомогою цифрових пристроїв та мереж для спільної творчості, співпраці, навчання, гри;
- умінь створювати електронні тексти (зображення, відео, звуки, програми тощо) за допомогою цифрових пристроїв;
- умінь презентувати себе, власну творчість, ідеї, створені продукти та інші результати індивідуальної та групової діяльності за допомогою цифрових пристроїв.

Задля реалізація завдань певної освітньої галузі ми дотримуємося компетентнісного підходу в освітньому процесі. Зазначений підхід є одним із концептуальних для НУШ; дотримання його дозволяє сформувавши в учнів ключові компетентності та наскрізні вміння.

Компетентнісний підхід тісно пов'язаний із такими підходами до навчання, як особистісно-орієнтований, котрий потребує трансформації змісту освіти, що індивідуалізує освітній процес, та діяльнісний, який реалізується у процесі виконання учнями певного комплексу дій.

Провідну роль у створенні освітнього середовища належить учителеві. Реалізація компетентнісного підходу в навчанні молодших школярів буде успішною за умови комплексного забезпечення всіх складових освітнього процесу, а саме: чіткого визначення цілей навчання, добору відповідного змісту навчання, оновлення навчально-методичного забезпечення, добору ефективних методів, прийомів навчання й форм організації навчальної діяльності, відповідної професійної підготовки вчителя.

Педагог має створити умови для формування ключових компетентностей кожного учня:

- максимально наближати навчання конкретної дитини до її здібностей;
- створити позитивну психологічну атмосферу; повага та увага до кожної особистості;
- співпраця учнів між собою та з учителем, ведення діалогу, запровадження парних та групових форм робіт;
- впровадження у процес навчання проєктної діяльності, створення проблемних ситуацій, практико-орієнтованих завдань, самостійної і творчої активності учнів.

Саме компетентнісний підхід дозволяє підвищити рівень мотивації, самостійної і творчої активності учнів.

Отже, освітнє середовище закладів освіти постає як певна система умов, які забезпечують якісну освіту та всебічний розвиток особистості. Правильно організоване освітнє середовище сприяє самореалізації кожного учня, розвитку ключових компетентностей та наскрізних вмінь, дає можливість кожному школяру співпрацювати в колективі, критично мислити й висловлювати свої думки.

Список використаної літератури

1. Головань М. С. Компетенція та компетентність : порівняльний аналіз понять. *Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології*. 2011. С. 224–234.
2. Гонтаровська Н. В. Теоретичні та методичні засади створення освітнього середовища як фактору розвитку особистості школяра. Київ, 2012. 213 с.
3. Гуркова Т. Змістова складова створення сучасного освітнього середовища в НУШ. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2020. № 4. С. 17–25.

4. Державний стандарт початкової загальної освіти. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>(дата звернення: 15.11.2022).
5. Методичні рекомендації щодо організації освітнього простору Нової української школи. Міністерство освіти і науки України (2018). URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shodoorganizaciyi-osvitnogo-prostoru-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli> (дата звернення: 15.11.2022).
6. Нова українська школа. Концепція. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/> (дата звернення: 18.11.2022).
7. Про затвердження Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти : наказ від 10 листопада 2020 р. № 1111/35394. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1111-20#Text> (дата звернення: 18.11.2022).
8. Цимбалару А. Д. Нова українська школа : освітній простір учня початкової школи : навч.-метод. посіб. Київ : Освіта, 2020. 160 с.

В. Д. Наконечна,
студентка педагогічного факультету;
науковий керівник – доктор філософії в галузі освіти, професор,
завідувач кафедри початкової та дошкільної освіти **Якименко С. І.**
(Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського)

Використання засобів української національної обрядовості в освітньому процесі початкової школи

Глобальна проблема виховання духовності нині гостро постала перед багатьма країнами світу, а, отже, і перед нашим суспільством. Україна відрізняється унікальністю культурних та духовних надбань, а для їх збереження необхідний подальший розвиток духовності шляхом навчання та виховання молодого покоління. Сьогодні перед школою і суспільством стоїть проблема розвитку й плекання особистості, свідомого українського громадянина, який максимально акумулює в собі національні риси та самобутність українського народу.

Духовне відродження нації неможливе без звернення до першоджерел культурного буття, без вивчення та опанування духовних цінностей, які знайшли втілення у традиційній освіті та пройшли випробування часом. На сучасному етапі історичного розвитку суспільства простежується тенденція їх актуалізації, здійснення ними утворюючого впливу на особистість, її самосвідомість, досконалий процес росту в цілому. Формування етнокультури школярів украї важливе тепер, коли наше суспільство переживає кризу

духовності. Про це свідчать прояви естетичної невибагливості, пасивності споживачів мистецтва.

Серед національних духовних цінностей можна відокремити обрядовість, що є своєрідною художньо-філософською системою, яка відтворює характер зв'язків етносу з навколишнім світом на різних етапах його історичного розвитку. Вона є також найважливішою опорою національної самосвідомості, засобом формування етнокультури молоді. Важливість пізнання даного виду творчості для сучасної людини, й особливо дитини, – в ціннісному ядрі національної культури, бо саме в художніх образах, у системі мови, в його жанровій визначеності явищ поєдналися та знайшли втілення духовні засади життя, морально-етичний кодекс. У цьому криється великий виховний потенціал обрядів, відмова від якого руйнує і культуру, й суспільство, й особистість.

Актуальність теми зумовлена активними соціокультурними процесами, які відбуваються в освітньому просторі нашої країни. До них передусім відносимо духовне відродження нації, яке неможливе без звернення до першоджерел культурного буття, без вивчення та опанування духовних цінностей, які знайшли втілення у традиційній культурі та пройшли випробування часом. На сучасному етапі культурно-історичного розвитку суспільства простежується тенденція актуалізації цих цінностей, здійснення ними формуючого впливу на особистість, її самосвідомість, культурний розвиток у цілому. У Концепції НУШ наголошено на важливості виховання й розвитку в учнів соціально-політичних цінностей, а саме: патріотизму, поваги до рідної мови та культури. Нова українська школа має виховувати не лише відповідальність за себе, а й за розвиток і добробут країни та всього людства.

Довгий час у нашій країні ігнорувалися сутність і роль народних традицій у суспільному житті нації, у системі освіти, що не сприяло формуванню національної самосвідомості людини. А зведення гармонійної системи народних звичаїв і традицій до рівня реакційних і застарілих забобонів призводило до позаетнічної соціалізації людини. Цим можна пояснити те, що не лише в школі, а й в дошкільному віці народні традиції, звичаї та обряди довгий час були поза увагою.

Особливо відчувалася відсутність у змісті навчання й виховання календарно-обрядового кола (фольклору, обрядовості тощо) як фактора національного самоусвідомлення дитини. Проведені дослідження показують, що саме народна обрядовість у комплексі з народними уявленнями й віруваннями дає широкі можливості для формування національної самосвідомості дитини [8, с. 25–27].

Українські звичаї та обряди є формою передачі етнокультурної інформації від етнічної спільноти до індивіда. Насиченість народних звичаїв і обрядів художніми образами, яскравими емоціями, національними мелодіями, танцювальними рухами, активне використання символіки, обрядових атрибутів створюють психологічні умови для якісного засвоєння календарно-обрядового кола.

Педагогіка сьогодні "стоїть на першій сходинці формування нової концепції, яка повинна базуватися на загальносвітових культурних та етичних цінностях, на загальнонародних засадах гуманізму" [10].

Засобами народних традицій, звичаїв і обрядів вирішуються такі завдання, які мають стосунок до свободи волі, самостійності, творчості. Молода людина, яка пропустила через душу культурні цінності свого народу, не може бути аморальною, інфантильною. Народні традиції і обряди сьогодні розкріпачують людину, створюють ситуації, за яких знімаються хибні суспільні гальма, котрі нав'язували особистості роль "гвинтика", "маленької людини". Засобами народних традицій і обрядів формується нестандартне мислення, неповторність, створюються умови для саморозкриття та самореалізації.

Сьогодні педагогічна мудрість календарно-обрядового кола представлена, на думку педагога Л. Сорочук, не логічними формулами, а образно-емоційними, знаковими узагальненнями [9, с. 12–13]. В основі народної свідомості лежить образ, ідея, який фіксувався передусім у творах фольклору (колядках, щедрівках, гаївках, жнивварських та інших піснях, у казках, прислів'ях, приказках) і творився в обрядодійствах. І які б соціальні, економічні, екологічні, військові катаклізми не вирували на нашій землі, але ідеал родини, рідного краю, бережливого ставлення до землі, природи, до всього суцього на землі, єдність землі й космосу, ідеал моральної вільної, працьовитої людини, повага до жінки, матері залишався стійким і непорушним. За тисячі років змінювалося життя, багато в календарно-обрядовому колі втрачено, забуто, але стійкою була і є традиція дотримуватися певних обрядів і звичаїв як це робили наші батьки, діди і прадіди.

Наш народ володіє колосальним духовним і моральним потенціалом, який зосереджено в українській традиційній культурі. Наш громадянський обов'язок – задіяти цей потенціал у державотворенні, у формуванні національної самосвідомості громадян нової України.

Народний досвід у вихованні особистості досліджували визначні вітчизняні етнографи й педагоги: О. Воропай, М. Грушевський, О. Духнович, П. Житецький, Я. Коменський, М. Костомаров, П. Куліш, М. Максимович, К. Ушинський, В. Сухомлинський та ін. [2, с. 53–55].

Піклуючись про навчання рідною мовою, М. С. Грушевський неодноразово наполягав на тому, щоб освіта мала національний характер, базувалася на народній українській основі. У рідній школі учні мають долучатися до надбань духовної культури свого народу, його історії, культури, традицій, звичаїв, обрядів, побуту тощо.

Першоосновою громадянського виховання М. С. Грушевський вважав історію рідного краю. Наслідком її вивчення має бути культ рідних традицій, рідної сторони, моральних вартостей, виявлених нею, справ попередніх поколінь, котрі своїми жертвами, стражданнями й подвигами, працею думки і працею рук привели на нинішній щабель життя.

Видатний педагог В. О. Сухомлинський вважав народні традиції, звичаї, обряди надзвичайно важливим засобом громадського, трудового й морального

становлення особистості учнівської молоді. Він широко використовував їх із метою досягнення певних конкретних цілей, збагачення й урізноманітнення методики навчально-виховної роботи школи народознавчим змістом [7, с. 57–59].

Сьогодні вчителям недостатньо давати дітям у школі безсистемно народні ігри, забави, пісні як лише рухівки. Важливо знати, коли краще яку народну гру, обрядодійства виконувати, які рухи мають бути, якими словами вони супроводжуються, що символізує кожний обряд.

Орієнтація освітнього процесу має бути спрямована на активне включення дітей різного віку у святково-обрядові дії (новорічне колядування, щедрування, ігри, ворожіння, обряди водіння кози, зустріч весни, великоднє поздоровлення, купальські обряди, свята національної кухні тощо).

Нові часи потребують і нового підходу як до уроку взагалі, так і до кожної його структурної одиниці. Важливо не лише змістове насичення (наповнення) основної форми освітнього процесу, якою є урок, українознавчим матеріалом, а й збагачення методики підготовки його проведення відповідно до вимог національної етнопедagogіки, розбудови державності.

У процесі відбудови національної школи з'явилися якісно нові структури уроків, які ще донедавна називали нетрадиційними чи нестандартними, але побудовані на давніх українських етнопедagogічних традиціях. До таких уроків можна віднести урок-вертеп, урок-інсценізацію, урок-виставу, свято-урок, урок-гру

Доцільно проводити інтегровані уроки музики та народознавства, де можна поєднувати вивчення обрядових пісень з ознайомленням учнів із самими календарними обрядами; музики й української мови, праці, читання та ін.

Залучаючи молодших школярів до різнопланової діяльності, пов'язаної з відродженням святкування значних подій народного календаря, виконанням обрядів, потрібно прагнути наповнити цю роботу гуманістичним змістом. Проведенню свят завжди передують велика пізнавальна діяльність учнів: вони дізнаються про історію виникнення свят, традицій і обрядів, про їх гуманну суть, про моральний характер звичаїв і обрядів.

Можна визначити таку підготовку до свят на уроці: добір етнографічного матеріалу, включення його в різні види діяльності, їх драматизація, обговорення заданого матеріалу, корекція роботи, проведення свята на уроці, або в позакласний час.

Глибоке знання і практичне продовження традицій, звичаїв і обрядів створює той національний колорит, ту цілісну культурно-історичну життєдіяльність, національну самобутність, яка є могутнім мотиватором творчості народу, невичерпним джерелом його мистецької, культурної діяльності; фундаментальною природовідповідною основою виховання підростаючих поколінь, створення національної системи виховання.

Список використаної літератури

1. Гуменникова Т. Р. Українські національні традиції як засіб формування української національної свідомості. *Початкова школа*. 1996. № 1. С. 38–40.
2. Гуцан Л. Автентична основа трудового виховання молодших школярів. *Початкова школа*. 2004. № 7. С. 53–55.
3. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності. *Освіта України*. 2000. № 32. С. 22–23.
4. Концепція національного виховання. Схвалена Всеукраїнською педагогічною радою працівників освіти 30 червня 1994 р. *Рідна школа*. 1995. № 6. С. 18–25.
5. Концепція школи нової генерації – української національної школи-родини / П. П. Кононенко, Т. П. Усатенко. URL: <http://www.rius.kiev.ua/journal/3/usatenko>
6. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи / за заг. ред. М. Грищенка. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
7. Петрук Л. П. Народні традиції в досвіді В. О. Сухомлинського. *Початкова школа*. 1995. № 9. С. 57–59.
8. Сорочук Л. Календарно-обрядове коло як українознавча основа виховного процесу. *Рідна школа*. 2001. № 5. С. 25–27.
9. Сорочук Л. Педагогічна мудрість календарно-обрядового кола. *Українська мова та література*. 2001. № 37. С. 12–13.
10. Технології виховання : досвід, проблеми, перспективи. *Позакласний час*. 2005. № 1. Вип. 11.
11. Бех І. Д., Чорна К. І. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. Київ, 2014. 29 с.

К. В. Сорока,
магістрантка ННІ педагогіки;
науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти,
андрагогіки та управління **Антонова О. Є.**
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Розвиток пізнавальних інтересів учнів початкової школи засобами інтерактивних технологій

Завдання сучасної шкільної освіти в Україні передбачають нові пріоритети навчання й виховання, зокрема формування активної особистості, здатної до творчої, науково-пошукової діяльності, до вирішення складних завдань. У період глобалізації, широкої комп'ютеризації та інтенсивного розвитку всіх галузей виробництва й науки виникає потреба в усвідомленні стрімких змін, що відбуваються в суспільстві й освіті.

Актуальною потребою сучасної системи освіти є створення сприятливих умов для навчання та виховання, що будуть розвивати інтерес до навчальної діяльності та стимулюватимуть позитивну пізнавальну мотивацію дітей.

Питання розвитку пізнавального інтересу учнів завжди було в центрі уваги педагогів, а саме: Н. Бібік, Б. Друзь, Л. Василенко, О. Киричука, О. Савченко, М. Савчин, Л. Сапунова, В. Сухомлинського та інших. Проблему застосування інтерактивних технологій навчання досліджували М. Башмаков, Г. Бермус, Л. Калашніков, О. Комар, Т. Кравченко, О. Пометун та інші, які обґрунтовували їх застосування для підвищення ефективності процесу навчання.

Мета статті – визначити актуальні проблеми розвитку пізнавальних інтересів учнів початкової школи засобами інтерактивних технологій.

Науковці пояснюють пізнавальний інтерес як активне мотивоване емоційне ставлення суб'єкта до предмета пізнання, котре має систематично враховуватись і розвиватись у процесі навчання, оскільки безпосередньо впливає на формування й розвиток особистісної спрямованості дитини.

На думку Н. Бібік, пізнавальний інтерес є ефективним засобом успішного навчання, а також необхідною умовою досягнення позитивних наслідків, найважливішим мотивом пізнавальної діяльності людини, який збуджує її до пошуку істини, сприяє оволодінню учнями досвідом пошукової діяльності в атмосфері захоплення цікавою справою [1, с. 96].

Термін "інтерактивна педагогіка" відносно новий, його впровадив німецький дослідник Ганс Фріц у 1975 р. Інтерактивне навчання – навчання, побудоване на активній взаємодії викладача та учнів [3]. Інтерактивні методи навчання – це спосіб взаємодії всіх учасників навчально-виховного процесу, під час якого слухачі перестають грати пасивну роль і активно долучаються до роботи [3].

Розвиток пізнавальних інтересів завжди був актуальною проблемою, оскільки від того, як продуктивно учні вивчають навчальний матеріал, наскільки самостійно відбувається їхня діяльність на уроці, від цього залежить ефективність усієї роботи вчителя. Розвиток та формування в учнів початкової школи пізнавальних інтересів є необхідною умовою розвитку їхніх пізнавальних здібностей. Інтерактивні технології мотивують учнів до самоосвіти, допомагають осмислювати навчальний матеріал, формують інтелектуальні вміння, викликають бажання демонструвати свої здібності.

У наш час особливою повагою користуються досвідчені особистості, які володіють комунікативними навичками та мають гнучкий розум. Тому до традиційної системи навчання варто включати інтерактивні технології, щоб досягти високого рівня мотивації та пізнавальної активності учнів початкової школи. Саме інтерактивні технології сприяють активізації діяльності та інтересу учнів початкової школи, розвивають їх творче та критичне мислення, вміння спілкуватися, розмірковувати та приймати рішення.

Учителеві важливо зберегти та зміцнити інтерес дітей до навчального процесу. Він повинен знати, як вмотивувати дітей та правильно організувати процес навчання відповідно до вікових маркерів.

Найбільш реальною потребою сучасної системи освіти є впровадження таких форм та методів навчання й виховання, що будуть підвищувати інтерес до навчальної діяльності, формувати в учнів позитивне ставлення до навчання, стимулювати позитивну пізнавальну мотивацію. Дослідники наголошують, що враження, які переживають школярі, спонукають до пізнавальної діяльності чи, навпаки, послаблюють її. Засобом розв'язання цієї проблеми може стати впровадження в процес навчання учнів початкової школи інтерактивних технологій навчання, які залучатимуть дитину до активного співробітництва з однолітками та вчителем.

На думку Н. Бібік, основним завданням учителя є формування в дітей пізнавального інтересу як провідного мотиву навчальної діяльності, котрий необхідно підтримувати в режимі домінування над другорядними мотивами (обов'язок, досягнення, престиж тощо), бо він має ряд переваг перед ними, що проявляється в ситуаціях, коли учень прагне вдосконалювати свою пізнавальну діяльність [2, с. 199].

Наявність інтересу до процесу пізнання в дітей молодшого шкільного віку дозволяє їм бути суб'єктом навчання, легко орієнтуватися в сучасному світі. Неодмінною характеристикою готовності дитини до навчання в школі є наявність інтересу до знань, а також здатність до довільних дій. Ці здібності й уміння формуються з міцних пізнавальних інтересів, тому досить важливо вчасно помітити ці інтереси в молодших школярів, що є запорукою майбутнього успішного навчання. З урахуванням цього діагностична діяльність учителя початкової школи є важливим інструментом психолого-педагогічного вивчення особистості учня, рівня його навченості та вихованості, прогнозування динаміки його розвитку та професійного самовдосконалення педагога, чинником підвищення ефективності педагогічного процесу.

Робота вчителя початкових класів складна й відповідальна; при цьому складність її полягає в тому, що необхідно викликати в учнів пізнавальний інтерес до знань, не згасити цей "вогник допитливості", який спонукає до вивчення явищ навколишньої дійсності. Виникають запитання: "Як активізувати пізнавальний інтерес?", "Які методи використовувати на уроці, щоб зробити його цікавим?". Саме використання інтерактивних технологій на уроці сприятиме підвищенню його ефективності. Їх використання змінює роль і функції вчителя: педагог припиняє бути центральною фігурою і починає регулювати навчально-виховний процес, визначає його напрям тощо. У ході інтерактивного навчання вчитель не повідомляє дітям готові істини, рішення, висновки, а організовує навчальний процес так, щоб учні самостійно вирішували проблемні запитання; допомагає створити сприятливий психологічний клімат.

Список використаної літератури

1. Бібік Н. М. Формування пізнавальних інтересів молодших школярів. Київ : Віпол, 1987. 96 с.

2. Бібік Н. М. Формування пізнавальних інтересів молодших школярів: монографія. Київ : Либідь, 1998. 199 с.
3. Інтерактивні методи навчання. URL: https://www.pedrada.com.ua/article/2316-interaktyvni-metody#anc_1

О. Р. Ткачук,
студентка ННІ педагогіки;
науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри початкової освіти та культури фахової мови **Басюк Н. А.**
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Гуманізм учителя початкових класів як основа побудови стосунків з учнями

Гуманістична спрямованість педагога в побудові стосунків з учнями є одним з актуальних питань сучасної педагогіки. Основою побудови стосунків з учнями є гуманізм, який базується на "дитиноцентризмі", гуманістичних цінностях й орієнтації на благо кожного учня.

Поняття "гуманізм" пов'язано з моральними категоріями, які проповідували Конфуцій, Франческо Петрарка, Леонардо да Вінчі, Томас Мор, Мішель де Монтень та інші. Крім того, принципи гуманізму містяться у світових релігіях: християнстві, буддизмі, ісламі. Сучасними науковцями гуманізм розглядається як одна з основних характеристик суспільного життя і свідомості, спрямованість мислення й діяльності на благо всіх людей, як найвищу цінність і найвищий сенс життя, при повній повазі до свободи кожної особистості.

Гуманізм – це науково-етичний процес ставлення до людини як до найвищої цінності. Як духовно-культурний феномен, гуманізм є основним змістом цивілізаційного процесу, в якому він проявляється в багатьох якостях: моральних нормах, соціальних ідеалах, духовній цінності, свобода волі, рівності, повазі до прав і гідності кожної людини, справедливості, захисті від зла і насильства [1, с. 1].

Саме гуманізм є основою для побудови стосунків з учнями. Гуманна педагогіка спрямована на педагогіку, орієнтується на вільний вибір і появу індивідуально-особистісних інтересів і можливостей учнів у педагогічному процесі, у вихованні та навчанні. Гуманізм учителя ґрунтується на ставленні педагога до учнів як до найвищої цінності, на повазі до кожної особистості, на захисті їх прав на свободу та щастя. У своїй діяльності педагог повинен мати гуманістичну спрямованість, яка виявляється в таких чинниках:

- у прийнятті дитини такою, яка вона є;
- у теплій турботі й повазі до неї, емпатії, здатності побачити дитину своїми очима так, як вона бачить себе з власної точки зору;
- в емоційному контакті зі світом чуттєвого досвіду дитини;

- у повазі до свободи та гідності кожного учня;
- у врахуванні інтересів, потреб і вподобань кожної окремої особистості.

При побудові стосунків з учнями педагог повинен спиратися на гуманістичні засади, гуманістичні цінності та демократичний стиль спілкування. Основною метою педагога має бути обов'язок збудувати довірливі та шанобливі стосунки з учнями. Гуманістичні цінності – це сукупність світоглядних орієнтацій особистості, що характеризується сукупністю уявлень, переконань, принципів соціально прийнятної поведінки, основними категоріями яких є любов, справедливість, совість, відповідальність, честь і повага, співчуття, ласка, турбота, теплота, повага [3].

Демократичний стиль спілкування ґрунтується на повазі, довірі, орієнтації на самоорганізацію, виявляється у високій результативності навчального та виховного процесу та полегшує процес побудови стосунків педагога з учнями. Цей стиль підвищує емоційні стани учнів та вчителя, допомагає йому краще налагодити стосунки з дітьми та дає змогу глибоко пізнати їхній світ. Педагог повинен намагатися залучити кожну дитину до розв'язання спільних питань, проблем та справ класу, локалізувати "психологічний бар'єр" між ними. Учителеві, який володіє демократичним стилем спілкування, властиве глибоке розуміння школяра, цілей та мотивів його поведінки, оцінювання не особистості учня, а його окремих вчинків, уміння прогнозувати розвиток особистості учня. Спілкування вчителя має відбуватися на підставі захоплення спільною творчою діяльністю та дружньому ставленні.

У стосунках учителя з учнями все має значення: як учитель звертається до учнів, як висуває свої вимоги, робить зауваження, висловлює побажання, з якими емоціями він це робить [5, с. 49]. Однією з особливостей стосунків між учителем та учнем є спілкування-творчість, в основі якого лежить єдність високого професіоналізму педагога та його етичних установ і гуманістична спрямованість педагога. Гарні стосунки між учителем та учнями відіграють значну роль у їхньому розвитку; вони сприяють налагодженню в учнів душевного спокою та довіри до вчителя, що в подальшому тільки скріпить їх зв'язок. Коли учні мають добрі стосунки зі своїми вчителями, це позитивно впливає на їхню успішність і почуття приналежності до школи [6].

Таким чином, успішність правильної побудови стосунків учителя з учнями залежить від гуманістичної спрямованості педагога, яка передбачає: ставлення до своєї професії як до покликання; налаштування педагога у процесі навчання та взаємодії з дитиною на її особистісний ріст; прийняття дитини з її усіма недоліками, не наголошуючи на них; оцінювання не особистості, а її окремих вчинків; панування атмосфери довіри, доброзичливості, чуйності, співчуття, емпатії до особистості учня; реалізацію гуманно-особистісного підходу як основного засобу для побудови стосунків педагога з учнями [4].

Список використаної літератури

1. Саїд Е. Гуманізм і демократична критика. Київ : Медуза, 2014. 144 с.

2. Зязюн І. А., Крамущенко Л. В. Педагогічна майстерність. Київ : Вища шк., 2004. 422 с.
3. Фіцула М. М. Педагогіка : навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. Київ : Академія, 2000. 861 с.
4. Гірська школа Українських Карпат : наукове фахове видання педагогічних наук №8-9, Івано-Франківськ : ДВНЗ Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2013. 346 с.
5. Гуманізм : особливості історичного розвитку : стаття. URL: <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2010/txt/morozova.php> (дата звернення 14.11.2022).

Розділ 2. Дидактика Нової української школи

О. А. Гордієнко,

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри початкової освіти та культури фахової мови
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Загальні проблеми організації театраль-но-гурткової роботи в умовах Нової української школи

Цілеспрямоване формування інтелектуального потенціалу нації – одне з найважливіших завдань оновлення національної освіти. Тому розвиток інтелектуальних потенційних можливостей особистості – важливий чинник не тільки навчальної, але й позанавчальної роботи в Новій українській школі. Ще В. Сухомлинський писав, що завданням школи є те, щоб у життя не вступала жодна невихована в розумовому відношенні людина, адже невігласи небезпечні для суспільства. Невіглас не може бути щасливим сам і завдає шкоди іншим. Той, хто вийшов із стін школи, обов'язково має бути розумною людиною [1, с. 92].

Національне відродження України неможливе без ствердження загальнолюдських цінностей, таких, як справедливість, гуманність, честь, філантропія, що засвоюються молодим поколінням за допомогою високохудожніх творів художньої літератури та мистецтва. Викликати інтерес учнів до них допоможе внесення елементів цікавості не тільки в навчання, а також у діяльність поза навчанням.

Педагогічні основи діяльності виховних закладів розроблені в працях вітчизняних учених: Ю. К. Бабанського, М. Б. Коваль, Т. Е. Коннікової, Е. Г. Костяшкіна, Х. Й. Лийметса, І. С. Мар'єнко, Л. І. Новикової та ін. Як зазначають науковці, позакласна та позашкільна робота повинна переростати в самовиховання й самоосвіту, окреслювати перспективи розвитку своїх здібностей. Учені розробили різноманітні форми позакласної роботи, які використовуються в новій українській школі: масові (лекції, колективні відвідування спектаклів, кіно, виставок, музеїв; виставки дитячої творчості, організація олімпіад, конкурсів, конференцій); групові (гурток, стіннівка, екскурсія, клуб, студія, секція), індивідуальні (виконання творчих індивідуальних завдань, навчання гри на музичних інструментах, заняття співами, декламуванням, підготовка докладів, повідомлень, виступів на гурткових і масових заняттях, розробка тематичних програм на комп'ютерах) тощо. Цікавою в цьому плані є організація театраль-но-гурткової роботи.

Якщо проаналізувати нинішній стан діяльності театральних аматорських об'єднань, то мусимо визнати, що відчуваються значні складності. Це пояснюється низкою причин. 1) Багатьом учням хочеться писати вірші, оповідання, займатися зображувальною діяльністю, сценічно-театральною творчістю, співами тощо, у той час як знань для цього в них може не вистачати, тому вони відчувають страх, побоювання бути незрозумілими, того, що їх

будуть критикувати, висміювати. Добре поставлена позакласна робота зміцнює впевненість дітей у власних силах і дає найкращі виховні наслідки, коли керівник гуртка співпрацює зі школою, батьками, громадськими організаціями. 2) Брак керівників театральних гуртків, знайомих зі специфікою театру як виду мистецтва, а також із завданнями художньо-гурткової роботи в сучасних умовах освітньо-виховного процесу. Щоб захопити учнів творчою роботою, сам керівник повинен уміти сприймати мистецтво, цінувати його красу, захопити дітей, зробити заняття цікавими, емоційними. 3) Організатори – митці й педагоги – не завжди володіють методикою організації гурткової роботи, іноді не враховують психолінгвістичних чинників, характерних для опанування сценічної діяльності аматорів.

Театрально-гурткова робота може проводитись як у сучасних навчальних закладах, у НУШ, як складова роботи класовода, так і в умовах позашкільної роботи (гурток, клуб, студія, аматорський театр). В основу організації театрально-гурткової роботи варто покласти такі специфічні принципи: комунікативної спрямованості (забезпечення мовного середовища та установки на спілкування); орієнтації на мистецтвознавство (правильне й серйозне ставлення до мистецтва як високого служіння народу, що вчить розуміти життя, викликає бажання зробити себе й оточуючу дійсність радіснішою і прекраснішою); принцип доступності й цікавості. Заняття гуртка краще проводити 1-2 рази на місяць (з метою не перевантажувати учнів). Досвід показує, що краще створювати гурток із дітей одного віку – учнів паралельних класів, тому що рівень знань та навичок у них приблизно однаковий. Керівник повинен дотримуватись правил: керувати так, щоб діти не перевантажувались, "не помічали" керівництва ними, не нав'язувати свої думки, надавати усім можливість пробувати себе в різних ролях [2].

Залежно від кількості занять гуртка планується і його робота. Успіх роботи гуртка залежить від актуальності і значущості того, над чим працюють школярі. Це й підготовка і проведення різноманітних свят, народних обрядів, інсценізацій казок, лялькових вистав, літературно-пісенних ранків і вечорів, змагань, що викликає інтерес. Репертуар повинен мати пізнавальне й виховне значення, відповідати віковим особливостям дітей, бути не тільки доступним для виконання, але й захоплюючим.

До умов, які беруться до уваги під час розробки системи організації позанавчальної (гурткової) роботи, слід насамперед віднести тип навчального (позанавчального) закладу, наявність (повна чи часткова) або відсутність відповідного театрально-мистецького середовища. Практика та спеціальні дослідження свідчать, що заняття театральною діяльністю цікаві для школярів усіх вікових груп. Гурткові заняття можна починати вже у старшій дошкільній період: елементи драматизації використовують у роботі зі старшими дошкільниками (з 5 років). Цілеспрямовану гурткову роботу, яка має систематичний характер, найдоцільніше починати з дітьми молодшого шкільного віку. У 1-2 класах застосовуються ігри-драматизації до народних казок, оповідань, віршів, байок, які адресовані старшим дошкільникам та

молодшим школярам. З дітьми 3-4 класів керівник організовує невеликі вистави, тому що діти цього віку здатні виявляти стійкий інтерес до певного виду діяльності, розуміють і можуть елементарно проаналізувати авторський текст, художні засоби вираження авторського задуму.

Досвід підказує, що в гуртку можна проводити заняття з розвитку мовлення, збагачення словника дітей, закріплення правильної звуковимови, заняття з пластики та артистичної гімнастики, іміджмейкерства, виразного читання художнього тексту, коротких бесід та повідомлень, які супроводжуються ілюстраціями, прикладами, інсценізації художніх текстів тощо. Але слід пам'ятати, що всі ці види робіт повинні бути пов'язані між собою та об'єднані єдиною метою – виховання загальної культури учнів.

Зазвичай, коли говорять про шкільний театр, то це пов'язується з літературою – інсценізаціями окремих художніх творів, монтажем з творчості окремого письменника або на певну тематику. Наприклад, на такі теми, сценарії до яких можуть створити й самі учні: "Осінній бал", "Наша планета", "Новорічна казка", "Танок весняних квітів", "У казці на гостинах".

Найпростішою формою організації театралізованого дійства може стати вистава за завчасно підготовленим сценарієм. Його відмінною рисою є мала доля імпровізації (бо "актори" прив'язані до тексту), а самостійність виявляється у підготовці сценарію, елементів костюму та відповідною обстановкою в актовій залі або у звичайній аудиторії. Якщо костюми та декорації підготувати складно, можна використовувати роздруковані на папері "портрети" персонажів, а також елементи декорацій, закріплені на дошці, стіні.

У драматичному гуртку театралізація має не фрагментарний характер, а стає основною, постійною. Саме інсценізації та театралізації допомагають учням "побачити" героїв твору, що називається, "наживо", подолати бар'єр між сухим, здавалося б, книжковим текстом та цікавим для дитини реальним життям. Тому важливо розподілити ролі серед учасників, враховуючи здібності кожного з членів гуртка. Підготовка до таких заходів, звичайно, потребує зусиль, але вона варта їх, тому що дітлахи читатимуть твори, інакше не зможуть взяти участь у цікавій діяльності.

Робота над сценічним втіленням п'єси відбувається на основі її поглибленого аналізу (з'ясування теми, ідеї, конфлікту, характерів діючих осіб, обставин життя, жанру). Вона має такі приблизні етапи: 1) Перше знайомство з п'єсою та її обговорення на занятті гуртка. 2) Глибокий та детальний аналіз окремих епізодів, подій твору у процесі роботи над їх сценічним втіленням (за необхідністю – бесіди, екскурсії, вивчення окремих матеріалів для підготовки та правильної інтерпретації твору). 3) Репетиції окремих картин. Підготовка оформлення спектаклю. 4) Репетиція всієї п'єси цілком, у повному оформленні (генеральна). 5) Показ спектаклю. 6) Аналіз спектаклю.

Залежно від змісту спектаклю, ступеня підготовленості колективу певні етапи будуть займати більше місця, інші – менше. На репетиціях гуртківці втілюють на сцені спочатку окремі сцени. На показі, під час виконання всієї п'єси, зміст твору сприймається учасниками найбільш повно. Спілкування з

глядачами активізує творчі устремління дітей, реакція глядачів допомагає виконавцям краще оцінити все зроблене, побачити свої досягнення та недоліки. Якщо колектив займається перший рік і керівник розуміє, що з тих чи інших причин завершити роботу над п'єсою не вдасться, доцільно обрати кілька уривків, довести їх до завершеності та показати у формі творчого звіту батькам, однокласникам на загальношкільному святі. У практиці багатьох театральних колективів існує традиція показу результатів навчальної та самостійної роботи членів гуртка. Не слід відмовлятися від такого шляху в програмі занять гуртка. Покази – це справа внутрішнього життя колективу, його свято, адже перевірка підлягає самооцінка та її значення: дітей дуже мотивує такий результат: "Глядачам сподобалось", "У нас гарно вийшло". Конкретні умови кожного гуртка неможливо врахувати, щоб дати вичерпні методичні рецепти, тому це справа творча і часто стосується самостійних рішень гуртківців.

Список використаної літератури

1. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : у 5 т. Київ : Рад. шк., 1976. Т. 1. С. 92.
2. Організація та напрямки роботи гуртка "Шкільний театр." URL: https://stud.com.ua/44234/literatura/organizatsia_napramki_gob. (дата звернення: 22.09.2021).

Н. Ю. Рудницька,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри початкової освіти та культури фахової мови
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Розвиток математичної компетентності учнів початкової школи в умовах нової освітньої парадигми

У наш час у галузі навчання, як і у всьому житті суспільства, відбуваються великі зміни, переглядаються та приймаються нові концепції. У свою чергу вони передбачають не лише формування в особистості теоретичних знань, а й здатності самостійно застосовувати їх в певних змінюваних та нестандартних життєвих ситуаціях. Усі ці зміни впливають на зростання ролі в умінні здобувати, переробляти інформацію, отриману з різних джерел, застосовуючи її з метою індивідуального розвитку й самовдосконалення учня через формування предметних і ключових компетентностей.

Серед предметних компетентностей, якими має оволодіти учень, виокремлено й математичну компетентність. У свою чергу вона має велике значення в навчально-виховному процесі. Згідно з математичною компетентністю, учень повинен уміти створювати математичні моделі процесів навколишнього середовища, застосовувати досвід математичної діяльності під

час розв'язування навчально-пізнавальних та практично зорієнтованих задач, які є необхідними для самореалізації в сучасному світі [6, с. 95].

Теоретичні засади та практичні питання, які розкривають сутність понять "компетентність", "компетенція", визначають структуру компетентності, класифікацію компетентностей, їх ієрархію тощо, висвітлені у низці публікацій таких науковців, як: Т. Байбара, Н. Бібік, С. Бондар, М. Головань, І. Єрмаков, Т. Запорожченко, І. Зимня, В. Краєвський, О. Локшина, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко, С. Стрілець, С. Трубачева, А. Хуторський.

В умовах стрімко зростаючого обсягу інформації дитині необхідно не тільки володіти певними знаннями, вміннями й навичками, а й уміти адаптуватися до нових умов життя: орієнтуватися в різних ситуаціях; аналізувати, критично оцінювати і знаходити шляхи вирішення нових проблем; ставити перед собою цілі й досягати їх; організовувати власну діяльність; володіти засобами комунікації; шукати інформацію і користуватися нею.

Виникає протиріччя між вимогами соціального замовлення, що пред'являються до випускника початкової школи, і несформованістю в нього ключових компетенцій.

Мета нашої статті – висвітлити педагогічні ідеї розвитку математичної компетентності учнів початкової школи, проаналізувати поняття "компетентність", "компетенція", "математична компетентність" та її складові.

Щоб краще висвітлити поняття "математична компетентність", проаналізуємо основні поняття компетентнісного підходу – "компетенція" та "компетентність".

Компетенція – це готовність (здатність) учня використовувати засвоєні знання, навчальні вміння й навички, а також способи діяльності в житті для вирішення практичних і теоретичних завдань. Компетентність – володіння людиною відповідною компетенцією, в тому числі її особистісне ставлення до неї і предмету діяльності. Компетенції виступають як цілі освітнього процесу, а компетентність – як результат, сукупність особистісних якостей фахівця.

О. Савченко під компетентністю розуміє інтегровану здатність особистості, набуту в процесі навчання, що охоплює знання, вміння, навички й досвід, цінності, ставлення, які можуть цілісно реалізуватися на практиці [5, с. 137]. У Концепції "Нова українська школа" поняття "компетентність" визначається, як динамічна комбінація знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність [3, с. 14].

Крім цього, в поняття "компетентність" зазвичай включають власне особистісні якості, і таким чином компетентність – інтегральна якість особистості, що виявляється в загальній здібності й готовності її до діяльності, заснованої на досвіді і знаннях, які набуті в процесі навчання та соціалізації, орієнтовані на самостійну та успішну участь у житті

Відповідно до освітніх програм з математики для 1-4 класів основним завданням є формування в учнів математичної ключової і предметної

компетентності. Важко уявити хоча б один навчальний предмет, де відсутні математика або її методи. Образи математичних об'єктів оточують учнів у повсякденному житті.

Сукупність компетенцій, наявність знань і досвіду, необхідних для ефективної діяльності в заданій предметній області, називають компетентністю. Тому математична компетентність характеризує, наскільки учень володіє математичними знаннями, вміннями, досвідом математичної діяльності, здатностями та особистісними якостями в межах, означених компетенцією.

Метою навчання математики в початковій школі є формування в молодших школярів загальнопредметних (ключових) і спеціальних (математичних) компетентностей. До математичних компетентностей належать вміння виконувати усні та письмові обчислення, розв'язувати сюжетні задачі, робити найпростіші геометричні побудови, обчислювати площу прямокутника та периметр багатокутників, розв'язувати рівняння, користуватися математичною термінологією тощо.

І. Зіненко зазначала, що математична компетентність – це якість особистості, яка поєднує в собі математичну грамотність та досвід самостійної математичної діяльності [2, с. 168].

С. Раков зазначає, що математична компетентність поєднує в собі вміння бачити та застосовувати математику в реальному житті, розуміти зміст і метод математичного моделювання, вміння будувати математичну модель, досліджувати її методами математики, інтерпретувати отримані результати, оцінювати похибку обчислень [4, с. 15].

Можемо дійти висновку, що математична компетентність із погляду інтегративного утворення особистості має такі структурні компоненти: мотиваційний компонент; когнітивний компонент; діяльнісний компонент; ціннісно-рефлексивний компонент; емоційно-вольовий компонент [1, с. 37]. Згідно з компонентами ми можемо виділити певні складові змісту математичної компетенції – обчислювальну, інформаційно-графічну, логічну, геометричну.

Обчислювальну складову математичної компетентності складає готовність учня до застосування обчислювальних умінь й навичок у практичних ситуаціях. У межах змістових ліній початкової математичної освіти можна віднести вміння порівнювати числа, виконувати арифметичні дії з ними; знаходити значення числових виразів; порівнювати значення однойменних величин і виконувати дії з ними тощо.

Інформаційно-графічну складову формують певні вміння, навички, способи діяльності, пов'язані із графічною інформацією (читати й записувати числа); знаходити, аналізувати, порівнювати інформацію, подану в таблицях, схемах, на діаграмах; користуватися годинником і календарем як засобами вимірювання часу тощо.

Логічну складову компетентності забезпечує здатність учня виконувати логічні операції у процесі розв'язування сюжетних задач, рівнянь, ребусів, головоломок; розрізняти істинні й хибні твердження; розв'язувати задачі з

логічним навантаженням; описувати ситуації в навколишньому світі за допомогою взаємопов'язаних величин; працювати з множинами тощо.

Геометричну складову упорядковують просторові уявлення, просторові відношення, а саме: вміння визначати місцезнаходження об'єкта на площині і в просторі, розкладати й переміщувати предмети на площині; вимірювальні – це визначення довжини об'єктів навколишньої дійсності, визначення площі геометричної фігури та конструкторські вміння й навички – зображення геометричних фігур на аркуші в клітинку, конструювання геометричних фігур з інших фігур, розбивання фігур на частини.

Оволодіння учнями зазначеними складовими компетенції в системі освіти забезпечує формування в них предметної математичної компетентності як цілісного особистісного утворення.

Отже, проаналізувавши поняття "математична компетентність" у різноманітних наукових підходах, ми дійшли висновку, що математична компетентність – це математичні та загальнонавчальні знання, вміння, навички, а також досвід вживання цих знань як засобів здійснення діяльності; особистісне ставлення до знань і предмету діяльності; особистісні якості, необхідні для успішного здійснення життєдіяльності.

Список використаної літератури

1. Головань М. С. Математична компетентність : сутність та структура. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету*. 2014. № 1. С. 35–39.
2. Зіненко І. М. Визначення структури математичної компетентності учнів старшого шкільного віку. *Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології*. 2009. № 2. С. 165–174.
3. Нова українська школа : poradnik dla vchitelja / za zag. red. N. M. Bibik. Київ : Літера ЛТД, 2019. 208 с.
4. Раков С. А. Математична освіта : компетентнісний підхід з використанням ІКТ : монографія. Харків : Факт, 2005. 360 с.
5. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи : підручн. Київ : Грамота, 2012. 504 с.
6. Типові освітні програми для закл. загальної середньої освіти : 1-2 класи. Київ : ТД "ОСВІТА-ЦЕНТР+", 2018. 240 с.

Ю. В. Бусько,
студентка ННІ педагогіки;
науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри початкової освіти та культури фахової мови **Рудницька Н. Ю.**
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Формування критичного мислення в учнів початкової школи засобами інтерактивних технологій на уроках "Я досліджую світ"

У сучасному суспільстві здатність критично мислити набуває великого значення. Про те, що його розвиток є одним із головних завдань навчально-виховного процесу, йдеться й у Концепції Нової української школи. Учень має вміти опрацьовувати та систематизувати інформацію, отриману з доступних джерел, та представляти її у різних формах; критично оцінювати факти, поєднувати новий досвід із набутим раніше і творчо його використовувати для розв'язування проблем [4, с. 9]. Ця ідея висвітлена і в Державному стандарті початкової освіти, де в результатах навчання учнів усіх освітніх галузей зафіксовано набуття здобувачами освіти навички критично мислити. Тому можливість критично мислити є досить важливим умінням для сучасної людини.

Початкова школа, будучи першою сходинкою освіти, закладає базу критичного мислення. Зважаючи на це, дослідження будь-яких питань, пов'язаних із розвитком критичного мислення молодших школярів, є актуальним.

Аналіз останніх досліджень показує, що вивчення критичного мислення та специфіки його формування в молодших школярів цікавить таких дослідників, як: В. Вишківська, О. Голюк, О. Пометун, В. Козира, С. Терно, О. Тягло та ін.

Єдиного визначення критичного мислення немає. Л. Терлецька вважає, що критичне мислення – це таке мислення, якому притаманні глибина (уміння проникати в суть речей), послідовність (уміння дотримуватись логічних правил), самостійність (уміння ставити питання, знаходити нові підходи до їх з'ясування), гнучкість (уміння змінювати спосіб вирішення проблеми), швидкість (уміння швидко впоратися із завданням) [5, с. 10].

О. Пометун стверджує, що критичне мислення – це мислення, що сприяє формуванню вміння усвідомлювати власне ставлення до певного питання, вміння знаходити нові ідеї, аналізувати події та критично їх оцінювати [5, с. 12].

Аналізуючи психолого-педагогічну літературу з даної теми, можна виділити такі функції критичного мислення: регулятивну, оціночну, функцію ініціації, стимулюючу, коригувальну, прогнозуючу, моделюючу [5, с. 53].

Формування критичного мислення молодших школярів є досить складним процесом, оскільки вчителю необхідно враховувати вікові особливості учнів, а отже, використовувати цікаві методи та завдання, доступні школярам. Серед відомих методів для розвитку критичного мислення молодших школярів є *інтерактивні технології навчання*, які передбачають засвоєння навчального матеріалу та змісту освіти через активне залучення всіх учнів до процесу навчання. Саме при використанні інтерактивних технологій діти мають змогу шукати інформацію, систематизувати її та узагальнювати. Причому відбувається це в атмосфері з доброзичливою і взаємною підтримкою [2, с. 63].

Уперше в науковій літературі *класифікацію інтерактивних технологій* подають О. Пометун, Л. Пироженко, визначаючи в ній чотири групи (технології кооперативного навчання, колективно-групові, ситуативного моделювання та технології навчання в дискусії), на які спиралися й ми [5, с. 65].

Учителі, які практикують інтерактивні технології в своїй діяльності, визначають такі їх *переваги*: школярі вчаться домовлятися, ввічливо поводити себе в команді, висловлювати свою думку та аргументувати її; відбувається розвиток творчих навичок у дітей, а також особливого нестандартного способу (критичного) мислення; здійснюється вплив на психічне здоров'я учнів: такі технології змушують дітей бути активними учасниками навчального процесу, що дозволяє уникнути підвищеної тривожності, зайвого навантаження, надмірної втоми.

Проте існує і ряд недоліків при використанні інтерактивних технологій: на вивчення певної інформації потрібен значний час; необхідний інший підхід в оцінюванні; в учителя немає досвіду організації такого навчання; відсутні методичні розробки уроків із різних предметів. Але як сказав німецький педагог А. Дістервег, звичайний учитель подає істину, а хороший – учить її знаходити. Тобто все в руках педагога.

Багато сучасних учителів і методистів проводять різні експерименти. Після перегляду таких досліджень, спрямованих на формування критичного мислення молодших школярів, нами був проведений експеримент, в якому взяли участь учні 4 класу в кількості 30 чоловік. Для діагностики рівнів сформованості критичного мислення ми використовували метод спостереження, бесіди, методика Е. Замбацявичене, тест-опитувальник критичного мислення Ю. Гущина, І. Ільясова, ігри та вправи. За допомогою цих методів під час констатувального експерименту ми отримали такі дані: 42 % учнів мають високий рівень сформованості критичного мислення, 37 % – середній рівень і 21 % учнів – низький рівень.

Дана діагностика засвідчила недостатній рівень сформованості критичного мислення в учнів початкових класів. Тому ми вирішили спробувати покращити цей рівень за допомогою інтерактивних технологій на уроках "Я досліджую світ". Повторна перевірка рівнів сформованості критичного мислення показала, що 48 % учнів мають високий рівень (показник збільшився на 6 %), 39 % учнів мають середній рівень (показник збільшився на 2 %) і 13 % учнів мають низький рівень (показник зменшився на 8 %).

Завдяки отриманим даним можна зазначити, що рівень показників критичного мислення в дітей після проведення занять із використанням інтерактивних технологій став вищим. Навчальний матеріал з предмету "Я досліджую світ", поданий із використанням інтерактивних технологій, дає набагато кращі результати, ніж звична форма викладення матеріалу. Засвоєний у процесі такої діяльності матеріал забувається учнями в меншій мірі і повільніше, ніж матеріал, при вивченні якого дані технології не використовувалися. Це пояснюється тим, що в інтерактивних технологіях

доцільно поєднується цікавість, що робить процес пізнання доступним і захоплюючим для школярів.

Отже, завдання вчителя НУШ – провести урок так, щоб викликати в учнів цікавість та любов до предмета, навчити їх активно працювати та критично мислити. Без сумніву, якщо використовувати інтерактивні технології на уроках "Я досліджую світ", то це сприятиме підвищенню інтересу до предмета, розвитку уваги, пам'яті, стимуляції до критичного мислення у школярів. Учні за допомогою таких технологій матимуть право захищати свою думку, наводити докази, використовуючи при цьому здобуті знання.

Список використаної літератури

1. Бібік Н.М. Нова українська школа : poradnik dla vchytelja. Київ : Літера ЛТД, 2018. 160 с.
2. Данилюк С. А. Розвиток критичного мислення молодших школярів в умовах інтерактивного навчання. *Початкова освіта (Шкільний світ)*. 2009. № 5/7. С. 63–66.
3. Державний стандарт початкової освіти. [Чинний від 2019-08-24]. Київ : Держстандарт початкової освіти, 2019. 23 с.
4. Концепція НУШ. 2017. UPL : https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/09/razdel_1_Oglyad.pdf
5. Пометун О. І. Основи критичного мислення : методичний посібник. Дніпро: ЛІРА, 2016. 156 с.

В. О. Вознюк,
студентка ННІ педагогіки;
науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри початкової освіти та культури фахової мови **Рудницька Н. Ю.**
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Формування моральних якостей учнів початкових класів шляхом використання ігрових технологій на уроках "Я досліджую світ"

Вплив на людину з метою формування в неї духовно-моральних якостей – тема, яка цікавить учених уже кілька тисяч років. За цей час сформувалось поняття про мораль та моральну поведінку людини. Однак залишається відкритим питання: як сформувати моральну поведінку людини? Ці завдання стоять перед початковою школою, котра в системі неперервної освіти є не тільки наступною ланкою поряд із іншими ланками освіти, а й представляє неповторну цінність у формуванні моральних якостей та розвитку особистості учня початкової школи.

Сутність та структуру морального виховання, шляхи її формування в учнів досліджували Р. Арцишевський, П. Вербицька, О. Кучер, Т. Ладиченко, А. Нікітін, О. Пометун, С. Позняк, С. Рябов, К. Чорна та інші. Так, П. Вербицька,

М. Рагозін, К. Чорна розкривали в своїх роботах проблематику морального виховання; О. Наровлянський, О. Пометун, Т. Ремех, Г. Фрейман обґрунтували авторські методики формування моральних якостей учнів у процесі навчання.

Мета статті – теоретично обґрунтувати організаційно-педагогічні умови формування моральних якостей в учнів початкової школи засобами ігрових технологій на уроках "Я досліджую світ".

Одне з основних завдань сучасної школи – формування в учнів початкових класів загальнолюдських духовних цінностей та орієнтирів. Зміст початкової освіти – основа різнобічного розвитку учнів, формування в них мислення, пізнавальних інтересів, оволодіння навичками здобуття знань. Саме цей період є ефективним для учнів початкових класів, тому що сприяє інтенсивному формуванню інтелектуальних, соціальних та моральних якостей. Найхарактернішою властивістю учнів цього віку є розрив між знаннями моральних принципів і відповідною поведінкою. З часом діти набувають таких моральних почуттів: провина, сором, обов'язок, відповідальність, справедливість, власна гідність та сумління [2, с. 45].

Під моральними почуттями, якими наділені учні, розуміють запити, оцінки, стосунки, а моральні звички розглядаються як корисна стійка форма поведінки, котра є потрібною та здійснюється за будь-якої ситуації та умов. Моральна спрямованість розглядається вченими як стійка суспільна позиція особистості, на яку мають вплив світоглядні основи, мотиви поведінки та властивість особистості, що проявляється в різних умовах [1, с. 72].

Гра розглядається як природна форма, коли учні взаємодіють між собою, адже саме тут вони почувають себе вільно та гармонійно. Застосовуючи ігрові технології, вчителі початкових класів можуть мобілізувати інтелектуальні сили учнів, тим самим активізуючи їх на самостійний пошук розв'язання нестандартних завдань. Отже, як бачимо, гра – невід'ємна складова уроку в початковій школі [3, с. 5].

Використання ігрових технологій у процесі навчання учнів початкових класів задовольняє їх природні потреби, спрямовані на підвищення якості освіти, в результаті якої розвивається пізнавальна активність та творча індивідуальність учнів.

На нашу думку, найбільш досконалою є класифікація Г. Селевко, де ігри класифікуються за такими характеристиками:

- а) згідно з видом діяльності, ігри можуть бути фізичними, інтелектуальними, трудовими, соціальними, психологічними;
- б) за характером педагогічного процесу – навчальними, тренувальними, контролюючими, узагальнюючими; пізнавальними, виховними, розвиваючими; репродуктивними, продуктивними, творчими; комунікативними, діагностичними, профорієнтаційними та інші;
- в) за характером ігрової методики – предметні, сюжетні, рольові, ділові, імітаційні, ігри-драматизації;
- г) відповідно до предметної сфери – математичні, хімічні, музичні, літературні, трудові, виробничі тощо;

д) за видом ігрового середовища – без предметів, з предметами, комп'ютерні, телевізійні та інші [3, с. 6].

На уроках "Я досліджую світ" формування моральних цінностей реалізується через переживання, в результаті чого пробуджуються такі почуття: відповідальність, справедливість, обов'язок, чесність, чуйність, свобода, патріотизм, віра, традиції, надія, любов, громадянськість, свобода та інші.

При достатньому використанні різноманітних форм і методів, цікавому змісті роботи можна реалізувати такі основні напрями формування моральних якостей учнів початкових класів:

- освітня робота – обговорення висловлювань, афоризмів про дружбу, сім'ю, родину, батьків;
- коментоване читання фрагментів текстів із питань сімейних взаємин: "Лад у Домі" (за М. Ілляшем), "Найласкавіші руки", "Сьома дочка", "Дідусева ложка" (за В. Сухомлинським);
- бесіди про значення ввічливості, прояв доброти, про роль батьків, взаємини в сім'ї;
- складання родовідного дерева, написання твору-роздуму "Моя улюблена домашня тварина", гра "Я – чуйність" (за І. Бехом);
- змагання команд у вирішенні завдань, наприклад: Хто більше назве синонімів до слова "дружба";
- групова робота – обмін думками: "Які добрі справи можна зробити для батьків, родичів для природи, для звірів, для міста і т. д.?", інсценування життєвих ситуацій – гуманні взаємини дітей у класі, школі, родині тощо, як можна проявити такі моральні цінності, як чуйність, доброзичливість, довірливість, щирість, ввічливість [4, с. 20–22].

Ефективність ігор полягає в тому, що вони сприяють вільній поведінці учнів, постановці цілей під час проведення уроків "Я досліджую світ" та навчання загалом, їх реалізації та аналізу результатів. У цьому процесі молодші школярі є суб'єктами ігрового процесу, активними творцями, які можуть вплинути на буття, самовдосконалюючись при цьому. Роль ігор у практиці початкової школи має свої певні моменти. Правильно організована ігрова діяльність може впливати на розвиток психічних процесів, пізнавальної активності та емоційності.

Отже, ми встановили, що сучасна школа орієнтована на світогляд учнів, формування моральних якостей дітей. І уроки "Я досліджую світ" не є винятком, адже цей предмет сприяє залученню дітей до базових морально-етичних цінностей, їх становлення та розвитку ціннісних орієнтацій. Усе це відбивається і в змісті даного навчального предмету. Так, завдяки йому можна вирішити найважливіші виховні завдання: збагатити моральний досвід молодших школярів, сформуванню уявлення про добро та зло, розвивати моральні почуття, повагу до культури українського народу.

Список використаної літератури

1. Дубровська Л. О., Дешко О. О. Формування моральних якостей молодших школярів : теоретичний аспект. *Наукові записки. Серія "Психолого-педагогічні науки"*. 2017. № 3. С. 69–74.
2. Лебеденко Т. А. Загальнолюдські цінності в духовному розвитку особистості. *Виховна робота*. 2010. № 10. С. 44–47.
3. Бабаш Г. І. Особливості навчально-ігрової діяльності учнів початкової школи. *Професійний розвиток педагога* : зб. матеріалів регіон. наук.-прак. конф., м. Рівне, 27 листопада 2019 р. Рівне : Рівненський державний гуманітарний університет, 2019. С. 3–10.
4. Павелків Р. В. Розвиток моральної свідомості та самосвідомості в молодшому шкільному віці : автореф. дис. ... д-ра психолог. наук : спец. 19.00.07 "Педагогічна та вікова психологія". Київ, 2005. 40 с.

М. А. Денисюк,
студентка ННІ педагогіки;
науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри початкової освіти та культури фахової мови **Гордієнко О. А.**
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Використання інтерактивних технологій у процесі вивчення літературних творів на уроках читання

Перед сучасною школою загалом і початковою зокрема нині постає складне питання: як забезпечити всебічний розвиток дитини? Допомогти виконати це завдання може літературна освіта, що спрямована на розвиток інтелектуальної та емоційної сфер особистості дитини, збагачує її знаннями про навколишній світ, виховує найкращі риси характеру: доброту, співчуття, людяність, розвиває зв'язне мовлення, мислення, формує естетичні почуття. Також уроки читання покликані вирішувати такі завдання, як: удосконалення читацьких умінь, а також умінь читати голосно й мовчки, дотримуючись таких вимог, як читати правильно, свідомо, виразно, швидко; розвиток уміння самостійно працювати з книжкою; зацікавлення українською мовою, фольклорними та літературними творами, народними традиціями та звичаями, прищеплення естетичних смаків, виховування читацької культури. Виконання зазначених завдань здійснюється, якщо всі, кожний учень буде включений у процес навчання, виявлятиме найбільшу активність, а це можливо завдяки використанню інтерактивних технологій [1, с. 8].

Проблемам запровадження в освіту інтерактивних технологій присвячували свої дослідження Г. Коберник, О. Кондратюк, О. Комар, А. Нісімчук, О. Падалка, А. Панченков, О. Пометун, О. Шпак, О. Савченко, І. Шевчук. Вважаємо, що інтерактивні технології забезпечують виконання завдань уроку повною мірою.

Метою статті є теоретичний аналіз сутності ключових понять дослідження процесу використання інтерактивних технологій під час вивчення літературних творів на уроках читання в 2-4 класах.

Сучасний урок у початковій школі неможливо уявити без інтерактивних технологій. Слово "інтерактив" запозичене з англійської мови ("inter" – "взаємний", "act" – діяти). Отже, інтерактивні технології – це технології, які дозволяють дітям взаємодіяти між собою, вчителем під час уроку, всього навчання. Учень із пасивного об'єкта навчання перетворюється на суб'єкт, який є активним діячем.

Інтерактивні технології можна представити як різновид активних методів навчання, це діалогове спілкування між учнями та вчителем [3, с. 85].

Під час інтерактивного навчання можливе моделювання ситуацій, їх обговорення та аналіз, проведення рольових ігор, спільне розв'язання поставлених перед дітьми проблем, що сприяє формуванню важливих умінь і навичок, а також життєвих цінностей, створює творчу атмосферу. Наприклад, діти вчаться взаємодіяти, не відступати перед труднощами, шукати різні варіанти розв'язання завдань. А педагог стає справжнім лідером дитячого колективу, менеджером навчального процесу.

На уроках читання молодий учитель може відчувати складності в роботі з активізації пізнавальної активності дітей, а інтерактивні технології полегшують це завдання.

У педагогічних дослідженнях останніх років акцентується увага на тому, що основним етапом сучасного уроку є його інтерактивна частина, яка передбачає використання від однієї до трьох інтерактивних вправ, дібраних відповідно до очікуваних завдань уроку. Уся сукупність методів, прийомів та засобів, які відповідають меті, і є інтерактивною технологією [4, с. 78].

Розглянемо детальніше основні етапи інтерактивного уроку читання в 2-4 класах із вивчення літературного твору.

1) Інструктаж, під час якого педагог повідомляє учням про правила, з якою метою проводиться вправа; також діти мають усвідомити правильний порядок дій, розподілити час, щоб вчасно виконати завдання. Потрібно постійно тримати зворотній зв'язок, щоб учням було все зрозуміло (до 3 хв.).

2) Технічні дії (розстановка меблів або підготовка матеріалів) краще провести перед уроком, готуючись до нього. На уроці діти, будучи в групах, отримують завдання та розподіляють між собою обов'язки (за необхідності) (1-2 хв.).

3) На цьому етапі виконання поставлених завдань учасники працюють самостійно або в групі, обговорюючи свою роботу. Учитель працює як менеджер, консультант (5-15 хв.).

4) Наступний етап – презентація результатів роботи. Це може бути читання складеного тексту, театралізація уривку з прозового твору, пояснення слів, творча робота (лепбук) тощо (до 15 хв.).

5) Рефлексія – глибоке усвідомлення результатів діяльності (можна використати вправу "Мікрофон", коли учні діляться своїми враженнями про урок (5 хв.).

Під час інтерактивної роботи важливо дотримуватись таких принципів: 1) одночасність роботи учнів (усі учні працюють в один і той же час); 2) взаємодія всіх учнів групи: робота групи зарахована тільки за умови успішної роботи кожного учня; 3) під час роботи групи кожний учень виконує свою частину завдання або індивідуальне завдання, що є частиною завдань групи.

Наведемо приклади. Так, на уроці читання в 3 класі під час роботи над першим невеличким розділом підручника "Літературне читання" за авторством О. Я. Савченко – "Цікава книга природи" – діти ознайомлюються з текстами-описами "Перший подих осені" та "Листопад – ворота зими" (за Алевтиною Волковою), творами "Осіння гра" М. Сингаївського, "Соромно перед соловейком" В. Сухомлинського, "Лісовою стежкою" О. Донченка. Письменники діляться своїми спостереженнями, думками й почуттями, а для маленьких читачів вони стають цікавими відкриттями про природу, пробуджують їх уяву та роздуми, чому сприяє інтерактивна робота на уроці.

У другому розділі "Від слова – до книги" діти читають твори "Наша мова" (за А. Коваль), "Мова", написаний І. Січовиком, "Як з'явилась друкована книга" (за В. Дацкевичем), "Як жила книга за часів Київської Русі" (за О. Єфімовим), "Чи любиш ти читати журнали?" та "Бібліотека – затишний дім для зустрічі читача з книгою" О. Савченко. У цьому розділі діти ознайомлюються з оповіданнями про виникнення й розвиток рідної мови, створення книжок, чому їх потрібно читати, як берегти. Також діти дізнаються значення нових і уточнюють уже відомі слова, адже, досліджуючи таємниці рідної мови, можна не лише цікаво й повчально провести час, а й відкрити для себе життя народу, його душу.

Під час опрацювання зазначених творів доречними будуть інтерактивні вправи, наприклад, "Колективна взаємодія", коли діти відтворюють сюжет твору, що вивчають. Учитель обирає дітей, які виконують ролі персонажів твору, пропонує дітям розіграти сценку, де буде задіяний кожний з учасників історії, організовує простір так, щоб решта класу могла бути глядачами. Після закінчення гри діти підбивають підсумки: що дізнались, чого навчились та дякують одне одному за активність та взаємодію.

Під час педагогічної практики ми використовували вправи-"криголами", які дуже подобаються дітям. Це спеціальні вправи, котрі використовуються на різних етапах заняття. Психологи обґрунтували, як такі вправи "ламають кригу" відчуженості, допомагають учням налагодити дружні стосунки, сприяють формуванню комунікативних умінь. Наприклад, пропонуємо учням зробити комплімент сусідові, або сказати, які його риси сподобались під час уроку [2, с. 56].

Також діти із задоволенням проводять "мозковий штурм", який спонукає до активного обговорення проблем, допомагає знаходити кілька рішень, розвиває уяву та кмітливість.

Інтерактивні технології сприяють розвитку комунікативної компетентності, здатності до співпраці, формують толерантність, почуття взаємоповаги, доброти. Проте дотримуємось погляду, що інтерактивні технології не можуть бути єдиним засобом навчання, адже вони забирають багато часу, не всі теми можуть бути опрацьовані за їх допомогою. Крім того, деякі учні ще не готові до роботи в групі. Це може спричинити зниження інтересу до уроку й негативно вплинути на результативність навчання.

Список використаної літератури

1. Державний стандарт початкової освіти. *Освіта України*. 2018. № 87. 21 лютого.
2. Дівакова І. І. Інтерактивні технології навчання у початкових класах. Тернопіль : Мандрівець, 2010. 180 с.
3. Єльнікова О. Інтерактивне навчання – засіб модернізації освіти у сучасній школі. *Педагогіка і психологія формування творчої особистості : проблеми і пошуки* : зб. наук. праць. Київ – Запоріжжя. 2012. Вип. 24. С. 84–108.
4. Єльнікова О. Інтерактивні методи навчання, їх місце у класифікації педагогічних інновацій. *Імідж педагога*. 2011. № 3–4 (14–15). С. 71–94.
5. Шумакова О. П. Використання інтерактивних методів навчання на уроках української мови та літературного читання в початкових класах. Запоріжжя, 2016. 40 с.

Ю. В. Лиса,
студентка ННІ педагогіки;
науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент кафедри
початкової освіти та культури фахової мови **Голубовська І. В.**
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Поетичне слово Ліни Костенко на уроках літературного читання в початковій школі

Нині в початковій школі актуалізувалася проблема читання літературних творів, що передусім пов'язано із змінами у вимогах суспільства до знань, умінь, особистісних якостей учнів молодших класів, а також із глобальним зниженням інтересу до книжки під впливом загальної комп'ютеризації сучасного світу.

Творчість Ліни Костенко посідає особливе місце у вітчизняному літературному просторі; поетичний доробок нашої видатної сучасниці можна сміливо назвати рупором епохи.

Мета статті – визначення оптимальних методів вивчення літературних текстів (на прикладі творчості Ліни Костенко).

Сучасна система освіти має забезпечити якісний рівень наукової підготовки й всебічного розвитку школярів. Ще з початкових класів у дітей починають змінюватися інтереси в навчанні: на перший план виходять розвивальна функція, культ активності, самостійності, нестандартності думки, який забезпечує розвиток інтелекту. Під час навчання в молодших учнів формується інтерес до навколишнього світу та прагнення здобути нові знання.

У Типовій освітній програмі, укладеній під керівництвом О. Савченко (3-4 класи), мовно-літературну галузь структуровано через впровадження навчальних предметів "Українська мова" та "Літературне читання" [3, с. 15]. За цією програмою розроблений підручники для учнів 3 та 4 класу "Літературне читання. Українська мова. 3 клас" Олександри Савченко, "Літературне читання. Українська мова. 4 клас" Олександри Савченко та Ірини Красуцької [4]. Названі вище підручники мають цікаву структуру й оформлення. Авторки приділяють багато уваги формуванню навичок самостійної роботи в учнів у процесі вивчення художніх творів, навичок усвідомленості та швидкості читання вголос і мовчки (воно визначається орієнтовно співвідношенням 50 % і 50 %) [5, с. 10–11].

У названих підручниках широко презентовані поетичні тексти. Так, до восьми відповідних розділів увійшли 80 віршованих творів, у тому числі ліричні вірші Ліни Костенко "Вже брами літа замирає осінь" (4 клас с. 5), "Соловейко застудився", "Шипшина важко віддає плоди" (3 клас с. 128), "Синички на снігу" (3 клас, с. 62), "Усе моє, все зветься Україна" (4 клас с. 87).

Ліна Костенко у своїй ліриці поєднує ніжність жінки та силу справжнього бійця. Для її творчості характерна тематично-жанрова різноманітність. Поетеса досить часто зверталася до дитячої літератури, зокрема у збірці "Бузиновий цар" [1], яка була видана у 1987 році. На думку Світлани Єрмоленко, поетичні образи для дітей особливі. Від образної системи "дорослої" поезії їх відрізняє доступність. Це та доступність, що враховує невеликий життєвий досвід і мовну практику дитини [3]. Провідною тематикою віршів для дітей Л. Костенко стало змалювання краси природи рідного краю. Поетеса описує природні явища, вже знайомі юному читачеві. Саме так виникають образи, які відомі або ж можуть стати відомими для дитини: місяць, пори року, образ засмученого шпака та ін.

Так, вірш "Вже брами літа замикає осінь" є поетичною розповіддю про закінчення літа.

Задощило. Захлюпало. Серпень випустив серп.

Цвіркуни й перепілочки припинили концерт.

Чорногуз поклонився лугам і садам.

Відлітаючи в Африку, пакував чемодан.

Де ти, літо, поділось, куди подалось?

Осінь, ось вона, осінь!

Осінь, ось вона, ось!

Осінь брами твої замикала вночі,

погубила у небі журавлині ключі [1, с. 9].

Головна думка поезії – прощання з літньою порою та прийняття осені. Попри свій невеликий обсяг вірш уміщує в собі багато художніх засобів, які виразно передають тугу за літом. Сталий епітет "*журавлині ключі*"; персоніфікація та метафори: "*Серпень випустив серп*"; "*Цвіркуни й перепілочки припинили концерт*"; "*Чорногуз поклонився лугам і садам*"; "*Осінь брами твої замикала вночі*" додають поезії яскравого емоційного забарвлення, допомагають відчутти справжню осінню атмосферу.

Риторичні запитання: "*Де ти, літо, поділось, куди подалось?*" дозволяють реципієнту відчутти справжню жалість за минулими літніми днями. А повтори та виразна епанакора в рядку: "*Осінь, ось вона, осінь! Осінь, ось вона, ось!*" ще більше підсилюють емоційний настрій даної поезії.

Пернатий герой поезії "Соловейко застудився" нагадує маленьку дитину.

Дощик, дощик, ти вже злива!

Плаче груша, плаче слива.

Ти переїцить заходився,

Соловейко застудився.

А тепер лежить під пледом,

П'є гарячий чай із медом [1, с. 6].

За будовою вірш досить простий, проте має цілісну композицію та вміщує в собі зворушливу історію про хворого соловейка. Образи в цій поезії є зрозумілими для дитини та легко запам'ятовуються.

Поезія Л. Костенко "Шипшина важко віддає плоди" розкриває взаємозалежні стосунки людини і природи.

Шипшина важко віддає плоди.

Вона людей хапає за рукава.

Вона кричить: – Людино, подожди!

О, подожди, людино, будь ласкава.

Не всі, не всі, хоч ягідку облиши!

Одна пташина так мене просила!

Я ж тут для всіх, а не для тебе лиш.

І просто осінь щоб була красива [2].

У своєму творі авторка закликає людину обережати природу, не ставитися до неї по-споживацькому. За допомогою художніх засобів поетеса змогла створити настрій вірша, змусила звернути увагу на своє ставлення до природи, яка нас оточує. Використання персоніфікації: *будь ласкава, була красива, важко віддає* показує боротьбу людини та природи. А антитеза: "*Я ж тут для всіх, а не для тебе лиш*" збільшує напруження показаного протиставлення.

Вірш складається з двох невеликих за обсягом строф. У першій строфі авторка змогла привернути увагу читача до природи: "*О, подожди, людино, будь ласкава*". А у другій вустах шипшини звучить пересторога "*Не всі, не всі, хоч ягідку облиши!*", що змушує дитину задуматися над самовідновленням природи.

Отже, твори Ліни Костенко, які вивчаються в початкових класах, виховують у дітях любов та бережливе ставлення до природи, уміння шанувати й плекати її красу. На нашу думку, вивчення набутку видатної української

майстрині художнього слова в початкових класах не повинно обмежуватися лише шкільною програмою. Вводячи учнів у чарівний світ поезії Ліни Костенко, педагог також має ознайомити юних читачів із біографією письменниці, адже багато її творів позначено рисами автобіографізму.

Ліна Васиївна – авторка різнопланових віршів для дітей, що виховують в учнях любов до рідного краю та до чарівної української природи. У своїй оригінальній поезії для найменших письменниці спромоглася відтворити дивовижний світ дитячої фантазії. Безсумнівно, "дитячі" поезії Ліни Костенко сприяють творчому розвитку учнів початкової школи.

Список використаної літератури

1. Костенко Л. В. Бузиновий цар. Київ : Веселка, 1987. 28 с.
2. Костенко Л. В. Шипшина важко віддає плоди. URL: http://ukrbooks.com/ua/Shypshyna_vazhko_viddaje_plody/ (дата звернення: 23.11.2022).
3. Мартиненко В. О. Оновлення змісту літературного читання у контексті компетентнісного підходу. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32307092.pdf> (дата звернення: 23.04.2022).
4. Савченко О. Я Типова освітня програма 3–4 клас. Київ : Освіта, 2019. 336 с.
5. Савченко О. Я. Мета і результат уроку в контексті компетентнісного підходу. *Початкова школа*. 2015. № 3. С. 10–15.

М. В. Литвинчук,
студентка ННІ педагогіки;
науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри початкової освіти та культури фахової мови **Рудницька Н. Ю.**
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Формування творчих здібностей в учнів початкової школи засобами інтерактивних технологій на уроках "Я досліджую світ"

У наш час актуалізувалася проблема творчого розвитку особистості. Система освіти більшості цивілізованих країн орієнтована на розвиток творчих здібностей у суспільстві загалом і в кожній людині зокрема. Підвищена увага приділяється не тільки розвитку творчих здібностей особистості, а й створюються умови для прояву цих здібностей у різних сферах життєдіяльності.

Актуальність проблеми зумовлюється змінами в сучасній освіті. Одним із завдань школи є формування й розвиток інтелектуальної, творчої та ініціативної особистості шляхом упровадження нестандартних форм навчання. Для виховання пізнавального інтересу учнів до вивчення природничої галузі ми досліджували розвиток творчих здібностей учнів на уроках ЯДС з

використанням інтерактивних технологій навчання, впровадження яких сприяло б розширенню їхнього творчого потенціалу та вдосконаленню навчальної діяльності.

Метою початкової освіти є всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості [5, с. 3].

Сучасні вимоги освітніх стандартів змушують учителів не лише надавати учням інформацію, а й шукати шляхи її застосування на практиці, в повсякденному житті. Знання не заради знання, а знання – для збагачення життєвого досвіду.

Мета нашої статті – повернути в учнів інтерес до природничої галузі, зробити навчання цікавим, підсилити бажання вчитися; розробити стратегію і тактику дій, що сприятимуть усебічному розвитку творчих здібностей учнів на уроках ЯДС шляхом раціонального використання інтерактивних форм і методів навчання.

Проблема розвитку творчих здібностей школярів докладно вивчена такими дослідниками, як: Ю. Азаров, Л. Виготський, В. Загвязинський, І. Зязюн, В. Кан-Калік, Г. Тарасенко, Ю. Самарін, С. Сисоєва, Л. Ярошук та ін. Ідеї інтерактивного навчання розглядали В. Андрушенко, Т. Груба; проєктні технології – К. Баханов, В. Гузеєв, І. Єрмаков, О. Пехота тощо.

Так, Л. Виготський писав: "Творчість існує "на ділі" не тільки там, де вона створює великі історичні твори, але й скрізь, де людина уявляє, комбінує, змінює та створює щось нове, якою б крупицею це нове не було порівняно зі створенням генія" [2, с. 6].

Більшість авторів переконані в тому, що здатність до творчості притаманна всім без винятку людям; це характерно для дитинства, але часто з плином часу така здатність зникає. Важливу роль у творчому процесі відіграє сміливість – спосіб приймати рішення в ситуації невизначеності, здатність не боятися власних висновків і йти обраним шляхом до кінця.

О. Січкарук трактує інтерактивні методи, як "методи, в основі яких лежить спілкування. Воно має чітко визначену тему, мету, дидактичне завдання. Результатом такого спілкування є вирішення проблеми, розв'язання задачі, знаходження шляхів рішення критичної ситуації" [4, с. 18].

Інтерактивні технології – це не зовсім новий, але творчий, цікавий підхід до організації навчальної діяльності учнів. Їх слід використовувати на уроках ЯДС, оскільки вони сприяють розвитку творчих здібностей кожного учня; формуванню системи загальнолюдських цінностей та загальноприйнятих норм поведінки як на уроках ЯДС, так і в житті.

Дослідно-експериментальна робота з формуванням творчих здібностей в учнів початкової школи засобами інтерактивних технологій на уроках "Я досліджую світ" проходила на базі ОНЗ "Городницької ЗОШ І-ІІІ ступенів" Новоград-Волинського району Житомирської області. Педагогічним експериментом було охоплено 46 учнів 4-А та 4-Б класів.

Під час констатувального етапу експерименту було проведено перевірку сформованості творчих здібностей в учнів початкової школи на уроках ЯДС.

З метою діагностики рівнів сформованості творчих здібностей в учнів початкової школи використовувалася "Методика визначення сформованості творчих здібностей людини", модернізована проф. М. С. Янцуром, та методика Торренса.

До критеріїв і показників сформованості творчих здібностей в учнів початкової школи засобами інтерактивних технологій на уроках "Я досліджую світ" ми віднесли мотиваційний, когнітивний, ціннісно-рефлексивний, емоційно-вольовий, діяльнісний. Охарактеризували рівні сформованості творчих здібностей в учнів початкової школи засобами інтерактивних технологій на уроках "Я досліджую світ" як високий, середній та низький.

У контрольній та експериментальній групах рівень сформованості творчих здібностей недостатній. Тому ми пропонуємо застосовувати інтерактивні технології для покращення рівня сформованості творчих здібностей молодших школярів.

Саме ігрові обставини інтерактивних технологій вводять школярів у звичну атмосферу дитинства й дають змогу зробити пізнавальну діяльність приємною, цікавою та ефективною. Під час роботи в інтерактивній взаємодії учні стають більш уважними, відповідальними за власні висловлювання; у дітей розвивається пізнавальний інтерес та певні амбітні бажання бути обізнаними для досягнення кращого результату.

Також використання інтерактивних методів навчання веде до фахового зростання самого вчителя. Варто зробити перший крок, і після декількох старанно підготовлених уроків педагог відчує, як змінилося ставлення до нього учнів, сама атмосфера в класі, що слугуватиме додатковим стимулом роботи за інтерактивними технологіями.

Дане дослідження не вичерпує всіх питань формування розвитку творчих здібностей в учнів початкових класів на уроках ЯДС. Наступні наукові дослідження можуть відбуватися у напрямку застосування інформаційних технологій в освітньому процесі початкової школи.

Список використаної літератури

1. Дичківська І. М. Інноваційні підходи у побудові виховного простору школи Саммерхілл. *Філософія. Педагогіка. Суспільство*. 2011. Вип. 1. С. 129–140.
2. Інтерактивні технології навчання у початкових класах / авт.-упор. І. І. Дівакова. Тернопіль : Мандрівець, 2008. 180 с.
3. Пометун О. Як оцінити діяльність учнів на інтерактивному уроці. *Доба*. 2012. № 2. С. 2–6.
4. Січкарук О. Інтерактивні методи навчання у вищій школі. Київ, 2006. 86 с.

5. Типові освітні програми для закл. загальної середньої освіти : початкова школа : іншомовна освіта + Державний стандарт початкової освіти. Київ : ТД "ОСВІТА – ЦЕНТР+", 2018. 80 с.

І. В. Лукашук,
студентка ННІ педагогіки;
науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри початкової освіти та культури фахової мови **Гордієнко О. А.**
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Зацікавлення учнів на уроках читання засобами інтерактивних технологій

Модерний період розвитку вимагає переосмислення всіх сфер суспільного життя, у тому числі освіти, рівень якої має відповідати міжнародним вимогам. Сучасні вимоги спрямовують початкову освіту на формування компетентностей: умінь, навичок, ціннісних орієнтирів, про що зазначено у Державному стандарті Нової української школи. Цей документ називає визначальну мету початкової школи як усебічний розвиток дитини, а саме: її здібностей, талантів, з урахуванням вікових особливостей та індивідуальних психофізіологічних потреб, а також розвиток таких якостей, як самостійність, креативність, допитливість [Ошибка! Неизвестный аргумент ключа.]. А одним із шляхів реалізації цієї мети ми вбачаємо у використанні в процесі навчання інтерактивних технологій. Такі технології допомагають створенню ситуацій, які сприятимуть розвитку пізнавальної активності, креативності, нестандартного мислення та самостійності кожного учня. Сутність інтерактивного навчання в тому, що навчальний процес відбувається шляхом постійної, активної взаємодії учасників, і учні стають активними суб'єктами цього процесу [Ошибка! Неизвестный аргумент ключа., с.17].

Проблеми методичної розробки та практичного використання інтерактивних технологій в початковій школі висвітлені в працях В. Гузеєва, А. Гіну, І. Дичківської, О. Любарської, А. Нісімчук, О. Пометун, Л. Пироженко, Т. Ремех, О. Саган, О. Стребної та ін. Це свідчить про постійний інтерес педагогічної науки до проблеми використання інтерактивних технологій та водночас недостатність їх використання вчителями-практиками під час навчання.

Мета статті – обґрунтувати доцільність упровадження інтерактивних технологій на уроках читання як важливої складової навчального процесу, описати найактуальніші з них.

Термін "інтерактивний" походить з англійського слова "interrection", що означає "здатний до діалогу, взаємодії". Аналіз наукових праць щодо дефініцій означеного поняття дає можливість дати таке узагальнене визначення: інтерактивні технології – це дієвий засіб організації пізнавальної діяльності, під час якого здійснюється рівноправна взаємодія учнів та педагога, яка допомагає

створенню комфортних умов навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність.

Науковцями розроблена значна кількість класифікацій інтерактивних технологій. Узявши за критерій послідовність використання на уроці, їх поділяємо на такі:

- Вступні (технології, що налаштовують на навчальний процес, сприяють пізнавальні мотивації учнів, створюють сприятливий мікроклімат).
- Основні (мають не меті допомогти учням розв'язати головне завдання).
- Завершальні (допомагають учням зрозуміти власні помилки та недоліки, підбити підсумки виконаного завдання).
- Допоміжні (технології, що налаштовують на спільну діяльність учнів, допомагають зняти напругу та переключитись на інший вид роботи).

Дослідники О. Пометун та Л. Пироженко, залежно від мети уроку та форм організації діяльності учнів, виокремлюють такі інтерактивні форми навчання:

- інтерактивні технології кооперативного навчання (робота в парах, ротацийних трійках або великих робочих групах, "Карусель", "Акваріум" тощо);
- інтерактивні технології колективно-групового навчання ("Мікрофон", "Мозковий штурм", "Ажурна пилка");
- технології ситуативного моделювання (рольові ігри, інсценізації, драматичні замальовки тощо);
- технології опрацювання дискусійних питань (дискусія, метод "PRES", "Займи позицію" тощо) [Ошибка! Неизвестный аргумент ключа.].

Інтерактивні технології є потужними та результативними, проте молодому вчителю слід звернути увагу на певні особливості застосування їх у навчальному процесі. По-перше, вони повинні відповідати віковим особливостям учнів. Це означає, що завдання не повинні бути надто складними та не зрозумілими дітям. Також вони можуть бути розглянуті як своєрідні вкраплення в структуру традиційного уроку, ними не слід перевантажувати урок, використовувати не більше, як 2-3 інтерактивні вправи на уроці.

Молодший школяр поступово адаптується до своєї нової ролі учня, котрий має яскраву потребу у спілкуванні з ровесниками. Як показує практика, застосування інтерактивних методів сприяє розвитку навичок спілкування, формує комунікативну компетентність. Важливо скласти разом з учнями правила поведінки під час проведення інтерактивних технологій. Якщо діти їх склали самостійно й затвердили, то вони їх дотримуватимуться.

Наведемо приклади застосування інтерактивних технологій на уроці читання. Як показав наш невеликий педагогічний досвід, досить позитивний відгук у дитячій психіці знаходить інтерактивна вправа "Крісло автора". Учні пропонується зайняти крісло, в якому вони можуть уявити себе автором твору або одного з його героїв. Решта дітей ставитиме запитання, які їх цікавлять. Чим оригінальніші запитання та відповіді, тим цікавіша робота. Ця вправа допомагає розвивати мовлення й мислення учнів, адже вони виявляють креативність у висловленні власної думки.

На уроках читання ми також використовували інтерактивну технологію "Мікрофон", що передбачає спонтанне висловлення своєї позиції учнями під час відповіді на запитання вчителя. Цю технологію ми застосовувати, чергуючи із "Займи позицію". Якщо вчитель помічає, що учень повторює за всіма, то може попросити навести аргументи, чому він обрав саме цю позицію. Проте вчителю треба обирати питання, які передбачають не однозначні, примітивні відповіді, а виправдання чи спростування морального вибору людини.

Так, у підручнику з літературного читання для 3 класу за редакцією О. Я. Савченко знаходимо розділи: "Цікава книга природи", "Від слова – до книги", "З чистого джерела народної творчості", "Літературні казки й п'єса-казка", "Байки", "Світ дитинства у поезії і прозі", "Тарас Шевченко: сторінки життя і творчості", "Із скарбниці казкарів світу", "Прийди, весно, з радістю!", "Візьму перо і спробую!". На сторінках першого розділу: "Цікава книга природи" діти знайомляться з текстом-описом "Перший подих осені" та "Листопад – ворота зими" за Алевтиною Волковою, твором М. Сингаївського "Осіньна гра", В. Сухомлинського "Соромно перед соловейком", О. Донченка "Лісовою стежкою". Письменники розповідають про природу так, що їхні спостереження, думки й почуття стають для юних читачів цікавими відкриттями, пробуджують їх уяву, спонукають до роздумів. Цей літературний матеріал дозволяє використати інтерактивні технології, зокрема із застосуванням інсценізації та драматизації. Учитель разом з учнями вибирає епізоди для театралізації епізодів із літературних творів, а також може змінювати сюжет, вносити корективи, ставити запитання "Що б змінилося, якщо..?", вигадати іншу кінцівку. Така робота сприятиме не тільки кращому розвитку комунікативних здібностей, а й учить мислити нестандартно.

Отже, навчання за допомогою інтерактивних технологій не лише організовує діяльність учнів на уроці, які оволодівають певними компетентностями, але й зацікавлює їх самим процесом навчання, формує прагнення здобувати знання, ділитися власними думками та вміннями сприймати думку інших.

Список використаної літератури

1. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>
2. Пометун О. Енциклопедія інтерактивного навчання. Київ : А. С. К., 2007. 17 с.

Т. С. Марківська,
студентка ННІ педагогіки;
науковий керівник – доктор педагогічних наук,
доцент, завідувач кафедри початкової освіти
та культури фахової мови **Шанскова Т. І.**
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Формування логічного мислення молодших школярів у процесі розв'язування сюжетних задач

Проблема розвитку логічного мислення зараз особливо актуальна. Сьогодні, як ніколи, в країні гостро відчувається дефіцит фахівців високого рівня, здатних глибоко й самостійно мислити. Тільки таким під силу здійснити прорив в економіці, екології, науці і, нарешті, прокласти нашому суспільству шлях уперед. Не секрет, що розвивати мислення слід із перших днів життя дитини: вдома, в дитячому садку і школі.

У кожного нового покоління виникають свої вимоги до навчання. Але розвиток логічного мислення в дітей – одне з важливих завдань початкової освіти. На початку навчального року дитина досягає найвищого рівня психологічного розвитку. Такі навички, як уміння логічно мислити й робити висновки без підказки, допомагають учням успішно опанувати нові знання. Велике значення в розвитку логічного мислення молодших школярів має математика, яка дає можливість підключити учнів до щоденних практичних занять, що у свою чергу підвищує інтерес дітей до вивчення математики. У міру розв'язання сюжетних задач покращуються навички математичного мовлення учнів, розвивається логічне, математичне мислення, а також математичний склад розуму та інтелект.

Загалом в Україні проблему розвитку логічного мислення дітей молодшого шкільного віку в різних його аспектах досліджували О. Гришко (формування навичок доказового міркування), Р. Загоруй (навчання робити умовиводи), Т. Михайлович (формування логічних умінь у процесі розв'язування задач). Проблеми навчання математики молодших школярів розглядали М. Богданович, М. Іванців, М. Козак, Я. Король, Л. Кочина, Н. Листопад, О. Онопрієнко, С. Скворцова й інші. Сутність уміння розв'язувати задачі досліджувалася різними вченими, її визначення знаходимо в наукових працях В. Мізюк, Л. Сафанової, С. Скворцової та ін.

Мета – проаналізувати формування логічного мислення молодших школярів у процесі розв'язування сюжетних задач.

Становлення словесно-логічного мислення в молодших школярів супроводжується оволодінням навичок побудови висновків, спираючись на конкретні характеристики предмета чи явища та навичок розв'язання логічних завдань шляхом аналітичних міркувань, із застосуванням прийомів порівняння, аналізу, узагальнення, класифікації, синтезу, тобто за допомогою основних розумових операцій.

О. Будник вважає, що логічне мислення включає наявність таких компонентів: уміння орієнтуватися в суттєвих ознаках предметів і явищ, уміння дотримуватись законів логіки, організовувати свої дії відповідно до цих законів, уміння виконувати логічні дії, операції, свідомо аргументувати їх, уміння створювати гіпотези та робити висновки з цих посилань [1, с. 380].

О. Ящук, зазначає, що загалом логічне мислення розширює межі пізнання, дає можливість вийти за рамки безпосереднього досвіду відчуттів і сприйняття. Мислення дає змогу пізнати й судити про те, що людина не безпосередньо спостерігає і не сприймає. Це дозволяє передбачити виникнення таких явищ, яких зараз не існує [7, с. 153].

І. Остапйовська зазначає, що логічне мислення – це мислення котре реалізується завдяки логічним операціям: аналізу, синтезу, порівнянню, абстрагуванню та узагальненню [3, с. 92]. На думку О. Заєць, логічне мислення належить до здібностей і навичок дитини молодшого шкільного віку самостійно виконувати прості логічні дії (аналіз, узагальнення, порівняння та ін.), а також складні логічні операції (побудова заперечення, твердження і спростування як побудова міркувань за різними логічними схемами) [2, с. 65].

Під логічним мисленням ми розуміємо мислення у формі понять, суджень, висновків за правилами й законами логіки, яке здійснюється усвідомлено й розгорнуто в мовленні.

Мислення дітей молодшого шкільного віку значно відрізняється від мислення дітей дошкільного віку. Для мислення дошкільнят характерна мимовільність, мала керованість як у постановці розумової задачі, так і в її розв'язанні. Молодші школярі в результаті навчання у школі вчать своїм мисленням, думати тоді, коли це потрібно, а не тільки тоді, коли цікаво, коли подобається те, над чим потрібно думати.

Отже, говорячи про особливості мислення молодших школярів і спираючись на все вказане вище, можна зробити такі висновки:

1. Особливості логічного мислення молодших школярів виявляються і в самому перебігу розумового процесу, і в кожній його окремій операції (порівнянні, класифікації, узагальненні, що здійснюються в різних формах судження та умовиводів).

2. Для мислення молодших школярів характерно однолінійне порівняння (вони встановлюють або лише відмінність, або лише подібне й загальне).

3. Дітям 7-10 років доступні логічні міркування, оперування поняттями, переходи до узагальнення та висновків.

Логічне мислення розвивається на матеріалі всіх предметів початкової школи. Але увага розвитку логічного мислення традиційно приділяється саме на уроках математики. Існують різні засоби, спрямовані на розвиток логічного мислення: конструювання, математичні ігри, цікаві вправи і т. д. Особливе місце в цьому ряду займають сюжетні задачі. С. Скворцова під сюжетною задачею розуміє "математичну задачу, в якій описаний деякий життєвий сюжет, а саме кількісний бік реальних процесів, явищ та ситуацій і міститься вимога знайти шукану величину за даними в задачі величинами та зв'язками між ними"

[5, с. 3].

А. Щукіна зазначає, що типові сюжетні завдання є чудовим засобом розвитку логічного мислення молодших школярів. Вони розвивають уміння логічно мислити, робити висновки, обґрунтовувати, припускати, доводити, тому підвищують активність мислення дитини [6, с. 35].

На думку Л. Силюги, задачі з казковими сюжетами допомагають молодшим школярам засвоїти нові терміни й поняття, опанувати арифметичні дії та правила їх запису, сприяють розвитку кмітливості, творчої уяви, логічного мислення, математичної мови, виховують в учнів навички самостійної роботи над задачею, вміння раціонально і творчо розв'язувати задачі, ввічливо й тактовно доводити свою думку та вислуховувати думку товариша [4, с. 57].

Наприклад: Ведмедик Вінні-Пух дуже любив мед і за літо зібрав 10 глечиків меду. На сніданок з'їв 3 глечики меду, на обід – 4 глечики. Скільки глечиків меду залишилося? З якої казки потрапив герой до задачі?

Отже, сюжетні задачі як інструмент виховання учнів стали предметом розробок сучасних педагогів. Залучення молодших школярів до самостійного складання сюжетних задач служить тим самим цілям: розширенню кругозору, підвищенню зацікавленості в заняттях математикою, розкриття індивідуальних інтересів і здібностей, а зрештою, – розвитку логічного мислення та загалом інтелектуального виховання учнів, оздоровлення та розвитку суспільства.

Перспективи подальших розвідок полягають у розробленні комплексу сюжетних задач, які сприятимуть формуванню логічного мислення в молодших школярів.

Список використаної літератури

1. Будник О. Б. Професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності : дис. ... докт. пед. наук. Житомир, 2015. 552 с.
2. Заяць О. В. Психолого-педагогічні основи розвитку логічного мислення дітей молодшого шкільного віку на уроках математики. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2014. Випуск 48. С. 64–69.
3. Остапйовська І., Ласкевич О. Формування логічного мислення молодших школярів засобами позакласної роботи з інформатики. *Педагогічний часопис Волині*. 2018. №1 (8). С. 88–93.
4. Силюга Л. П. Задачі з казковими сюжетами як засіб формування математичних знань учнів початкових класів. *Інновац. педагогіка*. 2018. Вип. 5. С. 54–57.
5. Скворцова С. О. Методика навчання розв'язування сюжетних задач у початковій школі : навчально-методичний посібник. Частина I. Методика формування в молодших школярів загального уміння розв'язувати сюжетні задачі. Одеса : ООО "Абрикос-Компани", 2011. 268 с.

6. Щукіна А. Формування в учнів логічного мислення під час вивчення типових задач з пропорційно залежними величинами. *Актуальні проблеми навчання і виховання молодших школярів*. Харків : ХНПУ, 2022. С. 35–36.
7. Ящук О. Формування логічного мислення молодших школярів на уроках математики : проблеми та перспективи. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2015. Випуск 52. С. 153–157.

І. П. Марченко,
студентка ННІ педагогіки;
науковий керівник – доктор педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри початкової освіти
та культури фахової мови **Шанскова Т. І.**
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Формування моральних цінностей молодших школярів під час реалізації змістової лінії "Людина як особистість" на уроках "Я досліджую світ"

Кожне суспільство створює свої моральні норми та цінності, необхідні для засвоєння й дотримання всіма його членами. Значимими цінностями особистості відносно інших повинні бути гуманізм, милосердя, доброта.

Згідно із програмою "Освіта ХХІ століття", одним із найголовніших завдань у контексті виховання справжніх гуманістичних цінностей у початковій школі є формування високоморальної особистості, що здатна розуміти та виявляти такі риси, як чесність, відповідальність, порядність, здатність до співпереживання та ін.

Молодший шкільний вік – найсприятливіший період у сприйнятті соціальних впливів та формування моральних цінностей. Психолого-педагогічні дослідження доводять, що в цей період особистість легко засвоює способи спілкування, норми поведінки, поєднуючи їх із власними спостереженнями, висновками та наслідуванням старших, найчастіше – батьків [1, с. 22]. Тому в контексті основних завдань морального виховання варто розглядати ті засоби, які сприятимуть ефективному формуванню духовних цінностей. Саме до них варто відносити уроки інтегрованого курсу "Я досліджую світ" (змістова лінія "Людина як особистість") у початковій школі, мета й завдання якого спрямовані на те, щоб формувати високоморальну особистість, котра усвідомлює значущість духовних цінностей у своєму житті, має чіткі моральні установки та виявляє це у свідомій поведінці на засадах духовності та високої моралі.

Питання формування духовно-моральних цінностей підростаючого покоління розглядали видатні психологи й педагоги Л. Божович, Л. Виготський, В. Сухомлинський, К. Ушинський, А. Макаренко, В. Стельмахович тощо. Методичні аспекти формування духовних цінностей

молодшого школяра на уроках курсу "Я досліджую світ" окреслено у працях Н. Бібік, А. Мудрик, Л. Семушиної, Б. Давидова, Д. Ельконіна та інших науковців.

Мета статті – обґрунтувати форми й методи формування духовних цінностей на уроках курсу "Я досліджую світ" (змістова лінія "Людина як особистість").

Моральні цінності молодшого школяра як складова моральної свідомості передбачають певну систему знань, установок та поглядів щодо моралі та моральної поведінки.

Формування духовної сфери учня поряд із сімейним вихованням відбувається в закладі загальної середньої освіти. На нашу думку, цьому досить ефективно сприяють уроки інтегрованого курсу "Я досліджую світ" у початковій школі. Насамперед змістова лінія "Людина як особистість", основними завданнями якої є: формування уявлень про себе як про частину природи, соціуму, про власні емоції; формування основ соціальної компетентності через усвідомлення правил та звичаїв поведінки в умовах школи та родини; дотримання правил гендерної рівності між людьми; оволодіння способами та певними моделями поведінки, які мають відповідати моральним нормам сучасного українського суспільства; дотримання правил поведінки; утвердження власного ціннісного ставлення до світу та мотивації до здійснення позитивних вчинків; формування навичок самостійної діяльності учня тощо [4, с. 12].

До ефективних засобів формування моральних цінностей молодших школярів на цих уроках варто віднести бесіди на морально-етичну тематику ("Моральні якості", "Як я себе оцінюю?", "Як себе поводити, щоб не розчарувати батьків (педагогів?"). Бесіда з учнями обов'язково має передбачати елементи рефлексії самих учнів, які повинні розуміти зміст своїх хороших або поганих вчинків, давати об'єктивну характеристику власній поведінці тощо.

Також доцільно використовувати ситуації морального вибору, які передбачають різні варіанти поведінки морального або ж антиморального спрямування й можливість учня обрати один із них та оцінити рівень сформованості духовної сфери учня на основі отриманих результатів [2, с. 23].

Усвідомлення учнями культури самообслуговування крізь призму формування духовних якостей на уроках "Я досліджую світ" також повинно мати за основу поглиблення знань учнів про те, що слід дотримуватися не лише чистоти обличчя, рук, але й дбати про "чистоту" душі, адже лише така особистість буде гармонійно розвиненою [5, с. 48]. Для цього на уроках можна провести бесіду "Чистота тіла = чистоті душі", у процесі якої учням ставлять ряд запитань проблемного змісту (наприклад: "Якщо мати охайний вигляд, але робити погані вчинки, це правильно?", або дати таке питання для дискусії у групах: "Культура поведінки – що це?" або ж: "Бути хорошим та сучасним – це одне й те ж?". Така робота має досить цінні можливості щодо формування духовності учнів, спонукає школярів до роздумів, здатності відстоювати свою позицію та мислити критично й самостійно.

Через усвідомлення учнем себе як частини живої природи завдяки використанню інформаційних, ілюстративних або практичних форм і методів роботи (наприклад, "Людина і природа", "Хто ми?", "Твоє ім'я – Людина") школяр поглиблює свої знання про взаємопов'язаність природних процесів, явищ та життя й діяльності людей. Тому лише високодуховна особистість зможе мати високий рівень культури поведінки не тільки в соціальному, а також і у природному довіллі.

У процесі пізнавальної та трудової діяльності на уроках "Я досліджую світ" або в позаурочній діяльності школяр учитися пристосовуватися до колективних норм, працювати в колективі. Тому в нього формується уявлення щодо значущості людської праці в житті кожної людини, про її моральний характер.

З метою виявлення духовних цінностей учнів початкової школи нами проведено експериментальне дослідження на базі ЗОШ № 8 м. Житомира. Було обрано два класи: ЕК (10 осіб) та КК (10 осіб). Загальна кількість опитаних – 20 осіб. У роботі нами були використані такі 2 методики з метою діагностики духовних цінностей учнів початкової школи, що проводилися у формі бесіди: 1. "Що таке духовність?". 2. "Незакінчені речення" (модифікована методика Н. Гаврилової). 3. Метод опитування педагогів навчального закладу й батьків учнів.

Проаналізувавши початкові результати ціннісного ставлення до людини учнів з ЕК та КК, ми розподілили показники учнів обох класів за рівнями сформованості духовних цінностей у молодшому шкільному віці (рисунок 2.1.).

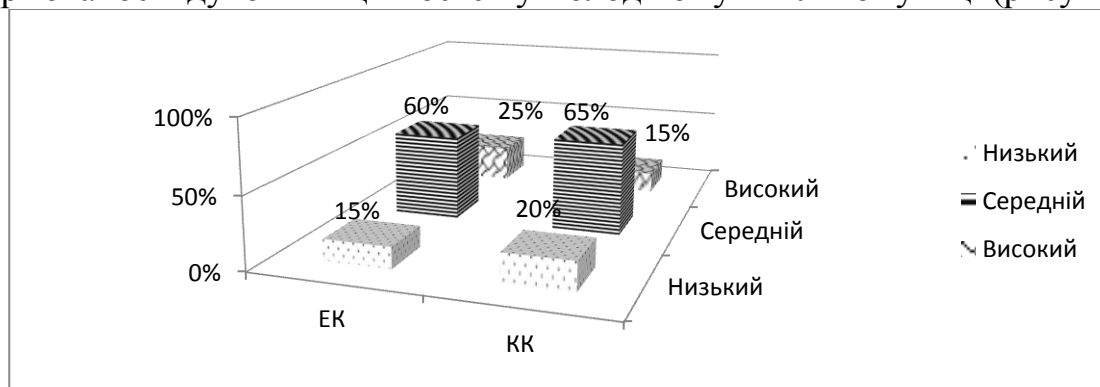

Рис 1. Розподіл рівнів сформованості моральних цінностей КК та ЕК класів на початковому етапі експерименту (у %).

Як бачимо, показники сформованості моральних цінностей у ЕК та КК на початковому етапі знаходяться приблизно на одному рівні: у ЕК низький рівень склав 15 %, тоді як у КК 20 %, що на 5 % нижче за ЕК; середній рівень у ЕК складав 60 %, у КК 65 %, що перевищує показники ЕК на 5 % у контрольному класі; високий рівень у ЕК складав 25 %, тоді як у КК – 15 %, переважання цих результатів у ЕК на 10 %. Отже, результати ЕК класу дещо перевищували результати учнів КК класу.

Судячи з результатів обох груп, на наступному етапі доцільним кроком була розробка та впровадження авторської методики роботи, яка передбачала ефективні педагогічні умови формування моральних цінностей учнів початкової школи засобами уроків "Я досліджую світ".

Наприклад, на уроці інтерактивного спрямування "Людське "я" були використані проблемно-пошукові та ігрові методи, за допомогою яких школярі поглиблювали свої уявлення про власні характеристики як особистості, про риси характеру, котрі є хорошими, і про ті, які вважаються негативними та заважають учневі в житті, спілкуванні та діяльності. Досить цікавими в цьому контексті також були ігрові методи, спрямовані на самооцінку учнями власних якостей, а також якостей оточуючих, – "Люстерко", "Моя думка така", "Так чи ні?". Учні вдосконалювали свої вміння працювати в команді, висловлювати думку відносно різних ситуацій морального спрямування.

Урок на тему "Зовнішність людини" також передбачав інтерактивні методи роботи з метою усвідомлення учнями: чи є дійсно справжньою та краса, яка зовні. Робота передбачала постановку проблемних питань на тему морального вибору: Краса чи духовність? Краса чи довіра? та ін. На уроці також були використані ігрові методи: вікторини та конкурси у формі командної роботи, які мотивували учнів до роботи на уроці. Основною думкою заняття стала фраза В. Сухомлинського: "Справжню красу очима не побачиш", якою вчитель узагальнив цей урок [6, с. 267].

На уроці за темою "Моя самостійність" робота передбачала відповідне різноманіття методів, прийомів та засобів. На початку уроку вчитель провів бесіду на тему: "Що таке самостійність і в чому вона виявляється", за умовами якої кожен учень міг індивідуально висловити свою позицію. У процесі гри "Моя позиція" школярі дискутували, обґрунтовували свою думку з питання справжніх умов, які характеризують самостійну особистість. Приклади самостійності також були продемонстровані учням із кінофільмів, за мотивами творчості В. Сухомлинського, з уривків художніх творів тощо.

З метою перевірки ефективності розробленої системи роботи на формульовальному етапі ми провели повторну діагностику рівня сформованості духовних цінностей учнів початкової школи. Її результати відображено на рис.2.

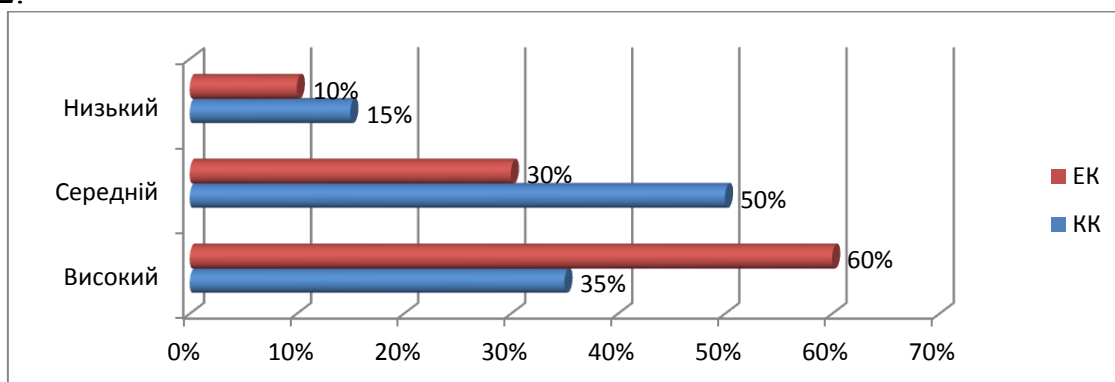

Рис.2. Сформованість моральних цінностей учнів початкової школи після проведення формульовального етапу експерименту.

Отже, повторне опитування учнів обох класів за всіма методиками засвідчило позитивну динаміку показників духовних цінностей в учнів початкових класів в обох групах, адже результати ЕК на підсумковому етапі на низькому рівні показники ЕК знизилися на 5 %, середній рівень знизився на 30 % та відповідно високий зріс на 35 %.

У КК також спостерігалось суттєве покращення показників рівня сформованості досвіду моральної поведінки, адже на низькому рівні показники КК знизилися на 5 %, середні знизилися на 15 % та високі зросли на 20 % порівняно з початковим етапом.

Список використаної літератури

1. Бех І. Моральний розвиток особистості в історико-педагогічному осмисленні. *Початкова освіта*. 2018. № 8. С. 21–24.
2. Боришевський М. Й. Развитие нравственных убеждений. Київ : Оріон, 2015. 184 с.
3. Грущинська І. В., Хитра З. М., Дробязко І. І. "Я досліджую світ" : підручник інтегрованого курсу для 1 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 1. URL: <https://lib.imzo.gov.ua/handle/123456789/1400>.
4. Зверева І. Д. Діагностика моральної вихованості дітей. *Початкова освіта і виховання*. 2019. № 9. С. 18–22.
5. Субботский Е. В. Формирование морального действия. *Вопросы психологии*. 2019. № 3. С. 47–55.
6. Фіцула М. М. Виховання свідомої дисципліни, почуття обов'язку та відповідальності. *Педагогіка*. 2016. С. 266–270.

Ю. П. Михайленко,
студентка ННІ педагогіки;
науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри початкової освіти та культури фахової мови **Підгурська В. Ю.**
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Розвиток емоційного інтелекту молодших школярів на уроках читання

У складних умовах сьогодення задля успішної самореалізації дуже важливою є здатність розуміти власні емоції, керувати ними, налаштуватися на позитив. Емоційні стани, які впродовж життя супроводжують людину, можуть бути різними та впливати на людину як позитивно, так і негативно. Упевненість, щастя, радість та захоплення – це емоції, які спонукають людину діяти й досягати хороших результатів. Також існує безліч негативних станів, котрі супроводжуються гнівом, страхом, тугою, тривогою та замкненістю; саме ці емоції не найкращим чином впливають на взаємини з оточуючими та на власний настрій, а інколи й на здоров'я людини.

Коли дитина приходить до школи, потрапляє в новий колектив, вона переживає негативні відчуття: невпевненість перед однолітками або педагогами. Завдання вчителя – забезпечити якомога комфортнішу адаптацію дитини до нових умов, сприяти позитивному емоційному налаштуванню на

навчальний процес, виховувати в них емоційну стійкість, свідомість, упевненість і вмотивованість.

В освітньому процесі початкової школи посилюється роль емоційного інтелекту, необхідним стає розвиток емоцій молодших школярів, уміння керувати власними емоціями та розуміти емоційний стан інших людей. У зв'язку з цим важливого значення набуває визначення чинників, які впливають на розвиток емоційного інтелекту учнів початкових класів в освітньому просторі нової української школи.

Емоційний інтелект сьогодні активно досліджується зарубіжними та вітчизняними науковцями. Поняття "емоційний інтелект" ввели в обіг американські психологи П. Саловей і Дж. Майер [1, с. 26]. Науковці розглядають емоційний інтелект як здібність ефективно орієнтуватися в емоційній сфері людського життя: розуміти емоції та емоційне підґрунтя відносин, використовувати свої емоції для розв'язання задач, пов'язаних зі стосунками та мотивацією [3, с. 212]. Американський психолог та письменник Д. Гоулман визначає емоційний інтелект як здатність усвідомлювати власні почуття, почуття інших людей, мотивувати самого себе й інших людей, керувати власними емоціями та впливати на емоційні стани інших [1, с. 29]. Розвиток емоційного інтелекту став об'єктом дослідження провідних вітчизняних дослідників (Е. Носенко, Н. Коврига, С. Дерев'янка, М. Шпак, О. Лящ, І. Матійків).

На нашу думку, розвитку емоційного інтелекту учнів початкової школи найбільше сприяють уроки читання, адже саме вони є інструментом для формування емоційно-ціннісного ставлення учнів до себе, інших людей, навколишньої дійсності, розвитку інтелектуально-психологічного потенціалу дитини, а також слугують важливим чинником, що забезпечує успішну самореалізацію людини. Метою уроків літературного читання є розвиток компетентних читачів, які читають художні тексти "для збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, творчої самореалізації, формування ціннісних орієнтацій і ставлень" [5].

На уроках читання, для розвитку емоційного інтелекту учнів можна застосовувати такі прийоми:

"Емоційне налаштування". Важливим компонентом досягнення мети уроку є зосередженість дитини. Тому варто емоційно налаштувати дітей перед прочитанням нового твору. У третьому класі за підручником М. Вашуленка, Н. Васильківської, С. Дубовик вивчаються твори А. Волкової "Перший подих осені" та М. Пономаренко "Осінь пензлика взяла". Щоб налаштувати учнів на сприйняття твору, можна принести в клас каштани та запропонувати дітям намалювати на них емодзі, що відповідають їхньому настрою. Попросити діток описати свої почуття, коли вони тримають у долоньках каштани.

"Літературний трейлер". На етапі первинного синтезу роботи з літературним твором можна запропонувати висловити припущення щодо змісту, виходячи з назви, передбачити зміст, який буде розкривати письменник, які емоції, почуття хоче передати автор. На цьому етапі ефективним буде

використання буктрейлерів. У третьому класі за підручником К. Пономарьової, О. Савченко вивчається твір О. Кротюк "Наші скарби"; за цією назвою в дітей виникнуть різні варіанти, про що може розповідатися, тому при вивченні даного твору доцільно використовувати цей прийом.

"Колесо емоцій Роберта Плутчика". Учителі початкових класів у процесі роботи з дітьми зіштовхуються із проблемою, коли діти не розуміють власних емоцій, не вміють їх розпізнавати та виражати. Для розвитку емоційного інтелекту використовують різні схеми емоцій, одна з таких – це "Колесо емоцій Роберта Плутчика". Необхідно роздрукувати зображення колеса емоцій та роздати всім учням по одному примірнику. Під час уроку здобувачі освіти мають звертатися до цього зображення, скануючи свої відчуття. Цей прийом доцільно використовувати на різних етапах уроку. Наприклад, у четвертому класі за підручником І. Большакової, І. Хворостяного вивчаючи твір Марії та Сергія Дяченків "Марійка і жадібний грабіжник". Перед прочитанням твору можна запитати: "Що ви зараз відчуваєте? Оберіть емоцію на зображенні". Також під час читання твору періодично запитувати в дітей: "Як думаєте, які емоції переживає зараз герой твору?", після прочитання: "Які емоції викликали у вас зображені події?". Цей прийом допоможе дітям передати свої емоції та виразити почуття, порівнявши, чи змінились вони з початку та після закінчення уроку.

Уроки читання є досить цінними компонентами процесу розвитку емоційного інтелекту учнів початкових класів. Вони сприяють збагаченню моральної сфери учнів через уміння аналізувати та оцінювати вчинки героїв літературних творів. Особливу роль у морально-етичному аспекті соціалізації молодшого школяра відіграють байки. Вони допомагають усвідомити дітям: якщо хочеш чогось досягти, то потрібно докладати зусиль і ставитись до людей так, як хочеш, щоб ставились до тебе (С. Руданський "Старий вовк"); що щастя кожної людини залежить від неї самої (Л. Глібов "Тінь і хлопчик"); що зло карається (Є. Гребінка "Ведмежий суд").

Літературні твори сприяють розвитку морально-естетичних почуттів. Емоційний фактор є дуже важливим, бо саме емоції виступають внутрішнім сигналом, оскільки забезпечують краще розуміння змісту твору. Саме на основі висловлених дитиною отриманих емоцій учитель має можливість зробити певні висновки про її ставлення до героїв, які зображено у творі. З огляду на важливість розвитку емоційного інтелекту учнів початкових класів на уроках читання, можна запропонувати такі завдання:

"Інтонація". Дітям пропонується по черзі повторити з різними емоціями та відповідною інтонацією (злісно, радісно, з образою) окремі фрази. Як варіант, можна інтонаційно програти й обговорити діалог казкових героїв. За підручником авторів Г. Остапенко, О. Волощенко, О. Козак (програма Р. Шияна) у четвертому класі можна використати твір Лесі Українки "Біда навчить". Завдання дітей – прочитати з відповідною інтонацією діалог Сови й Горобчика. І попросити дітей описати свої емоції, коли вони промовляють із тією чи іншою інтонацією репліки.

"Казка навпаки". Запропонуйте дітям інсценізувати відому казку двома способами: з оригінальним текстом та з текстом, де головні герої мають протилежні риси характеру своїх персонажів. У четвертому класі для такого завдання можна обрати казку "Гидке каченя" Г.-К. Андерсена за підручником К. Пономарьової та О. Савченко (програма О. Савченко).

"Намалюй за хвилину". За одну хвилину необхідно намалювати свій настрій після опрацювання твору, не малюючи нічого конкретного, тільки лінії, форми, різні кольори. Потім передати свій малюнок сусідові по парті. Той має уважно розглянути отриманий малюнок і спробувати вгадати, який настрій на ньому зображено. Це завдання можна використати в четвертому класі під час опрацювання твору П. Глазового "Джерело і фонтан" за підручником М. Зоряної, Н. Богданець-Білоskalенко.

"Незакінчене речення". Це завдання можна запропонувати дітям на етапі узагальнення уроку. Наприклад: "Сьогодні я відчував радість / смуток / тощо, коли...". Якщо дитині важко описати свої почуття, доцільно на уроках читання вести "словничок емоцій", де діти записують слова, що допомагають їм описувати свої емоції.

Отже, можемо підсумувати, що найбільше приносять розвитку емоційного інтелекту учнів початкової школи уроки читання. Вправи для розвитку емоційного інтелекту на уроках читання сприяють зниженню тривожності і створюють позитивне налаштування на роботу. Готуючись до уроку, вчитель має застосовувати різні прийоми та продумати цікаві завдання і вправи, які дозволять викликати емоційне піднесення в дітей.

Список використаної літератури

1. Лучук В. Активізація пізнавальної діяльності школярів. *Розкажіть онуку*. 2018. № 17. С. 26–29.
2. Костів В. І. Сучасні аспекти виховання в національній школі. *Шлях освіти*. 1999. № 3. С. 2–9.
3. Освітні технології сучасних навчальних закладів : навчально-методичний посібник. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2015. 212 с.
4. Гоулман Д. Емоційний інтелект. Харків : Vivat, 2018. 478 с.
5. Савченко Ю. Ю. Розвиток емоційного інтелекту учнів молодшого шкільного віку. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32309255.pdf>

С. І. Можарівська,
студентка ННІ педагогіки;
науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри початкової освіти та культури фахової мови **Басюк Н.А.**
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Використання казок Ольги Гури в початковій школі

Нині казка відіграє дуже важливу роль у житті кожної людини, а особливо дитини початкової школи. Саме вона, у першу чергу, формує особистість учня, розвиває словесну творчість молодшого школяра, бо все починається з дитинства. Дуже важливо в цей час донести до дитини знання про оточуючий світ, ставлення до інших людей і речей, адже ці знання стануть тим фундаментом, на якому буде формуватися особистість. Сприймаючи казку, діти навчаються бачити в навколишньому світі незвичайне, цінувати красиве, глибше знайомляться з правилами життя, дізнаються про друзів та ворогів, учаться творчо мислити, розвивають свою уяву.

Казка – це народнопоетичний або писемно-літературний твір про передбачувано вигадані події чи осіб, іноді за участю фантастичних сил, який має повчальну мету [1].

Казка – жанр фольклору, що характеризується художньою вигадкою, фантастичним змістом, розважальністю, викінченим та динамічним сюжетом, своєрідною композицією (традиційні зачин і кінцівка, типові словесні формули, повторення), полярним протиставленням героїв, духовними якостями персонажів, перемогою добра над злом [3].

В основі казки лежить захоплива розповідь про вигадані події та персонажів, котрі в момент сприйняття переживаються як реальні. Казкові події поза казкою, на відміну від міфу, сприймаються як неіснуючі та не містять пояснення походження чого-небудь, а персонажі узагальнено відображають представників суспільства та його цінності. Події в казці принципово не можуть бути пояснені читачем (слухачем) з точки зору життєвого досвіду, наукових чи релігійних знань, що відрізняє казку від фантастики. Головні персонажі традиційної казки абстрактні. Часто це загальні назви (царевич, дід та баба, вовк тощо), а якщо мають ім'я, то їх неможливо ототожнити з конкретними історичними або ж вигаданими постатями [1].

Аналіз навчальних програм предметів, що викладаються в початковій школі, засвідчив, що казки нашої землячки Ольги Гури не введено в жодну програму. Однак за своїм виховним впливом на свідомість молодшого школяра вони мають неабияке значення.

Ольга Гура – композиторка, поетеса, співачка, працює в напрямках етно, нью ейдж, кельтика; в її репертуарі – від народних колискових до класичних стилізацій, від легенд, балад, казок у кельтському стилі у супроводі кельтської арфи до сучасного етно. Народилася 10 листопада 1972 року на Чернігівщині. З дитинства відчувала потяг до музики, навчалася гри на фортепіано. 1995 року закінчила Полтавський педагогічний інститут ім. В. Г. Короленка за спеціальністю "Вчитель початкових класів та музики". Літературно-музичну творчість розпочала в 2002 році (першими з'явилися вірші, згодом музика, виступала як авторка-виконавиця). Самостійно опанувала гру на кельтській арфі та лірі, тін-вістлі. Творчість Ольги Гури ще не дуже відома у світовому масштабі, проте є надзвичайно цікавою.

Мистецький набуток Ольги Гури спрямований на підростаюче покоління, зокрема на учнів початкових класів. Її твори – про природу, про екологічне

виховання молоді, а книжки підходять для опрацювання учнями початкової школи. Зокрема, багато витворів письменниці спрямовані на етноекологічне виховання. Наприклад, її "Чарівні історії нашого лісу" – путівник для дитини у світ навколишнього середовища. Поетеса хоче донести до людей те, як правильно поводитися із природою, як їй допомогти, як її розуміти та оберігати. Ці казкові історії допоможуть молодшим школярам зрозуміти, що природа – наш друг, а друзів потрібно шанувати та берегти. Природа для Ольги Гури – це щось дуже рідне, без чого не можна вільно дихати, бути щасливим та й просто жити.

Ось як сама авторка говорить про те, що спонукало її написати цю казку: "Можна сказати, що казка писалася "на одному диханні". Звичайно, потім були правки по тексту, якісь глави додавалися, якісь прибиралися. Головним завданням я бачила донесення до своїх читачів думки, що природа не є нам ворогом, вона – наш друг. Але треба навчитися цього друга чути і розуміти, говорити його мовою. Тоді відкриваються такі лісові таємниці і дива, на які навіть не сподіваєшся. Останні наукові дослідження підтверджують, що рослини, дерева дійсно можуть "спілкуватися" між собою через біохімічні реакції, можуть упізнавати людей, які з ними регулярно спілкуються і навіть по-своєму радіють їм. Я це завжди відчуваю, коли приходжу до свого лісу. Тобто, ліс – це щось значно більше, ніж ми звикли вважати. І ставлення до нього має змінюватися. Люди і ліс мають ставати друзями і партнерами, адже мова йде про живі екосистеми, і ця дружба буде корисною для обох сторін. Пізнавати живу природу і її закони – величезне задоволення. Саме це я й хочу донести своєю казкою до читачів" [4].

"Чарівні історії нашого лісу" – це продовження циклу екологічних казок для дітей від письменниці, музикантки, поетеси, співачки, громадського еколога з поліського містечка Малин – Ольги Гури. Читаючи казку, ніби подорожуєш лісовими стежками разом із Маленькою Лісовою Чарівницею і поринаєш у чарівний світ лісу, який можна зрозуміти, тільки маючи "щонайменше сім пар очей, з десяток добрих вух, стільки ж чарівних носиків і принаймні одного замочка для не менш чарівного ротика" [2, с. 2].

Етноекологічна казка складається з 16 частин, де кожна наступна є продовженням попередньої, тому всі вони взаємопов'язані й не можуть існувати одна без одної.

Казки Ольги Гури спрямовані на підростаюче покоління, що дає змогу вчителям початкових класів використовувати матеріали творів на уроках. Усі праці письменниці сповнені повчального змісту, що, в свою чергу, розвиває, навчає учнів і поглиблює їхні знання. За допомогою казок О. Гури діти опановують елементарні навички поводження з навколишнім середовищем та починають розуміти суть природи.

Отже, дитячі казки Ольги Гури здебільшого спрямовані на екологічне виховання підростаючого покоління, що є дуже важливим у початковій школі. Казка дозволяє формувати реалістичні уявлення про окремі об'єкти та явища природи, потреби живих організмів, розуміти зв'язки та залежності у природі,

забезпечує формування основ культури дітей. Саме в початкових класах формується ставлення учнів до всього, що їх оточує. І казки О. Гури можуть спрямувати дітей на правильний шлях.

Список використаної літератури

1. Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення 10.11.2022).
2. Гура О. Чарівні історії нашого лісу. Казки. Серія "Екологічне виховання". Київ : ПП "Юнісофт", 2017. 33 с.
3. Енциклопедія сучасної України. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=12229(дата звернення 10.11.2022).
4. Umka ПОВЕРНИСЬ ЖИВИМ БЛАГОДІЙНИЙ ФОНД. URL: <http://umka.com/ukr/singer/olga-gura.html> (дата звернення 10.11.2022).

М. О. Мукассєва,
студентка ННІ педагогіки;
науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент
кафедри початкової освіти та культури фахової мови **Голубовська І. В.**
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Національно-патріотичне виховання молодших школярів засобами малих фольклорних жанрів

Фольклор як непересічне явище світової культури своїм походженням сягає сивої давнини. І науковці здавна спостерегли в усній народній творчості невичерпні можливості для виховання юних поколінь. Видатний український педагог Костянтин Ушинський справедливо вважав, що це є "кращий засіб привести дитину до живого джерела народної мови". У фольклорі він вбачав велике значення не лише з погляду дидактики, а ще більшою мірою – з виховного, бо кожний малий жанр творчості відображає життя народу в його історичному розвитку [3, с. 22].

Великий письменник Іван Франко також виявляв інтерес до усної поезії, зокрема до пісень та приказок. Каменяр присвятив багато часу вивченню фольклору; разом із своїм учнем, видатним етнографом та фольклористом Володимиром Гнатюком Франко науково обґрунтував класифікацію народної словесності, котра дотепер не втратила своєї актуальності.

Крім того, свій внесок у збирання й дослідження усної народної поезії зробили науковці Павло Житецький, Олександр Потебня, Дмитро Яворницький, композитор Микола Лисенко, письменники Михайло Старицький, Степан Васильченко, Леся Українка, Павло Грабовський, Михайло Коцюбинський, Борис Грінченко та багато інших.

Усна народна творчість має особливе значення для освітнього процесу. Так, доречне використання різних фольклорних жанрів активізує пізнавальну діяльність у дітей молодшого шкільного віку, бо ці твори відображають життя

народу, його звичаї та традиції. У нашій статті ми розглянемо малі фольклорні жанри у площині можливості використання їх на заняттях із літературного читання для формування в учнів почуття патріотизму, гордості за свій народ.

Як відомо, прислів'я і приказки протягом століть акумулюють у собі глибоку мудрість українського народу, відображають його моральні чесноти, зберігають звичаї, традиції, хліборобський досвід. Так, у популярному прислів'ї "*Без верби і калини немає України*" яскраво відбилися прадавні символи нашої Батьківщини. З давніх-давен саме верба та калина були символами народу. Калина завжди росла біля кожної сільської оселі і звеселяла її своєю красою. Цвіт калини символізував дівочу чистоту і цноту; вважалося, що "зламати" її може лише вибір самої дівчини. Гілочками калини прикрашали весільний коровай, оселю, з неї виготовляли ліки. Червоні м'ясисті кетяги також нагадували про пролиту кров на війні в боротьбі за незалежність.

Вербу часто називають Божим деревом із надзвичайною життєвою силою, бо має здатність розвиватися без коріння. За народнопоетичними уявленнями, це символ краси й смутку. У казках, піснях і легендах її персоніфікують, наділяючи людськими рисами. Верба говорить і плаче, а якщо її рубають, то з неї тече кров. Це тендітне дерево українці оспівували в піснях, возвеличували в малому фольклорному епосі; верба була дійовою особою народних казок [1, с. 17]. Водночас вивчення згаданих прадавніх символів може сприяти не тільки національно-патріотичному, а й екологічному вихованню молодших школярів, бо ці рослини, які донині прикрашають вулиці, парки та обійстя українців, потребують дбайливої турботи.

Згадаймо інше актуальне прислів'я: "*Нема на світі другої України, немає другого Дніпра*". Повноводий Дніпро символізує могутність і незламність українських земель; на його високих берегах завжди панував дух свободи й незламності козацької держави. Краса й велич сакральної української річки заворожувала й надихала наших митців. Так, поетичний набуток геніального Кобзаря тісно пов'язаний з образом потужної річки – одвічним символом історичної долі українського народу. Славнозвісний Шевченків "Заповіт" та поховання поета на Чернечій горі великою мірою визначили й нині живу традицію шанування річки як української національної святині [1, с. 27].

Недаремно Ярославна, героїня геніального "Слова про Ігорів похід", в момент скрути звертається не тільки до вітру та сонця, а й до преславного Дніпра-Славутича:

*І каже: – Дужий і старий,
Широкий Дніпре, не малий!* [5, с. 35].

Вважаємо актуальним і прислів'я "*Всюди добре, а вдома найліпше*". Для будь-якої сучасної людини абсолютно природним є бажання подорожувати відвідувати нові місця, літати до інших країн світу. Однак зазвичай така гостина є нетривалою, і українці повертаються на ріднину. Вітчизняна література має багато прикладів того, як наші земляки, часто не з власної волі, опинившись у силу різних причин на чужині, в еміграції, важко переносили розлуку з рідною домівкою.

По-новому звучить це прислів'я в наш складний час, коли через дії агресорів багато наших співвітчизників опинилися за межами Батьківщини, рятуючи життя членів своїх родин. З перемогою чекають додому й воїнів Збройних Сил України, відважних героїв та оборонців незалежної держави.

На нашу думку, вихованню національно-патріотичного духу в молодших школярів сприятимуть загадки про Україну, її державні символи тощо. Наприклад:

*Ми родились у долині,
У білесенькій хатині,
Коло вишень і калини.
За хатиною садок
І зелений моріжсок,
Там багато є квіток.
Під горбом ставочок сяє,
Різна рибонька гуляє,
Качка з дітьми пропливає.
Як же зветься гарний край,
Де за ставом степ і гай
Пишно квітнуть, наче рай?* [4, с. 14].

У цій загадці згадуються символічні для українців образи шевченківської хати, вишневого садку, калини, степу, гаю тощо.

*У вінку зеленолистім,
У червоному намисті,
Видивляється у воду
На свою хорошу вроду* [4, с. 17].

Багатогранне зображення природи в цих творах надає читачеві емоційності, викликає почуття патріотизму й гордості за свою країну.

Отже, малі фольклорні жанри (прислів'я, приказки, примовки, загадки та ін.) є засобом відображення світосприйняття та ефективності національно-патріотичного виховання маленьких українців. Кожен із жанрів містить чітке функціональне призначення й орієнтацію на певні закономірності вікового розвитку.

Список використаної літератури

1. Войтович В. Українська міфологія. Київ : Либідь, 2002. 662 с.
2. Галайчук В. Рослинна символіка в народних піснях (на польових матеріалах з Київського Полісся). *Народознавчі зошити*. 1996. № 2. С.126.
3. Грицай М. С., Байко В. Г., Дунаєвська Л. Ф. Українська народно-поетична творчість. Київ : Вища шк., 1983. 357 с.
4. Дмитренко М. Українська фольклористика : історія, теорія, практика. Київ : Редакція часопису "Народознавство", 2001. 576 с.

5. Сандрович Т. С. Прислів'я як джерело народної мудрості. *Вісник психології і педагогіки*. Випуск 5. Київ, 2011. URL: <https://www.psyh.kiev.ua> (дата звернення: 20.11.2022 р.).

Л. Ю. Назарчук,
студентка ННІ педагогіки;
науковий керівник – кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри початкової освіти та культури фахової мови **Коновальчук І. М.**
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Використання дидактичних ігор на уроках математики в початковій школі

На сучасному етапі розвитку українського суспільства важливим завданням освітнього закладу є виховання всебічно розвиненої особистості, з глибокими та міцними знаннями та навичками самостійної розумової праці.

У законотворчих та нормативних документах: Законах України "Про освіту" та "Про повну загальну середню освіту", Концепції "Нова українська школа", Державного стандарту початкової освіти підкреслюється важливість освіти та всебічного розвитку особистості, наголошується на неповторності кожної дитини, її індивідуальних особливостях і важливості створення сприятливих умов навчання, виховання й розвитку здібностей та інтересів учнів початкової школи.

У Державному стандарті початкової освіти підкреслюється, що проблема всебічного розвитку учнів, їх обізнаності, формування цінностей, талантів, здібностей, наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб визначає вимоги до обов'язкових результатів навчання й компетентностей здобувачів освіти на першому рівні повної загальної середньої освіти, і є метою початкової освіти [1]. Досягненню цієї мети та реалізації, пов'язаних із нею завдань сприяє створення вчителем у класі відповідного освітнього середовища та використання в педагогічному процесі широкого арсеналу різноманітних методів і засобів навчання.

Як зазначено в Концепції Нової української школи, кожна освітня галузь, математична зокрема, володіє освітнім потенціалом, необхідним для формування кожної ключової компетентності [3, с. 15]. На уроках математики вчителю важливо добирати такі методи та прийоми, які будуть відповідати психологічним та фізіологічним можливостям учнів і спрямовуватися на формування ключових компетентностей. Одним із таких методів є дидактична гра, яка одночасно й ігровий метод навчання дітей дошкільного віку, і засіб навчання дітей, і самостійна ігрова діяльність, і засіб виховання та розвитку. Проблемі застосування дидактичних ігор у навчанні учнів початкових класів присвячені дослідження Н. Бібік, Б. Друзя, М. Вашуленка, Ю. Музики, Ж. Піаже, О. Рома, О. Савченко, В. Сухомлинського та ін.

Видатний український педагог В. Сухомлинський писав, що без гри і не може бути повноцінного розумового розвитку, порівнював гру з іскрою, яка запалює вогник допитливості й любові до знань [5, с. 95]. На думку О. Савченко, дидактична гра – це різновид ігор за правилами, засіб цілеспрямованого керівництва вчителем розумової діяльності учнів, а також засіб формування тих пізнавальних структур, які забезпечують можливість самостійно регулювати розумову діяльність [4, с. 191]. І. Куліш визначає дидактичну гру як навчальну гру, котра використовується в процесі навчання, виконує певні навчальні функції, має певну навчальну мету й завдання [2, с. 10]. І. Толмачова наголошує на тому, що мета дидактичної гри формулюється у вигляді ігрового завдання, навчальна діяльність підпорядковується правилам гри, а успішне виконання завдань сприяє досягненню ігрового та навчального результатів [6, с. 345]. Ми визначаємо дидактичну гру як гру, в якій учень активно діє, мислить, де формуються потреби в знаннях, удосконалюються пізнавальні уміння й навички, моделюються людські взаємини.

На думку О. Савченко, дидактичні ігри, які використовуються в початковій школі, виконують такі функції: активізують інтерес та увагу, розвивають пізнавальні здібності, кмітливість, уяву, закріплюють знання, навички тощо [4, с. 192].

Одна з найпоширеніших класифікацій дидактичних ігор запропонована О. Савченко: сюжетно-рольові ігри, ігри-вправи, ігри-драматизації, ігри-конструювання. Авторка зазначає, що ігрова діяльність має форму дидактичної гри, ігрової ситуації, ігрового прийому, ігрової вправи [4, с. 192].

Дидактичні ігри розрізняються за такими показниками: залежно від завдання (підготовка до вивчення нового матеріалу, вивчення нового матеріалу, закріплення матеріалу); від виду дії (розраховані на розумову діяльність, на практичні дії, комбінованого характеру); за формою організації (загальнокласні, групові, індивідуальні).

Учителі Нової української школи використовують різні види дидактичних ігор, що відповідають сучасним вимогам: логічні ігри, ігри з предметами (іграшками, природним матеріалом, сенсорні тощо), настільно-друковані ігри (парні картинки, різні види лото, доміно тощо), словесні.

Розглянемо деякі ігри, які використовують учителі на уроках математики в початковій школі. Прикладами настільно-друкованих дидактичних ігор є: "Математичне лото", "Знайди вірну відповідь", "Знайди пару", "Стільки, скільки в мене", "Які по порядку?", "Знайди число", "Розташуй правильно числа", "Математичний потяг", "Збери робота з фігур", "Впізнай силует", "Збери картинку", "Де помилився художник?", "Вилучи зайве" тощо.

Концепцією Нової української школи передбачено використання в навчанні учнів початкових класів конструктора LEGO. Учителями початкових класів на уроках математики активно впроваджуються дидактичні ігри з шістьма цеглинками LEGO, що наочно показують учням, як утворюються числа, ознайомлюють зі складом числа, дозволяють повправлятися з арифметичними діями, сприяють формуванню в дітей обчислювальних

навичок. Дидактичні ігри з LEGO розвивають у молодших школярів логіку, мислення, творчі здібності, формують уміння працювати у групі, спілкуватися, бути толерантним один до одного, виховують охайність, чіткість у роботі, взаємопідтримку [7, с. 30–32]. Учителі активно інтегрують в освітній процес дидактичні ігри "Математичний ланцюжок", "Більше, менше", "Порахуємо та побудуємо", "Хто живе поруч?", "Додавайлики-віднімайлики", "Склад числа", "Ерудит" та інші.

Не менш цікавими є дидактичні ігри з кольоровими паличками Кюізенера. Використання паличок Кюізенера допомагає учням початкових класів закріпити поняття числової послідовності та складу числа, вивчити математичні дії "додавання" та "віднімання", орієнтуватися у просторі "довше", "вище" та інше. Гра сприяє розвитку уяви та творчості, вчить вирішувати завдання самостійно, формувати навички самооцінки та самоконтролю. При цьому ігрові завдання, через які реалізується мета гри, можуть бути різними: скласти поїзд із паличок-вагонів від найкоротшої до найдовшої (дидактична гра "Мандрівка на поїзді"); побудувати за "планом", представленим у вигляді карток із числами, які задають кількість поверхів та довжину, будиночки для іграшок (дидактична гра "Будівельники"); розв'язати вираз на картці для відновлення номеру будинку, куди треба віднести "листівку" (дидактична гра "Вітальні листівки").

Дидактична гра-геоборд (математичний планшет) – багатофункціональна геометрична дошка для конструювання плоских зображень. Приклади завдань: "Зачарована цифра", "Частина та ціле", "Просторове орієнтування", "Скільки цвяхів усередині?", "Неуважний художник", "Дзеркальне відображення", "З яких фігур складено картинку?" та ін. Використання геобордів розвиває в учнів початкових класів логічне, просторове, асоціативне, творче мислення, пам'ять, увагу. У процесі гри з геобордом учень засвоює складні геометричні поняття (форма, розмір, симетрія, периметр, площа), знайомиться з дробами.

Дидактичні ігри можна використовувати на різних етапах уроку – під час вивчення нового матеріалу, закріплення одержаних знань, перевірки вивченого матеріалу, при узагальненні знань учнів.

Отже, використання дидактичних ігор на уроках математики в початковій школі має великий педагогічний потенціал, активізує пізнавальну діяльність, підвищує інтерес до навчання тощо. Перспектива подальших пошуків зазначеної проблеми полягає в обґрунтуванні елементів дидактичної гри.

Список використаної літератури

1. Державний стандарт початкової освіти. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти: 1-2 класи. Київ : ТД "ОСВІТА-ЦЕНТР+", 2018. 240 с.
2. Куліш, І. М. Дидактична гра як засіб активізації навчальної діяльності студентів університету: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09. Київ, 2002. 18 с.

3. Нова українська школа : poradnik dla vchytel'ya / pid zag. red. Bibik N. M. Kyiv : TOV "Vydavnychyy dim "Plyady", 2017. 206 s.
4. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи : підручник для студентів педагогічних факультетів. Київ : Генеза, 2002. 368 с.
5. Сухомлинський В. Серце віддаю дітям. Київ : Рад. шк., 1977. Т. 3. С. 95.
6. Толмачова І. М. Змістова характеристика дидактичної гри як методу навчання. *Молодий вчений*. 2016. № 2. С. 344–347.
7. Шість цеглинок в освітньому просторі школи : методичний посібник / упоряд. О. Рома. Київ, 2018. 32 с.

Т. С. Неведомова,
студентка факультету педагогічної освіти;
науковий керівник – доктор філософії в галузі освіти, професор,
завідувач кафедри початкової освіти **Якименко С. І.**
(Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського)

Формування навичок здорового способу життя здобувачів початкової освіти у валеологічному середовищі

На сучасному етапі розвитку педагогічної теорії та практики актуального характеру набувають питання підвищення ефективності процесу формування навичок здорового способу життя здобувачів початкової освіти.

Дотримання здорового способу життя є важливим виявом культуротворчого процесу в житті суспільства й окремої людини. Варто зазначити, що формування культури здоров'я в молодших школярів є важливим і водночас складним педагогічним завданням, яке передбачає надання дітям своєчасної допомоги, передачу необхідного теоретичного і практичного досвіду, який би забезпечував їх самостійність і відповідальність під час прийняття рішень щодо формування, збереження та зміцнення власного здоров'я. У сучасних умовах, коли відбувається різнопланове за своїм змістом та характером інформування дітей про ставлення до власного здоров'я, виникає гостра потреба у своєчасній і кваліфікованій педагогічній допомозі. Найбільш відчутною вона має бути в молодшому шкільному віці, коли ще відсутні достатні важелі саморегуляції поведінки, немає необхідного досвіду осмислення та практичного вирішення актуальних питань збереження власного здоров'я.

Необхідність глибокого вивчення та послідовного вирішення зазначеної проблеми спонукає вчених у галузі філософії, психології, валеології, культурології, педагогіки до здійснення наукового пошуку. Значний інтерес у цьому відношенні викликають праці І. Беха, А. Богуш, Л. Божович, М. Євтуха, І. Зязюна, Г. Костюка, А. Макаренка, В. Радула, О. Савченко, В. Сухомлинського, К. Ушинського та ін., присвячені теоретико-методологічним, психологічним та культурологічним аспектам формування здорового способу життя особистості.

Сучасний етап економічного й соціокультурного розвитку українського суспільства спрямований на створення необхідних умов для розвитку людини, формування її фізичних, психічних, духовних та соціальних якостей. Саме тому особливу увагу широкої громадськості викликають питання здоров'я людини, як однієї з найважливіших цінностей суспільного та особистісного життя. Як зазначено в Концепції формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя у дітей та молоді, в Україні набула чинності Конвенція ООН про права дитини. Виконання її умов, а також положень Всесвітньої декларації про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей вимагає від Української держави, всього суспільства цілеспрямованих дій щодо створення сприятливих умов для життя дітей та молоді, позаяк стан фізичного, психічного, соціального та духовного здоров'я молодого покоління є інтегральним показником суспільного розвитку, дієвим чинником впливу на економічний, культурний, оборонний потенціал України [1].

Сучасними дослідженнями доведено, що серед багатьох чинників найбільший вплив на здоров'я людини належить соціальним факторам (Г. Апанасенко, Н. Безруких, Г. Зайцев та ін.). Для школярів таким соціальним середовищем є школа, де діти проводять значну частину свого дня.

Введення категорій "здоров'я" та "здоровий спосіб життя" в систему педагогічних категорій зумовлено низкою нормативних документів. Так, згідно зі ст. 3 Конституції України, "життя та здоров'я людини, її безпека є найвищими соціальними цінностями, забезпечення яких відповідає держава. Безпека людини і довкілля, їх захищеність від впливу шкідливих технологічних, природних, екологічних і соціальних факторів є неодмінною умовою стабільного розвитку суспільства" [2].

Загалом сьогодні формуванню здорового способу життя присвячено більше десяти державних програм, затверджених Указами Президента України. При цьому наголошується, що освіта й фізичне виховання є основою для забезпечення здоров'я громадян і "в усіх ланках системи освіти шляхом використання засобів фізичного виховання та фізкультурно-оздоровчої роботи закладаються основи для забезпечення розвитку фізичного, психічного, соціального та духовного здоров'я кожного члена суспільства" [3, с.15]. Для досягнення цієї мети передбачається: забезпечення комплексного підходу до гармонійного формування всіх складових здоров'я; здійснення вдосконалення фізичної та психологічної підготовки учнів до активного життя і професійної діяльності на принципах, що забезпечують оздоровчу спрямованість та індивідуальність цього процесу; активізувати використання різноманітних форм рухової активності та інших засобів фізичного вдосконалення [3].

Основою для формування змісту валеологічної освіти педагогів є прагнення до збереження та зміцнення індивідуального здоров'я дитини. Збереження здоров'я містить у собі дотримання принципів здорового способу життя (валеологічні аспекти) і повернення втраченого здоров'я (оздоровлення), якщо рівень його набув тенденції до зниження.

Принагідно зазначимо, що зараз найбільш прийнятне формулювання здоров'я дане Всесвітньою Організацією Охорони Здоров'я (ВООЗ): "Здоров'я – це стан повного фізичного, психічного, духовного й соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб і фізичних недоліків. Здоров'я – це гармонія, внутрішньо-системний порядок, що забезпечує такий рівень енергетичного потенціалу, що дозволяє Людині добре почувати себе й оптимально виконувати функції як високоорганізованої біоенергоінформаційної системи, як члена сім'ї, і як члена суспільства" [4]. За новою концепцією [5], "здоров'я – це здатність організму зберігати свою структуру і функцію в постійно мінливих умовах середовища". Власне кажучи, це ідеал, якого прагне дійти валеологічна освіта.

Варто відзначити, що найважливішою якісною характеристикою здоров'я є здоровий спосіб життя. "Здоровий спосіб життя (ЗСЖ) – це все в людській діяльності, що стосується збереження і зміцнення здоров'я, все, що сприяє виконанню людиною своїх людських функцій через діяльність з оздоровлення умов життя – праці, відпочинку, побуту" [6].

Як вже зазначалося, освіта на сучасному етапі розвитку держави спрямовується на збереження і зміцнення здоров'я підростаючого покоління та її першочерговим завданням є створення валеологічного середовища на базі ЗЗСО, для творчої самореалізації кожного учня, виховання дітей, які в майбутньому будуть здатні ефективно працювати й навчатися протягом усього життя, зберігати і примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства, розвивати і зміцнювати суверенну, незалежну, демократичну державу як невід'ємну складову європейської та світової спільноти.

Створити валеологічне середовище для учнів – одне з головних завдань ЗЗСО. Для учнів здорове середовище – це насамперед той світ, який існує у спілкуванні, у різних взаємозв'язках дітей і дорослих. На цей аспект шкільного середовища вказував О. А. Захаренко: "...У школі учню має бути так, як в батьківській хаті. До школи він має бігти, а не йти, знаючи, що в школі він пізнає, відкриває свою сутність в цьому мінливому світі. В школі його не образять, на нього не гримнуть, а порадять, підтримають, дадуть можливість розкрити себе, свою творчу обдарованість" [7, с. 17].

Практично перед кожною школою постають завдання створення здорового освітнього середовища для дітей, оскільки той мікросоціум, у який діти потрапляють у школі, не завжди є сприятливим для їхнього розвитку. Поняття "середовище" розуміється як сукупність елементів, які у співвідношенні між собою становлять простір і умови життя людини.

Зважаючи на все вище сказане, **валеологічне середовище** – це створення організаційно-педагогічних умов для валеологічного розвитку людини, що передбачає навчання та збереження здорового способу життя.

Формування валеологічного середовища в початковій школі має реалізовуватися через подані нижче три напрями діяльності навчального закладу.

Перший напрям передбачає створення безпечного для здоров'я шкільного простору. Цей напрям охоплює такі види й форми діяльності у школі: виконання вимог, регламентованих санітарними нормами та правилами безпеки життєдіяльності; організація та контроль за раціональним харчуванням учнів, контроль за асортиментом шкільного буфету, вітамінізація харчового раціону школярів; озеленення приміщень і класів та ін.

Другим напрямом діяльності навчального закладу щодо організації валеологічного середовища є освіта в галузі здоров'я, що передбачає формування здоров'язберезувальних компетенцій молодших школярів систематично, в процесі вивчення самостійних навчальних предметів шляхом буквальної трансляції знань про здоров'я, а також принагідно, в процесі вивчення інших дисциплін початкової школи (читання, навколишній світ, трудове навчання, фізична культура, математика та ін.).

Третій напрям – це використання в навчально-виховному процесі власне педагогічних технологій і технік, спрямованих на розвиток фізично, психічно, соціально, духовно здорової дитини.

Отже, валеологічне виховання здобувачів початкової освіти є актуальним та має можливість досягти великого успіху на соціально-економічному, культуротворчому та педагогічному рівнях. У зв'язку з цим формування валеологічної культури в учнів посідає важливе місце в системі педагогічної діяльності й розглядається як пріоритетний напрям освітньо-виховного процесу. Валеологічне середовище – це створення необхідних умов для валеологічного розвитку людини, що передбачає навчання та збереження здорового способу життя. Створення валеологічного середовища початкової школи – спільна активна полісуб'єктна діяльність учасників освітньої взаємодії в початковій ланці освіти, спрямована на проєктування та реалізацію умов (середовища), які забезпечують здоров'язберезувальний ефект у системі взаємодії "вчитель – учень – батьки".

Список використаної літератури

1. Концепція формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя у дітей та молоді. Затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 21 липня 2004 року № 605. *Директор школи*. 2004. № 40. С. 23–29.
2. Конституція України (Основний закон). Київ, 1999. 58 с.
3. Цільова комплексна програма "Фізичне виховання – здоров'я нації". Київ : Освіта, 1998. 48 с.
4. Амосов Н. М. Энциклопедия Амосова : Алгоритм здоровья. Человек и общество. Донецк : Сталкер, 2002. 464 с.
5. Концепція валеологічної освіти педагогічних працівників. *Інформаційний вісник "Вища освіта"*. 2001. № 6. С. 34–38.
6. Основи здорового способу життя. Книга для батьків / за заг. ред. К. С. Шендеровського. Київ : КМЦСССДМ, 2005.

7. Захаренко О. А. Слово до нащадків. Київ : Богданова А. М., 2006. 215 с.

А. С. Павленко,
студентка ННІ педагогіки;
науковий керівник – доктор педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри початкової освіти
та культури фахової мови **Шанскова Т. І.**
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Інтерактивні методи навчання на уроках "Я досліджую світ" у початковій школі

За програмою "Освіта XXI століття", пріоритетним завданням освіти й виховання на сучасному етапі є формування творчої особистості учня загальноосвітньої школи, який здатний критично мислити та володіти умінням і навичками творчого пошуку, здатного приймати нестандартні рішення навчальних завдань [3, с. 18].

Молодший школяр охоче сприймає зміст уроку цікаво, нестандартно, будучи активним учасником заняття, творчо підходить до виконання різноманітних завдань творчого змісту, які також потребують творчого мислення та творчого пошуку.

Традиційні методи навчання не можуть передбачати тісного й доцільного зв'язку із внутрішнім життям учня, з його різноманітними запитамі й потребами; такі умови не є доцільними для прояву індивідуальних здібностей, творчих виявів особистості.

Саме тому повноцінний розвиток та успіх навчальної діяльності учнів початкової школи безпосередньо залежить від використання активних технологій навчання на уроках. До них відносимо інтерактивні методи.

Особливості інтерактивних методів на уроках "Я досліджую світ" у початковій школі відображаються в логіці побудови навчального процесу, у змісті матеріалу, в методах організації навчально-пізнавальної діяльності учнів й управлінні нею, у структурі уроку й формах контролю вчителя за процесом і результатом діяльністю школярів.

Значення інтерактивних методів у навчально-вихованому процесі ЗОШ обґрунтували такі науковці, як: Л. Виготський, Н. Гай, О. Гур'янова, В. Давидов та ін. Методичні аспекти застосування окремих елементів інтерактивних методів на уроках "Я досліджую світ" висвітлено Н. Зубар, О. Коберником, І. Підласим, А. Усовою та ін.

Мета статті – окреслити організаційно-педагогічні умови використання інтерактивних методів на уроках "Я досліджую світ" в початковій школі.

Інтерактивні методи навчання – це такий спосіб пізнання та організація взаємодії в системі "вчитель-учні", що реалізується у формах спільної кожного з них; за яким всі учасники освітнього процесу взаємодіють один з одним, обмінюються інформацією, спільно вирішують проблеми, моделюють ситуації,

оцінюють дії колег і свою власну поведінку, занурюються в реальну атмосферу ділового співробітництва щодо вирішення проблеми [1, с. 15].

Дослідження свідчать, що саме технології інтерактивного навчання безпосередньо спрямовані на розвиток базових психічних функцій молодших учнів, набуваючи особливої значущості в навчальному процесі початкової школи. Пізнавальна активність особистості в цей період характеризується підвищеною сензитивністю та завершується фізіологічним дозріванням основних мозкових структур. Таким чином, саме на цьому етапі можлива найбільш ефективна дія на інтелектуальну й особистісну сфери дитини [3, с.18].

Роль та можливості інтерактивних методів на уроках у початковій школі показані на рисунку 1.

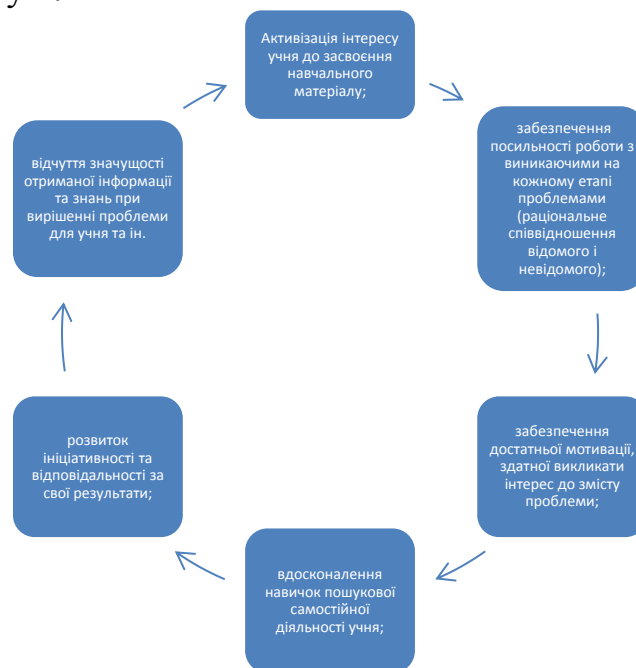

Рис. 1. Потенціал інтерактивних методів на уроках у початковій школі. (За О. В. Гур'яною [2, с. 16]).

Уроки "Я досліджую світ" із застосуванням інтерактивних методів навчання доцільно будувати у формі командної (парної / групової) роботи, у процесі якої кожен з учасників такої взаємодії зможе виявляти цікаві ідеї, доводити, висловлювати нестандартні рішення певних проблем. Тобто такий інтерактивний урок варто будувати з урахуванням можливостей учнів самостійно спостерігати, міркувати, робити висновки з побаченого та почутого. У контексті реалізації цих завдань дуже доречним буде застосування практичних методів навчання під час проведення уроків "Я досліджую світ", а також проведення роботи у групах, вікторин, проєктів, дискусій та ін.

Тому на уроці вчитель має зацікавити учнів змістом роботи та використовувати вправи для розвитку їх самостійності, ініціативності, креативності, навчити оцінювати результати своєї діяльності, а також діяльності інших.

Наприклад, урок-гру доцільно будувати у формі змагання, де виділяється дві команди, між якими відбувається інтелектуальний "поєдинок", що передбачає здатність учнів довести свою першість у формі надання правильних

відповідей на питання конкурсів та вікторин. Інтерактивні методи на уроках "Я досліджую світ" можуть містити елементи проблемності, що передбачає здатність учня ставити перед собою проблемно-пошукове завдання, висувати можливі варіанти його вирішення, робити наукові припущення та будувати гіпотези. Також у формі навідних запитань учасникам команд можна давати певні підказки-асоціації для кращого пригадування змісту матеріалу, розвитку асоціативного, логічного та критичного мислення. Це можна реалізувати у формі диспутів, дискусій ("круглий стіл", "мозковий штурм", метод "прес", "асоціативний куш" тощо) [4, с. 26].

Наприклад, урок "трудоий десант" повинен будуватися так, щоб збагачувати не тільки знання, вміння та навички дітей, а також сприяти позитивному емоційному ставленню школяра до праці, формуванню працелюбності. Учитель повинен підібрати для учнів різноманітні види діяльності на уроці, а також підтримувати достатній діапазон їх рухової активності, чергуючи між собою різноманітні форми, методи та засоби роботи: бесіду, вікторину, роботу у групах, спостереження, трудові доручення та ін. Цілі уроку та їх реалізація повинні співвідноситися з принципами поєднання теорії та практики, принципами зв'язку морального, розумового, трудового, естетичного виховання.

Під час проведення таких уроків дуже важливу роль має методичне керівництво педагога, який повинен сприяти формуванню компетентностей молодшого школяра, оволодінню основними людськими чеснотами та цінностями: добротою, порядністю, здатністю брати відповідальність за свої вчинки перед людьми та природним середовищем [5, с. 14].

Отже, інтерактивне навчання – це перш за все діалогове навчання, в рамках якого здійснюється взаємодія. Інтерактивні методи передбачають забезпечення (організацію) розвитку вищих психічних функцій школяра в цілому.

Сучасний учитель нової української школи має на високому рівні знати зміст і сутність теорії організації процесу інтерактивного навчання, володіти відповідними формами, методами й засобами активізації пізнавальної діяльності учнів, зокрема на уроках "Я досліджую світ".

Список використаної літератури

1. Арделян О. Г. Загальнопізнавальні вміння як компонент критичного мислення молодших школярів. *Рідна школа*. 2016. № 4. С.78–80.
2. Гур'янова О. В. Педагогічні інновації в технологічній освіті. Кіровоград : ПП Центр оперативної поліграфії "Авангард", 2014. 60 с.
3. Державна національна програма "Освіта : Україна ХХІ століття" : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 9 листопада 2017 р. № 896.
4. Інтерактивні технології навчання : теорія, практика, досвід : метод. посібн. / авт. укл. : О. Пометун, Л. Пироженко. Київ : АПН, 2019. 136 с.

5. Шарко В. Д. Сучасний урок : технологічний аспект : посібник для вчителів і студентів. Київ : СПД Богданова А. М., 2017. 220 с.

К. В. Потапенко,
студентка ННІ педагогіки;
науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри початкової освіти та культури фахової мови **Рудницька Н. Ю.**
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Формування пізнавальної активності на інтегрованих уроках "Я досліджую світ"

Формування пізнавальної активності учнів – одне з найголовніших питань теорії та практики навчання. Розвиток психологічних чинників навчальної успішності, динаміка інформаційної ваги психічних функцій навчальної успішності молодших школярів, внутрішні функціональні зміни в структурі пізнавальної сфери учня залежить від ефективності формування їх пізнавальної активності. Одне з найголовніших завдань сучасної української школи – виховання соціально активної людини, яка з легкістю засвоює нову інформацію, вміє раціонально її сприймати, вдосконалює свої навички та вміння, тобто людини, в якій пізнавальна активність є невід’ємною рисою особистості.

Різні аспекти проблеми формування пізнавальної активності молодших школярів досліджувались багатьма зарубіжними та вітчизняними науковцями, психологами та методистами, такими, як: Т. І. Шамова, М. А. Данилов, Г. І. Щукіна, Е. А. Голант, Н. А. Менчинська, А. А. Вагін, А. Я. Пономарьов, М. Н. Скаткін, Л. С. Виготський, В. І. Лозова, С. Л. Рубінштейн, Н. Г. Морозова, Ю. К. Бабанський, І. Я. Лернер, П. М. Якобсон, Ш. А. Амонашвілі, Д. І. Трайтак, В. А. Онищук та інші.

Мета статті полягає в розкритті потенціалу інтегрованих уроків "Я досліджую світ" у формуванні пізнавальної активності молодших школярів.

Пізнавальна активність є першорядною умовою формування в учнів потреби в знаннях, оволодіння вміннями інтелектуальної діяльності, самостійності, забезпечення глибини й міцності знань. Окрім того, завдяки своїй пізнавальній активності дитина вступає у практичні, дієві відносини з оточуючим світом, що є умовою її успішної соціалізації. Пізнавальна активність сприяє інтелектуальному розвитку дитини, що передбачає не тільки потребу у вирішенні завдань пізнавального характеру, але й необхідність застосовувати отримані знання на практиці.

Пізнавальна активність – основа практично будь-якої діяльності, в тому числі й навчальної. Для вчителя не є секретом, що низький її рівень стає на перешкоді ефективної організації освітнього процесу, зокрема, і в початковій школі. Як показує практика, знання, отримані в готовому вигляді, зазвичай викликають труднощі в учнів у їх застосуванні при поясненні спостережуваних

явищ і вирішенні конкретних завдань. У такому випадку можна говорити про формалізм у навчанні, у засвоєнні знань, свідченням якого є відрив завчених учнями теоретичних положень від уміння застосувати їх на практиці. Пізнавальна активність сприяє інтелектуальному розвитку дитини, що передбачає не тільки потребу у вирішенні завдань пізнавального характеру, але й необхідність практичного застосовування отриманих знань [4, с.15].

Формування пізнавальної активності учнів у навчанні може відбуватися двосторонньо. З одного боку, сам зміст навчальних предметів містить у собі цю можливість, з іншого, – шляхом певної організації пізнавальної діяльності учнів. Саме нові знання про світ є предметом пізнавального інтересу молодших школярів. Ось чому глибоко продуманий зміст навчального матеріалу – найважливіша ланка формування інтересу до вчення [1, с. 45].

Інтенсивно формується пізнавальна активність молодших школярів на інтегрованих уроках "Я досліджую світ". На таких уроках діти розвивають мислення й мовлення, пам'ять, уважність, спостережливість, самостійність, кмітливість, ініціативність, працьовитість, наполегливість, чуйне та уважне ставлення один до одного та навколишнього світу і ще багато інших позитивних якостей для особистості, які важливо закладати з раннього віку.

На інтегрованому уроці дитина має бути активним учасником, у неї має виробитися внутрішня потреба постійно здобувати нові знання, прагнути й уміти вчитися. Проте просто використовувати інтеграцію недостатньо, важливо також враховувати вікові та індивідуальні особливості школярів.

Молодший шкільний вік – дуже цікавий період. Тут закладаються основи особистісного розвитку, що відіграють важливу роль у формуванні особистості. Провідною діяльністю є навчання. Завдяки ньому учні вчаться взаємодіяти в колективі, підпорядковувати свої думки, інтереси, емоції, бажання, вчаться досягати спільної мети [2, с. 24].

Готуючись до інтегрованого уроку, вчитель має підготувати й дітей. Такий урок не має бути перевантажений різноманітними завданнями, все має бути в міру. Дуже важливо правильно, емоційно позитивно налаштувати дітей на навчальний процес. Завдання, підібрані вчителем, повинні розпалювати в дитини інтерес до вивчення певної теми, інтерес самостійно розв'язувати поставлені проблеми, інтерес критично мислити, інтерес до активної роботи в колективі.

Інтегровані уроки "Я досліджую світ" цікаві тим, що вони дають можливість творити як учителям, так і учням. Усі без винятку етапи уроку повинні бути пов'язані між собою, розповідати одну й ту саму історію, повсякчас ускладнюючи завдання. Але при цьому всі завдання мають бути різного характеру, від простішого до складнішого. І дітям їх не складно, а цікаво виконувати.

Міжпредметна інтеграція виступає ефективною формою організації освітнього процесу початкової школи, адже використовується для систематизації знань молодших школярів. За умови її реалізації відбувається синтез знань із різних дисциплін, унаслідок чого утворюється нова якість,

нерозривне ціле, що досягається широким й поглибленим взаємопроникненням цих знань [3, с. 4].

Під час інтегрованого навчання діти набувають можливості бачити цілісну картину світу, а не тільки її фрагменти, що дозволяє вчителю та учневі виходити за межі окремого навчального предмета, окремої освітньої галузі. Молодші школярі краще розуміють сутність об'єкта чи явища в контекстах різних навчальних предметів, розвивають критичне мислення; глибше розуміють важливі ідеї завдяки їхньому аналізу з різних позицій і, як наслідок, формують свою пізнавальну активність.

Отже, інтегровані уроки "Я досліджую світ" – це великі можливості як для вчителя, так і для дітей. На таких уроках можна втілити всі педагогічні задуми, використовуючи цікаві методи, прийоми та форми навчання, які формують пізнавальну активність молодших школярів. Але втілювати всі ідеї потрібно раціонально, відповідно до індивідуальних можливостей кожного учня та підбирати завдання, які відповідають темі уроку.

Список використаної літератури

1. Бірюк І. А. Інтегровані уроки у початковій школі : метод. посіб. Володимирець : Володимирецька ЗОШ I-III ступенів №1, 2018. 65 с.
2. Заброцький М. М. Основи вікової психології : навчальна книга. Тернопіль : Богдан, 2001. 112 с.
3. Коваленко Л. Особливості викладання інтегрованого курсу "Я досліджую світ". *На урок*. URL: <https://naurok.com.ua/naukova-stattya-osoblivosti-vikladannya-integrovanogo-kursu-ya-doslidzhuyu-svit-201940.html>.
4. Мар'яненко Л. В. Особливості структурної організації пізнавальної активності учнів : навчальний посібник. Харків : Ранок, 1997. С. 14–23.

Н. І. Прохоренко,
студентка ННІ педагогіки;
науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри початкової освіти та культури фахової мови **Рудницька Н. Ю.**
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Формування критичного мислення молодших школярів засобами проблемного навчання на уроках "Я досліджую світ" в початкових класах

Реформа освіти "Нова українська школа" визначає роль освітнього закладу – соціалізацію дітей та формування ключових компетентностей. Нова українська школа виділила основні групи компетенцій, якими має володіти молоде покоління. Одна з таких груп передбачає "... розвиток критичного мислення як наскрізного вміння учня НУШ..." [1, с. 15].

Проблема формування критичного мислення є однією з найважливіших. Також можна зазначити, що це і найскладніша проблема. Аналіз психолого-педагогічної, філософської та методичної літератури засвідчив, що кількість праць із цієї проблеми є недостатньою, і в них розглядаються лише деякі сторони мислення.

Критичне мислення досліджували так наукові діячі: С. Рубінштейн, Р. Пол, Ж. Піаже, Дж. Брунер, Л. Виготський, К. Поппер, Е. Глассер, Д. Джонсон, Дж. А. Браус, Д. Вуд, Д. Халперн, Р. Пауль, М. Н. Браун, Дж. Чеффі, Дж. Барелл, Дж. Дьюї, Г. М. Коджаспірова, Ч. Темпл, К. Мередікт, Д. Стіл, С. Волтер.

Мета нашої статті: проаналізувати, як проблемне навчання впливає на формування критичного мислення молодших школярів на уроках "Я досліджую світ".

Розглядаючи критичне мислення як обов'язковий компонент розвитку сучасної людини та синтезуючи численні визначення, можна запропонувати такий варіант: критичне мислення – складний рефлексивний процес мислення, що включає асоціативне сприйняття, синтез, аналіз та оцінювання механізмів функціонування в соціумі та тих, що надходять до людини через засоби масової комунікації. При цьому розвиток критичного мислення – не підсумкова мета навчання, а його постійний компонент. У найзагальнішому розумінні, критичне мислення – це здатність, і люди не народжуються зі здатністю критично мислити. Критичне мислення – здатність, якої потрібно вчити. Людина, яка критично мислить, здатна відповісти на певні запитання, збираючи важливу інформацію, ефективно сортуючи її, логічно робить висновки з цієї інформації і приходить до важливих і надійних знань про світ [4, с. 86].

Розвиток критичного мислення учнів – одне з важливих завдань, що стоять перед учителем початкової школи, оскільки цей тип мислення формується саме в молодшому шкільному віці. Формуванню та розвитку вмінь критичного мислення та навичок вирішення проблем сприяє організація проблемного стилю навчання, у процесі якого молодші школярі вчать аналізувати різні проблемні ситуації та приймати оптимальні рішення [3, с. 34].

Сьогодні під проблемним навчанням розуміють таку організацію навчальних занять, яка передбачає створення під керівництвом учителя проблемних ситуацій та активну самостійну діяльність учнів щодо їх розв'язання, унаслідок чого й відбувається творче оволодіння фаховими знаннями, навичками, уміннями та розвиток мисленневих здібностей.

Технологія проблемного навчання передбачає організацію під керівництвом учителя самостійної пошукової діяльності учнів із розв'язання навчальних проблем, під час якої в учнів формуються нові знання, вміння та навички, розвиваються здібності, пізнавальна активність, допитливість, ерудиція, творче мислення та інші особистісно значущі якості [2, с. 65].

Проблемна ситуація в навчанні має навчальну цінність тільки тоді, коли пропонуване учневі проблемне завдання відповідає його інтелектуальним можливостям, сприяє пробудженню в учнів бажання вийти з цієї ситуації, зняти виникле протиріччя.

Проблемними завданнями можуть бути навчальні завдання, запитання, практичні завдання тощо. Однак не можна змішувати проблемне завдання і проблемну ситуацію. Проблемне завдання саме по собі не є проблемною ситуацією, воно може викликати проблемну ситуацію лише за певних умов. Одна й та сама проблемна ситуація може бути викликана різними типами завдань. У загальному вигляді технологія проблемного навчання полягає в тому, що перед учнями ставлять проблему, і вони за безпосередньої участі вчителя або самостійно досліджують шляхи та способи її розв'язання:

- будують гіпотезу,
- намічають і обговорюють способи перевірки її істинності,
- аргументують, проводять експерименти, спостереження, аналізують їхні результати, міркують, доводять [1, с. 68].

Як показують спостереження, найбільш значущими прийомами створення проблемних ситуацій на уроках "Я досліджую світ" можуть бути такі:

1) Проблемні ситуації з відсутніми даними.

"Яка корисна копалина використовується для отримання тепла?" (бракує знання про агрегатний стан речовини: рідка (нафта), тверда (кам'яне вугілля), газоподібна (природний газ)).

"Я загадала орган травлення. Який?" (бракує знань про функцію цього органа та його місцезнаходження в організмі).

"Рослина дуже висока. Що це: дерево, кущ чи трава?" (бракує знань про розмір і характер стовбура).

2) Проблемні ситуації, що виникають через суперечність між досягнутим результатом виконаного завдання та відсутністю в учнів теоретичного обґрунтування.

Як приклад можна навести вимірювання учнями пульсу в спокійному стані та після фізичного навантаження. Результатом цього завдання буде факт збільшення кількості ударів за хвилину й відсутність теоретичних знань для обґрунтування цього факту.

3) Проблемні ситуації, що виникають у разі незнання способу розв'язання завдання: "Людина обпеклася. Що їй робити?", "Ви зламали руку. Ваші дії?".

Отже, технологія розвитку критичного мислення є невід'ємною частиною сучасного навчального процесу, побудованого на принципах проблемного навчання. З її допомогою формуються та розвиваються необхідні якості особистості, інтелектуальні здібності, що дозволяють адаптуватися до будь-якої ситуації, працювати з постійно зростаючим інформаційним потоком у різних сферах життєдіяльності.

Список використаної літератури

1. Гільберг Т. Г., Тарнавська С. С., Павич Н. М. Нова українська школа : методика навчання інтегрованого курсу "Я досліджую світ" у 3-4 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу : навчально-методичний посібник. Київ : Генеза, 2020. 240 с.

2. Колодій Т. Впровадження технології критичного мислення на уроках в початковій школі. Київ, 2014. 346 с.
3. Тягло А. В., Воропай Г. С. Критичне мислення : проблеми світової освіти 21 століття. Харків : АССА, 2015. 284 с.
4. Скрипченко О. Розумовий розвиток молодших школярів. Київ, 2015. 248 с.

Л. М. Садурська,
студентка ННІ педагогіки;
науковий керівник – кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри початкової освіти та культури фахової мови **Коновальчук І. М.**
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Інтерактивні технології в забезпеченні навчальної взаємодії учнів на уроках математики

Інтерактивне навчання відіграє важливу роль в освітньому процесі. Воно являє собою спеціальну форму організації освітньої діяльності з передбачуваною метою – створення найбільш сприятливих умов навчання, за яких кожен учень відчуватиме свою інтелектуальну спроможність та успішність. Сутність інтерактивного навчання в тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх учнів.

Сьогодні чітка класифікація інтерактивних технологій навчання відсутня, проте можна віднайти їх поділ на ігрові, дискусійні, тренінгові та рейтингові. Саме ігрові інтерактивні технології, на нашу думку, є одними з найбільш ефективних для забезпечення групової взаємодії учнів на уроках математики.

Використання дидактичних ігор на уроках математики в Новій українській школі (далі – НУШ) засновується на поєднанні навчальних та ігрових завдань, що містять як навчальні, так і ігрові правила та вимоги. Рольові ігри можуть бути ефективно використані як метод забезпечення групової взаємодії на уроках математики, що зумовлює її актуальність та виводить обране питання в центр наукового дискурсу.

Вітчизняними дослідниками приділено багато уваги використанню інтерактивних технологій у навчальному процесі. Дану тему у своїх наукових працях розглядали Б. Б. Беседін, В. В. Зброй, О. В. Соколова, Ю. О. Пивовар, І. М. Харченко тощо.

Метою статті є аналіз можливості використання інтерактивних ігрових освітніх технологій для забезпечення групової взаємодії учнів на уроках математики в НУШ.

Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України "Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти" від 30.09.2020 № 898 [1] відносить до ключових компетентностей, які набуваються в освітньому процесі, серед інших громадські та соціальні компетентності, ефективне формування яких тісно

пов'язане з забезпеченням групової взаємодії учнів, та математичні компетентності. Разом із тим Законами України "Про освіту" [2] та "Про повну загальну освіту" [3] визначено актуальність та необхідність використання різних прийомів і методів у навчальному процесі.

Створення сучасного освітнього середовища – одна зі складових формули НУШ [4]. Реалізація даного завдання є можливою шляхом використання інтерактивних ігрових технологій в освітньому процесі.

Інтерактивне навчання – спосіб пізнання, заснований на діалогових формах взаємодії учасників освітнього процесу; навчання, занурене в спілкування, в ході якого в учнів формуються навички спільної діяльності [5].

Дидактична гра є одним із найбільш ефективних способів активізації пізнавальної діяльності учнів, пробудження їх живого інтересу до певного навчального предмету. У дидактичних іграх, створених педагогікою (в тому числі й народною), ігрова діяльність спеціально планується і пристосовується для навчальних цілей. Дидактичні ігри – різновид ігор за правилами.

Як влучно зазначає Ю. О. Пивовар, саме в іграх розпочинається невимушене спілкування дитини з колективом класу, взаєморозуміння між учителем та учнем [6, с. 107]. Дидактична гра – метод навчання, що дає змогу формувати в учнів уміння й навички або систему уявлень і понять шляхом включення в навчальний процес ігрової діяльності. Вона включає конкретну вправу (дидактична основа) та ігрові дії, ігровий момент або ігрову ситуацію і складається з таких компонентів: дидактична задача, ігрова дія чи ігровий елемент, правила гри, хід гри, підсумок або закінчення гри [7, с. 83].

Учитель має забезпечити методичний супровід дидактичної гри, що має базуватися на засадах:

- демократичності – врахування різних поглядів та підходів, колегіальність у прийнятті певного рішення;
- варіативності – створення кількох варіантів програм, моделей діяльності;
- орієнтованості на самореалізацію – розкриття особистісного потенціалу учасників педагогічного процесу;
- забезпечення атмосфери співтворчості тощо.

Використання дидактичних ігор дає змогу практично застосовувати математичні знання дітей [8, с. 43].

Погоджуємося з твердженням, що гра повинна мати доступну та чітку інструкцію для дітей, а викладач у даний момент має підтримувати, підбадьорювати та налаштовувати учнів на перемогу. У жодному разі не можна допускати того, щоб учні ділилися на сильних або слабких [7, с. 84].

Дидактична гра має поєднувати пізнавальний та ігровий елементи. Дана мета може бути досягнена шляхом внесення елементів сюжетно-рольової гри.

Сюжетно-рольові ігри відмежовуються від інших видів гри специфікою власної організації або структури. Сюжетно-рольові ігри вводять дитину в коло реальних життєвих явищ та стосунків між людьми, вправляють у дотриманні норм та правил поведінки. Цінність сюжетно-рольової гри також полягає в тому, що вона імітує діяльність дорослої людини.

Сюжетно-рольові ігри можуть проводитися як з одним учнем, так і з колективом. Вважаємо, що сюжетно-рольові ігри є ефективним методом забезпечення групової взаємодії учнів на уроках математики, тому ефективним залучення до гри саме групи учнів.

Групова форма навчальної діяльності передбачає спільне планування навчальної діяльності, вибір методів та засобів її здійснення. Серед її форм розрізняють: бригадну, ланкову, парну [9, с. 88]. Відзначимо, що забезпечення ефективної групової взаємодії має значний потенціал впливу на результативність навчання, оскільки:

- забезпечує безпосередній контакт між учнями, що викликано необхідністю в спільній діяльності та суб'єктивною потребою учнів у спілкуванні;
- створюються умови для реалізації можливостей особистості учня, виявлення його індивідуальності;
- сприяє утвердженню моральних цінностей та норм взаємодії і співпраці, школярі звикають відчувати відповідальність за власну роботу;
- спонукає до самостійного планування учнями пізнавальної діяльності, забезпечує внутрішню стимуляцію, зростання самостійності учнів при вивченні нового матеріалу, виконанні творчих завдань [9, с. 89].

Групова робота сприяє розвитку відповідальності та самостійності учнів. Вона майже рівномірно розподіляє відповідальність за свої дії та результати на кожного члена групи.

Педагоги пропонують велику кількість сюжетно-рольових ігор, які можуть буди ефективно застосовані на уроках математики для забезпечення групової взаємодії учнів. Разом із тим педагог має пам'ятати, що дидактична гра має на меті засвоєння дітьми знань та отримання навичок. Після кожного уроку вчитель повинен запитати дітей, чого вони навчилися.

Отже, дидактичні сюжетно-рольові ігри мають значний потенціал як метод забезпечення групової взаємодії учнів на уроках математики. Дидактична гра має поєднувати пізнавальний та ігровий елементи. Використання дидактичних ігор призводить до того, що ігровий інтерес стимулює пізнавальні, в результаті чого останні стають провідними.

Список використаної літератури

1. Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України "Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти" від 30.09.2020 № 898. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898> (дата звернення 09.11.2022).
2. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 09.11.2022).

3. Про повну загальну освіту : Закон України від 16.01.2020 № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення 09.11.2022).
4. Нова Українська школа : як зробити навчання математики цікавим і продуктивним. URL: <https://nus.org.ua/view/yak-zrobyty-navchannya-matematyky-tsikavym-i-produktyvnyum/> (дата звернення 09.11.2022).
5. Залогіна О.О. Використання активних методів, інтерактивних технологій, інтернет ресурсів при вивченні математики, в контексті проблемної теми школи "Формування відкритого інформаційно-комунікаційного середовища". URL: <https://znz30.zp.ua/wp-content/uploads/2020/01/> (дата звернення 09.11.2022).
6. Пивовар Ю. О. Дидактична гра (іноземною мовою) як засіб активізації когнітивної складової комунікативної компетенції молодших школярів. *Науковий огляд : міжнародний науковий журнал*. 2020. № 7 (70). С. 106–116.
7. Беседін Б. Б., Соколова О. В. Дидактичні ігри, як засіб ефективного засвоєння знань та вмінь учнів на уроках математики 7-9 класів. *Збірник наукових праць фізико-математичного факультету ДДПУ*. 2022. Вип. 12. С. 82–88.
8. Зброй В. В., Харченко І. М. Технологія застосування дидактичної гри на уроках математики в початковій школі. *Інноваційна педагогіка*. 2018. № 2020. Випуск 22. Том. 2. С. 38–43.
9. Сосинець Т., Чосік Л. Використання групової форми навчальної роботи на уроках математики в початковій школі. *Педагогічний часопис Волині*. 2018. № 2 (9). С. 87–93.

Д. О. Семенюк,
студентка ННІ педагогіки;
науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент
кафедри початкової освіти та культури фахової мови **Голубовська І. В.**
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Формування культури мовлення учнів початкових класів на уроках української мови

Мовна ситуація в Україні значною мірою залежить від вивчення української мови як основного предмета в загальноосвітніх школах. Нові основи мовної компетентності вимагають оновлення методики навчання та диференційованого підходу до виявлення достатніх та спеціальних базових знань і вмінь із даного предмета [2, с. 40].

Сучасна освіта ґрунтується на інноваційних процесах, пов'язаних із розвитком технологій, змісту та методів навчання й виховання. Серед актуальних напрямків найважливішим є формування культури мовлення особистості, оскільки молоде покоління намагається будувати стосунки один з

одним, розвивати вміння контактувати, взаємодіяти, розуміти співрозмовників і знаходити спільні рішення під час обговорення тих чи інших тем на уроках української мови [1, с. 71].

У зв'язку з національно-соціокультурним відродженням, державотворенням, активізацією інтелектуального й духовного потенціалу громадян України, демократизацією суспільства та розширенням функціональних сфер української мови як державної особлива увага приділяється культурі мовлення як найважливішому засобу спілкування, виховання та розвитку дитини загалом.

Проблема формування культури мовлення завжди привертала увагу лінгвістів, методистів, учителів. Це не випадково, адже мова є важливою частиною розвитку особистості, її розумових здібностей – інтелекту, логічного мислення та моральних якостей.

Костянтин Ушинський говорив: "Мова – це найважливіша, найбагатша і найміцніша ланка, що зв'язує минуле, теперішнє і майбутнє покоління людей у велике, живе історичне ціле. Вона не тільки життєва сила народу, а і його життя". Коли зникає мова народу, тоді народу вже не існує [3, с.186].

Загалом над проблемою формування культури мовлення учнів початкових класів на уроках української мови працювали мовознавці та методисти (Н. Д. Бабич, І. К. Білодід, С. Я. Єрмоленко, М. А. Жовтобрюх, А. П. Каніщенко, А. П. Коваль, Л. І. Мацько, М. І. Пентилюк, М. М. Пилинський, В. М. Русанівський, І. О. Зимня, С. Л. Рубінштейн, І. О. Синиця, А. М. Богуш, З. О. Мацюк та ін.). Їхні дослідження зосереджені на проблемі комунікативних властивостей культури мовлення, теорії мовної норми, психологічних і психолінгвістичних аспектах формування мовлення молодших школярів.

Роботу з формування культури мовлення слід розпочинати вже в дошкільному та молодшому шкільному віці, знайомлячи дітей із кращими літературними творами українських і зарубіжних авторів; власним батьківським і педагогічним досвідом; постійною роботою на уроках української мови. Мовні знання, уміння та навички, отримані в перші шкільні роки, є особливо важливими, оскільки вони складають основу мовної компетентності та засвоєння всіх правил літературної мови [4, с. 35].

На початковому етапі нашого дослідження ми визначили рівень сформованості культури мовлення молодших школярів. Для цього ми розробили тест, де учні виконували різні види мовленнєвих вправ і вибирали правильну відповідь. Дослідження проводилось у ЗОШ № 11 м. Бердичева. В експерименті брали участь 20 дітей 3-А класу.

Проаналізувавши дані, ми дійшли висновку, що загальний рівень культури мовлення учнів третього класу – низький.

Ми підготували комплекс вправ, які сприяють розвитку та вдосконаленню культури мовлення дітей. Проводячи це дослідження, ми брали до уваги зростаючу складність і закономірності засвоєння мовних навичок.

На уроках ми виконували різноманітні вправи, які містили для дітей нову інформацію, що підвищувало їх інтерес. Завдяки цим вправам ми зрозуміли,

наскільки важливо формувати культуру мовлення учнів початкових класів на уроках української мови. На нашу думку, найважливішою метою і завданням навчання рідної мови є особистісний і різнобічний мовленнєвий розвиток школярів.

На контрольному етапі дослідження діти виконали підсумковий тест, який містив різні типи мовленнєвих вправ і варіанти відповідей до них, щоб визначити рівень сформованості й розвитку культури мовлення в третьокласників. Мета тесту – визначити, як тренувальні вправи вплинули на загальний розвиток культури мовлення молодших школярів.

Результати аналізу свідчать про позитивні зрушення у формуванні культури мовлення учнів третього класу. Результати експерименту переконливо показали, що на уроках української мови необхідно систематично працювати над формуванням культури мовлення учнів початкової школи.

Одночасно було проведено ідентичне дослідження з учнями контрольного 3-Б класу, де також брали участь 20 дітей. Результати показали, що загальний рівень культури мовлення учнів контрольного класу на початку дослідження також є досить низьким.

На завершальному етапі дослідження дітям були запропоновані різні види мовленнєвих вправ і варіанти відповідей до них для визначення рівня сформованості й розвитку культури мовлення. Метою тесту було визначити, чи вплинуло використання обраних вправ на загальний розвиток культури мовлення учнів.

Результати аналізу свідчать, що рівень сформованості культури мовлення учнів контрольного 3-Б класу, які не виконували розроблені нами вправи, не змінився і є досить низьким. Це підтверджує той факт, що вчитель рідко використовує такі вправи для роботи на уроці. Результати експерименту переконливо засвідчили, що регулярне використання системи вправ при вивченні української мови в початковій школі сприяє підвищенню рівня культури мовлення молодших школярів, бо системність і різноманітність підготовчих і мовленнєвих вправ своїм змістом і формою реалізації може створити позитивну мотивацію до навчальної діяльності та викликати в дітей пізнавальний інтерес до досконалого оволодіння власним мовленням.

Робота з удосконалення мовлення учнів залежить від ефективної організації вчителем навчально-мовленнєвої діяльності, яка в основному полягає у створенні системи вправ для оволодіння зразковою мовною культурою.

Отже, до структури уроків української мови в початковій школі необхідно включити вправи, спрямовані на формування культури мовлення молодших школярів. Україй важливо, щоб із перших днів навчання класовод звертав максимальну увагу на формування мовленнєвої культури своїх учнів, що може стати важливим чинником становлення їх національної особистості.

Список використаної літератури

1. Александрова В. Мовленнєва культура сучасної молоді. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2013. № 8(2). С. 7–11.
2. Гаряча С.А. Формування в учнів ключової компетентності "Уміння вчитися" відповідно до вимог нових державних освітніх стандартів. Черкаси : ЧОПОПП, 2014. 48 с.
3. Островський В. І., Островська Г. Ф. А українською кажуть так... Вид. 2-ге, доповн. й виправл. Тернопіль : Тернограф, 2013. 465 с.
4. Пономарьова К. Формування мовленнєвої компетентності на уроках української мови. *Початкова освіта*. 2009. № 40. С. 3–5.

Н. В. Синюк,
студентка ННІ педагогіки;
науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри початкової освіти та культури фахової мови **Підгурська В. Ю.**
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Використання механізмів гейміфікації на уроках української мови та літературного читання

На сучасному етапі розвитку освіти можна виділити два основні напрямки, які дають змогу ефективно організувати навчальну діяльність молодших школярів. Перший напрямок зорієнтований на модернізацію методів та засобів навчання, але при цьому він залишає традиційні форми організацій репродуктивної діяльності учнів. Другий напрямок – інноваційний підхід, метою якого є засвоєння нового досвіду та розвиток можливостей учнів на основі формування творчого й критичного мислення, досвіду та інструментарію навчально-пошукової діяльності, рольового й імітаційного моделювання [3, с. 60].

Термін "гейміфікація" було вжито ще у 2002 р. англійським розробником відеоігор Ніком Пелінгом. А уже за кілька років залучення елементів гейміфікації до навчання набрало широкої популярності. Гейміфікація – це використання ігрових практик та механізмів у неігровому контексті для залучення користувачів до вирішення проблем. Сумісні дії задля досягнення власних цілей, віртуальність та зворотній відлік (виконання завдання за обмежений час) є елементами гейміфікованого процесу [1].

До питання гейміфікації як засобу навчання на уроках української мови та літературного читання в початковій школі зверталися такі вчені, як: В. Рижук, О. Жорник, С. Воробйова, А. Мельничук, Н. Кудикіна, П. Колосов, І. Мамчур, В. Кукушин та інші.

Початкова освіта Нової української школи поділяється на два цикли: перший, адаптаційно-ігровий (1-2 класи) та другий, основний (3-4 класи). За вимогами Державного стандарту, що є головним документом в початковій освіті, мета мовного курсу початкової освіти спрямована на всебічний розвиток учня, його здібностей, здатності спілкуватися українською мовою, розвиток

творчих здібностей, уміння використовувати мову в повсякденному житті, вбачати в бездоганному знанні мови свій подальший успіх. Варто також зазначити, що навчання в початковій школі здійснюється за двома типовими освітніми програмами – типова освітня програма за редакцією О. Савченко (НУШ 1) та типова освітня програма за редакцією Р. Шияна (НУШ 2). На основі цих двох програм було розроблено цілу низку підручників, які включають в себе також і застосування гри на уроках.

Аналіз цих підручників дав змогу виокремити завдання на основі ігрових технологій. Це: "уяви себе телеведучим", складання картинок із пазлів; складання казок та розповідей, "уяви себе супергероєм". Тому при вивченні теми "Апостроф" дітям можна запропонувати гру "*Злодій-Буквоїд*".

Мета гри: навчити дітей працювати та знаходити слова з апострофом, працювати в колективі.

Хід гри: під час гри кожен з учнів повинен стати супергероєм та врятувати свою планету від Буквоїда. Дітей за допомогою кольорових карток розподіляють на три групи, кожна з яких малює Буквоїда, після чого супергерої повинні на отриманих картках прочитати речення та дібрати слова з апострофом або вставити букви та апостроф, якщо він потрібен, на місце крапок. Після перемоги діти отримують значки супергероя.

Досвідчені педагоги, які впроваджують гейміфікацію в освітній процес наповнюють уроки літературного читання чайнвордами, кросвордами, мовними іграми та ребусами. Для прикладу, на уроках літературного читання можна використати гру "*стежками літературних героїв*".

Мета гри: активізувати в дітей знання про вивчені твори, пригадати відомих героїв казок та оповідань.

Хід гри: учасники квесту діляться на дві команди, після чого в кожній із команд обирають по одному капітану, що буде відповідати за маршрут. На старті команди отримують мапу квестової зони в класі з відміченими пунктами-зупинками. Усі команди проходять ті ж самі пункти, але йдуть до них різними маршрутами.

На першій зупинці діти мають виписати всіх героїв казки "Дванадцять місяців", після виконаного завдання отримують зелений прапорець і переходять до іншої зупинки. На другій зупинці діти мають скласти план до оповідання "Дивовижна дружба". На третій зупинці діти мають розмістити у правильній послідовності розвиток подій у казці "Івасик-Телесик". На четвертій зупинці діти повинні розіграти фрагмент з української народної казки "Кривенька качечка". І на фінальній зупинці команди повинні з'єднати героїв із назвою казки чи оповідання та з іменем автора. На фініші учитель-координатор перевіряє правильність виконання завдань і визначає переможця за найбільшою кількістю зібраних прапорців і швидкістю проходження квесту (у разі рівності балів).

Добираючи й розробляючи ігри, слід урахувати, що темп та ефективність засвоєння змісту навчання пропорційні до інтересів учнів і діяльності, яку вони виконують. Знання починаються з чуттєвого сприйняття, з

допомогою уявлень переходить у пам'ять, а потім через узагальнення одиничного формується розуміння загального. Тому будь-яка гра повинна відповідати віковим та індивідуальним особливостям учнів.

Ігри, які педагог застосовує на уроках, сприяють не лише розвитку мовлення та мови, а допомагають розвитку кмітливості, мислення, уваги, пам'яті, вміння класифікувати та порівнювати предмети, узагальнювати та передавати інформацію. Розв'язування таких видів завдань передбачає вироблення наочно-образного мислення, кмітливості, збагачення активного словникового запасу учнів та повторення раніше вивченого матеріалу.

В. Сухомлинський писав: "У грі розкривається перед дітьми світ, творчі можливості особистості. Без гри немає і не може бути повноцінного дитячого розвитку" [4, с. 607].

Отже, гейміфікація в навчанні – це застосування ігрових правил, що використовуються під час проходження сучасних онлайн-ігор, для мотивації і досягнення навчальних цілей в освітньому процесі. Включення елементів гейміфікації в навчальний процес доволі специфічне, тому завжди варто враховувати всі нюанси його застосування. При забезпеченні грамотного методичного супроводу гейміфікованих занять можна досягти високих результатів навчання.

Список використаної літератури

1. Енциклопедія освіти. Акад. пед. наук України / голов. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
2. Донченко Т. К. Мета одна, уроки – різні. *Урок української*. 2000. № 11. С. 14–16.
3. Потапенко О. І. Методика викладання української мови. Київ : Вища шк., 2002. 126 с.
4. Сухомлинський В. Серце віддаю дітям. Вибрані твори : в 5-ти тт. Київ : Рад. шк., 1977. Т. 3. 670 с.
5. Ушинський К. Д. Твори в шести томах. Київ : Рад. шк., 1954. Т. 2.

В. В. Станчик,
студентка ННІ педагогіки;
науковий керівник – кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри початкової освіти та культури фахової мови **Коновальчук І. М.**
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Розвиток пізнавальних інтересів учнів початкової школи на нестандартних уроках математики

В умовах сучасного суспільства система освіти має якісно, повноцінно забезпечувати новий рівень загальноосвітньої, наукової та професійної

підготовки, всебічний розвиток кожної людини як особистості. Тому головним завданням Нової української школи є покращення ефективності освітнього процесу для всебічного розвитку дитини, зростанню її інтелектуальних і пізнавальних можливостей. Головним завданням початкової школи як першого етапу в освіті дітей стає завдання навчити їх учитися, розвивати прагнення до здобуття знань, тому вчитель має зробити так, щоб кожен урок сприяв розвитку пізнавальних інтересів учнів.

У психолого-педагогічних розвідках проблема формування й розвитку пізнавальних інтересів представлені в роботах Н. Бібік, Л. Василенко, Б. Друзь, О. Киричука, О. Савченко, М. Савчин, В. Сухомлинського та інших.

Видатний український педагог В. Сухомлинський зазначав, що навчальний процес повинен розвивати всемогутню радість пізнання. Навчання неможливе якщо не активізувати пізнавальний інтерес у дітей і не шукати ефективні шляхи його розвитку [3].

У тлумачних словниках пізнавальний інтерес визначається як інтегральне утворення особистості, котре має складну структуру та охоплює психічні процеси (інтелектуальні, емоційні, регулятивні), об'єктивні та суб'єктивні зв'язки людини зі світом. Інтерес формується й розвивається в діяльності і впливають на нього не окремі компоненти діяльності, а вся її об'єктивно-суб'єктивна сутність (характер, процес, результат) [4, с. 832].

На думку дослідниці Н. Бібік, пізнавальний інтерес – ефективний засіб успішного навчання, необхідна умова досягнення позитивних наслідків, найважливіший мотив пізнавальної діяльності людини, який збуджує її до пошуку істини, сприяє оволодінню учнями досвідом пошукової діяльності в атмосфері захоплення цікавою справою [1, с. 53–56].

Математика є ключем до пізнання оточуючого світу, базою науково-технічного прогресу та важливою компонентою розвитку особистості. Вона сприяє формуванню в дитині здатності розуміти завдання, розвивати логічне мислення, засвоювати навички алгоритмічного мислення. Одне з основних завдань учителя математики – розвиток пізнавальних здібностей.

Вивчаючи математику, людина вчиться мислити, аналізувати, проводити аналогії, узагальнювати та робити висновки. Найпоширенішою формою навчання математики в сучасній школі залишається урок. Однак його роль і місце в організації освітнього процесу зазнає змін. Урок є варіативною формою, що постійно розвивається, організації колективно-індивідуального навчання.

Навчання математики не повинно зводитися тільки до повідомлення певних фактів і формування спеціальних навичок та умінь. Воно покликане розвивати пізнавальні здібності дитини, її інтелект, культуру і, зрештою, має бути спрямоване на формування інтелектуальної особистості

Перед учителем постає завдання – використовувати прагнення дитини до знань, формувати та зміцнювати пізнавальні інтереси. Тоді учень проявляє себе як особистість у процесі засвоєння матеріалу.

До засобів розвитку пізнавального інтересу учнів початкових класів належать різні методи та прийоми: дидактичні ігри, різноманітні творчі

завдання, нестандартні уроки, використання сюжетних, рольових ігор, застосування технічних засобів та ІКТ тощо. Логічні розминки, "кодування та розшифрування" інформації, відгадування загадок, ребуси, цікаві квадрати також сприяють розвитку в учнів розумових операцій і підвищують інтерес до навчання.

Урок – основна форма організації навчання, за якої заняття проводить учитель із групою учнів постійного складу, одного віку й рівня підготовки впродовж певного часу й відповідно до розкладу.

Особливості уроку такі:

- це частина навчального процесу, яка обмежена в часі;
- кожен урок включається в розклад та регламентується за обсягом навчального матеріалу;
- відвідування уроків є обов'язковим для всіх учнів;
- спільна діяльність на уроці вчителя та учнів дозволяє згуртувати колектив тощо [5].

Важливою умовою успішного проведення уроку є дотримання відповідності між типом уроку та його основними елементами. Урок як особлива форма навчання відрізняється від інших структурою, змістом, метою, завданнями, методами, прийомами тощо.

У розвитку пізнавального інтересу позитивно себе зарекомендували нестандартні уроки. Поняття "нестандартний урок" введено в методику майже всіх навчальних предметів педагогами-новаторами наприкінці 80-х років ХХ століття. Воно означає імпровізаційне навчальне заняття, яке має нетрадиційну (невстановлену) структуру і специфічну цільову установку [2, с. 2–3]. Нестандартний урок характеризується творчістю, розкутістю, безпосереднім залученням усіх учнів до навчального процесу, емоційно-позитивним ставленням до уроку, його дійових осіб.

До переваг нестандартних уроків відносять: наявність неформальної атмосфери на уроці та можливість проявити себе кожній дитині, зацікавленість учнів в предметі, розвиток мислення, логіки, здатності приймати рішення, можливість працювати в команді, взаємодопомога тощо. Отже, нестандартним уроком математики є імпровізаційне навчальне заняття, нетрадиційний підхід до викладання навчального матеріалу з курсу математики в початковій школі.

Ознакою нестандартного уроку, в порівнянні зі звичайним, традиційним заняттям, є стимулювання пізнавальної активності та ініціативи учнів, де навчання спрямоване на підвищення якості їхніх знань, формування працьовитості, цілеспрямованості, потрібних у житті навичок і вмінь. Навчальний процес на нестандартному уроці має багато спільного з ігровою діяльністю дітей, тому така форма роботи більше подобається учням.

Залежно від теми, мети, віку дітей учитель може проводити різні типи уроків (засвоєння нових знань, застосування знань, умінь, навичок, узагальнення та систематизації, перевірки знань, умінь, навичок) у формі нестандартних уроків-подорожей, уроків-конкурсів, уроків-казок,

математичних змагань, уроків-турнірів, уроків-лекцій, уроків-вікторин, уроків-дискусій тощо.

Умовами ефективного використання нестандартних уроків математики є:

- правильне емоційне налаштування учня на виконання завдань;
- постійне введення вчителем елементів творчості;
- врахування вікових особливостей учнів;
- використання в навчанні індивідуального підходу.

Пізнавальна діяльність безпосередньо пов'язана з активністю та пізнавальним інтересом учня. Тобто пізнавальний інтерес зміцнюється завдяки підвищенню активності школярів у процесі навчання. Зусилля вчителя спрямовані на підготовку дітей до творчості.

Нестандартні уроки, незвичайні за задумом, організацією, методикою проведення, більше подобаються учням, тому їх активно використовують учителі початкових класів. Плануючи нестандартний урок, слід враховувати тему, специфіку класу, характер навчального матеріалу. Наші подальші розвідки будуть спрямовані на аналіз різних видів нестандартних уроків, які застосовуються при вивченні математики в початкових класах.

Список використаної літератури

1. Бібік Н. М. Пізнавальний інтерес як умова суб'єктності навчання молодших школярів. *Педагогічний дискурс*. 2011. Вип. 10. С. 53–56.
2. Волкова Н. П. Педагогіка : посібник. Київ : Академія, 2002. 265 с.
3. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. *Вибрані твори* : в 5-ти т. Київ, 1977. Т. 3. С. 7–278.
4. Сучасний тлумачний словник української мови: 60000 слів / за заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В. В. Дубічинського. Харків : ШКОЛА, 2009. 832 с.
5. Урок як основна форма співпраці вчителя і учнів у процесі навчання. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/20098/1/Urok.pdf> (дата звернення 20.11.2022).

Ю. К. Тарасенко,

студентка факультету педагогіки,
психології, соціальної роботи та мистецтв;
науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри педагогіки, початкової освіти,
психології та менеджменту **Білоусова Н. В.**
(Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя)

Розвиток критичного мислення на уроках з ЯДС у початковій школі

У сучасних умовах становлення України і створення Нової української школи важливе значення має формування в учнів здатності мислити творчо і критично. Безперечно, формування вміння особистості бути спроможною

вчасно й доречно відповідати викликам сучасності є одним з основних завдань виховання й освіти. У нестійких умовах становлення особистості, виявлення й розвитку її обдарованості має низку особливостей.

Успішність та ефективність формування компетентностей молодших школярів залежать від форм і методів організації навчально-виховного процесу. Пріоритетними в цьому сенсі стають сучасні педагогічні технології, які забезпечують активізацію пізнавальної діяльності учнів, залучають їх до творчого процесу пізнання, формування власної думки, сприяють їх успішній самореалізації. Однією з таких є технологія розвитку критичного мислення, яка спрямована на розвиток мисленнєвих навичок учнів, необхідних не тільки в навчанні, але й у повсякденному житті (уміння приймати виважені рішення, працювати з інформацією, аналізувати різні аспекти явищ тощо).

Дослідженню критичного мислення присвячені розвідки багатьох науковців. Цей феномен у своїх наукових працях вивчали Дж. Брунер, Л. Виготський, Д. Дьюї, Д. Клустер, А. Кроуфорд, М. Ліпман, Д. Макінстер, С. Метьюз, Р. Пауль, Ж. Піаже, Д. Халперн та інші.

Ідею розвитку критичного мислення для української дидактики й методики навчання розглядають у своїх роботах О. Белкіна-Ковальчук, І. Бондарчук, Т. Воропай, О. Пометун, С. Терно, Л. Терлецька, О. Тягло та ін.

Американський філософ і педагог Джон Дьюї вважав, що критичне мислення виникає тоді, коли учні починають займатися конкретною проблемою [1, с. 175–176]. На думку С. Терно, критичне мислення – це здатність використовувати певні прийоми обробки інформації, що дозволяють отримати бажаний результат. Це вміння робити логічні умововиводи, приймати обґрунтовані рішення, оцінювати позитивні й негативні риси як отриманої інформації, так і самого розумового процесу [5, с. 227–228].

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури з досліджуваної проблеми можемо стверджувати, що критичне мислення – це здатність людини чітко виділити проблему, яку необхідно розв'язати, самостійно знайти, обробити і проаналізувати інформацію, логічно побудувати свої думки, навести переконливу аргументацію, здатність мислити мобільно, обирати єдино вірне розв'язання проблем, бути відкритим для сприйняття думок інших і одночасно принциповим у відстоюванні своєї позиції [6, с. 98].

Розвиток критичного мислення передбачає формування в учнів певних здібностей та умінь:

- 1) *знання* – здатність повторити щось суттєве в тій формі, в якій воно було викладене й почуте;
- 2) *розуміння* – здатність викласти ідеї своїми словами або іншим способом;
- 3) *використання* – вміння побачити можливість застосування певної ідеї до іншого випадку;
- 4) *аналіз* – вміння знайти причини й наслідки та інші складові комплексної ідеї;
- 5) *синтез* – вміння поєднати кілька ідей в одну нову або взяти ідею з одного середовища й переформувати її в іншу; вміння робити висновки щодо

адекватності певної ідеї або джерела для пояснення якогось явища [4, с.122–123].

У науково-педагогічній літературі виділяють такі ключові моменти критичного мислення:

- володіння певними прийомами, які в сукупності створюють перевірену на практиці ефективну методологію опрацювання інформації;
- здатність до формулювання самостійних суджень, спрямованість на творчу мисленнєву діяльність, а не на репродуктивне мислення, що базується на жорстких алгоритмах і стереотипах;
- самокорекція, скерована на використання критичного мислення як методу, зверненого на виправлення чи покращення власних суджень – мисляча людина постійно має піддавати свої мисленнєві процеси рефлексії;
- уважне й чуйне ставлення до контексту, адже загальні критерії мислення мають безперервно перевірятися на адекватність і на можливість зміни в кожному конкретному випадку [5, с. 229].

Стратегії розвитку критичного мислення необхідно впроваджувати з перших днів навчання. Технологія проведення уроку з розвитку критичного мислення залежить від його предметного наповнення й дидактичних завдань. Саме початкова ланка є фундаментом формування критичного мислення як пріоритетного напрямку виховання особистості сучасної молоді людини.

Чим молодший вік учнів, тим цікавіші завдання потрібно добирати для школярів. Вони мають бути такими, що максимально розвивають самостійність дитини, збуджують її думку. Кожен урок повинен мати пізнавальний характер, що збуджує дослідницький інтерес учнів. Технологія критичного мислення допомагає готувати дітей нового покоління, які вміють розмірковувати, спілкуватися, чути та слухати інших. Під час запровадження цієї технології знання засвоюються значно краще, адже стратегії розвитку критичного мислення розраховані не на запам'ятовування, а на вдумливий, творчий процес пізнання світу, на постановку проблеми та пошук її розв'язання [6, с.76–77].

Застосування технології розвитку критичного мислення створює додаткову мотивацію до навчання. Учні ефективніше здобувають нові знання, оскільки задовольняється їхній пізнавальний інтерес. Навіть у доволі складних інтелектуальних завданнях вони бачать можливості для навчання. Школярі шукають шляхи застосування навичок критичного мислення і, як правило, охоче їх використовують – і в класі, і повсякденному житті.

Критичне мислення є одним із провідних засобів формування та розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках із предмету "Я досліджую світ".

Роль учителя, помічника дитини, полягає безпосередньо в розвитку в дітей самостійного свідомого мислення та формування особистості, готової до життя у світі, що постійно змінюється, особистості, здатної навчатися все життя й самовдосконалюватися, ухвалювати швидкі й ефективні рішення. Саме

розвинене критичне мислення, на нашу думку, може навчити учнів спостерігати, аналізувати, пояснювати.

Навчити критичного мислення неможливо пасивними, застарілими методами навчання. Для цього потрібно якнайефективніше використовувати інтерактивні методи навчання.

Структура уроку розвитку критичного мислення значно відрізняється від традиційного уроку і включає такі етапи: розминка, обґрунтування навчання, актуалізація, усвідомлення змісту, рефлексія. Відповідно до зазначеної структури уроку на кожному з етапів можуть бути застосовані різні активні методи та прийоми взаємодія вчителя та учнів на уроках ЯДС [2, с. 22–25].

I етап – "Мозковий штурм", "Кошик ідей", "Чи вірите ви в те, що?", "Асоціативний кущ", "Групування", "Знаю – хочу дізнатися – дізнався", "Контрольне запитання".

На II етапі – обґрунтування навчання – добирають такі методи та прийоми, що допоможуть показати розв'язання проблемного питання через життя та як можна застосувати здобуті знання в житті: "Кубування", "Робота довідкового бюро", "Установи зв'язок".

III етап має на меті активну роботу учнів щодо розв'язання поставленої проблеми. Тут доцільним є використання таких методів та прийомів: "Читання з позначками", "Дошка запитань", "Порушена послідовність", "Взаємні запитання", "Есе", "Метод ПРЕС", "Ажурна пилка", "Метод шести капелюхів".

На IV етапі учні аналізують, усвідомлюють інформацію, визначають її розуміння – "Діаграма Венна", "Доповідач-респондент", "За-проти".

V етап має на меті прояснення змісту опрацьованого, чи справдилися очікувані результати, складання плану подальших дій ("Синквейн", "Рюкзачок", "Мікрофон").

Критичне мислення допомагає учневі бути гнучким, готовим до майбутніх змін. Це одна з базових навичок здорової особистості, що допомагає зберегти гнучкість розуму, неупередженість, цікавість світу, відкритість. Воно дозволяє бачити світ таким, як він є, аналізувати інформацію, порівнювати, зіставляти факти, спростовувати міфи й робити власні висновки. Саме критичне мислення дозволяє розв'язувати задачі, що не мають однієї очевидної правильної відповіді, формувати здоровий світогляд, в основі якого лежать корисні переконання про світ і самого себе.

Це можливість дивитися ширше, брати до уваги різні фактори, обставини. Як результат – гнучкіший світогляд, що допомагає дитині розуміти можливі небезпеки та бути більш обережною. Критичне мислення також позитивно впливає на стресостійкість та здатність відновлюватись, зростати і ставати більш стресостійким.

Важливою педагогічною умовою формування критичного мислення учнів є створення зацікавленості й доброзичливої співпраці на уроці, активне залучення до парної і групової роботи. Уже починаючи з дитячих років, дитину треба привчати формулювати свої думки, оціночні судження, переконання, незалежно від інших. Тобто мислення може бути критичним тільки тоді, коли

воно має індивідуальний характер. Для розвитку позитивної самооцінки дитини молодшого шкільного віку надзвичайно важливим є відчуття, що вона в результаті самостійного пошуку дійшла висновку, який визнається як правильний іншими членами колективу і вчителем.

Список використаної літератури

1. Вукіна Н. В., Дементієвська Н. П. Критичне мислення : як цього навчати. Харків : Основа, 2007. 345 с.
2. Ковальова В. І. Критичне мислення як засіб формування та розвитку творчих здібностей молодших школярів (з досвіду роботи). URL: https://osvita.ua/doc/files/news/82/8206/kryt_mysl_poch.doc (дата звернення: 16.11.22).
3. Концепція Нової Української школи. 2017. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola> (дата звернення: 16.11.22).
4. Марченко О. Г. Формування критичного мислення школярів. Харків : Основа, Тріада +, 2007. 160 с.
5. Терно С. О. Критичне мислення : стратегії та процедури. *Наукові праці історичного факультету Запорізького Національного Університету*. 2015. Вип. 44. С. 227–230.
6. Тягло О. В. Критичне мислення : навч. посібник. Харків : Основа, 2008. 187 с.
7. Як опанувати технологію критичного мислення / Макаренко В. М. Туманцова О. О. Харків : Основа ; Тріада +. 2008. 160 с.

А. Г. Ткаченко,
студент ННІ педагогіки;
науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент,
кафедри початкової освіти та культури фахової мови **Рудницька Н. Ю.**
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Розвиток просторового уявлення на уроках математики учнів 3-4 класів засобами інтерактивних технологій

Формування й розвиток просторових уявлень та уяви – необхідний аспект загального розвитку, що забезпечує ефективну діяльність людини в різних галузях науки та практики. Крім того, такий розвиток грає специфічну та вирішальну роль у формуванні математичних, зокрема геометричних уявлень і понять, а також найважливіших умінь та якостей, необхідних при оволодінні найширшим колом предметних знань, навчальних і трудових умінь.

Незважаючи на таку важливу роль просторових уявлень, їх сформованість у випускників шкіл знаходиться на низькому рівні. Така сама тенденція до

зниження рівня сформованості просторових уявлень спостерігається і в школярів початкової та середньої ланки.

Водночас не можна не відзначити велику кількість психологічних і методичних досліджень із проблеми формування просторових уявлень в учнів. Аналіз психолого-педагогічних засад формування просторових уявлень і уяви показав, що психологи зазвичай характеризують загальні механізми сприйняття простору й формування просторових уявлень та уяви. Дослідники також визначили деякі особливості розвитку орієнтування дітей у просторі в різні вікові періоди: дошкільному, молодшому шкільному, середньому та старшому шкільному віці.

Психолого-педагогічні дослідження доводять виняткову роль простору в побудові дітьми картини світу, осмисленні свого простору в ньому. Для повноцінного розвитку дитини потрібно постійно створювати можливості орієнтування у просторі. Уявлення про простір у дітей створюють у різних видах діяльності: пізнавально-дослідницькій, образотворчій, музичній, руховій та ігровій. На нашу думку, на сьогодні особливо актуальним є розвиток просторового уявлення засобами інтерактивних технологій, адже від ступеня розвиненості в молодших школярів просторових уявлень залежать їх успіхи навчання у школі.

Проблемою формування просторових уявлень займалися і психологи, і дидактики та методисти. Значний внесок у дослідження цієї проблеми зробили психологи Б. Ананьєв, Т. Бауер, Л. Виготський, Г. Костюк, О. Леонт'єв, В. Моляко, Ж. Піаже та ін. Розвитку просторових уявлень та уяви в дітей дошкільного й молодшого шкільного віку присвятили свої роботи А. Запорожець, А. Люблінська та Н. Побірченко, які досліджували пізнавальні здібності, особливості та здібності дітей у процесі розуміння форми і розмірів предметів навколишнього світу, їх розташування. Питанням формування просторових уявлень під час вивчення математики присвячені праці О. Астряба, І. Бантова, М. Богдановича, М. Бурди, С. Доценко, Н. Мацько, які займалися проблемою вивчення геометричного матеріалу в початковій школі та різними аспектами проблеми формування просторових уявлень і мислення [2, с. 39].

Як зазначає Л. Березовська, орієнтування в просторі – складний системний механізм, основою якого є процеси сприйняття та репрезентації; задіяні зоровий, слуховий і кінестетичний аналізатори, котрі забезпечують сприйняття простору й виражають особливості розвитку дитини. Орієнтування в просторі включає знання дитиною будови власного тіла (розташування частин тіла: очей, губ, вух, носа тощо), розрізнення просторових ознак і співвідношення предметів, сприйняття простору й оцінку відстані, визначення відстані об'єкта та його розташування [1, с. 146].

Мета статті – визначити ефективність використання інтерактивних технологій навчання на уроках математики з метою просторового уявлення молодших школярів.

Нині багато педагогів і психологів розглядають рівень розвитку

просторових уявлень, який характеризується вмінням працювати з просторовими образами, як один із найважливіших показників математичного розвитку молодших школярів. На жаль, на сьогодні рівень просторових уявлень у дітей знижений. Ми вважаємо, що причиною цього є загальна доступність до Інтернету та всілякі гаджети, в які дитина заглядає щохвилини. І це справді проблема. Діти перестають мислити широко, просторово, творчо, вся розумова діяльність часто зводиться до пошуку вже готової інформації, хоча просторове уявлення є суттєвим компонентом у підготовці до практичної діяльності з багатьох спеціальностей.

Й оскільки в молодшому шкільному віці образні компоненти уявлення розвиваються інтенсивніше, то й просторові уявлення необхідно розвивати в учнів початкових класів, щоб надалі не було труднощів у навчанні. Для вирішення поставленого завдання добре підходять предмети "Математика" та "Інформатика".

В. Панченко зазначає, що формування просторових уявлень у процесі вивчення математики розширює пізнавальні можливості учнів, активізує творче мислення, просторову уяву, сприяє формуванню просторової моделі навколишнього світу та предметних і ключових компетентностей [4, с. 187].

О. Чернецька підтверджує, що організація навчально-виховного процесу в Новій українській школі базується на діяльнісному та інтегрованому підходах, що передбачає інтеграцію змісту та видів навчальної діяльності й розкриває можливості створення умов для розвитку уявлень молодших школярів про просторово-часові властивості й відношення: розмір, форма, взаємне розташування об'єктів, їх поступальний і обертальний рух і т. д. [5, с. 107].

Актуальність упровадження в навчальний процес засобів інтерактивних технологій на уроках математики виявляється через необхідність реформування рівня підготовки за європейськими стандартами.

Дуже подобається учням початкових класів на уроках математики такий вид роботи, як "Карусель", коли утворюється два кільця: внутрішнє і зовнішнє. Внутрішнє кільце – учні сидять нерухомо, а зовнішнє – учні обговорюють певну проблему, через кожні 30 секунд змінюються. Таким чином, вони встигають проговорити за кілька хвилин декілька тем і постаратися переконати в своїй правоті співрозмовника.

"Дерево рішень" – клас ділиться на 3 або 4 групи з однаковою кількістю учнів. Кожна група обговорює питання й робить записи на своєму "дереві" (аркуш ватману), потім групи міняються місцями й дописують на деревах сусідів свої ідеї. Технологія "Акваріум" полягає в тому, що кілька учнів розігрують ситуацію в колі, а інші спостерігають і аналізують. На стадії актуалізації часто використовують метод "Швидке повідомлення". Клас ділиться на групи. На аркушах учні записують по 1 питанню з теми, потім обмінюються питаннями й дають на них відповіді. На етапі засвоєння нового матеріалу використовують метод "Прес". На поставлене проблемне питання учні формулюють свою відповідь зі слів: "Я думаю, що ...", "Я так думаю, тому що ...", "Доказом цього є ..." [3, с. 125].

Отже, поетапна робота з певними вправами із застосування інтерактивних технологій сприятиме формуванню просторових уявлень молодших школярів на уроках математики. Використання мультимедіа дає можливість розглянути об'єкт з різних сторін у двовимірному чи тривимірному просторі, маніпулювати об'єктом, що сприяє розвитку уяви та правильних просторових уявлень молодших школярів. Мультимедіа дозволяють включати в урок будь-які графічні зображення, не витрачаючи час на конструювання на дошці, використовувати можливість переміщення, збільшення або зменшення за допомогою програмного забезпечення.

Таким чином, використання сучасних інтерактивних технологій у Новій українській школі на уроках математики є ефективним засобом виховання та розвитку творчих здібностей, формування їх особистості, збагачення інтелектуальної сфери молодших школярів, сприяє розвитку просторового уявлення, а також є засобом підвищення кваліфікації вчителя. Подальші розвідки доцільно спрямувати на вивчення підходів підготовки майбутніх педагогів щодо використання інтерактивних технологій навчання на уроках математики.

Список використаної літератури

1. Березовська Л. Теорія та методика формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку : навчальний посібник. Івано-Франківськ : НАІР, 2022. 252 с.
2. Доценко С. О. Формування просторової уяви в учнів початкової школи на уроках математики. *Педагогіка та психологія*. 2015. Вип. 51. С. 38–49.
3. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін. ; за ред. О. М. Пехоти. Київ : А.С.К., 2004. 225 с.
4. Панченко В. О. Формування просторових уявлень у молодших школярів на уроках математики. *Педагогічні науки*. Випуск 115. 2013. С. 181–188.
5. Чернецька О. Г. Формування просторових уявлень молодших школярів у процесі організації навчання в Новій українській школі. *Компетентнісне спрямування дошкільної та початкової освіти в умовах Нової української школи* : збірн. матеріалів III Всеукр. наук.-практ. конф., 2020. С. 106–111.

Ю. А. Хробуст,
студентка ННІ педагогіки;
науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри початкової освіти та культури фахової мови **Підгурська В. Ю.**
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Інтерактивні методи навчання в Новій українській школі

Сучасний етап розвитку освіти в Україні характеризується інтенсивними пошуками нового в теорії та практиці навчання, в управлінні навчальним процесом. Сьогодні у всьому світі рівень освіти, її вплив на особистісний розвиток дитини значною мірою залежить від результативності впровадження технологій навчання, які ґрунтуються на сучасних педагогічних теоріях, нових методологічних та дидактичних принципах.

Активні форми навчання реалізуються тоді, коли створюється взаємозв'язок не лише між вчителем і учнем, а й між учнями в навчальному процесі. Саме інноваційні методи здатні активізувати пізнавальні можливості дитини, підтримувати її творчу реакцію.

Проблема впровадження інтерактивних методів навчання на уроках в початкових класах є дуже привабливою для науковців, адже її розробка актуальна та важлива для вирішення ряду питань педагогічної практики. Дослідження вітчизняних педагогів і психологів галузі інформаційних та комунікаційних технологій в освіті показують, що головними завданнями інтерактивних технологій у взаємодії між учителем та учнем у навчальному процесі є процес обміну інформацією, звернення до особистого досвіду учнів, взаємозв'язок теорії й практики, оптимальне сприйняття й засвоєння навчального матеріалу.

Для сучасної системи освіти характерне існування двох взаємозалежних типів організації навчання – традиційного та інноваційного.

1. Терміни "традиційне (нормативне) навчання" та "інноваційне навчання" запропоновані групою вчених у доповіді Римського клубу, який звернув увагу світової наукової громадськості на неадекватність принципів традиційного навчання вимогам сучасного суспільства до особистості, її пізнавальних можливостей [1, с. 3].

Інтерактивне навчання – це навчальна та освітня діяльність, яка орієнтується на динамічні зміни в соціальному середовищі та базується на розвитку здібностей до творчості, різноманітних форм мислення, а також високих можливостей особистості до соціальної адаптації.

Науковець Нісімчук А. трактує інтерактивне навчання, як "навчання в режимі діалогу, під час якого відбувається взаємодія учасників педагогічного процесу з метою взаєморозуміння, спільного вирішення навчальних завдань, розвитку особистісних якостей учнів" [2, с. 6].

Серед завдань інтерактивного навчання виділяють: формування глибокої внутрішньої мотивації; можливість використання отриманих знань, умінь та навичок на різних предметах та позашкільному житті учнів; розширення пізнавальних можливостей школярів.

За дослідженнями сучасних науковців, інтерактивні методи навчання є найбільш ефективними та цікавими. Під час інтерактивного навчання учень стає суб'єктом навчального процесу, тоді як під час традиційного навчання він є його об'єктом. Дитина відчуває себе активним учасником подій та власної освіти. За рахунок цього у школярів формується мотивація до навчання, самоспостереження та саморозвиток.

Завдяки впровадженню в навчальний процес інтерактивних методів у здобувачів освіти формуються певні вміння та навички самостійно вивчати певні процеси та явища, користуючись інформацією.

Упровадження інтерактивних методів у навчальний процес дозволяє організувати навчальну діяльність таким чином, щоб розвивати в учнів уміння застосовувати здобуті знання протягом всього життя, формувати розуміння, що вони можуть стати в пригоді в будь-якій життєвій ситуації, а також розуміння того, що будь-яка з наук не існує сама по собі, а тісно пов'язана з дійсністю.

До інтерактивних методів не можна ставитися, як до універсального засобу навчання та прагнути переведення всього навчального процесу на таку форму викладання. Інтерактивні методи дієві, доки використовуються раціонально.

Таке навчання позитивно впливає на формування в здобувачів освіти комплексу навичок та вмінь, створення на уроках атмосфери співробітництва та взаємодії. За рахунок цього інтерактивні методи сприяють реалізації компетентісно-орієнтованого навчання.

У сучасній педагогічній освіті є багато різновидів інтерактивних методів навчання, які забезпечують високу ефективність роботи вчителя та учня на уроці. Інтерактивні методи навчання на уроках української мови в початкових класах – важливий складник особистісно-орієнтованого розвивального навчання.

До найпоширеніших інтерактивних методів навчання, які можна застосовувати на уроках української мови в початкових класах, відносять: "Розв'язання проблем", "Розігрування ситуації за ролями", "Два, чотири – разом", "Коло ідей", "Акваріум", "Активне слухання", "Мікрофон", "Мозковий штурм", "Займи позицію", "Синтез ідей", "Незакінчене речення", "Карусель", "Асоціативний куц", "Ажурна пилка", "Так – ні", "Класифікація", "Альтернатива", "За – проти", "Дискусія", метод "Прес", "Мозаїка", "Бережок – річечка" тощо. Усі ці методи характеризуються високою ефективністю та рядом переваг.

Сучасний урок української мови в початкових класах не можна уявити без використання інтерактивних методів навчання. На думку методистів, школярі вчаться швидше і запам'ятовують краще те, що дізналися в результаті спільного обговорення [3, с. 67].

Інтерактивні методи навчання потребують значної підготовки як вчителя, так і учнів. Тому необхідно починати з поступового застосування цих методів, якщо вчитель або учні з ними недостатньо ознайомлені.

Ефективність застосування інтерактивних методів навчання на уроках української мови спирається на такі методичні підходи, які мають на меті створення для учня позиції активного учасника навчального процесу:

- формування умінь висловлювати власну думку, відтворювати та будувати текст;
- розвиток активної діяльності учня на уроці за допомогою вирішення мовленнєвих, мовних, а також проблемних та пізнавальних завдань;

- збагачення граматичної структури мовлення та словникового запасу учнів способом створення дослідницької діяльності та системи спостережень за довкіллям;
- оптимальне поєднання колективної, парно-групової та індивідуальної діяльності.

Інтерактивні методи навчання класифікують за такими формами організації навчальної діяльності:

- фронтальна (педагог взаємодіє одночасно з усім класом);
- групова (клас ділиться на групи, в процесі розв'язання завдань учасники навчають один одного);
- парна (робота в парі з учнем чи учителем);
- індивідуальна (самостійна робота учнів) [4, с. 48].

Отже, інтерактивними методами навчання можна вважати методи взаємодії учасників навчального процесу з метою спільного вирішення навчальних завдань. Сутність інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умовами постійної, активної взаємодії всіх учнів, де і учень, і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчального процесу.

Список використаної літератури

1. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології. Київ : Академвидав, 2004. 218 с.
2. Нісімчук А. С., Падалка О. О., Шпак О. Т. Сучасні педагогічні технології. Київ : Генеза, 2000. 368 с.
3. Сиротенко Г. О. Сучасний урок : інтерактивні технології навчання. Харків : ВГ "Основа", 2003. С. 107–111.
4. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посіб. Київ : А.С.К., 2004. 192 с.

К. С. Чеканівська,
студентка ННІ педагогіки;
науковий керівник – доктор педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри початкової освіти та культури фахової мови **Шанскова Т. І.**
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Формування креативного мислення в учнів початкової школи засобами ігрових технологій на уроках математики

Проблема розвитку творчих та креативних здібностей у дітей дуже значуща в даний час. В умовах Нової української школи зріс інтерес до творчого мислення, що дозволяє ставити нові проблеми, робити відкриття, наближатися до чогось нового – креативного. Розробка проблеми креативності

дітей актуальна, оскільки система освіти повинна готувати людей, здатних до генерування абсолютно нових ідей, виховувати в людині прагнення до вибору принципово нових, не схожих одне на одного рішень, відповідей на питання, що цікавлять.

На сьогодні навчальний процес потребує такої організації, яка забезпечила б розвиток індивідуального та креативного підходу до кожного школяра, служила би впровадженню різних інноваційних навчальних програм, що реалізувала б принципи гуманного підходу до дітей тощо. У всіх педагогічних методиках процес навчання орієнтований на психологію вікового та індивідуального розвитку молодших школярів. Ігрові технології як методи активного навчання переводять навчальний процес пізнання у приємне і при цьому ефективне заняття. А при комплексному використанні різних ігрових вправ, що підвищують розвиток творчого, креативного потенціалу учнів, можна досягти продуктивних результатів у поставлених цілях.

Проблеми розвитку креативного мислення досліджували українські вчені О. Антонова, С. Костренко, В. Павленко, Т. Позняк, О. Смалько, Л. Ткаченко, В. Черноус та ін.

Досліджуючи сутність поняття креативності, О. Антонова зазначає, що досі багато вітчизняних науковців не усвідомлюють факту існування творчості як автономної, універсальної здатності. Вони вважають, що творчість завжди безпосередньо пов'язана з певним видом діяльності: художня творчість, наукова творчість, технічна творчість і так далі [1, с. 15]. В. Павленко зазначає, що креативність – загальна риса особистості, яка проявляється під час творчого процесу як здатність знаходити рішення в нестандартних ситуаціях; властивість, яка реалізується лише за сприятливих умов зовнішнього середовища на високому рівні в різних сферах діяльності людини протягом її життя [5, с. 126].

Мета статті – проаналізувати особливості формування креативного мислення в учнів початкової школи засобами ігрових технологій на уроках математики.

Вважаємо, що креативне мислення – здатність мислити певним та оригінальним чином. Це означає нестандартне мислення, щоб прийти до альтернативних та автентичних рішень.

Л. Колток та Л. Білецька стверджують, що сучасний етап розвитку суспільства, модернізація вітчизняної школи вимагають удосконалення змісту та технології педагогічної освіти в Україні. Ми поділяємо цю точку зору, оскільки початкова школа повинна відігравати важливу роль у всебічному розвитку учнів, формуванні загальнолюдських цінностей, досвіду, забезпеченні готовності та здатності учнів жити та адаптуватися до швидких змін у державі, здатності мислити самостійно, критично, креативно, генерувати нові ідеї [3, с. 66].

Необхідність розвитку креативного мислення окреслена в Державному стандарті початкової освіти. В освітньому стандарті прописані всі види діяльності, якими має оволодіти молодший школяр. Таким чином, розвиток

креативного мислення є одним із важливих завдань Нової української школи. Початкова школа відіграє важливу роль у креативному розвитку дітей молодшого шкільного віку, тому що на даному етапі педагоги ставлять пріоритет самостійності та нестандартності думки.

Молодші школярі мають великий потенціал для розвитку всіх пізнавальних процесів, у тому числі й креативного мислення. Т. Воробйова, вказує на те, що креативність молодшого школяра – це загальна характеристика особистості учня, яка проявляється насамперед у навчально-пізнавальній діяльності та визначає творчу спрямованість дитини, її здатність самостійно обирати оптимальний і оригінальний спосіб вирішення навчальних завдань, створення нових ідей, продуктів, новизна яких може бути як об'єктивною, так і суб'єктивною [2, с. 6].

Найбільші можливості для розвитку креативного мислення надає ігрова діяльність. Особливо вона важлива для дітей молодшого шкільного віку. Психологи довели: у грі інтенсивно розвивається психіка, у грі з максимальною ефективністю працює пам'ять, мислення, сприйняття, у грі дитина виявляє більше довільності, вона більше запам'ятовує. Під час гри збагачується запас знань дитини про світ.

Ігрові технології на уроках математики не лише активізують діяльність учнів, роблять сприйняття активнішим емоційним, творчим, креативним, підвищують інтерес до вивчення, вносять різноманітність та емоційне забарвлення в навчальну роботу, знімають втому, розвивають кмітливість, увагу, взаємодопомогу, почуття змагання. Систематичне використання ігор на різних етапах вивчення різного за характером математичного матеріалу стає ефективним засобом активізації навчальної діяльності учнів, що позитивно впливає на підвищення якості знань, умінь і навичок учнів, розвитку розумової активності.

Л. Хохлова та М. Деркач при використанні ігрових моментів на уроках математики рекомендують на початку уроку включати ігровий момент "Вгадай тему уроку": "кодовані вправи", "графічні диктанти", "математичні лабіринти", "магічні квадрати", "кросворди", "математичні ребуси", "головоломки" тощо. При закріпленні вивченого матеріалу можна використовувати "Знайди помилку", кодовані вправи. Також можливе використання наступних математичних ігор [6, с. 212]:

- гра "Магічний квадрат": в клітинки квадрата записують такі числа, щоб сума чисел уздовж будь-якої вертикальної, горизонтальної та діагональної лінії дорівнювала 6;
- гра "Хто хоче стати мільйонером?". Її можна використовувати на етапі повторення або підбиття підсумків під час вивчення будь-якої теми в будь-якому класі. Правила такі ж, як і в телепередачі.
- гра "Морський бій". Ця гра розвиває увагу, сприйняття, кмітливість, учні швидко навчаються й переконуються, що положення точки на площині визначається двома її координатами;

- гра "Рухайся по колу" – учням будуть запропоновані приклади для розв'язування відповідно до напрямку стрілки. Ця гра допомагає вивчити всі дії з дійсними числами, відпрацювати навички обчислень, розвинути кмітливість, увагу.

Н. Листопад зазначає, що на уроках математики популярною є гра "Магазин", яку доцільно використовувати під час вивчення дій додавання й віднімання, множення й ділення в різних числових концентрах [4, с. 3].

Отже, основна мета ігрових технологій на уроках математики – стимулювати інтерес учнів до навчання, тим самим підвищивши ефективність такого навчання. У процесі гри в молодших школярів розвивається увага, вміння зосереджуватися, бажання мислити самостійно, креативно, з'являється прагнення до знань, застосувати їх на практиці. Подальші розвідки доцільно спрямувати на розробку уроків із використанням ігрових технологій навчання на уроках математики.

Список використаної літератури

1. Антонова О. Є. Сутність поняття креативності : проблеми та пошуки. *Теоретичні і прикладні аспекти розвитку креативної освіти у вищій школі* : монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. С. 14–41.
2. Воробйова Т. В. Формування креативних здібностей молодших школярів у процесі розв'язання навчальних завдань : автореф. ... канд. пед. наук. Тернопіль, 2014. 19 с.
3. Колток Л., Білецька Л. Критичне мислення молодших школярів як психолого-педагогічний феномен. *Молодь і ринок*. 2019. № 9 (176). С. 66–70.
4. Листопад Н. Ігрові технології формування в учнів початкової школи умінь роботи з даними. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/722863/1/%> (дата звернення: 06.12.2022).
5. Павленко В. В. Креативність : сутнісна характеристика поняття. *Креативна педагогіка*. 2016. Вип. 11. С.120–131.
6. Хохлова Л. Г., Деркач М. О. Ігрові технології у навчанні математики як засіб підвищення навчальної мотивації учнів. *Підготовка майбутніх учителів фізики, хімії, біології та природничих наук в контексті вимог Нової української школи* : збірник тез доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції. Тернопіль, 2021. С. 210–213.

Розділ 3. Професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів для роботи в НУШ: сучасні виклики

І. А. Онищук,
доктор педагогічних наук, професор
кафедри педагогіки, дошкільної та початкової освіти
(Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка)

Інноваційні форми, методи і прийоми розвитку творчого самовираження майбутніх учителів початкових класів

Метою освіти, вищої зокрема, є формування в особистості такої картини світу, яка б забезпечувала прийняття нею доцільних рішень у різних життєвих ситуаціях, у тому числі і в ситуаціях невизначеності [1; 2; 3; 6; 7].

Головні ідеї оновлення змісту підготовки майбутніх учителів початкових класів у закладах вищої освіти базуються на Законах України "Про освіту", "Про вищу освіту", Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти, Концепції "Нова українська школа". В основних нормативних документах окреслено ключові вимоги до формування вмотивованого педагога, здатного гнучко реагувати на виклики часу, ухвалювати нестандартні рішення, розвивати власний творчий потенціал. Професійні стандарти спрямовані на підготовку вчителя початкової школи, який є взірцем для наслідування зростаючою особистістю, носієм ціннісних орієнтирів й оптимістичного сприйняття світу, з прагненням до енциклопедичних знань та творчим підходом до професійної діяльності [8].

Загалом розвиток творчого потенціалу, активізація творчого вираження власного "Я" визнано одним із найбільш важливих і пріоритетних напрямів у сучасному суспільстві [1; 4]. Важливо зазначити, що особливої значущості ця проблема набуває для початкової школи. З огляду на зазначене вище, проблема розвитку творчого самовираження майбутніх учителів початкових класів є актуальною.

Питання професійної підготовки майбутнього педагога відображено у працях В. Беспалько, С. Гончаренко, М. Євтуха, І. Зязюна, В. Кременя, Н. Ничкало, О. Пехоти, С. Сисоєвої, Л. Хоружої, М. Шкабаріна, А. Шульги та інших. Психолого-педагогічні аспекти проблеми розвитку творчості висвітлено в працях І. Беха, С. Максименко, В. Майбороди, В. Моляка, В. Рибалки та ін. Теоретико-методологічні засади підготовки майбутніх учителів розкриті в працях В. Бондар, С. Вітвицької, О. Дубасенюк, М. Оліяр, Л. Хомич, Т. Шанскової та ін.

Зарубіжні науковці, представники гуманістичної психології, актуалізуючи проблему реалізації особистістю свого природного потенціалу, зазначають, що самоактуалізація є прагненням людини до якомога повнішого виявлення й розвитку своїх особистісних можливостей і здатностей. За К. Роджерсом, важливою потребою людини реалізувати себе є творчість як створення у

процесі діяльності нового продукту, що постає, з одного боку, з унікальності індивіда, а з іншого – зумовлений матеріалом, подіями, людьми, обставинами життя.

За визначенням фахівців, особистісне самовираження є активністю, завдяки якій людина має змогу в різних видах діяльності продемонструвати, реалізувати свою індивідуальність, своєрідність й унікальність. Зрілою формою самовираження характеризується такий етап особистісного становлення, на якому прояв себе перетворюється на справжню потребу в адекватному та сутнісному вираженні свого "Я" [1; 4]. Таким чином, поняття "*творче самовираження*" можна розуміти як активне намагання особистості реалізувати своє "Я" через самовдосконалення, шляхом прояву та розвитку своїх особистісних можливостей і здібностей, створення нового – образів, творів та дій тощо. Творче самовираження особистості має прояви в різних видах діяльності, зокрема й мистецькій.

На думку науковців, особлива активізація свідомості засобами мистецтва зумовлена тим, що художній твір одночасно відображає дійсність й оцінює зображуване, прагнучи виявити його сутність; коли людина має можливість спілкуватися з мистецтвом, відбувається ототожнення внутрішнього й зовнішнього, логічного змісту мистецького твору й аналогічної сфери самосвідомості особистості, смислової предметності мистецтва. Мистецтво через переживання художніх образів дає можливість знайти свою справжність, себе [5].

Отже, мистецтво, художня діяльність є винятковим способом та засобом розвитку творчого самовираження майбутнього педагога [4; 5]. З метою актуалізації вираження власного "Я", активізації творчості студентської молоді в освітньому процесі ЗВО важливим є забезпечення сприятливих умов шляхом використання комплексу інноваційних методів та прийомів, зокрема таких, як: *тренінгів, моделювання проблемних ситуацій, творчих майстерень, живописних ремейків, артквестів, кінокоучінгу* та ін.

Мета тренінгів – сформувати ціннісне самоствавлення, позитивну гіпотезу свого особистісно-професійного становлення майбутнього вчителя, сприяти відкритості новому. Зміст *моделювання проблемних ситуацій* полягає у формуванні вміння виражати себе в соціально прийнятний, творчий спосіб незалежно від змісту, складності, умов організації різних видів діяльності, художньої зокрема.

Ціллю *живописного ремейку* є розвиток творчого потенціалу, уяви, креативності майбутніх педагогів у процесі відтворення, "оживлення" відомого твору живопису. Важливо зазначити, що детальні інструкції не надаються, оскільки це не сприятиме проявам творчості в повній мірі.

"*Артквести*" використовувалися з метою активізації інтересу здобувачів вищої освіти до мистецтва, артоб'єктів та ін.; розширення знань про різноманітність видів і жанрів мистецтва як феномену культури. Артквест як різновид квестів – це особлива творча гра, яка може відбуватися в реальності та занурює в світ пізнавальної діяльності й позитивних емоцій. Завдання можуть

бути у вигляді детективної історії, логічного завдання, шаради, ребуса, загадки та ін.

"Кінокоучінг" як метод актуалізації розвитку творчого самовираження сприяє розширенню світогляду студентської молоді, її "окультурення". Особливість цього методу полягає в тому, що здобувачам вищої освіти пропонується переглянути добірку найкращих кінофільмів про видатних митців минулого та сучасності, здійснити рефлексію перегляду; скласти власний рейтинг фільмів, які були переглянуті; долучитися до обговорення, обміну думок щодо творчих особистостей; зробити власні висновки.

Творчі майстерні. Зазначена технологія сприяє розвитку дивергентного мислення, здатності продукувати творчі ідеї, оволодінню навичками образотворення, формуванню позитивної "Я-концепції". Студентам пропонується виконати творчі роботи, використовуючи нетрадиційні зображувальні матеріали та техніки образотворення. На першому етапі відбувається розгляд зразків творчих робіт. Наступний етап – пропонується обрати власну тематику образотворення, а також вигадати якомога більше власних способів та тематики нетрадиційного малювання, ліплення, аплікації конструювання та ін.

Таким чином, комплекс інноваційних форм, методів й прийомів розвитку творчого самовираження майбутніх учителів початкових класів в освітньому процесі ЗВО сприяє їхньому особистісно-професійному становленню; оволодінню здатністю виражати та презентувати себе у процесі творчості, розвивати творчі здібності в майбутній професійній діяльності.

Перспективу подальших наукових пошуків вбачаємо в пошуку ефективних шляхів особистісно-професійного становлення майбутніх учителів початкових класів в освітньому процесі закладу вищої освіти.

Список використаної літератури

1. Бех І. Д. Виховання особистості : підручник. Київ : Либідь, 2008. 848 с.
2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології. Практикум : навчальний посібник. Київ : Слово, 2013. 448 с.
3. Професійна підготовка фахівців : креативний підхід : монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во Євенок О. О., 2017. 458 с.
4. Моляко В. О. Психологічне дослідження творчого потенціалу особистості : монографія / АПН України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка, лаб. психології творчості. Київ : Пед. думка, 2008. 207 с.
5. Отич О. М. Мистецтво у системі розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України. Київ, 2009. 456 с.
6. Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості : підручник. Київ : Міленіум, 2006. 346 с.

7. Підготовка майбутніх фахівців початкової та дошкільної освіти : стратегії реформування : колективна монографія / за ред. В. М. Чайки, О. І. Янкович. Тернопіль : Осадца Ю. В., 2019. 232 с.
8. Професійний стандарт вчителя початкових класів. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/zatverdzheno-profstandart-vchitelya-pochatkovih-klasiv-vchitelya-zakladu-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i-vchitelya-z-pochatkovoyi-osviti>

Т. І. Шанскова,
доктор педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри початкової освіти та культури фахової мови
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Розвиток критичного мислення майбутніх вчителів початкових класів Нової української школи у процесі професійної підготовки в ЗВО

У сучасному суспільстві інформаційні технології мають суттєвий вплив, іноді деструктивний, на суспільну та особистісну свідомість. Тому проблема розвитку критичного мислення набуває все більшої актуальності.

Всесвітній економічний форум визнав критичне мислення однією з найважливіших навичок сучасної людини XXI століття, що полягає у вмінні знаходити, аналізувати й оцінювати інформацію з різних джерел, стійкості до маніпулятивних впливів ЗМІ та соціуму, прийнятті виважених рішень, знаходженні ефективних шляхів вирішення проблем [1].

Значну увагу щодо розвитку критичного мислення приділено в законодавстві України, присвяченому освітнім проблемам, а саме: Законі України "Про освіту", Концепції розвитку освіти в Україні на період 2020-2025 р., Концепції Нової української школи та ін.

Проблема розвитку критичного мислення є об'єктом дослідження багатьох людино- та суспільствознавчих наук: філософії, логіки, психології, педагогіки тощо. Так, у роботах А. Біне, Дж. Дьюї, Ж. Піаже, А. Штерн та ін. подано розгляд проблеми критичного мислення з позицій психології. У педагогічному науковому просторі цією проблемою займалися С. Воропай, О. Коржуєв, К. Корсак, Т. Олійник, О. Пометун, В. Попков, Ю. Стежко, А. Тягло, М. Шеремет та ін.

Так, у роботі "Дидактика вищої школи" А. Коржуєва, В. Попкова [2] авторами подано поняття "критичний стиль мислення студентів" – рівень сформованості умінь і навичок рефлексивно-оцінної діяльності.

На основі аналізу результатів наукових досліджень проблеми критичного мислення, визнанням потужного впливу сучасних інформаційно-комунікаційних технологій на людину підтверджуємо думку про важливість навички сучасної людини критично мислити та бути медіаграмотною. Критичне мислення можна розглядати як аналітичне ставлення до інформаційного впливу, супротив маніпуляціям

У той же час відзначаємо протиріччя між вимогами сучасного суспільства до вчителів початкових класів та зорієнтованості їх професійної підготовки на формування відповідних компетентностей, проте недостатньою спрямованістю освітнього процесу на розвиток у майбутніх вчителів початкових класів навичок мислення високого рівня (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, систематизація та ін.).

На думку Л. Терлецької, критичне мислення має такі характеристики як проникливість, послідовність, самостійність, гнучкість, швидкість, стратегічність [3]. Є. Полат у педагогічній теорії розвивального навчання подає такі ознаки критичного мислення: аналітичність, асоціативність, самостійність, логічність, системність.

Виходячи з особливостей професійної діяльності сучасного вчителя початкової школи, критичне мислення має характеризуватися усвідомленістю, самостійністю, рефлексивністю, цілеспрямованістю, обґрунтованістю, контрольованістю, самоорганізованістю.

Н. Цьома [4] трактує *критичне мислення* як інтелектуальний процес застосування навичок мислення високого рівня (аналіз, синтез, узагальнення, систематизація, суб'єктивна та об'єктивна оцінка інформації за допомогою досвіду, міркування, комунікації та рефлексії), який передбачає ясність, точність та узгодженість думок та актуальність і справедливість висновків.

Структура критичного мислення фахівця являє собою ціннісні орієнтації особистості; знання – загальні, професійні та пов'язані з усвідомленням проблеми та обробкою інформації; уміння будувати ефективну комунікацію; навички мислення високого рівня.

На нашу думку, розвиток критичного мислення майбутніх учителів початкових класів у процесі професійної підготовки має спиратися на такі наукові підходи, як: системний, компетентнісний, особистісно орієнтований, діяльнісний, аксіологічний, акмеологічний.

Відповідно до *системного* підходу, розвиток критичного мислення студентів у процесі професійної підготовки розглядається як цілісна система, що має мету, завдання, компоненти та спрямовання на результат – випускник ЗВО з розвиненим критичним мисленням спроможний сприяти його розвитку в молодших школярів.

Компетентнісний підхід акцентує увагу на сформованих компетентностях майбутнього вчителя та на відповідні програмні результати його професійної підготовки. Інформаційно-комунікативна компетентність полягає у здатності орієнтуватися в інформаційному просторі, використовувати відкриті ресурси, інформаційно-комунікаційні та цифрові технології, оперувати ними в професійній діяльності. Щодо розвитку критичного мислення, то в освітньо-професійній програмі підготовки бакалаврів початкової освіти наголошено, що після завершення навчання випускник має критично оцінювати достовірність та надійність інформаційних джерел, дотримуватися юридичних і етичних вимог щодо використання інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій у перебігу педагогічної діяльності в початковій школі.

Особистісно орієнтований підхід щодо розвитку критичного мислення акцентує увагу на доцільній взаємодії викладача і студента в освітньому процесі.

Критичне мислення є самостійним, індивідуальним для кожного студента. Викладач допомагає вчитися самостійно аналізувати інформацію, аргументовано доводити власну думку у процесі взаємодії з одногрупниками (групова робота, дебати, дискусії, аналіз письмових робіт та наукових статей тощо).

З позицій *діяльнісного* підходу основою розвитку критичного мислення майбутніх вчителів початкових класів у процесі професійної підготовки є діяльність, яка сприяє розвитку активного ставлення суб'єкта навчання до дійсності, спрямована на розвиток навичок мислення високого рівня та відбувається в чітко визначених умовах навчальної діяльності.

Аксіологічний підхід до формування критичного мислення майбутніх вчителів початкової школи базується на розумінні сутності й соціальної природи цінностей, передбачає становлення гуманістичної позиції вчителя, ціннісно-діалогову взаємодію всіх суб'єктів освітнього процесу.

Акмеологічний підхід до розвитку критичного мислення спрямований на особистісну та професійну самореалізацію випускника ЗВО, бажання здобувати нові знання й покращувати набуті навички впродовж життя.

Розвиток критичного мислення здобувачів вищої освіти здійснюється у процесі професійної підготовки завдяки засвоєнню основних та вибіркового освітніх компонент, зокрема дисципліни "Технології критичного мислення", проходження різних видів навчальних та виробничих практик, формування вмій вирішувати професійно-орієнтовані задачі в умовах невизначеності та базується на рефлексії освітньої діяльності.

Важливою умовою розвитку критичного мислення є його самостійність. Студенти повинні мати свободу вибору в думках, судженнях, висловлюваннях власних поглядів. В умовах такої свободи вони зможуть максимально використати свій інтелектуальний потенціал та опанувати навички адекватного сприймання, об'єктивного оцінювання та грамотного опрацювання інформації, формулювання аргументованих суджень.

Самоконтроль здійснюється студентом на основі перевірки виконання інструкцій, тестів. Самомоніторинг формує свідоме ставлення до пізнавального процесу в цілому, стимулює його мотиваційну основу тільки на позитивному рівні. Модульний спосіб структурування матеріалу навчальної дисципліни забезпечує організацію систематичної самоосвітньої діяльності кожного студента.

Технологія розвитку критичного мислення майбутніх учителів початкових класів впроваджується у процесі навчання при вивченні як обов'язкових, так і вибіркового освітніх компонент та складається з трьох етапів: актуалізаційно-аналітичного, усвідомлення, рефлексивного.

На *актуалізаційно-аналітичному* етапі відбувається самоаналіз студентами знань, власного досвіду. Такий процес активізує пам'ять та мислення щодо

розуміння та засвоєння нових знань. Студентам пропонується згадати, що їм відомо з даного питання, як вони розуміють певні факти, правила та принципи. Отже, отримані знання виводяться на рівень свідомості і стають базою для засвоєння нових, інформація переосмислюється, а в пам'яті створюється ефективний зв'язок наявних і нових знань. Таким чином, особисті знання переходять на рівень самоусвідомлення, формується власна "схема" для мислення щодо певної теми чи ідеї.

Другий етап – *усвідомлення* – засвоєння змісту, що передбачає безпосереднє ознайомлення студента з новою інформацією через прослуховування лекцій, опрацювання тексту, перегляд фільму, виконання експерименту тощо. Викладач стимулює діяльність студентів до аналізу, синтезу, порівняння.

Третій етап – осмислення (рефлексія). На цьому етапі відбувається осмислення студентами нового матеріалу, адаптація нових понять у власній системі знань.

На цьому етапі технології відбуваються зміни в особистісній та професійній сферах майбутніх фахівців, зокрема, формування критичного мислення, збагачення ціннісних орієнтацій, розвиток моральних якостей щодо уважного, турботливого ставлення до дітей, відповідальності, почуття обов'язку, педагогічного такту тощо.

Представлена структура змісту технології дозволяє акцентувати увагу на збагаченні особистісно-сислової сфери, відносин, переживаннях і усвідомленні цінностей педагогічної професії, розвитку педагогічних здібностей. На тлі етичних, інтелектуальних переживань, зіткнення різних думок, поглядів, позицій, загальнопедагогічних, науково-педагогічних і методичних знань, різноманітних варіантів вирішення професійно орієнтованих педагогічних задач і пізнавальних завдань відбувається залучення студента до аналізу, оцінювання й відбору особистісно значущого змісту педагогічної освіти.

Система навчання, викладання й учіння забезпечує створення умов, що дозволяють студентам оволодівати новими знаннями чи новим змістом навчання як новим освітнім досвідом через ефективне залучення особистого досвіду тих, хто навчається. Запроваджено систему методів навчання, а саме: організаційно-діяльнісні методи, які ґрунтуються на технології усвідомлення, орієнтовані на розв'язання проблем, що включають моделювання, рефлексію, проєктування. Типовими характеристиками методів навчання є комунікація, рефлексія, мислення. По-третє, – інтерактивні методи навчання, які дозволяють враховувати навчальні потреби дорослої людини, створювати умови для аналізу власних дій і вчинків. Передбачають проведення тренінгів, дискусій, рольових і ділових ігор, мозкових атак, аналізу ситуацій. По-четверте, – методи організації самостійної роботи з опорою на життєвий досвід і професійний досвід тих, хто навчається; спільне планування самостійної роботи з тим, хто навчається; орієнтація самостійної роботи на конкретні проблемні виробничі

або життєві ситуації; ретельне методичне забезпечення самостійної роботи з корегування помилкових дій, організації і контролю самостійної роботи.

Таким чином, розвиток критичного мислення майбутніх учителів початкових класів забезпечується комплексом умов, а саме: 1) цілі навчання мають відповідати соціальному замовленню суспільства щодо підготовки вчителя початкових класів і цілям особистісного та професійного зростання кожного студента; 2) зміст навчання представлений у раціональному поєднанні основних та вибіркового освітніх компонент в освітньо-професійній програмі "Початкова освіта", вивченні студентами дисципліни "Технології критичного мислення"; 3) застосування інтерактивних методів розвитку критичного мислення; 4) ефективне поєднання форм навчання (індивідуальні, групові, колективні), велике значення самостійної роботи студентів; 5) контроль та самоконтроль процесу розвитку критичного мислення, що передбачає групову та індивідуальну рефлексію (аналіз, самоаналіз, самооцінку, самокритику).

Список використаної літератури

1. Якими будуть основні 10 навичок у 2025 році – Всесвітній економічний форум опублікував список. URL: <https://nus.org.ua/news/yakymy-budut-osnovni-10-navychok-u-2025-rotsi-vsесvitnij-ekonomichnyj-forum-opublikuvav-spysoк/> (дата звернення: 01.11.2022).
2. Дидактика вищої школи. URL: https://pidru4niki.com/12980108/pedagogika/didaktika_vischoyi_shkoli (дата звернення: 04.11.2022).
3. Терлецька Л. Г. Критичне мислення як засіб розвитку вмінь учнів аналізувати за застосовувати інформацію. *Розвиток навичок критичного мислення учнів у контексті розробки стандартів освіти в Україні* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 2001. С. 64–67
4. Цьома Н. С. Сутність та структура критичного мислення. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. Словянськ, 2019. № 4 (96). С. 207–221.
5. Козира В. М. Технологія розвитку критичного мислення у навчальному процесі : навчально-методичний посібник для вчителів. Тернопіль : ТОКІППО. 2017. 60 с.
6. Освітня платформа з розвитку критичного мислення "КритМислОП". URL: <http://www.criticalthinking.expert>. (дата звернення: 02.11.2022).
7. Пометун О. І., Сущенко І. М. Навчаємо мислити критично : посібник для учителів. Дніпропетровськ, 2016. 144 с.
8. Тягло О. В. Критичне мислення : навч. пос. Харків : Основа, 2008. 189 с.

Н. А. Басюк,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри початкової освіти та культури фахової мови
(Житомирський державний університет імені Івана Франка);
Д. С. Вербівський,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри комп'ютерних наук та інформаційних технологій
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Емоційність як особистісний фактор формування емоційного інтелекту майбутнього вчителя початкових класів

Основним завданням освітнього процесу в педагогічному закладі вищої освіти є підготовка студента до майбутньої професії, створення оптимальних умов для його особистісного розвитку. Професіоналізм педагога залежить від його особистісних якостей та сформованих компетентностей, серед яких емоційна компетентність.

Базисну основу для формування емоційної компетентності складає емоційний інтелект. Тому важливого значення у професійному становленні майбутнього вчителя набуває розвиток його емоційної сфери й насамперед емоційного інтелекту як необхідного балансу між інтелектуальною та емоційною сферами, між розумом і почуттями. Педагоги з низьким рівнем розвитку емоційного інтелекту часто відчувають дратівливість, відчай, образи, злість, незадоволення, почуття провини, емоційну напруженість, підвищену тривожність. Такі емоційні стани не сприяють психічному й фізичному здоров'ю педагога. Однак від негативних переживань страждає не тільки сам педагог, страждають і школярі, оскільки негативні емоційні стани педагога позначаються на емоційному стані учнів, провокують внутрішні й зовнішні конфлікти, погіршується психологічна атмосфера уроку. Саме високий рівень емоційного інтелекту педагога виступає запорукою ефективного навчального процесу, сприяє успішній самореалізації, збереженню здоров'я, запобігає "професійному вигоранню", забезпечує гармонійне функціонування в соціумі.

Професія вчителя початкової школи вимагає від нього сформованості умінь "інтелектуально" керувати власними емоціями, розуміти емоційний стан своїх вихованців, створювати позитивний емоційний настрій та сприятливий психологічний клімат, будувати партнерські стосунки з учнями на засадах довіри, поваги, емпатії. Відтак не викликає сумнівів, що проблема емоційного інтелекту – одна з найважливіших психолого-педагогічних проблем особистісного та професійного розвитку майбутнього вчителя початкової школи. Лише опанувавши теоретичні знання та технології розвитку емоційного інтелекту, навчившись розвивати власний емоційний інтелект, майбутній педагог зможе краще розуміти дітей, керувати своїми почуттями та компетентно формувати навички емоційного інтелекту в молодших школярів.

Проблема емоційного інтелекту ґрунтується на фундаментальних дослідженнях зарубіжних (І. Андрєєва, Р. Бар-Он, Х. Вайсбах, Г. Гарднер, Д. Гоулман, У. Дакс, Є. Ільїн, Д. Карузо, Д. Люсін, М. Манойлова, Дж. Майєр, Г. Олпорт, П. Селовей, Р. Стернберг, А. Тіхоміров, У. Торндайк, Н. Холл) і вітчизняних науковців (Т. Березовська, Г. Гарскова, С. Деревянко, М. Журавльова, В. Зарицька, Є. Карпенко, Н. Коврига, О. Лящ, Е. Носенко, Л. Савчук, Л. Ракітянська, О. Чебикін, М. Шпак та ін.). Незважаючи на посилений практичний інтерес до проблеми вчених і громадськості, емоційний інтелект майбутніх учителів початкових класів як особистісно-професійна якість, можливості педагогічного керування його розвитком у процесі фахової підготовки залишаються поза увагою дослідників.

Мета статті – розкрити сутність і значення емоційності в професійній діяльності вчителя початкових класів як особистісного фактору формування його емоційного інтелекту.

Педагогічний процес – це сукупність раціонально-логічного, мотиваційного та емоційного. Якщо раціонально-логічний та мотиваційний компонент учителем детально продумується при плануванні, у ході підготовки до уроку, то передбачити емоційний компонент набагато важче.

У Концепції Нової української школи наголошується на емоційній складовій освітнього процесу. Емоційно забарвлений освітній процес набуває зовсім іншого характеру порівняно з "безколірним". Від емоційного впливу вчителя на учня та емоційної насиченості освітнього середовища буде залежати успішність навчально-виховної роботи.

Тривалий час роль емоційної сфери в навчанні недооцінювалась. У підручниках із педагогіки 60-80-х років для вищих педагогічних закладів "принцип емоційності навчання" взагалі не вживався. І це не дивно: освітній процес науковці пов'язували винятково з інтелектуальним розвитком. Проте фізіологами, психологами й педагогами доведено значення емоцій у процесі засвоєння знань. Емоції впливають на всі пізнавальні психічні процеси школяра: зміст і динаміку сприйняття, увагу, уяву, пам'ять, мислення. Водночас не тільки навчальний матеріал позначається на емоційній сфері учнів, але і його емоційна подача й передусім емоційність педагога.

Вагоме значення в цьому контексті відіграє емоційність як особистісний ресурс педагога. Емоційність вважається психологічним поняттям і тлумачиться як "властивість людини, що характеризує зміст, якість і динаміку її емоцій та почуттів" [8; 7]. У тлумачному словнику "емоційний" розглядається в двох значеннях: "1. Який виражає емоції, насичений ними / Який викликає емоції. 2. Який легко збуджується, швидко реагує на що-небудь; нестримний" [3].

О. Саннікова розглядає емоційність як регулятор професійної діяльності й детермінант її успішності. У своїх дослідженнях вона вивчала закономірності зв'язку між базовими емоціями людини (радості, гніву, суму, страху) і її успішністю у професійній діяльності. У результаті проведеної експериментальної роботи дослідниця дійшла до висновку, що емоційність

виступає провідним фактором, що зумовлює специфіку властивостей особистості, в тому числі і професійно важливих, і бере участь у процесуальній регуляції виконуваної діяльності [6].

Емоційність педагога "мобілізує учнів, спонукає їх до навчальних дій, активізує їхню інтелектуальну активність, сприяє розвитку самостійності у навчанні" [5]. Тільки педагог із розвинутою емоційністю здатен запалити дитячі серця й повести вихованців за собою. Такі вчителі, як правило, користуються популярністю і любов'ю в учнів. Професія вчителя вимагає високої емоційної віддачі, особливо професія вчителя початкової школи, який працює з контингентом молодших школярів, безпосередність, підвищена емоційність, довіра до світу, емоційна вразливість яких є характерними віковими особливостями.

Отже, вчитель має бути емоційним. Неемоційний педагог не може зацікавити дитину. Нова інформація залишається в пам'яті дитини, якщо вона її вразила. Одні й ті ж слова вчителя, але сказані по-різному, з різним емоційним тоном, по-різному сприймаються учнями. "Емоції, – зазначає Л. Виготський, – і є таким внутрішнім організатором наших реакцій, які напружують, збуджують, стимулюють чи затримують ті чи інші реакції. Отже, за емоцією лишається роль внутрішнього організатора нашої поведінки" [4, с. 137]. Засвоєння молодшими школярами нового навчального матеріалу залежить від уміння вчителя образно та емоційно пояснити, яскраво описати події, прочитати художній твір, передаючи всю повноту описаних почуттів. Нова пізнавальна інформація передусім має викликати в душі кожного учня емоційний відгук, певні переживання, бажання діяти. Образ має евристичний потенціал, він "апелює до відчуттів і стимулює їх. Емоційне вривується в пам'ять і нерідко відтворюється підсвідомо, механічно в найвідповідальніші моменти людського існування" [2, с. 97].

Підсилити і скоригувати емоційно-позитивний фон уроку, виховного заходу, всього освітнього процесу допомагають елементи імпровізації, образності, метафоричності, акторства, сценічності, драматичності, комедійності, інші емоційні засоби та прийоми, які використовує вчитель. "Під емоційно-позитивним фоном (або комфортністю) навчання розуміються такі умови, коли в учня з'являється бажання взаємодіяти з учителем, готовність до активної роботи. Він не відчуває дискомфорту і незручності, у нього з'являється упевненість у своїх силах, адекватна самооцінка. Відкритість до сприйняття нового, інтерес до уроку, бажання продемонструвати себе пробуджує творчий потенціал учня. Також емоційно-позитивний фон сприятливо позначається на працездатності учнів, ефективності педагогічних впливів, успішності та якості засвоєння навчального матеріалу" [5].

Педагогічна діяльність завжди знаходиться в тісному взаємозв'язку з творчістю. У своїх дослідженнях І. Андреева вказує на зв'язок між творчою особистістю вчителя і його позитивними емоціями: "Для напрацювання цих здатностей суттєву роль відіграє емоційний інтелект, бо творчі прагнення супроводжуються позитивно спрямованими емоціями" [1]. У концепції

"креативної емоційності" О. Яковлєва [9] стверджує, що усвідомлення людиною власної індивідуальності є не що інше, як усвідомлення власних емоційних реакцій і станів, які вказують на індивідуальне ставлення до того, що відбувається, і щоб розвивати творчість, необхідно мати справу з емоційним змістом.

Однак без розумного управління власними емоціями емоційність педагога може перетворитися в його ворога. Праця педагога сповнена напружених ситуацій і різноманітних чинників, що викликають підвищене емоційне реагування. Нерідко емоції педагога проявляються в невідповідний момент: у ситуаціях, коли потрібно проявити стриманість і холонокровність. Емоції починають керувати його поведінкою і діяльністю. Вони впливають на мислення й беруть участь у прийнятті рішення.

На фізіологічному рівні емоція супроводжується викидами гормонів. Чим сильніший викид – тим потужніша емоція, і тим складніше нею управляти. При емоційному перенапруженні людина починає поводитись неадекватно, що проявляється в агресивній формі (агресія до оточуючих і аутоагресія) або в пасивно-захисній формі (сльозах) (П. Симонов). Тривале перебування в емоційному напруженні призводить до погіршення самопочуття, зниження працездатності, появи синдрому "емоційного вигорання", а згодом – і до психосоматичних захворювань. Дезорганізуючий, руйнівний вплив негативних емоцій очевидний.

Педагогічна діяльність зобов'язує вчителя стримувати в собі спалахи гніву, долати негативні емоції, приймати зважені рішення. Однак спроби жорстко придушити емоції, контролювати їх і навіть намагання позбутися емоційності не знижують інтенсивності емоційного процесу й не завершуються успіхом. Варто обрати інший шлях – розвивати здатність розпізнавати, розуміти й усвідомлювати власні емоції та, спираючись на інтелектуальні можливості, управляти ними й таким чином будувати розумну поведінку і взаємодію з іншими людьми. Усі перераховані ознаки стосуються поняття "емоційний інтелект".

Список використаної літератури

1. Андреева И. Н. Эмоциональные особенности творческой личности. *Психология*. 2003. № 1. С. 51–60.
2. Бим-Бад Б. М. Педагогическая антропология. Одесса, 1998. 576 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ "Перун", 2004. 1440 с.
4. Выготский Л. С. Педагогическая психология. Киев, 1991. 480 с.
5. Гришук О. В. Емоційні компоненти професійної діяльності вчителя. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. Вип. 1. Том 2. С. 49–54.

6. Санникова О. П. Эмоциональность в структуре профессиональных свойств личности (на примере представителей социномических профессий) : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.01. Киев, 1996. 407 с.
7. Соціально-психологічний словник / авт.-уклад. М. Чапка, У. Контни. Мисловице, 2010. 519 с.
8. Шапар В.Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків : Прапор, 2005. 640 с.
9. Яковлева Е. Л. Эмоциональные механизмы личностного и творческого развития. *Вопросы психологии*. 1997. № 4. С. 27–32.

Н. В. Білоусова,

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри педагогіки, початкової освіти,
психології та менеджменту;

Л. О. Черняк,

студентка факультету педагогіки, психології,
соціальної роботи та мистецтв

(Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя)

Перевернуте навчання (flipped learning) у ЗВО під час підготовки вчителів початкових класів

Зміни, які відбуваються сьогодні в суспільному житті, вимагають розвитку нових педагогічних технологій, що орієнтуються на індивідуальний розвиток особистості, навичок самостійного навчання, формування вміння чітко вирішувати поставлені завдання. Такий підхід спонукає до впровадження в освітній процес альтернативних форм і способів освітньої діяльності. Серед них є технологія "переверненого навчання". Упровадження вказаної технології в навчальний процес досліджували Д. Бергман, О. Єльнікова, М. Курвітс, Е. Попов, А. Самс та інші [3].

Ідея "перевернутого навчання" зародилася в США в 2006 році. Засновник міжнародної освітньої мережі Салман Хан, пояснюючи матеріал шкільної програми своїм двоюрідним братам та сестрам, так захопився цією ідеєю, що з часом вирішив робити освітні відео й розміщувати результати своєї праці на каналі YouTube.

У 2007 році цей принцип був запропонований учням Вудландської школи в штаті Колорадо (США) двома вчителями-хіміками Джонатаном Бергманом та Аароном Самсом. Вони почали створювати короткі відеопідкасти з матеріалами лекцій, які учні мали переглядати вдома. Уроки ж присвячувались лабораторним роботам, а також відповідям на питання від учнів. У власних книгах "Перевернуте навчання, або як достукатися до кожного учня на уроці" розповідається про особливості технології та її можливості. Автори стверджують, що записати урок на відео їх спонукала необхідність витратити

багато часу на повторне пояснювання матеріалу учням, які пропустили тему. Згодом виявилось, що ці матеріали переглядають і ті учні, котрі були присутні на уроці. Дітям подобалося переглядати відео вдома у зручний для них час.

"Перевернене навчання" – це форма активного навчання, яка дозволяє "перевернути" звичний процес навчання таким чином: домашнім завданням для учнів є перегляд відповідних відеофрагментів із навчальним матеріалом наступного уроку, учні самостійно опановують теоретичний матеріал, а в класі час використаний на виконання практичних завдань [3].

"Перевернений клас" – це така педагогічна модель, у якій типова подача лекцій та організація домашніх завдань міняються місцями. Учні дивляться вдома короткі відеолекції, а у класі виконують вправи, створюють проекти, обговорюють проблемні питання, дискутують. Відеолекції розглядають як ключовий компонент у "переверненому" підході, їх готує вчитель і розміщує в Інтернеті [2].

"Перевернений" урок – це урок, який інвертує традиційні методи викладання: подача матеріалу проходить за межами закладу освіти, а домашня робота перенесена на урок або пару. Це не просто зміна навчальної послідовності. Таке заняття передбачає зміну власних педагогічних прийомів.

Педагоги виділяють переваги "переверненого навчання": зростання активності, розвиток співробітництва, персоналізація навчання, доступність інформаційно-комунікаційних технологій. Під час такого навчання здобувачі освіти стають більш відповідальними. Уже не можна принести готове списане домашнє завдання. Також не обмеженою є кількість переглядів відео.

Перевернена модель покладає більшу відповідальність за навчання на студентів, дає їм стимул для дослідження, експерименту.

Порівняймо традиційний та "перевернений" підходи до навчання.

Традиційний та "перевернений" підходи до навчання

	Традиційний підхід	"Перевернений" підхід
Учень	Пасивність. Робота за схемою "послухай-запам'ятай-озвуч".	Відповідальність за власне навчання. Взаємодія з усіма учасниками освітнього процесу. Осмислене навчання.
ІКТ	Використання технологій та веб-інструментів у навчанні.	Зміна методів та форм роботи засобами ІКТ.
Учитель	Передача знань, утримання дисципліни і порядку, контроль знань.	Тренер, консультант. Конструювання навчальної ситуації. Формування в учнів відповідальності за навчання.
Методи	Пасивні методи подачі навчального матеріалу: від учителя до учня.	Активні й інтерактивні методи навчання. Особистісно орієнтований підхід.
Структура	Подача теоретичного матеріалу від	Удома ознайомлення з теоретичним

навчального заняття	учителя. Недостатньо часу на закріплення знань.	матеріалом, в аудиторії вирішення та обговорення теми.
Роль учителя	Передає готові знання.	Супроводжує навчання, проєктує навчальну ситуацію.

Єдиної моделі "переверненого навчання" не існує. Термін широко використовується для опису структури практично будь-яких занять, які ґрунтуються на перегляді попередньо записаних занять із наступним їх вирішенням чи обговоренням [2].

Педагогам пропонують поступово вводити "перевернуте навчання", починаючи з окремих переглядів відео вдома. Роль викладача змінюється на тренера або консультанта.

Труднощі:

1. НЕ всі підготують домашнє завдання. Для таких здобувачів на занятті потрібно провести індивідуальне пояснення, включити в роботу груп.

2. Не всі мають доступ до технічних засобів навчання.

3. Можлива дезінформація. Потрібно давати конкретні посилання на конкретні джерела, гіперпосилання.

4. Володіння ІКТ.

5. Не у всіх групах можлива така форма навчання.

Під час "перевернутого навчання" у ЗВО потрібно:

1. Використовувати не більше 10 сторінок підручника за пару.

2. Попереднє ознайомлення студентів із новим навчальним матеріалом удома є обов'язковим.

3. На занятті використовувати короткі пояснення нового навчального матеріалу, складати схеми, таблиці тощо для узагальнення матеріалу.

4. Оцінювання відбувається під час виконання практичної роботи на занятті.

5. Виставлення оцінок як сукупної за знання теорії та практичні навички.

6. Запровадження засобів унеможливлення й невігідності списування.

7. Індивідуальний захист (здача) своїх практичних робіт.

8. Підготовка кейсів із такими рубриками: "прочитай", "проаналізуй", "запам'ятай", "подивись", "склади", "перепарфразуй", "розв'яжи" тощо.

9. Давати можливість кожному здобувачеві освіти виступити з доповіддю, презентацією тощо за результатами домашнього опрацювання матеріалу.

10. Обов'язковий зворотній зв'язок із викладачем на онлайн-платформі.

11. Створення авторських електронних матеріалів.

12. Установлення конкретних термінів виконання завдань учнями (дедлайн).

13. Запис електронних матеріалів на флешки, щоб учні мали змогу подивитися вдома за відсутності Інтернету.

14. Бути готовими до того, що не всі учні виконають удома завдання.

15. Обов'язкова диференціація навчального матеріалу.

16. Не сподіватися на визнання нової методики роботи колегами.

17. Постійне оновлення матеріалів методики.

18. Систематичне підвищення власної кваліфікації [4, с.115–116].

Отже, як результат використання такої методики: економія часу на парах для виконання практичних завдань і проєктів, можливість розібрати незрозумілі місця в навчальному матеріалі, отримання позитивних емоцій від навчання, покращення успішності тощо.

Список використаної літератури

1. Дишлева С. ІКТ-технології та їх роль в навчально-виховному процесі. URL: <https://osvita.ua/school/method/technol/6804/> (дата звернення: 16.11.22).
2. Пилипчук О. "Перевернене" навчання інформатики. URL: <http://osvita.ua/school/method/42677/> (дата звернення: 16.11.22).
3. Приходькіна Н. О. Використання технології "переверненого навчання" у професійній діяльності викладачів вищої школи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота.* 2014. Вип. 30. С. 141–144.
4. Садкіна В. І. Маленькі секрети учительського успіху. Навчаємо з радістю. Харків : Основа, 2018. 144 с.

І. В. Голубовська,

кандидат філологічних наук, доцент
кафедри початкової освіти та культури фахової мови
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Шукач квітів, що цвітуть в океані: пам'яті поліського дитячого письменника Миколи Яненка

Сучасний учитель початкових класів має проводити літературно-краєзнавчі уроки, тому що саме такі заняття поглиблюють любов учнів до "малої батьківщини", сприяють переростанню її в усвідомлене почуття патріотизму, формують естетичні самки.

Олена Ящук справедливо вважає, що вивчення творів краян стимулює читацький інтерес, виховує патріотичні почуття, національну гідність, гордість за свій край, шанобливе ставлення до талановитих людей [3, с. 276]. Житомирщина славиться багатими літературними традиціями, особливо в царині красного письменства для дітей.

Творча спадщина поліського прозаїка Миколи Михайловича Яненка (1941 – 2020) добре відома широким читацьким колам. Його оригінальний набуток захоплює увагу незвичайною тематикою, небуденними персонажами та непересічними життєвими ситуаціями, в які потрапляють герої. Усю свою

творчість талановитий письменник-мариніст спрямовував на розкриття загадкового, мінливого, часом небезпечного, але такого привабливого світу моря та його мешканців.

Микола Михайлович народився 7 жовтня 1941 року на Житомирщині, в селищі Попільня. Життя літератора – яскравий приклад того, як людина, що має велику мрію, робить усе, аби ця мрія стала реальністю. Закоханий у море поліщук здобув профільну освіту в Одеському морехідному училищі рибної промисловості, на риболовецьких траулерах ловив рибу в Тихому та Північно-Льодовитому океанах, працював на Далекому Сході та Крайній Півночі. Особливий досвід роботи в дуже суворих умовах, спілкування з мужніми й шляхетними північанами, знайомство з унікальним рослинним і тваринним світом тундри та холодних морів – усі ці чинники не тільки розширювали уявлення Яненка про навколишнє середовище, а й сприяли формуванню творчої манери самобутнього письменника-мариніста.

Морська тематика стала провідною для всієї творчості Миколи Яненка. Його книжки "Дім серед хвиль", "Подарунок гарпунера", "Дорога до північних оленів", "На крижині Ука", "Діти з океанського берега", "Хай буде шторм", "Слідами уссурійського тигра" ввійшли до золотого фонду новітньої української дитячої літератури.

У 1996 році вийшла друком збірка оповідань Миколи Яненка "Цвітуть в океані квіти"; через два роки літератор був удостоєний премії імені Лесі Українки – найвищої нагороди для вітчизняних дитячих письменників. Збірка складається з трьох окремих розділів: "Цвітуть в океані квіти", "Боцман Бородай", "Один серед снігів".

Хоча, на перший погляд, тісного зв'язку між розділами немає, таке упорядкування книжки не є випадковим. Насамперед тексти об'єднані морською тематикою: перші два розділи безпосередньо показують морські подорожі; герой третього розділу – Петро Мірошников проводить дев'ять місяців на безлюдному Білому острові, з усіх боків оточеному водами суворого Карського моря. Другий важливий аспект: усі герої Яненка за будь-яких умов неодмінно виконують свої професійні обов'язки; це люди, безмежно віддані улюбленій справі. Окрім того, практично в кожному творі автор наголошує на значущій проблемі: гармонії людини й природи, їх взаємозалежності. Прозаїк закликає оберігати навколишній світ.

У I розділі "Цвітуть в океані квіти", що дав назву всій збірці, йдеться про пригоди юного матроса, котрий відправився у своє перше плавання на риболовецькому траулері. Такий ракурс сприймання дає змогу читачеві разом із недосвідченим героєм пройти різні етапи його професійного дорослішання й становлення, розгорнути нові сторінки таємничої книги моря, які вже добре відомі бувалим матросам, і тому для них не такі вже й цікаві.

Створенню атмосфери загадки та інтриги сприяють й абсолютно всі назви оповідань: "Золото з океану", "Втеча", "Сонячної ночі", "Незвичайний меч на згадку", "Спасибі вам, дельфіни!", "Несподіваний гість", "Як відвели біду", "Зустріч на екваторі", "Дім на хвилях", "Мандрівник з країни Китанії", "В

Моржевій бухті", "Цвітуть в океані квіти". І письменник майстерно зберігає інтригу до самого кінця. Так, золотом з океану виявився не дорогоцінний метал, а "золота рибка" – окунь. Досвідчені рибалки по-доброму жартують із збентеженим оповідачем, стверджуючи, що нібито на блискіт риб'ячої луски вплинуло справжнє золото, бо, мовляв, окунь плаває біля Аляски. А от риба, яка водиться біля Чукотки, чорна-чорнісінька через тамтешнє вугілля.

Назва оповідання "Сонячної ночі" ламає традиційні уявлення про обертання нашої планети навколо осі. Заінтригований читач дізнається про те, що події твору відбувалися довгожданого полярного дня, і в цей час сонце справді світить цілодобово.

Поетична назва "Цвітуть в океані квіти" стала своєрідним ключем до розуміння всього авторського задуму. В однойменному оповіданні йдеться про дивовижно прекрасні океанські "квіти", які наступного дня перетворилися на тонесеньку коричневу гілочку: їхній кораловий цвіт не витримав свіжого повітря. На згадку про витончену красу залишилися лише ніжні пахощі в каюті. І хоча квітам не судилося довго оздоблювати цей світ, радість, яку вони принесли, надовго залишиться в серці читача.

В оповіданні "Спасибі вам, дельфіни!" реалізується наскрізна у творчості Яненка ідея гармонії людини й природи. Симпатичні тварини регулярно супроводжують моряків через небезпечну Сангарську протоку, бо "таку вже вони мають гарну вдачу" [2, с. 10]. І люди глибоко вдячні добрим дельфінам за їхню турботу.

У II розділі книжки йдеться про історії з життя боцмана Андрія Прокоповича Бородая. Знайомство з головним героєм відбувається в оповіданні "Вимушена посадка". Твір має незвичну композицію, бо передісторія займає стільки ж місця, скільки сумарно й усі інші сюжетні елементи. Така структура тексту відповідає авторському задумові, адже в експозиції нам презентують склад новопризначеної команди корабля. Демонструючи перше враження, яке справляє боцман на своїх підлеглих, письменник іронічно руйнує усталені стереотипи. Моряки попервах не звернули уваги на непоказного чоловіка, що стояв за високим статечним капітаном. "Він видався зниковілим, несміливим, на його поцяцькованому веснянками обличчі жеврів рум'янець" [2, с. 22]. Досвідчені рибалки навіть прийняли незнайомця за страхового агента чи експедитора плодоовочевої бази. Матрос Грабчук уїдливо поцікавився, чи, мовляв, боцман не ганявся за тюлькою в Азовському морі (принизливо звучать Грабчукові припущення і про "непрестижну", зовсім не екзотичну дрібненьку рибу, і про тепле, мілке, а головне – вітчизняне море, і про сам факт гонитви за примітивною тюлькою). Однак моряки, почувши прізвище "Бородай", змінюють своє ставлення, тому що Андрій Прокопович – постать на флоті легендарна.

У другій частині автор відтворює непросту життєву ситуацію, яку, на перший погляд, неможливо виправити. Та завдяки кмітливості, мужності й професійній майстерності боцмана екіпаж гелікоптера, котрий мимовільно

приземлився на вершині височеного айсберга, отримав таке необхідне пальне й був урятований.

Сюжет оповідання "На краю землі" будується навколо неординарної події – порятунку величезного кита, який опинився на мілині. Відчайдушний боцман не побоявся залізти на спину морського гіганта та причепити товстий канат до його хвоста. Траулер витягнув кита на глибину, і тварину врятували. Автор щиро захоплюється небайдужістю людей, їх милосердям. Особливо зворушливим є епізод спілкування Бородає із стареньким чукчею, котрий першим знайшов кита й намагався повідомити про це морякам, не знаючи мови. З ініціативи боцмана герої порозумілися за допомогою малюнків.

В оповіданні "Радіограма" Яненко показує Андрія Прокоповича як хорошу й чуйну людину. Бородає звернув увагу на сумний настрій юного матроса Стукова. З'ясувавши, що хлопець давно не отримував звісток від коханої Ніни, боцман потайки докладає певних зусиль для вирішення непорозуміння. Отримавши вітання від дівчини, яке та передала Стукову в довгожданій радіограмі, Андрій Прокопович так пояснив свій вчинок: "Мені завжди не по собі, коли поряд зі мною хтось сумує..." [2, с. 35]. Більш того, боцман – справжній професіонал, котрий добре розуміє, наскільки важливо, щоб кожний член екіпажу почувався комфортно в тривалій подорожі, а на судні слід підтримувати гарний мікроклімат. Знервований матрос не буде ефективно працювати, і це може мати негативні наслідки для всього екіпажу. Тож на прикладі невігядливої історії автор показує роль і значення кожної людини в житті колективу.

Особливе місце в структурі книжки займають оповідання циклу "Один серед снігів". Головний герой – мисливець на полярних песців Петро Мірошников. Власне, ця інформація необхідна для пояснення причин перебування персонажа протягом дев'яти місяців в екстраординарних умовах Крайньої Півночі. Оскільки книжка адресована дитячій аудиторії, на жорстоких деталях процесу полювання автор, звісно, не наголошує.

Аналізуючи оповідання з циклу "Один серед снігів", Я. Поліщук акцентує на пізнавальному моменті. Письменник, мов мудрий учитель, розкриває читачеві прості життєві істини: по тундрі влітку не поспішиш, бо треба остерігатися твані; єдиний орієнтир напрямку руху в білій пустелі увсебіч – це вітер; для собак слина є заміником ліків; морський закон – допомогти потерпілому; у безвиході варто шукати способи подолати труднощі [1].

Цикл "Один серед снігів" розкриває таємниці дивовижного світу тундри. Так, в оповіданні "Про гриби, які вищі за дерева" на юного читача чекає черговий сюрприз від Микола Яненка: виявляється, у тундрі ростуть не очікувані гігантські гриби, а крихітні карликові дерева. Петро Мірошников біля грибів знайшов мініатюрне деревце: "Притиснувшись до землі, поряд росла берізка. Вона схожа на невеличку молоденьку гілочку. Тільки білизна в неї аж потьмяніла. Ніби хтось сірим палом обсипав" [2, с. 42].

В оповіданні "Смачна крижина" йдеться про те, як "одного серпневого ранку на острів Білий навідалась зима" [2, с. 46]. Автор показує реакцію різних

тварин на несподіваний приморозок. Особливе завзяття викликали перші крижинки, адже в солоному морі лід утворюється тільки з прісних краплин. Мисливець Мірошников також із задоволенням покуштував чаю з талої води. Тож у тундрі і крижина може смакувати.

Отже, збірка оповідань Миколи Яненка "Цвітуть в океані квіти" розкриває незбагненну красу й багатство водних просторів, показує дітям життя в суворих умовах Крайньої Півночі, розповідає про істинних героїв нашого часу. Прозаїк учить юних читачів цінувати й берегти кожну живу істоту, творити добро, бути милосердними.

Список використаної літератури

1. Поліщук Я. Яненко Микола. *Редакторський практикум : літературні портрети сучасних українських письменників : студентські дослідницькі роботи* / упоряд. В. І. Башманівський. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. Випуск 2. С. 233–248. URL: http://eprints.zu.edu.ua/11459/2/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%89%D1%83%D0%BA_%D0%AF.pdf (дата звернення: 14.02.2022).
2. Яненко М. Цвітуть в океані квіти : оповідання. Житомир : Полісся, 1996. 55 с.
3. Ящук О. Вивчення творчості Марії Пономаренко на уроках позакласного читання в початковій школі. *Майстерність комунікації у мистецькій і професійній освіті*. Житомир : ФОП "Н. В. Левковець", 2020. С. 276–278.

І. І. Киричок,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя)

Формування образного мовлення майбутніх учителів початкових класів

Процес очевидних змін, які відбуваються на початку XXI століття в економічній, політичній, духовній, освітній сферах України, гостро ставить перед колективом ЗВО відповідальне завдання – необхідність не тільки здійснювати професійне навчання, а й виховувати грамотних, духовно збагачених, національно свідомих фахівців, рівень знань яких відповідав би зростаючим до них вимогам суспільства. Суспільство висуває нові вимоги до комунікативної, мовної освіти й мовленнєвої підготовки майбутніх учителів початкової школи, оскільки обов'язковою умовою їхньої успішної навчальної і майбутньої діяльності є знання логічних основ різних видів спілкування, володіння культурою ділового, професійного мовлення, без якого не можлива продуктивна діяльність класовода. Саме тому актуалізується потреба звернення

до проблеми мовного розвитку особистості майбутнього вчителя початкових класів.

Наш досвід викладання та емпіричні спостереження дозволили виявити той факт, що майбутні вчителі практично не користуються образними засобами мови для надання виразності, яскравості, стилістичної доцільності. Причиною цього є формальний підхід до формування образності мовлення студентів у межах традиційного навчання, подолати який можливо, застосувавши відповідну методика, спрямовану на розвиток у здобувачів мовного чуття та інтуїції, формування образного компонента мовної здібності.

Сутність поняття "образне мовлення" пов'язують зі змістом дотичних термінів "образ", "образність", "образність мови", "образність мовлення".

Г. Винокур, М. Пентилюк, Д. Розенталь, І. Фоміна та ін. поняття "образність" тлумачать як здатність до вираження наочно-чуттєвих уявлень за допомогою мовних засобів й оперування наочно-образними уявленнями, які з'являються й перетворюються у свідомості особистості [2, с.72].

За І. Фоміною, образне мовлення є якістю виразного мовлення, яке передбачає здатність викликати в уяві наочно-чуттєві уявлення за допомогою спеціальних мовних засобів, тобто слів, словосполучень, мовних конструкцій, що сприяють створенню мовцем словесного образу. Показниками образності мовлення, на думку Т. Мельник, М. Пентилюк, З. Франко є різноманітні засоби: фонетичні (алітерація, звукові анафора й епіфора, асонанс, звуконаслідування); елементи інтонаційної виразності (логічний наголос, мелодика, паузація тощо); лексико-семантичні (багатозначні слова, метафори, синоніми, антоніми, омоніми, гіпербола, словесні анафора й епіфора тощо); синтаксичні (крилаті вислови, паралелізм, інверсія, риторичне запитання тощо); словотворчі виразні засоби (створення індивідуально-авторських неологізмів); а також фразеологічні, граматичні виражальні засоби [2, с. 73].

Формування образного мовлення майбутніх учителів початкових класів є складним та довготривалим процесом, який під час навчання у ЗВО можна здійснювати на кожному практичному, лабораторному занятті, під час позааудиторних форм. Проте найбільш оптимальним цей процес є під час занять із курсів "Дитяча література", "Методика навчання літературного читання", "Основи культури та техніки мовлення", "Теорія та методика ораторського мистецтва".

Оскільки мовленнєва культура залежить від знань і володіння нормами літературної мови, умінь застосування виражальних засобів мови у процесі спілкування згідно з метою і змістом висловлювання, то процес формування образного мовлення майбутніх учителів у вищому закладі освіти повинен бути комплексним та поетапним [1]:

- 1) Засвоєння образного українського слова під час вивчення та аналізу спадщини українських письменників у курсі "Дитяча література".
- 2) Вивчення та свідоме засвоєння норм української мови, формування умінь застосування граматичних, лексичних, фонетичних, морфологічних та

синтаксичних засобів образності мовлення під час опанування дисципліни "Основи культури та техніки мовлення".

- 3) Формування знань щодо сутності та засобів образності мовлення, ефективних засобів, методів та прийомів роботи з розвитку образного мовлення молодших школярів; формування знань про особливості образного, ейдетичного мислення здобувачів початкової освіти як передумови розвитку образного мовлення у процесі засвоєння курсів "Методика навчання літературного читання", "Методика навчання української мови".
- 4) Формування вмінь, навичок та керівництва художньо-мовленнєвою діяльністю молодших школярів під час виробничої та стажувальної практик студентів.

Засвоєння системи знань про теоретико-методологічні засади педагогічної риторики, основні етапи її становлення та розвитку; узагальнення досвіду проведення публічного виступу учителем у курсі "Теорія та методика ораторського мистецтва".

Формування образності мовлення студентів під час їхньої професійної підготовки відбувається в тісному зв'язку з опануванням курсів "Методика навчання літературного читання", "Методика навчання української мови", що створює можливості для свідомого засвоєння виражальних можливостей мови та методики керівництва художньо-мовленнєвою діяльністю учнів.

Використання викладачем інтерактивних методів навчання, зокрема рольових та ділових ігор, комунікативних, риторичних вправ, риторичних задач забезпечуватиме вдосконалення виразності мовлення студентів, яка залежить від їхнього лексичного багатства, емоційності, інтонаційної багатбарвності, здатності урізноманітнення синтаксичної організації текстів.

Використання завдань різного типу є ефективним способом удосконалення в майбутніх учителів образного мовлення. Типологія таких завдань, наприклад, під час вивчення курсу "Теорія та методика ораторського мистецтва" може бути представлена в такий спосіб:

- 1) завдання аналітичного характеру, які допомагають виявити та урізноманітнити синтаксичну та лексичну організацію текстів різних типів;
- 2) завдання проєктивно-моделюючого характеру, пов'язані з:
 - а) трансформацією пояснювального тексту підручника з "Української мови та читання" в усне пояснювальне висловлювання (з елементами діалогізації), де будуть використані прийоми аналогії (в тому числі образні) для розкриття абстрактних складових теми;
 - б) перетворенням усних науково-навчальних текстів пояснювально-ілюстративного характеру в тексти частково-пошукової та пошукової спрямованості;
 - в) прогнозуванням і відновленням структурно-сміслових частин тексту, яких бракує;

г) виокремлення та виправленням в текстах помилок, недоліків (психолого-дидактичного, етичного, методичного, структурно-сислового, власне мовного характеру);

д) трансформацією текстових фрагментів, що є комунікативно-невдалими діалогами, етичними сценаріями, з метою їх удосконалення;

е) самостійною розробкою і частковим продукуванням тексту науково-навчального діалогу з використанням різноманітних мовних засобів: фонетичних; лексико-семантичних, синтаксичних словотворчих, фразеологічних, граматичних.

Список використаної літератури

1. Окуневич Т. Г. Формування образності мовлення студентів-філологів у процесі професійної підготовки. URL: <http://nvd.luguniv.edu.ua> > archivPDF (дата звернення: 19.11.2022).
2. Фоміна І. Л. Роль образності мовлення під час навчання. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. Філологія*. 2014. № 11. Т. 1. С. 72–74.

І. М. Коновальчук,

кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри початкової освіти та культури фахової мови
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Використання інтерактивних технологій у формуванні фахових компетентностей майбутніх учителів початкових класів

У низці законотворчих і нормативних документів: Законах України "Про освіту" (2017), "Про вищу освіту" (2014); "Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року" (2012), Концепції "Нова українська школа" (2018), Концепції розвитку педагогічної освіти (2018), Професійному стандарті "Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти" (2018) та ін. виокремлено нові завдання та критерії фахової підготовки спеціалістів. Так, у Професійному стандарті "Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти" (2018) представлений перелік та опис загальних і професійних компетентностей учителя. Компетентність визначається як динамічне поєднанням знань, навичок, умінь, досвіду та здібностей, які лежать в основі кваліфікації фахівця. До загальних компетентностей учителя початкових класів віднесена громадянська компетентність; соціальна компетентність; культура самовираження; лідерська компетентність; підприємницька компетентність. До професійних компетентностей увійшли: мовно-комунікативна; предметно-методична; інформаційно-цифрова; психологічна; емоційно-етична; педагогічне

партнерство; інклюзивна; здоров'язбережувальна; проєктувальна; прогностична; організаційна; оцінювально-аналітична; інноваційна; рефлексивна; здатність до навчання впродовж життя [1].

Теорія і практика професійної підготовки педагогів у контексті інноваційних змін у системі загальної середньої освіти, зокрема в початковій школі, представлені в дослідженнях О. Антонової, Г. Балла, С. Вітвицької, О. Вознюка, О. Дубасенюк, І. Гавриш, К. Дурай-Новакової, Л. Зданевич, І. Зязюна, І. Коновальчука, В.Кременя, Т. Левовицького, А. Линенко, С. Литвиненко, О. Пехоти, Д. Чернілевського та ін.

Проблема досліджень сутності та структури педагогічної технології перебуває в центрі уваги науковців: В. Безпалька, Е. Бережної, В. Бондаря, Б. Блума, С. Гончаренка, І. Дичківської, В. Дорошенка, А. Нісімчука, О. Падалки, І. Прокопенка, О. Савченко, І. Смолюка, О. Шпака та ін.

Використання інтерактивних технологій в освітньому процесі представлено в розвідках О. Пехоти, Л. Пироженко, О. Пометун, В. Рибальського, Т. Сердюк, А. Смолкіна, П. Шевчука та ін.

Мета статті: проаналізувати особливості використання інтерактивних технологій у формуванні фахових компетентностей майбутніх учителів початкових класів.

Поняття "технологія" має неоднозначне трактування. Історично воно пов'язане з технічним процесом і тлумачиться як сукупність знань про засоби і способи обробки матеріалів, як мистецтво оволодіння процесом, у результаті чого уособлюється. Технологія як процес дає відповідь на запитання "Як зробити, з чого і якими засобами?". Науково-технічний прогрес розширив можливості людини, з'явилися нові технології (індустріальні, інформаційні, соціальні, екологічні та інші), що мали потужний навчальний ресурс із властивими їм методиками, які стають невід'ємними складниками освітнього процесу.

У "Тлумачному словнику сучасної української мови" поняття "технологія" визначається як сукупність знань, відомостей про послідовність окремих виробничих операцій у процесі виробництва чогось; навчальний предмет, що викладає ці знання, відомості; сукупність способів обробки або переробки матеріалів, виготовлення виробів, проведення різних операцій тощо [2, с. 1449].

Авторство ідеї технологізації освіти належить Я.-А. Коменському, який заклав основи інтерактивного (взаємного) та проблемного навчання, створив передумови для інтерактивних і проєктних технологій.

У сучасних психолого-педагогічних словниках педагогічна технологія визначається, як системний метод створення, застосування й визначення всього процесу викладання та засвоєння знань з урахуванням технічних і людських ресурсів та їх взаємодії, завдання якого – оптимізація форм освіти [3, с. 415].

На думку О. Пометун, Л. Пироженко, педагогічна технологія – набір процедур, які поновлюють професійну діяльність учителя й гарантують запланований результат [4, с. 24–34]. За формулюванням М. Ярмаченка, – це сукупність засобів і методів відтворення теоретично обґрунтованих процесів

навчання й виховання, що дозволяють успішно реалізувати поставлені освітні цілі [5, с. 424]. На думку О. Пехоти, педагогічні технології відображають прийняту в певній країні світу систему освіти, її загальну цільову і змістовну спрямованість, організаційні структури й форму, відбиті в державних нормативних документах, зокрема – в освітніх стандартах [6, с. 32]. І. Коновальчук зазначає, що сутнісною характеристикою педагогічної технології є проектування й реалізація нових способів діяльності, які більш ефективні порівняно з наявними [7, с. 178].

Отже, педагогічна технологія – це науково обґрунтований та практично перевірений спосіб організації освітнього процесу, в якому конкретизовано порядок, алгоритми, зміст, форми, методи, засоби, умови діяльності його суб'єктів таким чином, щоб забезпечити досягнення поставлених цілей.

Ознаки педагогічних технологій поділяються на загальні, які притаманні будь-якій технології (процесуальність, наявність сукупності методів вимірювання стану об'єкту, спрямованість на проектування й використання ефективних та економічних процесів) та специфічні (системність, науковість, концептуальність, спрямованість на гарантоване досягнення цілей, структурованість, алгоритмічність, керованість, ефективність, відтворюваність) [7, с. 179–180].

Однією з найважливіших проблем у галузі технологізації освіти є створення класифікацій. І. Підласий розрізняє продуктивну, поблажливу та партнерську технології [7]. І. Прокопенко та В. Євдокимов за трьома ознаками (цільова орієнтація, характер стосунків викладача та студента, організація навчання) виокремили три групи технологій: педагогічні технології за цільовою орієнтацією; педагогічні технології за характером взаємин між учителем і учнем; педагогічні технології за способами організації навчання [8]. М. Михайліченко, Я. Рудик виділяють такі інноваційні педагогічні технології навчання: педагогічна технологія критичного мислення; технологія навчання як дослідження; інтегральна педагогічна технологія; технологія розвивального навчання; технології формування творчої особистості; технологія особистісно орієнтованого навчання; проєктна технологія; технологія диференційованого навчання; технологія модульно-розвиваючого навчання; технологія групового навчання; технології індивідуалізації процесу навчання [8, с. 71–73].

Особливо місце серед навчальних технологій посідає інтерактивне навчання, тобто діалогове, взаємодіюче. О. Пометун зазначає, що інтерактивними можна вважати технології, в основі яких лежить активна взаємодія суб'єктів навчання. Вони надають можливість на підставі внеску кожного з учасників у спільну діяльність отримати нові знання й організувати корпоративну діяльність, починаючи від окремої взаємодії двох-трьох осіб поміж собою і до широкої співпраці багатьох [9].

У своїх дослідженнях Л. Пироженко та О. Пометун виокремлюють чотири групи інтерактивних технологій, залежно від мети заняття та форм організації навчальної діяльності: інтерактивні технології кооперативного навчання; інтерактивні технології колективно-групового навчання; технології ситуативного моделювання; технології опрацювання дискусійних питань [4].

У контексті оновлення змісту освіти в ЗВО відбувається перехід до активних форм навчання, зростає зацікавленість у інноваційних технологіях навчання, зокрема інтерактивних.

Інтерактивні методи можуть застосовуватися під час організації викладачем різних видів роботи зі студентами, зокрема: організація тематичних занять; тимчасових творчих груп у процесі роботи над навчальним проектом; формування портфоліо студента; проведення дискусій; моделювання ситуацій, конкурсів практичних робіт, презентацій, навчальних тренінгів, створення освітніх ресурсів (тренінгових матеріалів, творчих робіт, аудіо- і відеоматеріалів) тощо.

У процесі такого навчання студенти виявляються залученими до процесу пізнання, мають можливість активно аналізувати, обговорювати, порівнювати навчальну інформацію, демонструвати, моделювати, взаємодіяти з іншими, обмінюватися думками, ідеями, пропозиціями, а викладач стає організатором спільної діяльності, ділової співпраці, творчого пошуку, створює атмосферу ширості, поваги.

Для формування в майбутніх учителів початкових класів фахових компетентностей, актуалізації в них мотивів оволодіння необхідними знаннями й уміннями, активізації навчально-пізнавальної діяльності доцільно використовувати активні та інтерактивні технології навчання (проблемні, дискусійні лекції, евристичні бесіди, дискусії, мозкові штурми, ділові та рольові ігри, моделювання педагогічних ситуацій, використання кейс-технологій, імітаційні тренінги, вирішення професійно-орієнтованих педагогічних задач, інтерактивний театр, проведення відеоконференцій; "Круглий стіл", "Мозковий штурм" та ін.) [9, с. 63–66].

Для успішного використання інтерактивних технологій у процесі формування компетентностей майбутніх учителів початкових класів слід дотримуватись таких вимог: позитивний взаємозв'язок між членами групи, розуміння користі спільної роботи і спілкування; неопосередкована взаємодія; індивідуальна відповідальність; оволодіння навичками колективної діяльності, міжособистісної взаємодії; оцінювання дій оточуючих і власної поведінки тощо. Інтерактивні технології навчання активізують пізнавальну діяльність студентів, сприяють самостійному пошуку знань, самоорганізації, самовдосконаленню, саморозвитку, самоосвіті майбутніх фахівців.

Професійні стандарти в галузі освіти передбачають підготовку висококваліфікованих фахівців, які володіють загальними та професійними компетентностями, здатних інтегрувати теоретичні знання і практичні вміння, володіти новими технологіями тощо. Застосування інтерактивних технологій навчання дає можливість підвищити пізнавальну активність студентів, мотивацію, розвинути здатність до творчості, критичного мислення, до відмови від стереотипів, що є обов'язковою передумовою конструктивної міжособистісної взаємодії тощо. Отже, впровадження в освітній процес інтерактивних технологій навчання сприяє формуванню професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі ми вбачаємо в розробці спеціальних методик для формування професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів засобом інтерактивних технологій.

Список використаної літератури

1. Професійний стандарт "Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти", 10.08.2018. №1143. URL: <http://nus.org.ua/wp-content/uploads/2018/08/20180815.pdf>
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ – Ірпінь : ВТФ "Перун", 2005. 1728 с.
3. Сучасний психолого-педагогічний словник / авт. кол. за заг. ред. О. І. Шапран. Переяслав-Хмельницький : Домбровська Я. М., 2016. 473 с.
4. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук. метод. посібн. Київ : А.С.К., 2004. 192 с.
5. Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченка. Київ : Педагогічна думка, 2001. 516 с.
6. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота та ін. ; ред. О. М. Пехота. Київ : А.С.К., 2004. 256 с.
7. Коновальчук І. І. Теорія і технологія реалізації інновацій у загальноосвітніх навчальних закладах : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 464 с.
8. Михайліченко М. В., Рудик Я. М. Освітні технології : навчальний посібник. Київ : ЦП "КОМПРИНТ", 2016. 583 с.
9. Коновальчук І. М. Інтерактивні методи підготовки майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з дітьми та батьками. *Майстерність комунікації у мистецькій і професійній освіті* : у 2-х ч. / за заг. ред. Н. Є. Колесник, О. М. Піддубної, О. М. Марущак. Житомир, 2020. Ч. II. С. 60–63.

Т. С. Фасолько,

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри педагогіки, дошкільної та початкової освіти
(Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка)

Використання активних методів навчання у фаховій підготовці майбутніх учителів НУШ

Запити суспільства щодо якості професійної підготовки вчителя початкової школи визначаються сучасним станом розвитку початкової освіти, тими перетворювальними процесами, що відбуваються в освіті загалом. Концепція НУШ, професійний стандарт учителя початкових класів визначають набір тих необхідних професійних компетентностей, які даватимуть педагогу можливість реалізувати заявлені вимоги і здійснити реальні перетворення в

системі початкової освіти, а не лише формально озвучити їх відповідність сучасним законодавчо-нормативним документам, що регулюють діяльність початкової ланки освіти [2; 5].

Ми сьогодні є свідками й учасниками якісних змін та перетворень у системі освіти. Саме випускники закладів вищої освіти здійснюватимуть реформування початкової ланки освіти, що покликане докорінно змінити стиль діяльності педагога, визначити її основну мету, спрямовану на формування не лише системи наукових знань, а й широкої компетентності випускника початкової школи. Тому проблема професійної підготовки майбутнього вчителя НУШ є першочерговим завданням для закладів вищої освіти, а подекуди і справжнім викликом, адже існують певні суперечності між усталеною методикою викладання професійних дисциплін у вищій школі та готовністю випускника бути носієм змін, відповідати запитам щодо професійних та особистісних якостей сучасного учителя. Тому у процесі фахової підготовки здобувачів освіти різних спеціальностей, а особливо педагогічних, чітко окреслюється проблема вибору та впровадження сучасних методів та засобів навчання в освітній процес ЗВО.

Реформування вищої освіти в Україні здійснюється в аспекті її інтеграції в європейський освітній простір. Це зумовлює акцент на підготовці в сучасних закладах вищої освіти конкурентоспроможного людського капіталу, здатного забезпечити належний розвиток країни, сприяти самореалізації особистості з метою забезпечення потреб держави у висококваліфікованих фахівцях [1; 2].

Проблеми професійної підготовки майбутнього педагога окреслено в дослідженнях В. Беспалько, М. Євтуха, І. Зязюна, Н. Ничкало та ін. Теоретико-методологічні та дидактичні аспекти підготовки сучасного учителя початкових класів висвітлені в дослідженнях С. Вітвицької, О. Дубасенюк, М. Оліяр, О. Савченко, Т. Шанскової та ін.

У контексті означених запитів суспільства виникає потреба зміни основних концептуальних засад діяльності ЗВО в умовах сьогодення. Сучасна парадигма вищої освіти проголошує як визначальні в підготовці майбутніх фахівців ідеї студентоцентрованого навчання; компетентнісного підходу в побудові та реалізації освітніх програм; навчання, орієнтованого на вихід та результат. Таким чином, загострюється потреба докорінної зміни освітніх стратегій, впровадження ідей діяльнісного підходу у практику сучасних закладів вищої освіти.

Найбільш виразною в означеному аспекті є потреба осучаснення методів роботи із студентською молоддю, забезпечення можливості оволодіння комплексом необхідних компетентностей та результатів навчання, які забезпечать сучасному випускнику можливість бути конкурентоспроможним у своїй професії, реалізувати та найбільшою мірою розвинути власний професійний потенціал [3; 4; 6].

У процесі підготовки фахівців для початкової освіти, як і інших спеціальностей, доцільно змінювати концептуальні підходи до організації процесу фахової підготовки студентів. Організація навчання, орієнтованого на

засвоєння й відтворення книжкових знань, яка донедавна була превалюючою у вузівській підготовці, зводить процес освіти до запам'ятовування певного комплексу теоретичних знань, однак не забезпечує творчого розвитку особистості майбутнього фахівця, його здатності до творчого осмислення та використання набутих у процесі навчання знань, умінь та навичок.

Активні методи навчання мають значно вищий розвивальний потенціал у порівнянні з традиційною системою здобуття освіти. В означеному аспекті вихідними в підготовці фахівців є проблеми розвивального навчання та вибору відповідних методів організації навчальної діяльності. Активні методи організації навчальної діяльності студента передбачають перетворення засвоєних знань на матеріал та засіб його мислительної діяльності.

У педагогіці виділяють такі групи активних методів навчання: методи програмованого навчання, методи проблемного навчання та інтерактивні методи навчання. Особливий інтерес у студентів викликає використання інтерактивних методів організації навчальної діяльності, до яких відносять евристичну бесіду, метод дискусії, метод "ділової гри", "круглого столу", конкурси практичних робіт тощо. Вони покликані конструювати навчальну діяльність студентів і перетворюють її у навчально-виховну та розвивальну.

Ідея визначальної ролі активності особистості в її власному розвитку й необхідності стимулювання активності у процесі освіти стала загально визнаною. Активні методи навчання – це навчання діяльністю. Поза діяльністю не формуються та не розвиваються здібності. Саме в активній діяльності студенти опановують необхідні для їхньої професії знання, вміння, навички, розвиваються творчі здібності. В основі активних методів лежить діалогічне спілкування як між викладачем і студентом, так і між самими студентами. А в процесі діалогу розвиваються комунікативні здатності, вміння вирішувати проблеми колективно. Активні методи навчання спрямовані на залучення до самостійної пізнавальної діяльності, покликані викликати особистісний інтерес до рішення яких-небудь пізнавальних завдань, можливість застосування отриманих знань на практиці.

Оволодіння навчальним матеріалом, розвиток і виховання особистості в освітньому процесі відбувається лише за умови прояву її високої активності в навчально-пізнавальній діяльності. Організована діяльність, у якій студент бере участь без бажання, практично не розвиває. Роль активних методів навчання в освітньому процесі не можливо переоцінити тому, що вони зв'язані з питанням особливості формування позитивних навчальних мотивів, особистих якостей студентів, дійових цілей.

Особливим потенціалом володіють методи інтерактивного навчання, яким властиві колективні дискусії, навчально-ділові ігри, сценарії діалогів та полілогів у процесі колективного вирішення проблем.

В. Лозова, С. Золотухіна, В. Гриньова вважають диспут, дискусію, "мозковий штурм", аналіз конкретних педагогічних ситуацій, рольові та ділові ігри активними методами навчання в педагогіці вищої школи. Методом "мозкового штурму" вважають спосіб колективного продукування ідей, який

формує вміння зосереджувати увагу на якійсь вузькій меті. Використовуючи метод "мозкового штурму", студенти працюють як "генератори ідей"; при цьому вони не стримуються необхідністю обґрунтування своїх позицій та позбавлені критики, адже за цих умов немає "начальників" і "підлеглих", є лише експерти в кожній групі студентів, які фіксують, оцінюють та вибирають кращі ідеї.

Отже, методи активного навчання використовуються для тренування та розвитку творчого мислення студентів, формування в них відповідних практичних умінь та навичок. Вони стимулюють і підвищують інтерес до занять, активізують та загострюють сприймання навчального матеріалу і таким чином більш дієво сприяють оволодінню студентами фаховими компетенціями, що є метою професійної підготовки сучасного фахівця.

У професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів у Кременецькій обласній гуманітарно-педагогічній академії ім. Тараса Шевченка науково-педагогічними працівниками кафедри педагогіки, дошкільної та початкової освіти застосовуються методи активного навчання студентів. Це має позитивний відгук як серед викладачів, так і серед здобувачів освіти, оскільки наповнює освітній процес живою енергією, супроводжується позитивними емоціями, створює загальний позитивний фон процесу здобуття вищої освіти. Для реалізації завдань та здобуття професійних компетентностей, визначених освітньо-професійною програмою, досягнення результатів навчання активно використовуються: метод проектів, ділової гри, професійних тренінгів, виконання практичних завдань та ін. Серед пріоритетних завдань професійної підготовки вбачаємо активне включення здобувача освіти у процес здобуття професійних компетентностей, формування дієвої мотивації до майбутньої професії, розвиток творчого потенціалу кожного студента. Досвід роботи дозволяє стверджувати, що використання сучасних активних методів організації освітнього процесу у ЗВО сприяє особистісно-професійному становленню майбутнього учителя НУШ, формуванню активної дієвої позиції в набутті професійних компетентностей.

Перспективу подальших наукових пошуків вбачаємо у вивченні та впровадженні у процес фахової підготовки здобувачів освіти досвіду роботи вітчизняних та зарубіжних закладів вищої освіти, впровадження елементів академічної мобільності здобувачів освіти.

Список використаної літератури

1. Золотухіна С. Т., Іонова О. М., Лупаренко С. Є. Актуальні цінності сучасної європейської освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021. Вип. 76 (1). 42–46.
2. Концепція нової української школи. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

3. Підготовка майбутніх фахівців початкової та дошкільної освіти : стратегії реформування : колективна монографія / за ред. В. М. Чайки, О. І. Янкович. Тернопіль : Осадца Ю. В., 2019. 232 с.
4. Професійна підготовка фахівців : креативний підхід : монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во Євенок О. О., 2017. 458 с.
5. Професійний стандарт вчителя початкових класів. URL : [file:///C:/Users/38050/Downloads/%D0%9D%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B7_2736%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/38050/Downloads/%D0%9D%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B7_2736%20(1).pdf)
6. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості : підручник. Київ : Міленіум, 2006. 346 с.

Розділ 4. Наступність дошкільної та початкової освіти

Л. І. Врочинська,

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри педагогіки, дошкільної та початкової освіти
(Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка)

Особливості формування методичної компетентності майбутніх вихователів ЗДО в умовах магістратури

Суспільні події сьогодення суттєво впливають на зміст підготовки фахівців освітньої галузі, насамперед вихователів для закладів дошкільної освіти. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) окреслює нові цілі та завдання щодо формування професійної компетентності фахівців дошкільного профілю. У Професійному стандарті "Вихователь закладу дошкільної освіти" (2021) серед професійних компетентностей, які спрямовані на організацію, забезпечення та реалізацію освітнього процесу ЗДО, передбачено предметно-методичну (здатність формувати у здобувачів освіти ключові компетентності відповідно до державного стандарту) [6, с. 13]. Отже, одним із факторів професійного становлення майбутніх вихователів є рівень методичної компетентності, від якого залежить ефективність освітнього процесу в ЗДО, що зумовлює актуальність дослідження.

Теоретичний аналіз наукових праць (Л. Алексеєнко-Лемовська, А. Богуш, Т. Гущина, О. Корнєєва, Ю. Сирова, Н. Рогальська, Т. Поніманська) дозволив з'ясувати, що методична компетентність вихователів закладу дошкільної освіти забезпечує їх готовність до результативної професійної діяльності з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних освітніх технологій і методик, адаптуючи їх до різних педагогічних ситуацій. Дослідження засвідчують, що завдання формування методичної компетентності вихователів ЗДО необхідно вирішувати ще в процесі їх професійної підготовки.

У контексті означеного розглянемо зміст та особливості формування методичної компетентності майбутніх фахівців дошкільної освіти в Кременецькій обласній гуманітарно-педагогічній академії ім. Тараса Шевченка (у структурі є Фаховий коледж). Заклад вищої освіти здійснює підготовку вихователів ЗДО понад пів століття. Сьогодні забезпечується ступенева підготовка за освітньо-кваліфікаційними рівнями "молодший спеціаліст", "бакалавр" та "магістр".

Тому цілком погоджуємося з А. Богуш, яка трактує поняття "методична компетентність вихователя закладу дошкільної освіти (за освітнім рівнем "бакалавр)" як інтегровану якість особистості професіонала, що об'єднує сукупність психолого-педагогічних знань стосовно розвитку дитини дошкільного віку, фахових методик із навчання дітей, інноваційних та інтерактивних методів, інформаційно-комунікаційних технологій; набуття методичної грамотності, методичної та мовленнєво-етичної культури у процесі спілкування з дітьми та їхніми батьками [2, с. 14]. Вважаємо слушним також

твердження, що методична компетентність вихователя ЗДО є сукупністю набуття ним фахових компетенцій за освітніми напрямками Базового компонента дошкільної освіти (А. Богуш). Такі професійні знання та вміння здобувачі спеціальності 012 Дошкільна освіта набувають під час вивчення нормативних освітніх компонентів циклу професійної підготовки навчального плану для освітнього рівня "бакалавр". Випускник-бакалавр здатний забезпечити освітній процес у ЗДО з урахуванням індивідуально-психологічних та вікових особливостей дітей у будь-якій віковій групі, впроваджувати здоров'язбережувальні та інноваційні технології, інтерактивні методи навчання, а також в умовах сьогодення працювати дистанційно.

Підготовка здобувачів вищої освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта за другим (магістерським) рівнем передбачає набуття таких професійних компетентностей, які допоможуть випускнику бути конкурентоздатним на ринку праці, гідно зарекомендувати себе та досягти ефективних результатів. Навчання в магістратурі ґрунтується на отриманих здобувачами знаннях освітніх компонентів циклу дисциплін професійної підготовки, які опановувалися студентами спеціальності 012 Дошкільна освіта на першому (бакалаврському) рівні. Формування методичної компетентності в магістрів дошкільної освіти має свої особливості.

Аналіз досліджень низки науковців (А. Богуш, Н. Рогальська, О. Корнеєва) показав, що провідним чинником формування методичної компетенції фахівців дошкільної освіти є методична робота. Вважаємо слушним твердження про те, що методична компетентність магістрів дошкільної освіти – це інтегрована особистісна якість фахівця дошкільної освіти, яка виявляється в його вмотивованому ставленні до набуття професійних знань, умінь і навичок, необхідних у роботі вихователя-методиста ЗДО, а саме: здатності ефективно та творчо забезпечувати реалізацію змісту, форм, методів та технологій методичного супроводу освітньої діяльності ЗДО на засадах інноваційного процесу, здійснювати аналіз і корекцію результатів власної методичної та педагогічної діяльності вихователів ЗДО [2; 3; 5].

Так, відповідно до Стандарту вищої освіти зі спеціальності 012 "Дошкільна освіта" галузі знань 01 "Освіта / Педагогіка" для другого (магістерського) рівня вищої освіти (2020) серед спеціальних (фахових, предметних) компетентностей випускника-магістра визначено: здатність організовувати освітній процес у ЗДО з використанням сучасних засобів, методів, прийомів, технологій; здатність здійснювати методичний супровід освітньої діяльності ЗДО; здатність до психолого-педагогічного керівництва особистісним розвитком дітей раннього і дошкільного віку, зокрема, дітей з особливими освітніми потребами. Сформульовано відповідні результати навчання, які окреслюють формування необхідних умінь та практичних навичок, доповнюють суть методичної компетентності випускника магістратури [7].

Стандарт вищої освіти зі спеціальності 012 "Дошкільна освіта", освітньо-професійна програма Дошкільна освіта для другого (магістерського) рівня вищої освіти стали основою для модернізації навчального плану та оновлення

змісту освітнього компоненту циклу професійної підготовки "Методичний супровід освітньої діяльності в закладі дошкільної освіти". Навчальна дисципліна вивчається в I семестрі. Метою вивчення є підготовка здобувачів вищої освіти до виконання функцій вихователя-методиста ЗДО, узагальнення теоретичних знань, практичних навичок та вмінь студентів щодо організації освітньої діяльності в закладі дошкільної освіти, закладання теоретичних основ та вдосконалення практичних умінь щодо здійснення методичного супроводу освітньої діяльності у ЗДО. Програма навчальної дисципліни розрахована на 90 академічних годин, із них 56 годин відводиться на самостійну роботу студентів, 34 – аудиторну. Аудиторні години розподілені таким чином: 16 год. – лекційних, 18 – семінарсько-практичних занять. Робочою програмою навчальної дисципліни передбачено два змістові модулі: ЗМ 1. Теоретичні основи організації методичного супроводу освітньої діяльності в закладі дошкільної освіти. ЗМ 2. Організація методичного супроводу освітньої діяльності закладу дошкільної освіти.

Структура навчальної дисципліни передбачає ознайомлення здобувачів із теоретичним складником професійної підготовки майбутніх вихователів-методистів. Практична підготовка спрямована на опанування вмінь та навичок організації методичного супроводу освітньої діяльності, аналізу, прогнозування, планування, організації освітнього процесу в ЗДО з урахуванням принципів дитиноцентризму, здоров'язбереження, інклюзії, розвивального навчання, особистісно-орієнтованого підходу, суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Визначено також завдання для індивідуальної роботи здобувачів, наприклад: "Напишіть есе на тему: "Моя місія як вихователя-методиста ЗДО"; "Складіть електронне портфоліо вихователя-методиста ЗДО, презентуючи професійні досягнення" тощо.

Слід зазначити, що вивчення навчальної дисципліни є також підготовкою до виробничої (організаційно-методичної) практики (II семестр), яка передбачає виконання функцій вихователя-методиста закладу дошкільної освіти.

Таким чином, процес реалізації змісту освітнього компоненту "Методичний супровід освітньої діяльності в закладі дошкільної освіти" спрямований на формування методичної компетентності здобувачів освіти за другим (магістерським) рівнем спеціальності 012 Дошкільна освіта та готовності до практичного втілення сучасних освітніх технологій і генерування нових ідей в організації освітнього процесу закладів дошкільної освіти.

Список використаної літератури

1. Алексеенко-Лемовська Л. В. Методична компетентність вихователя закладу дошкільної освіти як складова професійної компетентності. *Людинознавчі студії. Серія "Педагогіка"*. 2018. Вип. 7/39. С.13–26. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Lstud_2018_7_3

2. Богуш А. М. Вихователь-методист закладу дошкільної освіти : компетентнісно-професійна парадигма сучасного фахівця. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. 2022. Випуск 2 (139). С. 13–21.
3. Корнеєва О. Л. Організація методичної роботи з вихователями дошкільних навчальних закладів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Одеса, 2012. 21 с.
4. Сирова Ю. В. Методична компетентність вихователів закладів дошкільної освіти як фактор становлення їх професіоналізму. *Педагогічні науки*. 2018. Вип. LXXXIV. Том 2. С.164–168.
5. Рогальська Н. В. Формування методичної компетентності майбутніх вихователів у педагогічному університеті. URL: https://www.academia.edu/15247495/Pedagogika_Projekty_naukowe_2 2015.
6. Професійний стандарт "Вихователь закладу дошкільної освіти" : Наказ Міністерства економіки України №755-21 від 19 жовтня 2021 року.
7. Стандарт вищої освіти України : другий (магістерський) рівень, галузь знань 01 – "Освіта/Педагогіка", спеціальність 012 – "Дошкільна освіта". URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vyshcha/standarty/2020/05/2020-zatverd-standart-012-m.pdf>

О. М. Доманюк,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки, дошкільної та початкової освіти
(Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка)

Наступність закладу дошкільної освіти та Нової української школи у формуванні математичної компетентності

Першою сходинкою, на якій дитина залучається до організованого навчання, є дошкільна освіта, що сьогодні визнана фундаментальною, висхідною ланкою освіти. Від того, який старт отримає дитина в передшкільному дитинстві, залежить її подальше здобуття освіти у школі. Важлива роль у реформуванні освітньої галузі належить проблемі наступності, яка в навчально-пізнавальному процесі закладів дошкільної та початкової освіти є однією з першорядних та обов'язкових умов неперервності освіти.

Питання наступності відображені в дослідженнях провідних фахівців – Л. Артемової, А. Богуш, З. Борисової, О. Кононко, Н. Кудикіної, З. Плохій, О. Проскури, О. Савченко та інших.

У закладах дошкільної освіти наступність проявляється в певній підготовці дитини до школи, тоді як у закладах початкової освіти – у використанні вже набутих знань і опануванні нових. Показником ефективності реалізації завдань Державного стандарту дошкільної освіти [1] є його наступність щодо Державного стандарту початкової освіти [5]. Щоб забезпечити це важливо дотримуватися певних умов, а саме: співпраця двох зазначених ланок освіти

має бути довготривалою та нерозривною, системною і плановою, комплексною та інтегрованою.

У процесі розбудови Нової української школи реалізація наступності під час вивчення різних освітніх галузей, зокрема і математики, є досить актуальною і важливою проблемою. М. Волчаста [4] звертає увагу на головні ознаки впровадження наступності в освітній процес:

1) послідовність і систематичність викладу навчального матеріалу, поступове зростання його складності;

2) зв'язок і узгодженість змістово-методичних ліній розміщення матеріалу між різними ступенями навчання;

3) узгодженість обсягу навчального матеріалу в дошкільній і початковій освіті;

4) взаємодія нових знань із раніше засвоєними і на цій основі досягнення учнями вищого рівня підготовки;

5) використання методів і засобів, що відповідають віковим особливостям учнів на певному етапі навчання [4].

У Типовій освітній програмі, розробленій під керівництвом Савченко О. Я. для 1-2 класів, наголошується, що "до дітей, які розпочинають навчання в початковій школі, мають урахувати досягнення попереднього етапу їхнього розвитку. Зберігаючи наступність із дошкільним періодом дитинства, початкова школа забезпечує подальше становлення особистості дитини, її фізичний, інтелектуальний, соціальний розвиток; формує здатність до творчого самовираження, критичного мислення, виховує ціннісне ставлення до держави, рідного краю, української культури, пошанування своєї гідності та інших людей, збереження здоров'я" [6].

Згідно з Концепцією Нової української школи, наступність у навчанні математики дітей дошкільного віку та першокласників має відбуватися на неформальному рівні засвоєння цих знань і вмінь. Г. Буряк зауважує, що "у початковій школі більше уваги приділяється власне навчально-дослідницькій діяльності – розвитку базових навичок із читання, математики тощо, проте логічним і доцільним є продовження організації навчальних матеріалів у навчальних центрах (навчальних осередках). Одним із таких є математичний центр (центр / осередок математики). Там розташовуються матеріали для лічби (пластикові іграшки, кубики різних розмірів, фабричні або саморобні предмети для лічби), лінійки, терези та інші засоби для вимірювання та гри" [3].

Аналізуючи складники математичної компетентності дошкільників, ми звернулись до Державного стандарту дошкільної освіти, в якому зазначено, що випускник закладу дошкільної освіти "має уявлення про основні математичні поняття "число", "величина", "форма", "простір", "час"; знає і правильно називає еталони площинних та об'ємних геометричних форм, просторові напрями, одиниці вимірювання часу, параметри величини, усвідомлює зв'язки між кількісними, порядковими числівниками, просторовими, часовими поняттями; знає і свідомо використовує термінологію елементарної математики у власному мовленні. Встановлює залежності між числами натурального ряду,

величинами, просторовими ознаками; володіє основними одиницями вимірювання часу, величини" [1].

У першому класі Нової української школи вивчення математики продовжується за тими ж освітніми галузями, що й у дошкільлі. Проте це не означає, що проходить повторення матеріалу. Він збагачується, розширюється, поглиблюється та конкретизується. Діти вчаться застосовувати набуті компетентності у власній діяльності. Зокрема, у першому класі поглиблюються знання про відношення між суміжними числами натурального ряду, закріплюються навички встановлення взаємоднозначної відповідності між елементами двох множин шляхом накладання, прикладання й порівняння чисел. У школі поглиблюється процес збагачення мови дітей спеціальними термінами. Діти засвоюють назви даних і шуканих чисел при додаванні й відніманні, вчаться читати й записувати найпростіші числові вирази і т. д.

Вважаємо значущими дослідження М. Частки, яка розробила комплексно-цільову програму з реалізації принципу наступності у формуванні математичної компетентності в період переходу від дошкільної до початкової ланки освіти, яка передбачає узгодженість і перспективність цілей, методів, засобів, форм організації навчання математики в кожній ланці освіти. Представимо основні аспекти:

- 1) запобігання дублюванню математичного змісту;
- 2) поглиблення теоретичних основ математичних понять, формування яких продовжується в початковій школі;
- 3) подальший розвиток загальнологічних умінь – порівняння, узагальнення, систематизація, умовивід;
- 4) урахування рівня сформованості математичної компетентності дошкільників та систематизація набутого ними чуттєвого досвіду;
- 5) надання переваги методам і прийомам навчання, які мають практичний та емоційно-стимулювальний характер (у I семестрі);
- 6) збільшення обсягу самостійної роботи, заміна яскравих наочних посібників на схематичні (II семестр);
- 7) створення позитивної атмосфери в класі;
- 8) єдність критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів [7].

Отже, наступність у формуванні математичної компетентності дітей передшкільного віку та учнів початкової школи полягає у встановленні правильного співвідношення між частинами навчального матеріалу на різних ступенях його засвоєння, з опорою на вивчене та узгодженості ступенів і етапів навчально-пізнавальної роботи.

Список використаної літератури

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) : Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.21 р. №33. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf(дата

- звернення: 08.11.2022).
2. Білик Т. С. Наступність у навчанні математики старших дошкільників і першокласників : нові аспекти проблеми. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2018. № 61. С.34–37.
 3. Буряк Г. М. Наступність у роботі дошкільного навчального закладу і початкової школи щодо математичного розвитку дітей. URL: <http://www.tsiurupynsk-rmk.edukit.kherson.ua/Files/downloads/%D0%91%D1%83%D1%80%D1%8F%D1%8C.pdf> (дата звернення: 18.11.2022).
 4. Волчаста М. М. Наступність у вивченні геометричного матеріалу в початковій та основній школі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.02 "Теорія та методика навчання математики". Київ, 2003. 20 с.
 5. Державний стандарт початкової загальної освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF> (дата звернення: 12.11.2022)
 6. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. : Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.08.2022 № 743–22.
 7. Частка М. Є. Наступність у формуванні математичної компетентності дошкільників та учнів початкової школи. *Теорія і методика навчання: проблеми та пошуки* : зб. наук. пр. Харків : ХНПУ, 2018. Вип. 15. С.77–83.

Л. М. Кравець,

кандидат педагогічних наук, доцент

кафедри педагогіки, дошкільної та початкової освіти

(Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка)

Педагогічне партнерство між закладом дошкільної освіти та початковою школою в контексті Концепції НУШ

Педагогіка партнерства – галузь педагогіки, що включає сукупність гуманістичних методик, технологій для виховання, навчання й розвитку гармонійної особистості. Саме педагогіка партнерства є одним із ключових компонентів Концепції Нової української школи.

Педагогічне партнерство – втілення в практичну діяльність педагогіки партнерства. Вагому роль у цьому процесі займає бажання та готовність суб'єктів освітнього процесу до діалогової, фахової взаємодії. Педагогічне партнерство забезпечує рівне спілкування, взаємодію, співпрацю між усіма учасниками освітнього процесу. У нашому випадку – між ЗДО та початковою школою. Діти й дорослі об'єднані спільними, суспільно значимими цілями, поглядами, прагненнями щодо їх досягнення, тобто забезпечення права дитини на вибір, на власну гідність, бути такою, якою вона є.

У порівнянні з будь-яким періодом людського життя дошкільний та молодший шкільний вік є надзвичайно вагомим у формуванні особистості. У дітей з'являються нові якості, які забезпечують, фізичний, інтелектуальний, соціальний розвиток; формування ціннісного ставлення до батьків, однолітків, до дитячого садка, школи, рідного краю, української культури, власного здоров'я; здатність врахування почуттів та інтересів інших, уміння та бажання допомагати тощо.

Школа не усуває провідну ігрову діяльність дошкільнят (навчальну), а продовжує її використовувати, поєднуючи з навчальною, забезпечуючи поступовість переходу.

НУШ наголошує, що кожна дитини є від природи обдарованою, тому завдання дорослих – не загубити цей потенціал, а в подальшому розвивати.

Базовими цінностями педагогічного партнерства повинні стати: любов, доброта, скромність, повага до інших, гідність, відповідальність, чесність, порядність, совість, свобода, толерантність, емпатія, справедливість, рівноправ'я, ініціативність, активність, працьовитість тощо.

Педагогічне партнерство вимагає від суспільства вчителя нової генерації. Тобто фахово, компетентісно грамотного фахівця. Педагог повинен бути агентом змін, сприяти реформуванню школи, закладу дошкільної освіти. Він повинен бути лідером, який веде за собою дітей; організовує на добрі справи батьків; бездоганно знає предмети, які викладає; методику навчання дітей дошкільного віку, психологію спілкування з дітьми; постійно прагне до самовдосконалення; володіє комп'ютерними технологіями, – тільки тоді може бути авторитетним для дітей. Також має володіти ідеальним почуттям гумору. Сучасний педагог повинен бути фінансово мотивованим, а держава має створювати умови для його особистого та професійного зростання. Педагог має володіти критичним, креативним та піклувальним мисленням. Уміти адекватно діяти в будь-яких ситуаціях, дотримуватися толерантності по відношенню до всіх дітей, виключити зі свого методичного арсеналу педагогічні методи, що мають складові примусу, приниження.

Педагогічне партнерство початкової школи й дошкільної освіти повинно здійснюватися через основні конструкти освітнього середовища початкової школи та закладу дошкільної освіти й освітнього простору сучасного учня й вихованця ЗДО. Реалізація педагогічного партнерства початкової та дошкільної освіти забезпечується такими напрямками: співпраця педагогів; забезпечення контактності дитячих колективів; співпраця батьків; співпраця з громадськістю.

Шляхами педагогічного партнерства початкової школи й дошкільної освіти є: дослідницька робота, науково-методична робота, нормативно-правове забезпечення, робота з програмового забезпечення, кадрова робота, робота з батьками, матеріально-технічне оснащення.

Основними принципами педагогічного партнерства між ЗДО та початковою школою є: гуманність, комунікативність, ціннісне ставлення до дитини, повага до особистості; доброзичливість і позитивне ставлення; довіра у відносинах, стосунках; діалог – взаємодія – взаємоповага; розподілене

лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків); соціальне партнерство (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей), гуманізм, індивідуальність, альтруїзм, неперервність, цілісність, наступність, культуровідповідність, природовідповідність, педагогічна компетентність, стимулювання, життєва творча самодіяльність, оздоровча спрямованість, соціально-педагогічне партнерство, міжсекторальна взаємодія, командний підхід (підтримка, співпереживання, утвердження людської гідності, довіра) тощо [4].

Основні форми, методи, методики, засоби, технології педагогічного партнерства між ЗДО та початковою школою: стем-освіта, мультимедійна презентація, освітня ситуація, веб-форум, всесвітній каталог ідей – піни, фрактали, коучинг, коучинг-консалтинг, сторітелінг, скрам-технологія, багатоканальна діяльність, комікс, квест-пошук, педагогічний плейбек, едьютейнмент, комп'ютерні засоби, кейс-технології, блоги, проєкт, електронні бібліотеки, кейс-стаді, семінар-брифінг, кластерні методи, нарративні методи, перформанс, квести, веб-квести, брейнстормінг, рефлексивні (рефлексивно-експліцитний метод), SWOT-аналіз, акція (милосердя, благодійна, екологічна та інші), метод "Openspace", раптівки (флешмоби), театральна діяльність (аматорський, ляльковий, пальчиковий, тіньовий театр), ігрова діяльність (ситуаційно-рольова гра, ділова гра, сюжетно-рольова гра, гра-драматизація, гра-бесіда, гра-мандрівка, ігрова вправа), змагання (ярмарок солідарності, конкурси, конкурс-ярмарок, вікторина, виставка-конкурс, турнір, веселі старты та естафети, конкурс-інсценізація), скайп-конференції, онлайн-спілкування, воркшопи, фідбек, освітній дивертисмент, освітній аутсорсинг; калейдоскоп заняття, виховного заходу, ток-шоу, ФЛЕШ-меседж, презентаційний меседж, самоосвітній вернісаж, педагогічний салон, експрес-інформація, атака думок, діалог-суперечка, "заняття – актуальне інтерв'ю", заняття-брифінг, през-реліз, аукціон методичний, аукціон творчих ідей, віче з питань освіти, мультимедійна вистава, заняття відкритих думок, дефіле відео та презентацій, батьківські збори, семінари-практикуми, педагогічні лекторії, консультації, дні відкритих дверей, родинні свята, папки-пересувки, стенди, взаємовідвідування уроків та занять, педради, виробничі наради, методичне об'єднання, творчі групи, лабораторії, семінари, школи педагогічної майстерності, конференції, виставки, екскурсії, зустрічі дітей, організація свят, концертів, спортивних змагань, туристичних походів, виставок тощо [4].

Отже, реалізація змістовного педагогічного партнерства між закладом дошкільної освіти та початковою школою забезпечить концепт освітнього процесу цих соціальних інституцій життєздатним і результативним, сприятиме кращому розумінню та реагуванню на проблеми розвитку дітей та швидке, якісне їх попередження й усунення. Перспективним вектором партнерства має стати розробка та вдосконалення інноваційного наповнення змісту співпраці в умовах інтегративної взаємодії: "Заклад дошкільної освіти – початкова школа".

Список використаної літератури

1. Базовий компонент дошкільної освіти (2021 р.). URL: <https://ezavdnz.mcfr.ua/book?bid=37876>
2. Державний стандарт дошкільної освіти : особливості впровадження / упоряд. О. Г. Косенчук, І. М. Новик, О. А. Венгловська, Л. В. Кузьменко. Харків : Ранок, 2021. 240 с.
3. Державний стандарт початкової освіти (2021 р.). URL: <http://nus.org.ua/news/uryad-opublikuvav-novyj-derzhstandart-pochatkovoyi-osvity-dokument/>
4. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
5. Програма "Нова українська школа" у поступі до цінностей. Київ, 2018. 40 с.
6. Про дошкільну освіту : Закон України. *Урядовий кур'єр*. 2011. 8 серпня. С. 3–8.
7. Про повну загальну середню освіту : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>

Т. М. Полуковська,

вчитель-логопед

(Початкова школа № 11 міста Житомира)

Характеристика мовленнєвих порушень у дітей молодшого шкільного віку із загальним недорозвитком мовлення

Загальна кількість учнів із комплексними мовленнєвими порушеннями в загальноосвітніх навчальних закладах постійно збільшується. Дана тенденція зумовлена багатьма факторами сучасного життя, такими, як: лімітованістю спілкування дітей; низьким чи недостатнім обсягом діалогічного та монологічного мовлення; наданням неправильного мовленнєвого прикладу й повторюванням неправильної вимови, викривленням; великим обсягом нервового навантаження та стресом.

Зазначимо, що при загальному недорозвитку мовлення в дітей і навіть при збереженні логічного мислення в межах норми погіршується слухова пам'ять, довільна увага, рівень запам'ятовування знижується.

Половина від загальної кількості учнів молодшого шкільного віку загальноосвітніх навчальних закладів при вхідному обстеженні мають недоліки звуковимови; у половини дітей виявляються ознаки несформованості лексико-граматичного компоненту мови. Це виявляється в помилковому слововживанні, у неточному виборі лексичних засобів, у порушенні морфологічних норм, у

невмінні поєднувати слова в словосполучення та речення, у неправильному продукуванні на рівні звуко-складової структури слова (пропуски, введення зайвих, заміна, переставлення звуків і складів). Учні з визначеними недоліками в мовленні зараховують до категорії дітей із загальними недорозвитком мовлення (ЗНМ).

Сформоване виділення проявів загального недорозвитку мовлення: від повної відсутності мовлення до розгорнутих форм зв'язного мовлення з незначними частинами фонетико-фонематичного та лексико-граматичного недорозвитку. Усі рівні загального недорозвитку мовлення класифікуються за відповідним поєднанням первинного дефекту та супутніх проявів, які загальмовують утворення підпорядкованих йому складників.

Зміна одного рівня на інший характеризується появою нових мовних перспектив, збільшенням мовної компетенції, покращенням мотиваційної складової мовлення та її предметно-змістовної сторони, зростанням компенсаторних складових.

Установлено 4 рівні загального недорозвитку мовлення (ЗНМ), які визначають стан сегменту мовлення дітей молодшого шкільного віку:

Перший рівень загального недорозвитку мовлення (ЗНМ I) характеризується тим, що мовленнєві засоби обмежені і знаходяться на початковому рівні – стадії започаткування мовлення. Активний словник складається з обмеженого числа невиразно висловлених звуків. Дитина компенсує мовлення жестами та мімікою. Пасивний словник перевищує активний, хоча розуміння мовлення поза ситуацією дуже обмежене, фрагментарне. Не сформоване вміння відображати звукову та складову структуру слова. Характерна фонематична невизначеність, нечітке фонетичне оформлення. Вимова звуків невиразна, розпливчаста, змазана, розсіяна, зумовлена зниженим м'язовим тонусом, нестійкою артикуляцією та вкрай незначними можливостями їх слухового розрізнення.

Мовлення повністю не відповідає віку і знаходиться в початковому, зародковому стані.

Другий рівень загального недорозвитку мовлення (ЗНМ II) суттєво відрізняється від попереднього перш за все збільшенням мовленнєвої діяльності, активного та пасивного словника. Учні в змозі поділити, розчленувати назви предметів, дій, окремі ознаки, використовують займенники, поодинокі прикметники. Недорозвиток мовлення залишається чітко помітним, перш за все бідністю словникового запасу, який значно нижчий за вікову норму. Поширеними є значні помилки у використанні граматичних конструкцій та аграматизм.

Фонетична сторона мовлення характеризується наявністю викривлень звуків, заміни, змішувань, переставлянь, уподібнення слів. Порушена вимова м'яких, твердих, шиплячих, свистячих, африкатів, дзвінких, глухих.

Засвоєння звуко-складової структури проходить із значними проблемами та труднощами, через недостатній розвиток фонематичного сприймання.

Третій рівень загального недорозвитку мовлення (ЗНМ ІІІ) визначається наявністю розгорнутого фразового мовлення з елементами лексико-граматичного й фонетико-фонематичного недорозвитку.

В активному словнику іменники та дієслова; незначна кількість слів, які характеризують якість предмета, його стан, ознаки. Значна кількість помилок діагностується у вживанні прийменників.

Виникають труднощі при використанні граматичних категорій: учні помиляються у вживанні відмінкових закінчень, змішують час і вид дієслів, не правильно скоординують слова в реченні. В активному словнику переважають прості речення. Також дітям складно поширювати речення, будувати складнопідрядні або складносурядні речення.

У значної кількості учнів зберігаються порушення звуковимови, складової структури слова, що заважає засвоєнню звукового аналізу та синтезу.

Загальноновживані слова для дітей зрозумілі, але вони плутаються й помиляються в синонімах. Діагностується знижене розуміння значення слів, виражених префіксами, суфіксами, розрізнення морфологічних елементів, що виражають значення числа, роду, розумінні логіко-граматичних структур, виражених причинно-наслідковими, часовими і просторовими відношеннями.

Четвертий рівень загального недорозвитку мовлення (ЗНМ ІV), або нерізко виражений загальний недорозвиток мовлення. У дітей цього рівня знижена здатність аналізувати мовні явища. Трапляються помилки у виділенні звукових, морфологічних, синтаксичних елементів мовлення. Недостатньо сформована слухова пам'ять, увага, дрібна та загальна моторика, навички самоконтролю.

Для самостійного висловлювання характерна низка помилок, викликаних нерозрізненням слів за змістом та акустичною подібністю, наявне неповне засвоєння учнями відмінкових закінчень, складних синтаксичних конструкцій.

Діти з четвертим рівнем загального недорозвитку мовлення оперують розгорнутими зв'язними висловлюваннями в межах побутової лексики. Попри це ситуативне розгорнуте зв'язне висловлювання описується фрагментарно, з недостатньою чіткістю й нелогічністю. Можуть бути порушення звуковимови або несформованість фонематичних процесів. Наявність загального недорозвитку мовлення в дітей ускладнює засвоєння шкільної програми, особливо з предметів мовного циклу.

Супутніми порушеннями при загальному недорозвитку мовлення є:

- погіршення можливостей пізнавальної сфери;
- недостатній розвиток уваги, пам'яті;
- специфічні можливості мислення (недоліки словесно-логічного мислення, операцій аналізу, синтезу, узагальнення, абстрагування, класифікації);
- затримка в руховій сфері, моторна незрілість, порушення в емоційно-вольовій сфері.

Загальний недорозвиток мовлення діагностується не лише як самостійне порушення, а в деяких випадках поєднується з такими важкими формами мовленнєвої патології, як: алалія, ринолалія, афазія, заїкання, затримка психічного розвитку.

Алалія – загальна або часткова відсутність мовлення, викликана порушенням мовленнєвих зон у корі великих півкуль (часом визначних та суттєвих, сенсорних, сенсомоторних і моторних).

Афазія – загальний чи частковий розпад мовленнєвої діяльності, зумовлений органічним пошкодженням мовленнєвих зон кори головного мозку.

Ринолалія – ускладнення звуковимови й тембру голосу, зумовлене фізіологічно-анатомічними порушеннями будови артикуляційного апарату.

Заїкання (логоневроз) – викликаний спазмом голосових зв'язок чи м'язів периферичної або дихальної мовленнєвої системи. Відхилення в тембрі, ритмі й плавності мовлення, зумовлене судомним станом м'язів артикуляційного апарату.

Цикл порушень мовлення (алалія, афазія, ринолалія, заїкання), які супроводжуються загальним недорозвитком мовлення I-II рівня, виражаються чітко визначеною обмеженістю засобів мовленнєвого спілкування в умовах нормального слуху і збереженого інтелекту.

Затримка психічного розвитку (ЗПР) – поєднання відхилень і порушень, що в комплексі призводять до затримки розвитку психічних функцій та механізмів у дитини.

Список основних використаної літератури

1. Баль Н. М. Актуальні проблеми діагностики мовленнєвих порушень у дітей. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2010. № 14.
2. Бадер В. І. Взаємозв'язок у розвитку усного і писемного мовлення молодших школярів : автореф. дис. ... д-ра пед. наук. Київ, 2004.
3. Бельтюков В. І. Шляхи дослідження механізму розвитку мовлення. *Дефектологія*. 2004. № 3. С. 24–32.
4. Вашуленко М. С. Формування мовної особистості молодшого школяра. *Початкова школа*. 2001. № 1. С. 14.
5. Гаврілова Н. С. Класифікація порушень мовлення. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка. Сер. соціально-педагогічна*. 2012. Вип. XX : у 2-х ч. Ч. 1. С. 299–315.
6. Данілавичюте Е. А. Діагностика стану сформованості складових мовленнєвої діяльності, що зумовлюють оволодіння навичкою читання. *Теорія і практика сучасної логопедії : збірник наукових праць*. Київ : Актуальна освіта, 2006. Вип. 3. С. 119–135.
7. Журавльова Л. С. Сучасні підходи до вивчення порушень мовленнєвого розвитку молодших школярів. *Актуальні питання колекційної освіти (педагогічні науки) : збірник наукових праць*. Кам'янець-Подільський : ПП Медобори, 2006. Вип. 8. С. 89–101.
8. Заплатна С. М. До проблеми логопедичної діагностики дітей із порушенням мовленнєвого розвитку. *Теорія і практика сучасної логопедії : зб. наук. пр.* Київ, 2005. Вип. 2. С. 56–64.

9. Калмикова Л. О. Формування мовленнєвих умінь і навичок у дітей : психологічний та лінгвістичний аспекти : навч. посіб. для студентів ВНЗ. Київ : НМЦВО, 2003. 300 с.
10. Конопляста С. Ю. Психолого-педагогічна діагностика відхилень в розвитку. *Проблеми та перспективи* : зб. наукових праць з проблем дефектології. Луганськ, 2003. Вип. I. С. 131–136.
11. Лозович О. Д., Тур Р. Й. Психокорекційна робота в логопедичній практиці : методичні рекомендації. Херсон : РПО, 2003. С. 64–73.
12. Методичні рекомендації щодо усного і писемного мовлення молодших школярів (норми оцінювання знань, умінь, навичок) : 3-є вид. Київ : Магістр, 2000. С. 85–96.
13. Савченко М. А. Методика виправлення вад вимови фонему дітей : навч. посіб. 3-є вид., доп. Тернопіль : Навч. кн. - Богдан, 2009. 160 с.
14. Соботович Є. Ф. Критерії оцінювання мовленнєвого розвитку дитини (у його лексичній ланці) дитини. *Дефектологія*. 2003. С. 107–119.
15. Тарасун В. В. Концепція державного стандарту освіти учнів з порушеннями мовленнєвого розвитку. *Дефектологія*. 2000. № 2. С. 2–19.

А. П. Рубан,
вчитель історії,
(Ліцей № 14 м. Житомира)

Особливості вивчення курсу "Досліджую історію та суспільство" в 5-х класах НУШ

У Концепції Нової української школи зазначено, що "метою повної середньої освіти є різнобічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка усвідомлює себе громадянином України, здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою; має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя; готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, трудової діяльності та громадянської активності" [2, с. 5].

Відповідно до Концепції НУШ пріоритетний напрямок, який має обирати навчальний заклад середньої освіти, – реалізація завдань щодо створення умов для формування компетентної, духовно здорової, фізично активної, суспільно комунікативної, здібної до самовизначення, здатної навчатися протягом усього життя дитини. Визначені також і наскрізні лінії навчання, мета яких полягає в досягненні формування ключових компетентностей, важливих як для учнів, так і для суспільства.

У Концепції НУШ визначені ключові та предметні компетентності. З предметних (галузевих) компетентностей виділяють: комунікативну, літературну, мистецьку, міжпредметну естетичну, природничо-наукову і математичну, проектно-технологічну та інформаційно-комунікаційну, суспільствознавчу, історичну, здоров'язберезувальну.

Сучасний світ складний і неоднозначний, тому, виходячи з нових реалій і потреб суспільства, недостатньо дитині дати лише знання, а важливо навчити самостійно їх знаходити, користуватися ними, щоб усвідомлено робити свій вибір, активно діяти та виважено сприймати зміни в житті та суспільстві, навчитися структурувати свій життєвий простір й опановувати нові знання протягом життя. Тому перед закладами освіти стоїть неабиякий суспільний виклик. Треба багато чого змінити, вдосконалити, оновити, модернізувати. Робота над цією проблемою передбачає також швидкий розвиток та удосконалення педагогіки партнерства в навчальному закладі, яка відіграє в закладах освіти значну роль, оскільки поєднує учня, педагога та родину, котрі взаємодіють, орієнтуючись на конкретний результат.

Змінюється також і роль учителя, який стає наставником, забезпечує ефективну групову комунікацію, допомагає формувати цілісну особистість, формує впевненість у досягненні поставленої мети, використовує новітні технології, передбачає шляхи подолання труднощів, учить комунікувати, усвідомлено та виважено ставитися до реалій сучасного життя. Тому завдання вчителя зводиться не тільки до формування у дітей знань, умінь та навичок, а формує багатofункціональні, міжпредметні, базові компетентності, що включають знання, вміння, навички, а також результати навчання, систему ціннісних орієнтацій та особливості соціальної поведінки.

Перехід учнів із початкової до середньої освіти та здійснення компетентнісного підходу особливо важливий, оскільки має пройти для дитини майже непомітно, незважаючи на появу нових предметів, нових викликів, нових завдань та на роботу над процесом формування ключових компетентностей, але вже на більш високому освітньому рівні. Тому перший (адаптаційний) цикл навчання для учнів 5-х класів має пробуджувати та підтримувати інтерес до сфери знань і діяльності, передбачених навчальною програмою базової середньої освіти.

У цей час у закладах освіти учні починають вивчати нові предмети, які допомагають цілісніше сприймати світ, розширюють можливості й особисті природні здібності кожної дитини, продовжують удосконалюватися набуті знання, вміння та навички, йде процес формування ключових компетентностей в інтелектуальній, громадсько-правовій, комунікаційній, інформаційній та інших сферах.

Виходячи із зазначеного, хотілося б зупинитися на новому курсі, який діти починають вивчати в 5 класі НУШ, – "Досліджую історію та суспільство". Це новий предмет, який поєднує вивчення освітніх галузей "Суспільствознавство" та "Історія", де наявні два компоненти: історичний та суспільствознавчий.

Мета освітньої галузі "Суспільствознавство": дати дитині розуміння соціальних зв'язків між людьми, навчити орієнтуватися в сучасному світі, бачити можливості реалізації своїх здібностей, забезпечити постійний розвиток своєї особистості, яка усвідомлює себе громадянином держави Україна, керується гуманістичними цінностями та нормами, вміє захищати свої права, інтереси, потреби в єдності з інтересами суспільства та держави, в якій вона

народилася і проживає. Тільки інформована та компетентна особистість спроможна до прийняття своїх рішень і готова нести за свої дії відповідальність. Саме розуміння важливості поєднання цих двох галузей здатне вдосконалити процес навчання в розумінні суспільних явищ та історичного процесу.

Найтісніші зв'язки галузь "суспільствознавство" має саме з історичною наукою. Тому поєднання двох зазначених галузей доречно в сучасних реаліях. Знайомство з подіями та явищами в суспільстві, аналіз та порівняння, судження та міркування, оцінка та узагальнення, які стосуються економічних, морально-правових, соціальних та культурних основ будь-якого суспільства, допомагають усвідомити історичний процес, складають основу для формування в учнів світоглядних ідей.

Вивчення історії на сьогодні передбачає набагато більше, ніж пасивне засвоєння фактів, подій, імен, дат, явищ. Поєднуючись із суспільствознавством, історія стає процесом мислення та судження, що спирається на досвід минулого.

Тому одне з важливих завдань навчання курсу "Досліджую історію та суспільство" в умовах цілісної системи – розвиток пізнавальних можливостей учнів для успішного навчання нового предмету, де основними завданнями є:

- розвивати особисті здібності дітей;
- прищеплювати бажання пізнавати навколишній світ;
- креативно мислити, шукати нові підходи до розв'язання проблем сучасності, спираючись на історичний та суспільний досвід минулих поколінь;
- учитися розв'язувати проблеми та приймати конкретні рішення;
- уміти робити висновки, передбачувати події, орієнтуватися й адаптуватися до змін в суспільному житті, відстоювати власні погляди, мати свою громадянську позицію.

Зі школи мають виходити самодостатні, підготовлені до свідомої та ефективної життєдіяльності в різних сферах життя людини, які мають чітку життєву позицію, можуть реалізувати свої здібності, вміють швидко адаптуватися до змін у суспільстві, володіють достатньою базою ключових компетентностей.

Тому основне завдання вивчення курсу "Досліджую історію та суспільство" – зберегти наступність при переході від початкової до базової середньої освіти, продовжити вдосконалювати процес формування самодостатньої особистості з базовими компетентностями та розвиненими пізнавальними можливостями, притаманними кожній окремо взятій дитині.

Сучасний тип пізнання передбачає необхідність озброєння учнів такими знаннями, вміннями та навичками, ідеями та переконаннями, які б мали універсальний характер: були потрібні кожному для цілісного бачення людини й суспільства в їх взаємозв'язках, щоб краще орієнтуватися в соціальній дійсності, формувати свою життєву й соціальну позицію в майбутньому.

Нове покоління – це "покоління смартфонів", нових технологій, тому вдале поєднання креативності, вміння творчо застосовувати знання в нестандартних життєвих ситуаціях, критичне мислення, комунікація, командна робота та комплексний підхід до розв'язання проблем – запорука успіху.

Історія за своєю суттю є процесом мислення, що спирається на відомості про минуле. Навчання й виховання дитини повинно проходити на основі її природних здібностей, а отже, основний стимул навчання – це інтерес, задоволення потреб у пізнанні, саморозвиток, самореалізація, самопізнання. Цьому завданню й має сприяти НУШ, де дитина буде почувати себе вільно, комфортно, де можна буде відстоювати будь-яку свою думку, розвивати свої здібності, використовувати набуті знання, вміння та навички в повсякденному житті.

Загалом є навички, які потрібно тренувати та вдосконалювати протягом життя, щоб пройти довгий шлях від отримання знань до розуміння, застосування, аналізу, синтезу та оцінки. Тому важливим в цьому процесі є розвиток критичного й аналітичного мислення, здатності до аналізу, порівняння, вміння робити обґрунтовані висновки, вміння розв'язувати складні проблеми, креативність та ініціативність, навички використання нових технологій, витривалість та стресостійкість, лідерські якості та соціальний вплив. При цьому враховуватися мають і права дитини, її здібності, потреби та інтереси.

Багатство духовного й матеріального світу людини – результат її праці, саморозвитку, самовдосконалення, тяжкої праці над своїм пізнанням. Історія – літопис саморозвитку суспільства, його перемог та поразок, успіхів та невдач, жорсткого просування шаблями історичного процесу.

Та відомості суспільних наук допомагають розуміти закони, за якими діє механізм соціальних зв'язків між людьми, правильно орієнтуватися в сучасному світі, використовуючи свої можливості для реалізації поставлених цілей у майбутньому. Саме в самих себе, своїх знаннях, уміннях і навичках, цілеспрямованості й волі, у розвитку створеного людським розумом духовного й матеріального світу діти повинні навчитися бачити причини й етапи історичного процесу, злетів і падінь в історії народів і всього людства.

Успіх завжди в руках того, хто усвідомив сутність суспільства, його закони, механізми необхідних змін. Спираючись на цінності світової цивілізації, людство може творити нове, де гідні умови життя людини зроблять її добрішою, розумнішою та здійсниться бажання багатьох живих істот: жити в гармонії між людиною, природою та суспільством.

Вивчення історичних процесів за допомогою додаткових джерел, ЗМІ, художньої літератури, засобів ІКТ, активних та інтерактивних методів навчання, власного досвіду стає цікавішим, змістовнішим, пізнавальним. У цьому процесі потрібно пов'язувати події, явища з людьми, безпосередніми учасниками суспільних змін, їх потребами, інтересами, цілями, прагненнями. Так проходить посилення особистісного самосприйняття, оцінювального судження, прагнення до зіставлення своєї та інших точок зору, креативного

мислення, органічного поєднання локального та глобального, національного та загальнолюдського. Формування ціннісного ставлення та судження відіграють тут важливу роль, що складає основу особистого гармонійного життя й успішної взаємодії із суспільством.

Історичний матеріал, оцінка явищ і подій, характеристика економічних, політичних, культурних процесів складають основу для розуміння світоглядних ідей. Процес пізнання історичних явищ розкриває суть відповідних їм понять, які поглиблюються та залучаються до більш широкої світоглядної системи ідей.

Тому інтегрований курс "Досліджую історію та суспільство" в 5-х класах є доречним серед предметів НУШ, складаючи цілісну систему розуміння історичних процесів, законів функціонування суспільства, пошуку способів пізнання та самопізнання, осмислення та застосування знань, умінь, навичок у поєднанні з формуванням ключових компетентностей, взаємодії з оточуючим світом та визначенням власної життєвої та соціальної позиції.

Список використаної літератури

1. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти "Нова українська школа" на період до 2029 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/249613934>
2. Нова українська школа : концептуальні засади реформування середньої школи. 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
3. Яковенко Г. Методика навчання суспільствознавчих дисциплін : навчально-методичний посібник. Харків : ХНАДУ, 2017. 164 с.

Л. А. Ярмолюк,

вихователь закладу дошкільної освіти "Світлячок"

м. Обухова Київської області;

Н. М. Петриченко,

вихователь-методист закладу дошкільної освіти "Світлячок"

м. Обухова Київської області;

науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри

початкової освіти та культури фахової мови **Басюк Н. А.**

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Національно-патріотичне виховання дітей в ЗДО "Світлячок" в контексті педагогічної спадщини Софії Русової (з досвіду роботи)

Питання формування патріотичних почуттів та національної свідомості підростаючого покоління завжди мало велике значення, але в тих умовах, в

яких сьогодні опинилася наша держава, воно набуває особливої ваги. Патріотизм – один із найсуттєвіших показників моральності людини. Від того, наскільки моральними особистостями виростуть наші вихованці, залежить і наше майбутнє.

Виховати справжнього патріота – важке, але й надзвичайно цікаве завдання, адже воно потребує від педагогів та батьків знання історії України, її національних звичаїв та традицій, досконалого володіння українською мовою. Іншими словами, потребує саморозвитку особистості. До маленьких громадян слід донести правильне розуміння патріотизму. Інколи навіть дорослі за яскравою атрибутикою жовто-блакитних кольорів, вишиванки зупиняються на показному патріотизмі, а не на глибокій його цінності. Справжній патріотизм – це палка любов до рідної землі, мови, культури, бажання стати на захист своєї Батьківщини. У реаліях сьогодення патріотизм – не мода, а виклик. Це біль кожного свідомого українця, материнські сльози, біль понівеченої вибухами землі.

Провідну роль у процесі виховання відіграє творча спадщина видатного українського педагога, авторки концепції національного дитячого садка і школи, активної громадської діячки, борця за самостійну українську державу Софії Русової. Як щира подвижниця української національної культури, вона відстоювала ідеї рідномовного національного виховання, націоналізації школи, спрямовувала свої зусилля на розвиток національної свідомості у дітей і молоді. Серед її наукових праць – "Націоналізація школи" (1917), "Нова школа" (1917), "Методика початкової географії" (1918), "Початкова освіта, засоби її проведення" (1918), "Дошкільне виховання" (1918) та інші. С. Русова була твердо переконана в тому, що саме в дошкільному віці закладаються основи свідомості й самосвідомості, розпочинається процес усвідомлення себе як частини великої нації. "Дитячий садок – це перша найгідніша школа для дитини, національна школа, в якій пробуджується її національна і громадянська свідомість" [3].

Педагогічні ідеї та погляди національного виховання С. Русової знайшли відгук і підтримку в багатьох сучасних освітніх інституціях. Заклад дошкільної освіти "Світлячок" міста Обухова Київської області активно здійснює цілеспрямовану навчально-виховну роботу за ідеями вірної і талановитої дочки України С. Русової, яка присвятила все своє життя творенню національної системи виховання й освіти.

"Любов до рідної країни – се перший найкращий крок до широкої вселюдської гуманності, пошана до людей, се вияв самоповаги й бажання собі й іншим волі та незалежності" [2, с. 115]. Для нашого педагогічного колективу ці слова є дороговказом, за яким ми неухильно слідуємо. Ми усвідомлюємо, що наші діти – це наше майбутнє, майбутнє України, майбутнє української нації.

Педагогиня наполягала на тому, щоб у дитячому садку обов'язково відчувався національний дух. Це означало, за її словами, що "діти повинні стояти ближче до природи"; у вихованні має використовуватись народна естетична творчість: словесні ігри, пісні, музикування на народних

інструментах, забави, інсценізації, орнаменти, архітектура тощо. Важливого значення С. Русова надавала використанню місцевого національного матеріалу: ознайомленню дітей з історією свого рідного краю; використанню творів письменників-краян, а вже потім загальновідомих українських літераторів; залучення дітей до народних свят, традицій, оберегів українського народу, до "національної етнографії". Усе це сприятиме вихованню юного патріота з раннього дитинства.

На заняттях із різних видів діяльності педагоги ЗДО "Світлячок" розвивають почуття національної гордості через слово, мистецтво, пов'язують свідомість дітей зі своїм народом, його історією. Свята, обряди, розваги, наповнені національним колоритом, викликають у дітей радість та невідомий інтерес до народних звичаїв. "В кожному святі треба єднати народне, національне, фольклорне з загальнокультурним і дати щось естетичне, красне і радісне, веселе", – наголошувала С. Русова [2, с. 58].

12 грудня 2022 року нашому закладу виповнилось 50 років. На жаль, ця ювілейна дата припала на воєнний, тяжкий для країни час. Ще на початку років незалежності України склалися такі рядки про наш садочок:

*Найстарший з усіх в нашій місті садочок,
Плекає давно він синочків і дочок,
Жаринки вогню віддає він іскристі
Й від цього вогню дуже сонячно в місті.
Садок "Світлячок" – колиска чудесна,
А може, й Україна звідси воскресне?*

Дитячий садок розташований на вулиці, яка носить ім'я Володимира Чаплінського – активіста Євромайдану, бійця Небесної Сотні, Героя України.

Весь колектив закладу, на чолі із завідувачем Єременко Р. І., яка керує ним понад 40 років, дбає про те, щоб кожна дитина відчувала себе тут комфортно та затишно. Адже С. Русова наголошувала: "Найдорожчий скарб кожного народу його діти, його молодь, й що свідоміше робиться громадянство, то з більшою увагою ставиться воно до виховання дітей, до забезпечення їм найкращих умов життя" [1]. І продовжувала: "...ти – українець, ти – українка, навкруги тебе рідна твоя земля Україна, рідний тобі народ, ти мусиш знати свій край, знати, що твій народ утворив гарного, вічного прекрасного" [2, с. 132].

Обухівська земля славиться своїми працьовитими, щирими й талановитими людьми. Серед них: поетеса Наталя Любиченко, прозаїки Григорій Косинка і Василь Трубай, художниці Лариса Рябченко, Параска Коломийко, співачка Наталя Пелих, поетеса Валентина Козак та багато інших. У дитячому садку надзвичайно цікаво для дітей проходять зустрічі з поетесою Наталею Любиченко, художницею Ларисою Рябченко. Поезії Наталі Любиченко насичені любов'ю до України. А під час зустрічі з художницею Ларисою Рябченко діти спостерігають, як народжується картина.

Найяскравішою в сузір'ї талантів Обухова є зірка поета-піснєра Андрія Малишка. За його "Пісню про рушник" упізнають українців по всьому світу. Наш заклад розташований недалеко від музею-садиби батьків А. Малишка.

Традиційно щороку, перед днем народження письменника, 14 листопада, там проводяться екскурсії для дітей старших груп. Діти покладають квіти до пам'ятника поетові, біля школи, в якій він вчився і яка зараз носить його ім'я. Діти старшої групи беруть участь в мітингу, приуроченому цій даті, та читають вірші А. Малишка.

Також діти часто відвідують краєзнавчий музей, розташований неподалік від садочка, де знайомляться з історією рідного краю; малятам цікаво дізнаватись, як жили люди в Україні в минулому, яким був їхній побут. "Дитяча цікавість – наша поміч найкраща, маємо лише розумно її задовольняти і зміцнювати увагу, направляти спостереження дитини й давати певні зрозумілі пояснення, концентрувати думку дитини як можна довше на тому, що її зацікавило", – навчала С. Русова [2, с. 183].

Гордість нашого краю – обухівський рушник. Він займає чільне місце в ізолюбії "Оберіг". Це спонукає дітей розглядати орнаменти та вишиті композиції українських рушників, виділяти в них головну смислову ідею, розуміти духовні цінності свого народу. Вихованці ознайомлюються з обухівським рушником і світоглядним символом – Деревом Життя.

У закладі з ініціативи завідувача Раїси Іванівни створений вокальний ансамбль працівників "Оріяночка", який є постійним учасником народних свят та обрядів.

Нам пощастило працювати в колективі односторонців, для яких "патріот", "патріотизм" не просто слова, а стиль життя. З початку Майдану, коли люди піднялись на захист своїх прав, демократії, наш заклад приєднався до нього. У вільний від роботи час ми їхали на Майдан. З тих пір почалася наша волонтерська діяльність. Ми готували майданівцям пірижки, бутерброди, чай, допомагали фінансово.

З початком російської агресії, з 2014 року й донині, ЗДО "Світлячок" активно задіяний у волонтерську діяльність, тісно співпрацюючи з громадською організацією м. Обухова "Материнське серце". Волонтерство є засобом формування патріотичних якостей особистості. Діти разом із батьками та педагогами плетуть маскувальні сітки, готують випічку, гостинці на передову, подарунки для захисників. Завдяки партнерській взаємодії з батьками вихованців була організована поїздка до військового госпіталю з гостинцями від дітей.

Своїм вихованцям ми розповідаємо, що волонтери допомагають не тільки військовим, а всім, хто потребує допомоги. Адже девіз волонтерів: "Вислухати, зрозуміти, допомогти". Волонтерська діяльність впливає не тільки на свідомість, але й на відповідну сторону поведінки підростаючої особистості, формує переконаність у необхідності відкрити душу назустріч тим, хто потребує допомоги, теплого слова, співчуття, розуміння. У старшій групі "Калинка" створена "Книга добра", яка постійно "поповнюється" добрими справами. Щоранку в стінах закладу звучить молитва за Україну, а в старших групах проходить хвилина мовчання.

Ми пишаємося подяками, які отримали від ЗСУ. Вихователь-методист дитячого садка Надія Петриченко нагороджена пам'ятною відзнакою "Патріот України"; завідувач Раїса Єременко та вихователі Світлана Чаплінська, Лариса Ярмолюк, помічник вихователя Наталя Чумак отримали подяки за волонтерську діяльність.

Таким чином, педагогічна спадщина С. Русової цілком відповідає поставленим завданням національно-патріотичного виховання дітей, а її вивчення допоможе знайти правильні шляхи в організації цього процесу в сучасних закладах освіти.

Список використаної літератури

1. Бедрій Х. В. Національно-патріотичне виховання дітей як педагогічна проблема творчої спадщини С. Русової. *Педагогічна спадщина Софії Русової в контексті сучасності* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, м. Ніжин, 24-26 березня 2016 р. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2016. С. 23–26.
2. Русова С. Вибрані педагогічні твори : у 4 кн. / за ред. Є. І. Коваленко ; упоряд., передм., прим. Є. І. Коваленко, О. М. Таран. Чернігів : РВК "Деснянська правда", 2008. Кн.3. 240 с.
3. Русова С. Дитячий садок на національному ґрунті. Київ : Світло, 1910.

Т. І. Лушпай,
здобувачка ступеня PhD
за напрямом 011 "Освітні, педагогічні науки";
науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри початкової та дошкільної освіти **Якименко С. І.**
(Миколаївський національний університет імені В.О.Сухомлинського)

Наступність у патріотичному вихованні дітей дошкільного та молодшого шкільного віку

Патріотичне виховання підростаючого покоління завжди перебувало в полі зору української освіти, адже дитинство і юність – благодатна пора для прищеплення священного почуття любові до Батьківщини.

Проблема патріотичного виховання дітей та молоді в українській педагогічній думці знайшла належне висвітлення. Особливо гостро вона стояла на початку ХХ ст., у період національно-патріотичного та духовного відродження України.

Концепцією національно-патріотичного виховання дітей та молоді, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України, окреслено завдання з "формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо народу, готовності до

виконання громадянського й конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави" [1].

На актуальність патріотичного виховання звертається увага в Концепції Нової української школи, де кінцевою метою виховання визначено формування особистості громадянина та патріота.

Сучасні українські науковці І. Бех, А. Богуш, В. Котирло одногolosно дотримуються думки, що "патріотичне виховання – це процес, який формує усвідомлення своєї причетності до історії, традицій, культури свого народу, любов до своєї Батьківщини, вболівання за долю свого народу, його майбутнє" [2, с. 3–6].

На думку О. Вишневського, "патріотичне виховання ґрунтується на таких цінностях, як: українська ідея, державна незалежність, національна гідність, історична пам'ять, пошана до національної культури, мови, символів, до Конституції, конструктивна участь у державотворчих процесах тощо" [3, с.188].

Таким чином, головним завданням патріотичного виховання дітей є формування громадянина-патріота, що містить у собі: виховання любові й поваги до своїх батьків, своєї родини (дошкільний вік); виховання позитивного ставлення до "малої батьківщини" (свого міста, краю, регіону), тобто етнічна самоідентифікація (молодший шкільний вік); виховання позитивного ставлення до своєї країни, тобто державницького патріотизму (молодший шкільний вік); виховання усвідомлення своєї належності до історичної спільноти та культурно-релігійної традиції (шкільний вік); виховання доброзичливого ставлення до всіх народів світу – якість, притаманна високодуховній особистості, яка формується у процесі самовиховання протягом усього життя.

Найбільш сприятливим віком для патріотичного виховання дітей є дошкільний вік як перша сходинка до самоцінного життя особистості. Другою сходинкою є наступний період життя особистості – вік шкільного дитинства; саме впродовж цих двох вікових періодів формуються провідні риси особистості, які визначатимуть її спрямованість, поведінку й діяльність протягом усього життя.

Проблема наступності між дошкільною та початковою шкільною освітою залишається однією з найскладніших і невирішених у загальній освіті. Тривалий час вона обговорюється на різних рівнях: серед науковців і практиків, фахівців органів управління освіти й педагогів, батьків.

Сьогодні здійснюється активна розробка педагогічних основ єдиної системи неперервної освіти, і провідні педагоги доходять висновку про самостійний статус наступності навчання. Так у підручнику О. Савченко "Дидактика початкової школи" принцип наступності навчання виділяється як самостійний дидактичний принцип, котрий передбачає зв'язок та узгодженість у цілях, змісті, організаційно-методичному забезпеченні етапів освіти, які межують один з одним [4].

Патріотичне виховання дошкільників та учнів молодшого шкільного віку – надзвичайно серйозний етап патріотичного виховання особистості, адже в цей період важливо сформувати в дітей почуття любові й поваги до своєї родини, домівки, потім – закладу дошкільної освіти, школи, рідного слова, природи, побуту і традицій, рідного міста, і насамкінець – до свого народу і країни. Тільки за таких умов і такої послідовності виховних впливів ми отримаємо сформоване в дітей почуття гордості, поваги, співпереживання за долю своєї Батьківщини.

Процес наступності патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку та учнів початкової школи на достатньому рівні не вивчений і потребує змістовного розгляду. Цей процес не менш важливий, з урахуванням страшних подій, що відбуваються в країні.

З метою реалізації цього процесу вихователі і вчителі початкових класів мають співпрацювати в системі, тісному контакті. Наступність у патріотичному вихованні забезпечує поступовий перехід від попереднього вікового періоду до наступного, поєднання щойно здобутого дитиною досвіду з попереднім. Важливим є те, щоб вихователі передбачали спрямованість освітньої діяльності в закладі дошкільної освіти на вимоги, які будуть пред'явлені дітям у школі, а вчителі спирались у процесі патріотичного виховання учнів перших класів на досягнутий рівень розвитку, здобутий у ЗДО та сім'ї.

Патріотичне виховання дошкільників та дітей початкової школи нині є нагальною потребою і держави, якій необхідно, щоб усі діти стали свідомими громадянами-патріотами, здатними забезпечити країні гідне місце в цивілізованому світі, й особистості, яка своєю діяльністю любов'ю до Батьківщини прагне досягти взаємності, з метою створення умов для вільного саморозвитку і збереження індивідуальності, і суспільства, зацікавленого в тому, щоб саморозвиток особистості, становлення її патріотичної самосвідомості здійснювалися на моральній основі.

Результатом ефективної наступності в дошкільній та початковій освіті щодо патріотичного виховання є формування патріотичних почуттів, функція яких полягає в позитивному ставленні до свого народу, Батьківщини.

Отже, наступність у патріотичному вихованні дітей старшого дошкільного віку та учнів перших класів має здійснюватися на засадах системного підходу відповідно до їх вікових можливостей. Патріотичне виховання реалізується в процесі всіх предметів курсу ЗДО і початкової школи.

Список використаної літератури

1. Наказ МОН від 06.06.2022 № 527 "Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641". URL: <https://drive.google.com/file/d/1B-dJsxlljilNxfuy3jjq5n4ZVPeo4gZ8/view>
2. Бех І. Д. Система патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в умовах модернізаційних суспільних змін : навчально-методичний

- посібник / І. Д. Бех, К. О. Журба, В. А. Киричок та ін. Київ : Пед. думка. 2011. 240 с.
3. Вишневський О. Сучасне українське виховання : пед. нариси. Львів : Львівський обл. наук.-метод. ін-т освіти – Львівське обл. пед. т-во ім. Г. Ващенко, 1996. 238 с.
 4. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи : підручник для студентів педагогічних факультетів. Київ : Абрис, 1997. 416 с.

Наукове видання

Члени редакційної колегії: Шанскова Т. І., Басюк Н. А., Гордієнко О. А., Голубовська І. В., Коновальчук І. М., Підгурська В. Ю., Рудницька Н. Ю., Танська В. В.

Специфіка фахової підготовки майбутніх учителів на засадах компетентнісного підходу : досвід, реалії, перспективи : збірник матеріалів Всеукраїнської з міжнародною участю науково-практичної конференції (29 листопада 2022 року)

Надруковано з оригінал-макета авторів